

అగ్ని పరీక్ష—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	౧-3
హరిశ్చంద్ర—కాశీ సోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	...	౪-౧౫
విరహము—నాదేశ్వర వేంకటాచార్యులు	...	...	...	౧౬
ఊచబియ్యము—దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౬
ముక్కు తిమ్మనార్యుడు—మండలేముల వేంకటశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౭-౨౦
రతి లాపము—త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరాయ కవిగారు	...	...	...	౨౧-౨౬
శాస్త్రాస్త్ర విమర్శనము—వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు...	...	...	...	౨౭-౩౧
ప్రణయజానకి—అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు...	...	...	...	౩౨
ద్రవిడవాఙ్మయము-ఆంధ్రులు:—ఆ. రంగస్వామి సరస్వతిగారు	...	...	...	౩౩-౩౪
‘లేవ్ జే’ మహాత్ముని సుభాషితములు—ఆదిపూడి సోమనాథరావుగారు	...	...	...	౩౫-౪౨
ద్రావిడ—పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు	...	...	...	౪౩-౪౪
ఆశీర్వాదము—తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు...	...	...	...	౪౪ త
ప్రపన్నుడు—శ్రీశివశంకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	౪౪ త
శ్రీకృష్ణనికృప—భమిడిపాటి పట్టాభిరామయ్యగారు	...	...	...	౪౫-౫౦
అభావప్రదుర్భావము—జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు	...	...	...	౫౦
నా వెండిరూపాయ—భమిడిపాటి సుబ్బారావుగారు	...	...	...	౫౧-౬౪
కేనోపనిషత్తు—మల్లాది వేంకటవిశ్వనాథ శర్మగారు	...	...	...	౬౫-౭౧
కానరానికష్టాలు—శంకరదీక్షితులుగారు	...	...	...	౭౨-౭౭
భక్తాగ్రణి—అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రిగారు	...	...	...	౭౮
మహాపతివ్రత—కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	...	...	...	౭౯-౮౨
నేవ్య నేవకోపదేశము—శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గానదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరు గారు	...	...	...	౮౩-౮౪

త్రివర్ణ చిత్రములు:—శ్రీ గాయత్రీ, నూర్జహాను గానామృతము-జహంగీరు పరవశత.

సాధారణ చిత్రములు:—ప్రాక్షాళి దొరగారి సతీమణి, శ్రీ పాండురంగరావుగారి సతీమణి, శ్రీ న్యాయమూర్తి సదాశివయ్యగారి సతీమణిగారులు, శ్రీమతి కోకా కృష్ణవేణమ్మగారు, అఖిలభారత ప్రాచ్యవిద్యత్పరిషత్తు, వారిచే సమ్మానించబడిన పండితబృందము; ఆంధ్ర చిత్రకారులు శ్రీదామెల్ల రామారావుగారు, శ్రీ చామకూర భాష్యకార్లురావుదారు, శ్రీవరధామెళ్ల రత్నంగారు - రాజమహేంద్రవరము; 36 వ అఖిల భారత జాతీయమహాసభా స్వచ్ఛంద సేవాయువతీబృందము.

ముఖపటము—భ. రామసోమయాజులుగారు. గతసంచిక ముఖపటము—డా॥ మెర్రి రామారావుగారు.

చెన్న పట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౨౫ 1925

సంపుటము ౨

రక్తాక్షి సంవత్సరము మాఖమాసము

సంఖ్య ౨. 2

పురాణ స్మృతి తరంగిణి

అగ్నిపరీక్ష

శ్రీవేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

౧

శ్రీ కరాలోకులు తమ శ్లోకులగుచు, సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న
కీర్తిమూర్తుల నక్షరాకృతిగఁజేయు, ధీరకవితేజునికి నమస్కారశతము.

సీ. సములలో నుత్తమత్వము సుస్థిరంబుగా, గాంచి లోకముమెచ్చు గన్నవారు
ధర్మపద్ధతి నసిధారావ్రతంబుగా, గాంచి యచ్చపుఁ ద్రోవ గన్నవారు
ఒడలు జీవము బరాధోషయుక్తంబుగా, గాంచి పున్నెపుఁబంటు గన్నవారు
సంపద్విపత్తులనత్యమే యూతగా, గాంచి శాంతిపదంబు గన్నవారు
చున్నవారయ్య జగతిలో నున్నవారు, కాలకాలాంతరముల మేల్గన్నవారు
మానసునులైనవా రెప్పు డే నొకప్పు, డుజ్జ్వలాగ్నిపరీక్షలో నున్నవారె.

సీ. పరుగువాఁనినబొగ్గు వజ్రమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దవతరించి
వట్టువాఁనినపొగ వనదమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దారి తేఱి
గరుసువాఁనినమట్టి కనకమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దడుగు వెట్టి
అసలువాఁనిరసం బమృతమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దాఁగి నిలిచి
గౌరవమెయ్యున్న నెంతయో ఘనతయన్నఁగలిమియేయన్న నెంతయోబలిమియన్న
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గనక, మర్త్యుఁ డేనాఁటికైన నమర్త్యుఁ డగునె?

మ. సిరితోఁ బుట్టిన నేమి, మోహనకళాశ్రీకుండు గానేమి; సూ
దరరేఖించితుఁ డైననేమి; విబుధాధారుండు గానేమి, బం
ధురవృత్తంబును గన్నరాజకులచంద్రుం డైననేమి, విన
శ్వరకీర్తిం గను తెల్లు పావకపరీక్షాసిద్ధి గాకున్నచోస్.

సీ. కనకాచలం బైనఁ గరఁగి నీరగుఁ గాని, తలఁగునే నిశ్చల ధైర్యలక్ష్మీ
వారాకరం బైన వట్టి బీడగుఁ గాని, ప్రిదులునే విపులగాంభీర్యమహిమ
గ్రహరాజమణి యైన గతి తప్పి చనుఁ గాని, సడలునే నిర్మల సత్యదీక్ష
త్యూమండలం బైన ససి చెడి పడుఁ గాని, జాఱునే సత్క్రియా సహనశక్తి
పుణ్యపాపసుఖాసుఖ భోగరోగ, మిత్రశత్రుశుభాశుభ మిళితమైన
జగతి నగ్నిపరీక్షలోఁ దగులువేళ, మతము విడఁబోరు పడఁబోరు మానవులు.

సీ. చల్లగా వినవచ్చు సత్యసంగీతముల్, కల్యాణ విజయ శంఖములలోనఁ
బ్రియముగాఁ గనవచ్చు బ్రేమరత్నంబులు, ఘనమంగళారాత్రికములలోన
దనివిగాఁ గొనవచ్చు దానకంకణములు, ప్రవిమలోదాత్రపాత్రములలోన
హాయిగాఁ దినవచ్చు నమృతఫలంబులు, పావనభాగ్యకల్పములలోన
అగ్నిసాక్షికముగ నాత్మసర్వస్వంబు, విశ్వహితము గోరి నేల్చునట్టి
యజ్ఞదీక్షఁ గొన్న యఖిలపావనమూర్తు, లున్నచోట, జయము గన్నచోట.

చ. కనకధరాధరేంద్ర మొక గవ్వయుఁ గాదు; సురేంద్రలోకనం
దనవనవై భవం బొకతృణంబును గాదు; ప్రకృష్టభోగజీ
వన మొకలెక్క గాదు; భవపావనపావకసత్పరీక్షలో
ననితరలోకలభ్య విజయాభ్యుదయంబులు గోరువారికిఁ.

సీ. ఘోరదుస్సహఘనాసారమైనను సరే, సిద్ధచారణపుష్పశేచనంబె
దారుణజ్వాలాసమీర మైనను సరే, సారభాచలనుంధ మారుతంబె

గ్రీష్మప్రచండతాపోష్ణమైనను సరే, సితచంద్రచంద్రికాశీతలంబె
భీషణాశనివినిర్ఘోష మైనను సరే, భేచరీమధురసంకీర్తనంబె
వాంఛనీయస్వధర్మని ర్వాహమునకుఁ, బావనాగ్నిపరీక్షలోఁ బాలుగొన్న
యచలదీక్షోఽరుల కద్వయాత్మకులకు, భీకర శ్రీకరంబు లేకాకరములె.

సీ. అకలంకచరితుల నాఁపన్నులుగఁ జేయఁ, బూని విశ్వామిత్రులైన నేమి
పావనవ్రతుల దుష్పథదూషితులఁ జేయఁ, నెంచి రాక్షసవృత్తి గాంచ నేమి
సద్ధర్మనిరతులఁ జలచిత్తులుగఁ జేయఁ, దలంచి దయ్యపుహుంబాల్ప నేమి
పరిశుద్ధహృదయులఁ బరిశోధనముఁ జేయఁ, యత్నించి యుద్దండులైన నేమి
తథ్యమిథ్యావివాద మధ్యస్థపావ, నాద్భుతాగ్నిపరీక్షలో నైనఘనుల
సత్యనిర్మలచరితంబు శాశ్వతముగ, నవని వెలయించువారు బంధువులె కారె.

చ. కలుషము లొందలేవు, మమకారము లందఁగలేవు, దుఃఖసం
కలితకరాశభాతికవికారము లూఁపఁగలేవు, నిత్యచం
చలవిషయప్రలోభగుణజాలము లూఁపఁగలేవు, వీరులై
యలఘుపదంబుఁ జూఱఁగొన నగ్నిపరీక్షలఁ జేసేధీరులన్.

సీ. ఆనందనందనోద్భానంబునందైన, సంతానపత్రముల్ సంస్కరించి
మానసకాసారమధ్యంబునందైన, స్వర్ణాబజ్రాస్త్రముల్ సంతరించి
సత్కృతాసంపూర్ణశశిబింబమందైన, సిద్ధామృతరసంబు నేకరించి
చారురోహితశక్ర చాపంబునందైన, సదమలవర్ణముల్ సంగ్రహించి
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న, విశ్వసుతకీర్తులకుఁ గీర్తి విజయపత్ర
సత్కృతులఁ గూర్చి వెలయించు శాశ్వతముగ, సత్కవిబ్రహ్మమంగళా శాసనములు.

కాశీ సోమయాజుల సుందర రామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

ఆశయము

శ్రీయుత శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహాశయులు గారు, విశాఖపట్టణము.

శ్రీ విజయనగర మహారాజుగారి కలాశాలో పాథ్యాయులు నాంగ్ల పద్య కావ్యరచనా నిపుణులునగు శ్రీయుత పండిత కాశీ సోమయాజుల రామమూర్తి, ఎమ్. ఏ. గారు సాహితీచరిత్రమునందలి తుది భాగమును, హరిశ్చంద్ర చరిత్రమునందలి తుదిభాగమును గ్రామ్యార్థ భాషయందు రెండు నాటకములుగ రచించి నాకు వినిపించగ విని కడు మోదమొందితిని. తదభినయమును వీక్షించగ గుతూహలము గలవాడను.

శ్రావ్యప్రబంధము కేవల గ్రాంథిక భాషతోడను దృశ్య ప్రబంధము మాత్రము పాత్రోచిత గ్రామ్యభాషతోడను వెలయవలెనను నాశయముగల నాకు నామూలాగ్రమును గ్రామ్యభాషాభూయిష్టమగు నుపరికథితదృశ్య ప్రబంధద్వయము గడుమోదమొదమించుటకుఁ గారణములు తత్సందర్భ శుద్ధియు, నాటకోచిత వచనరచనయుఁ బాత్ర పోషణమును, రసపూర్ణమునై యున్నవి. ఉపరిలిఖిత కారణచతుష్టయమును గ్రహించి నామనము తద్బాషా గ్రామ్యతను గణింపలేదు. విచిత్ర చరిత్ర శ్రోతలు రచనాలోపములను

సుస్వాదుఫలరసాస్వాదకులు నలుసులను లెక్కింపరుగదా! ఏతత్కవిగారు గ్రాంథిక భాష నెఱుంగనివారు గారు. అట్లయ్యు నాధునికజనసామాన్యరంజనముకొఱకు నట్టి భాషను బాటించిరి. కవులు స్వీయసమయ జనరుచి నాదరించుట గ్రొత్తది గాదు. ఉక్త నాటక ద్వయము సాధారణ జనులు వాడుకొను చిన్న చిన్న మాటలతోడనే శ్రోతల చిత్తములఁ గరంగించుచు నిజకరుణరస ప్రధానతను సురక్షించుటయే కాక, తద్రచయితయొక్క నేర్పునెంతయుం జాటుచున్నది.

ఆనాటకద్వయము ముద్రితమయి ప్రకటితమగునేని, యసజనులు సంతోషించుటకు వీలగును.

గ్రంథకర్త విజ్ఞప్తి

సంభాషణ, పద్యరూపకముగాను, సంగీత రూపకముగాను, లేకుండా, పాత్రోచితవ్యావహారికభాషను ఉంటే, తెలుగునాటకాలు రక్తికట్టవా? అది శోధించడానికే నేసినాటకాలు వ్రాసినాను. అంతేగాని కావ్యభాషయందు అనాదరణచేతకాదు. రాజనభల

లోనూ, శాస్త్రచర్చలోనూ పండిత శ్రేష్ఠులు కూడా ఉపయోగించేభాష రంగస్థలములో కూడదట. అట్టి సభలకంటే, రంగస్థలానికి వచ్చినకొమ్ము. లేమిటి? ఈ పాతికముప్పై యేళ్లబట్టి, ఆంధ్రనాటకరచయితలు పెట్టుకొన్న నియమములు రసపోషణకట. అయితే భావపూరితమై, పండితపామరవేద్యమైనవ్యావహారికభాషలో అన్నిరసములూ పుష్కలముగా వస్తే? శ్రోతలకు కన్నీళ్లువచ్చేటట్టు చేయగలుగుతే? నాకు, కావ్యభాషకంటే, రసవంతమైన వ్యావహారికభాష వ్రాయడమే

కష్టమని తోచినది. ఆంధ్ర, గీర్వాణ, ఉత్కళ సారస్వతములలో ఆరితేరిన పండితవర్కులు, రసగ్రహణధురీణులు, శ్రీయత శ్రీవిక్రమ దేవవర్మ మహాశయులు, ప్రోత్సహించినందున, నేను ఈనాటకాలు పెల్లడిచేయడానికి సాహసించినాను. హరిశ్చంద్ర, సావిత్రి సుప్రసిద్ధమైన చరిత్రలు గనుక, రసవత్తున చివర భాగములనే వ్రాసినాను.

విజయనగరము, } కా. సుందరరామమూర్తి.
21—11—1924.

హ రి శ్చ ం ద్ర

మొదటిరంగము

కాలకాళికునియిల్లు; ప్రవేశము తిరగలివద్ద చంద్రమతి.
చంద్ర :—మధ్యాహ్నమనగా వెళ్లి నాడు లోహితాస్యుడు. ఇంకారాలేదు! ఎనిమిది గంటలవేళ కాదూ ఇప్పుడు? నిన్నా, మొన్నా, దీపాలవేళకే వచ్చినాడే. నేడేమి ఈ యాలస్యం? ఏమి జరిగిందోగదా, ఈశ్వరా? వెళ్లింది అడివామెను. ఏమైనా అవుతుంది. ఏకబురు వింటానోగదా? నాపసికూనవంతు నన్నేల పంప కూడదు, యజమాని? ఏపులో నన్ను వేసుకపోతే, ఈ కష్టాలే పాయ. దేనికి, జననీ, అన్నపూర్ణా, నీవేడన్నావు. (పిండి విసురుచు) అయ్యో! వేళ్లు మండిపోతున్నాయి! నడ్డి పడిపోతుంది! మెడలు నిలవకుండా ఉన్నాయి! కాళ్లు తిమ్మిరెక్కిపోతున్నాయి! అంటు తొమితోమి

చేతులు పొక్కులెక్కినాయి! ఈ పిండి ఎలాగు వినరను? గంపెడు గోధుమలెక్కడ? నేను వినరడమెక్కడ? బాగా ఎండనైనా ఎండినాయా? తెల్ల వారేనరికి ఇయ్యవలెనట! ఎలాగు తెములుతుంది, ఈశ్వరా? తిరగలి ఇంతబరువేమిటి? ఒక్కచుట్టు తిప్పేసరికి నరాలు తోడుకపోతాయిట! వినరకుంటే, చెవులువేడిగాల్పు లొచ్చేట్టు తిట్లాయె! విసురుదామంటే, చేతులు రాకపోయె! ఇది చాలనట్టు, చలిఒకటి! వంటినిండా బట్టలేదు! తలుపులు వేసుకొందామంటే గదికాదు! ఈపంచను ఎంతరాత్రివరకూ వజ్రవజలాడుతూ వినరవలెనోగదా, దైవమా? అన్ని బాధలకంటే ఎక్కువ, లోహితాస్యుడు ఇంకారాకపోవడం! నేనేమైతే నేమి! పిల్లవాడు, కొనసాగవలసినకొమ్ము,

వంశవర్ధనుడు, చక్కనిచుక్క, గుణాల పోగు, ఏమవునోగదా? ఏమైనాడోగదా? —ఆ, ఏమిటాచప్పుడు? అడుగుల చప్పుడులాగున్నది! ఆవచ్చేది బాబయ్యే మిటిచెప్పా? బాబా, లోహితాస్యా:— సరి, నా కా అంతటి అదృష్టం? ఏమి వినవలసున్నదో? కాని, కూడా అందరు పెద్దకుర్రవాళ్లున్నారే? చాలా మంచివాళ్లటే? నాబిడ్డణిమాస్తే చాలా ప్రేమటే? ప్రమాదం రానిస్తారా?— అయ్యో, ఏమిటీవెర్రి? వాళ్లంచేయ గలరు, పెద్దపులో, పామో, వస్తే?— అదుగో, మళ్లీ అడుగులచప్పుడవుతుందే! నాన్నా, లోహితాస్యా!

లోహితాస్యడు ప్రవేశించును.

లోహి:—చిత్తం, అమ్మాజీ.

చంద్ర!— (దిగ్గునలేచి, ఎదురుగుండా వెళ్లి, ఎత్తుకొనివచ్చి, గుండెలకు అడుముకొని, తిరగలివద్ద పిల్లవానిని కాలుమీదకూర్చుండ బెట్టుకొనును). నాతండ్రి, నిజంగావచ్చావోయ్? నానాన్న రావోయ్! నాబాబు రావోయ్! నాచిట్టి, రావోయ్! ఏమి, నాన్నా ఇంతాలస్యం చేశావ్? నీకోసం తపించిపోయినానోయ్, బాబా!

లోహి:—ఎందుకమ్మాజీ, తపించిపోవడం!

చంద్ర:—ఇంతాలస్య మైనదనీ, ఏమైనదో అని తల్లడిల్లిపోయినానోయ్, తండ్రి!

లోహి:—ఎనిమిదిగంటలైనదో, లేదో, ఇదే ఆలస్యమా, అమ్మాజీ!

చంద్ర:—ఈ రెన్నాళ్లు వేగముగా వచ్చినావే? నేడేమి ఇంతాలస్యం, నాయనా?

లోహి:—ఈదినం శుక్రవారమని మాతాన్నపూర్ణకు కుంకుమపూజ చేసుకొన్నాను! ఇంతవేళైంది, రావడానికి.

చంద్ర:—కుంకుమెక్కడిదీ? ఎవరిచ్చినారు?

లోహి:—నాజట్టుదారుడు, పార్వతీశం.

చంద్ర:—ఎంతపుణ్యం చేసుకొన్నావోయ్, తండ్రి, లోకమాతపూజచేయడానికి!

లోహి:—ఆ పూజారి ఎంతమంచివాడోగాని, అమ్మాజీ, సన్నే స్వయంగా పూజచేయనిచ్చినాడు. అతడు నామములు చెప్పడమూ, నేను పూజచేయడమూ, సహస్ర నామాలు అయేవరకూ! “వాళ్లకి ఎవరికీ శలవివ్వక, పూజచేయడానికి నాకెందుకిచ్చినాహూ?” అన్నాను.

చంద్ర:—అంటే ఏమన్నాడు?

లోహి:—“నీవు హరిశ్చంద్ర చక్రవర్తియొక్క కుమారుడవు కావా?” అన్నాడు. “నీకెలాగు తెలుసును?” అన్నాను. “కాకుంకే ఈముఖ మెవరికుంటుందన్నాడు.

చంద్ర:—అన్నాడోయ్, తండ్రి? (వాని ముఖము ముద్దు పెట్టుకొనును.)

లోహి:—ఇంకా విందురో, ఏమన్నాడో. “మీ గోత్రనామాలతో ప్రతిదినమూ మేము మాతాన్నపూర్ణపూజ చేస్తూంటామ”న్నాడు. ఆలాగెందుకు చేస్తారమ్మాజీ? బాబయ్య చక్రవర్తనా?

చంద్ర:—అవును, బాబా! నేను కాశీలో ఉన్నానన్నమాటేగాని, ఒక గంగలో స్నానమా? మాతాన్నపూర్ణ దర్శనమా? విశ్వేశ్వరుని దర్శనమా? యజమాని గుమ్మం దిగనివ్వడుగదా!

లోహి:—అమ్మాజీ, గంగ ఎక్కడో ఉన్నదా? మాతాన్నపూర్ణ ఎక్కడో ఉన్నదా? తమరే వారు. వారి దర్శనం చేయలేదని విచార మెందు కమ్మాజీ, తమకూ?

చంద్ర:—నీ కెవరు చెప్పినారోయ్, బాబా, ఈ మాటలు?

లోహి:—కామేశ్వరం అన్నాడూ, “లోహి తాస్యా, మీ తల్లెమిటి? అన్నపూర్ణ మిటి? ఒక్కమారు వారి దర్శనంచేస్తే, చాలదోయ్ జన్మకూ?” అన్నాడు.

చంద్ర:—నా చిట్టి వాడి కెంతభక్తియ్, నేనంటే! కాని, తండ్రి, వెన్నుకి కడుపు అంటుక పోయిందోయ్, ఎంత ఆకలితో ఉన్నావోగాని! ప్రాద్దన్ననగా తాగిన గంజి, ఎలాగు భరించినావోయ్, నాయనా అంత ఆకలి?

లోహి:—చాలా ఆకలి గా నే ఉన్నది, అమ్మాజీ! ఈ మూన్నాళ్లూ ఆకలి చాలా బాగా వేస్తుంది. కష్టపడి పనిచేస్తే కణ కణ లాడుతూ ఆకలేస్తుంది. తినడానికి ఉండాలిగాని, నాగభూషణం అన్నాడూ, “ఎప్పుడు చూచినా, నవఖిల్ల చేతుల్లోనే కాదూ, గొప్పవాళ్ల పిల్లలూ? ఒక్క

మారు కాలు కింద పెట్టనివ్వరు గదా? ఎప్పుడూ ఏదో ఒకటి తింటునే ఉంటారు. వారికి ఆకలి వేయమంటే, ఏంవేస్తుంది?” అన్నాడు.

చంద్ర:—ఎన్ని సేర్చుకొన్నావోయ్, తండ్రి, ఈ మూన్నాళ్లలోనూ!

లోహి:—ఇంకా ఎన్ని సేర్చుకొంటానో? కష్టాలవంటి గురువు లేదన్నాడు కృష్ణమూర్తి.

చంద్ర:—నిజమే, తండ్రి—కాని మాటలకేమి? ముందు గంజితాగు.

లోహి:—(త్రాగి) ఆకలి ఏమీ తీరలే దమ్మాజీ. మరి లేదూ?

చంద్ర:—నాగంజికూడా ఇచ్చివేసినానోయ్, నాయనా, మరెక్కడిదీ?

లోహి:—ఏ మమ్మాజీ, మీ గంజికూడా ఇచ్చివేసినారా?

చంద్ర:—అవును, తండ్రి, ఆకలితో వస్తావనీ.

లోహి:—ఆమాట ముందేల చెప్పలేదూ?

చంద్ర:—చెప్పి ఉంటే?

లోహి:—తాగడం మానివేతునూ. నా గంజి కూడా తమకే ఇచ్చివేతునూ.

చంద్ర:—నా చిట్టివాడా, నీ మాటలు వింటూంటే, బాధలన్నీ మరిచిపోతానోయ్! నీ ఆకలి ఎలాగు చూడగలను, బాబా?

లోహి:—తమ ఆకలి నేను మాత్రమూ చూడగలను?

చంద్ర:—అందరికీ అన్నంపెడుతూ, నా పని బిడ్డకు మూకుడు గంజి లేకపోయినా, తల్లి,

అన్నపూర్ణా? లేకపోవడమేమి? మేమేమి
చేసుకొన్నామో? అనుభవించక తీరు
తుందా?

లోహి:—ఏడవకం డమ్మాజీ, ఏడవకండి.

(తనచొక్కాతీసి వేస్తున్నాడు)

చంద్ర:—చొక్కా ఏల తీసివేస్తావు, బాబా,
చలి పక్కలువంచుకపోతుంటే?

లోహి:—ఎందుకా? ఇందుకూ. (దానితో
తల్లి కన్నీళ్లు తుడుచును) మరేమున్నది
తుడవడానికి?

చంద్ర:—నా కన్నీళ్లు నీనుంచేసోయ్; నీబాధ
చూడలేకేనూ.

లోహి:—అందుకే నాబాధ ఎప్పుడూచెప్పను.

చంద్ర:—కాని, బాబా, నీవు గోచితో వెల్లి
నావే, నీ కాచొక్కా, ఆలాగూ ఎక్క
డివీ?

లోహి:—నారాయణిచ్చాడు ఈరెండున్నా.
ఎంతమంచివా డంటా రమ్మాజీ, అతడు!

చంద్ర:—అయ్యో! పట్టుబట్టతప్ప మరేమి
కట్టి ఎరుగని ఈయవరాజు, ఈ ఆగర్భ
శ్రీమంతుడు, ఎవరో అట ఒక చింకి
చొక్కా, చింకిలాగూ ఇచ్చినారని పొంగి
పోతున్నాడు! హా, విశ్వేశ్వరా!

లోహి:—అమ్మాజీ, మనవిచేస్తాను, చిత్త
గించండి. అదొక వేషం, ఇదొక వేషం.
గోచితో, ఈ చలిలో, అడివికివెళ్ళేవానికి,
ఈ చొక్కా, ఈలాగూ గొప్పవికావూ?
పట్టుమాత్రం ఇంతకంటే చలి బాగా ఆగు
తుందా? ఎప్పటివో వెనుకటి పట్టుబట్టల

మాటెందుకు? ఇప్పటి ఈ గోచీ పాత
రాయనికి ఇది ఎంతోలాభం అనుకో
వలెను. తమకుకూడా కష్టకోవడానికి ఎవ
రినైనా అడిగి తేవలెను.

చంద్ర:—హా, జ్ఞానికి కష్టము లంటవుగదా?
వయస్సుతో ఏంపని?—బాబా, ఎంత
దూరము అడివి?

లోహి:—రానూ పోనూ, ఒక ఆమడ ఊంటుం
దట.

చంద్ర:—నడవ గలిగినావా?

లోహి:—తమరు అంటుతోమగలిగే తోము
తున్నారా? ఎక్కడి కమ్మాజీ? బాధ
పడ్డాను నడవలేక. అదిచూచి జాలిపడి
విశ్వపతిశాస్త్రి నన్ను చంకపెట్టుకోబోయి
నాడు. నేనే వద్దన్నాను.

చంద్ర:—ఎందు కన్నావు, కన్నా?

లోహి:—ఎందు కెత్తుకోవలెను? ఒకరికి
శ్రమెందుకియ్యవలెను?

చంద్ర:—నిజమే, కాని అతడే ఎత్తుకొంటా
నన్నాడే, నీవడగకుండా?

లోహి:—అయితే మాత్రం, శ్రమ ఏమవు
తుంది? అతడూ నావంటివాడే.

చంద్ర:—ఎలాగవుతా షోయ్, బాబా?
వాళ్ల కలవాటూ, దూరంనడవడం. నీకేం
అలవాటున్నది?

లోహి:—నాకూ అవుతుంది, నడుస్తూంటే.
నడవకుంటే, ఎప్పటికీ కాదు. అమ్మాజీ,
నాకింకా ఎన్నోళ్లున్నదో ఈ దాస్యము?
అలవాటు చేసుకోవద్దూ నడవడం?

చంద్ర:—(తనలో) ఆహా, ఏమి ఈసకికూన జ్ఞానం! వీని ఓర్పు!

లోహి:—కాని, అమ్మాజీ, దూరమైతే అయిందిగాని, ఆ అడివిలో ఉన్నంతసేపూ, శ్రమంతా మరిచిపోవడమేగదా? ఆ శరి మెళమూ, ఆ ఆకులూ, ఆ పువ్వులూ, ఆ కాయలూ, పాలవిల్లికి కట్టినట్టు, చెట్లని ఆ కమలాఫలాలు—

చంద్ర:—ఆ పల్లెమైనా తిన్నావా ఆకలికి?

లోహి:—ఏలాగు తినేది, అమ్మాజీ, మనవి కానప్పుడు? సమిడెలూ, ఆకులూ తెస్తున్నామంటే, దానివల్ల ఎవరికీ నష్టంలేదు. పళ్లు అలాంటివా? ఎవరికి నష్టంవస్తుందో మేము తింటే?

చంద్ర:—(వానిని గుండెలకదుముకొని, ముఖానికి ముఖముచేర్చి) అవును, తండ్రి ఆసీతి ఎప్పుడూ మరిచిపోకు. కాని, ఏదీ చూతాం, బాబా, పాదాలు పొక్కులెక్కినాయేమో, అయ్యో, తండ్రి, ఎంత బాధ పడుతున్నావోయ్, నాకడుపున పుట్టి! (పాదాలు చూచును)

లోహి:—ఆ! ఆ! ఆపాదం ముట్టుకోకండి అమ్మాజీ! ఆ! ఆ! వద్దు వద్దు!

చంద్ర:—ఏం తండ్రి, పాదం ఇలావాచిందీ? అయ్యో, కొడకా!

లోహి:—ముల్లుగుచ్చుకొంది, పాదంలో—

చంద్ర:—ఇదుగో పైకి కనిపిస్తుందే!

లోహి:—చాలా లోతుగా దిగిపోయింది.

పెద్దముల్లు—

చంద్ర:—ఏమీ, దానితోనే ఇంతదూరం నడిచినావా, తండ్రి?

లోహి:—అవునమ్మాజీ, ఏం చేసేది? అడివిలో కుర్చువాళ్లు తీయబోతే, వచ్చింది కాదు, రక్తమే వచ్చింది.

చంద్ర:—అయ్యో, కొడకా! నేనేం చేతునూ? ఎలాగు తీయడం?

లోహి:—ఏమి చేయ నక్కరలే దమ్మాజీ. చీము పోస్తే, చుర్రాగా అదే వస్తుంది.

చంద్ర:—నాన్నా, ఈముల్లు, నీపాదంలో కంటే లోతుగా నాహృదయంలో నాటి నట్టున్నదోయ్!

లోహి:—ఏడవకం డమ్మాజీ, ఏడవకం డి. నాకీ నొప్పికంటే ఎక్కువ బాధ తమయేడ్పు చూడడం. తమరు నాబాధ చూడలేరనే, తమతో చెప్పలేదు.

చంద్ర:—ఏమి ఈ సకికూన ప్రేమ! వీని మాటలు విన్నకొలదీ, నా విచారమునకు వన్నె వస్తున్నదే! ఇంత ప్రేమను బయలుపెట్టే విచారము నిజముగా కోరదగినదే! ప్రేమ ఈశ్వరుని స్వరూపము. అట్టి ప్రేమను విస్తారముగా బయలుపెట్టే విచారము ఏమైఉండవలెను? చేదు వేపచిగుళ్లు ఆరోగ్యమును ఎక్కువ చేసినట్టు, కష్టాలు ప్రేమను వృద్ధిచేయునే! పంకము లోనుంచి పద్మం పుట్టినట్టు, కష్టంలో నుంచి ప్రేమ పుట్టడమా? దైవభక్తి ఎక్కువ చేయడమా? ఏమి, కష్టాల మహిమ! “ఈకష్టందాటించు, దైవమా!”

అన్నట్టు, “ఈసుఖం నిలబెట్టు ఈశ్వరా”
 అని అనేవాళ్లున్నారా? వశిష్ట భగ
 వాన్లువారు కనిపించినా, నాభర్తను కలు
 సుకొన్నా—మళ్ళీ కలుసుకొంటామా?
 ఎలాగున్నారో గదా? ఆచండాలనేవలో
 ఏమి బాధలు పడుతున్నారో గదా,
 ఈశ్వరా?

లోహి:—జ్ఞానికి కష్టా లంటవని త మ రే
 అన్నారే?

చంద్ర:—అవును, బాబా- కాని, ము ల్లించి
 వేయకూడదు-

లోహి:—తమచి త్తం, అమ్మాజీ! (తల్లి ముల్లు
 పెరికి వేయును) హా, శంక రా! హా,
 రక్షకా, విశ్వనాథా!

చంద్ర:—తండ్రి, ఎన్నికష్టాలువచ్చినా, భగ
 వంతుని మరిచిపోకు. వాడే దిక్కు. కాని,
 ఎంతరక్తం వచ్చినదోయ్, నాయనా,
 ముల్లుతో!

లోహి:—అమ్మాజీ, తమకు తెలియనిది నే
 నేమి మనవిచేయగలను? రాచబిడ్డకు
 భయమేమిటి రక్తమంటే? యుద్ధములో
 రక్తము జుర్రేవానికి, రక్త మంటే
 భయమా? వానికి నొప్పి అనగా ఏమి?
 —ఆ! ఆ! గాయం తుడవకండి,
 అమ్మాజీ!

చంద్ర:—తుడవడానికి గుడ్డనాలేక—

లోహి:—కొంగుతో తుడవకండి, పాడై
 పోతుంది—

కాలకౌశికుడు:—(లోపలనుంచి) ఎవడ్రా, గాడి
 దలాగు, ఆకేకలు? ఆచీంబోతులాగు
 తిని ఆటండ్ర బెట్టడమేమిరా, నాగమ్మా!
 పట్టక పట్టక కునుకుపట్టితే, ఆకేకలేమిరా!
 తులువా? తిండి వంటపడుతుందిరా; ఆ!

లోహి:—పొరపాటు, స్వామీ, పొరపాటు,
 తమనిద్ర భంగంచేయడం. తుమించండి,
 మరి కేకలువేయను.

చంద్ర:—అయ్యో, బాధతీరా ఏడవడాని
 కైనా నోచుకోమైతిమా, విశ్వేశ్వరా?

రెండవరంగము

కాలకౌశికునియిల్లు; ప్రవేశము, సోపామీదకలహాకంతి,
 ఎదురుగా చేతులుజోడించుకొని చంద్రవతి.

కల:—ఏమీ, చంద్రమతీ, నీకొడుకు పాము
 కరిచిపోయినాడనా అన్నావు?

చంద్ర:—అవునమ్మా.

కల:—అందరిలోనూ నీకొడుకే కా నొచ్చి
 నాడా పాముకి? నిన్న వెళ్లి కాలులో పెద్ద
 ముల్లువిరుచుకో వచ్చాడు, నేడుచచ్చాడు.

చంద్ర:—ముల్లుగుచ్చుకొందని ఇంట్లోకూర్చు
 న్నాడా? కాలు మెడ్డుకొంటూ పాపం
 మళ్ళీ అడివికి వెళ్లుమనగానే వెళ్లి నాడు,
 పసికూన—

కల:—ఎవడికోసమని వెళ్లతాడు? పసి
 కూనలు! నిలువెడు పిల్లవాడు పసికూన!

చంద్ర:—గాయంలోకి ఇనక వెళ్లకుండా
 కట్టడానికి చిన్నగుడ్డ అడిగితే, వినలేని
 తిట్లు తిట్టినారు. నాచీరలో చింపి కట్టి పంపి
 నాను.

కల:—ఎవరికా ఉద్ధరింపు?

చంద్ర:—పిల్ల వానివంతు నేను వెళతానంటే కేకలువేసి బుగ్గపోట్లు పొడిచినారు.

కల:—ఇంట్లో పనులన్నీ నీయబ్బ ఎవరుచేస్తారనుకొన్నావు? నీకొడుకు చావుకాదుగాని, నా బండెడుసొమ్ము గంగలో కలిసింది—

చంద్ర:—ఆయనా అలాగే అన్నారు—

కల:—ఎవరైనా అంటారు, అనరూ? సొమ్ము మన్నా? అయితే ఏమంటావు? నీకొడుకును వెతికి తెప్పించుమంటావేమిటి?

చంద్ర:—నేనేవెళ్లి వెతుక్కొంటాను, శలవు దయచేయండి.

కల:—వాణ్ణి వెతకడానికి ఈ రాత్రి వేళవెళ్లి నీవుకూడా చస్తే? ఆదండుగకూడానా? చాలుచాలు! సిగ్గులేక ఏమని అడిగావు?

చంద్ర:—అమ్మా, సంస్కారముచేసి వెంటనే వస్తాను. ఆయన్ను అడుగుతే, తమర్ని అడుగుమన్నారు. శలవియ్యండి. మీకు చాలా పుణ్యం వుంటుంది.

కల:—సరే. కాళ్ళపట్టి వెళ్లు.

చంద్ర:—చిత్తం. (కాళ్ళపట్టును)

కల:—నీకొడుకు చచ్చాడని, మామూలు మరిచిపోయినావా? పాడుతూపట్టు.

(చంద్రమతి ఇలాగు పాడుతూ కాళ్ళ పట్టును.)

(నటకుని కీర్తించుచున్నప్పుడు, శివస్తోత్రముగాని, దేవీస్తోత్రముగాని, పాడవచ్చును. కథాకారసమైన రాగ ముమీదది శ్రేష్ఠము.)

కల:—మరివెళ్లు. అక్కడవనికాగానే వెంటనే రావలెను సుమా!

చంద్ర:—చిత్తం. (తెర)

మూడవ రంగము

స్మశానము; ప్రవేశము హరిశ్చంద్రుడు, లోహితాస్మిని శివముతో చంద్రుడు.

హరి:—అక్కడెవరో శివము దహనము చేయడానికి మంటచేస్తున్నట్టున్నది. ఎవరక్కడ?

చంద్ర:—ఎవరా అడిగేది?

హరి:—నేను, కాటికాపుని.

చంద్ర:—నాపిల్లవాడు అడివిలో సర్పదప్తుడైపోయినాడు. సంస్కారము చేయడానికి వచ్చినాను.

హరి:—ఇంతరాత్రి వేళనేమి? ఇప్పుడు కాపెవరూ ఉండరనుకొని దొంగతనముగా దహనముచేతామని వచ్చినావేమి?

చంద్ర:—దొంగతనముగా చేయవలసిన అవసరమేమి? అడవిలో ఎక్కడో పడియున్న పిల్లవాన్ని వెతికి వెతికి, చితుకులుపరి ఇక్కడికివచ్చేసరికి ఇంత వేళయినది.

హరి:—సుంకము తెచ్చినావా?

చంద్ర:—సుంకమియ్యవలెనా?

హరి:—అవును. ఇయ్యకుండా సంస్కారము చేయకూడదే ఈస్మశానములో.

చంద్ర:—ఏమీ లేనిదానను ఊమించి—

హరి:—ఎవరినైనా అడిగి తీసుకొనిరా. లేకుంటే ఇక్కడ సంస్కారము చేయ

నివ్వను. ఆ మండుతున్న కర్తలు వెంటనే తీసివేయి.

చంద్ర:—బ్రతికి చెడ్డదానను, బయటించి, సంస్కారము చేయనీ.

హరి:—మండుతున్న కర్తలు ఇంకా తీసివేయ కుండా మాట్లాడు తున్నావా?

(అక్కడికి వెళ్లి శవమును తిరగదోసి కర్తలు తీసివేయును.)

చంద్ర:—నీకేమి జాలిలేదా? శవమును కిందికి తిరగదోస్తావా? (శవమును కాలు మీద పెట్టుకొని) నాయనా, ప్రాణము పోయినా, నీవొళ్లు ఎంత మృదువుగా ఉన్నదోయ్! ఇన్ని కష్టములొచ్చినా, నాగుండె గట్టిపడనట్టు, నీశరీరము గట్టిపడలేదు తండ్రీ! ఈ ఉదయం నీవు లేవడం ఆలస్యం అయినదని యజమాని నిన్ను నామీద తోసివేస్తే, కంటతడిపెట్టినావు కావు. నీతల తగిలి నా చెయ్యి ఎంతో నొప్పెట్టినది. నీతల ఎంత నొచ్చియుండునో, నాయనా? మరికేకలు వేయనని, నిన్న రాత్రి అన్నా వనా, ఏడవలేదు, బాబా? ఇప్పుడు నిన్ను ఈకాటికాపు తోసివేస్తే, నీకు నొప్పితెలియకపోయినా, నాకెంతనొప్పిగా ఉన్నదోయ్, తండ్రీ! (గుండెలకు శవమును అడుముకొనును)

హరి:—(తనలో) ఈ స్త్రీ ఎవరై ఉండునో? అడవిలో వెతకడము, ఇంత రాత్రి వేళ స్మశానమునకు రావడము, ఏమి సాహసము! ఆ మాసిగుడ్డ, ఆ చింకిరితల, ఆ

భేదము, ఆ ముఖానికి ఆ మంటలవెలుగున. ఎంత భయంకరమైన అంద మిస్తున్నవో! ఆమె వైఖరిచూచినా, ఆమె మాటలు విన్నా, అగ్రజాతి స్త్రీ అయి ఉండవలెను. నీవెవరవు?

చంద్ర:—ఒకరింట పనిచేస్తున్న బానిసదానను.

హరి:—(తనలో) అంతచక్కనిది బానిసదా!

ధూళికప్పిన ముఖమును కన్నీళ్లు కడిగి, ఆ కాలువలలో ఆమె స్వచ్ఛమైన స్నూర్తిని ఎలాగు కనపర్చున్నవో, బంగారు చక్కీలో ఉలితో నాటువేస్తే కనబడట్టు! నీ పిల్లవాడు 7-8 సంవత్సరములకంటే ఎక్కువున్నట్టు తోచదు. అంత పిన్నవయస్సులో అడివికి ఏమని పంపినావు?

చంద్ర:—పెద్దపిల్ల వాళ్లతో వెళ్లినాడు. మూడుదినములు వెళ్లి, ఈదినమే పాము కరిచి పోయినాడు. ఈ సాయంత్రము దీపాలవేళ పిల్లవాళ్లు వచ్చి నాతో చెప్పినారు. ఎంతో బ్రతిమాలుకొంటే, సంస్కారముచేసి వేగముగా రమ్మని యజమానులు శలవిచ్చినారు.

హరి:—(తనలో) బానిసతనమూ, తల్లికొడుకూ, ఆముఖములూ, ఆవయస్సు, ఆఘాటలపొందికా, ఆమె—

చంద్ర:—నేను తిరిగి ఇంటికి వేగముగా వెళ్లవలెను. సంస్కారము చేయడానికి వెంటనే శలవియ్యి, నీకు చాలా పుణ్యం ఉంటుంది.

హరి:—నీపనిమిటి లేదా?

చంద్ర:—(తనలో) ఏమయినారో తెలియదాయె. ఏమిచెప్పేది? నావద్దలేరు.

హరి:—నరే, నీవు వెంటనే వెళ్లి నీయజమాన్ని అడిగి సుకం తీసుకొనిరా.

చంద్ర:—పిల్లవాడు అడివిలో ఎక్కడోచని పోయినాడని నేనంటే, “వాడుపోతే, నీకేం పోయింది? వాని సంరక్షణే పాపం, బ్రతికావు. కాని వాడు చావడంవల్ల నాకెంత డబ్బు గంగలో కలిసిందో చూడు! మీయిద్దరిని బండ్లకు సామ్యిచ్చి కొనుక్కొన్నాను. దానికేం అంటావు?” అన్నాడు యజమాని. అతడిస్తాడని ఏలాగనుకొనేది?

హరి:—నేనేమిచేయగలను? సుకం ఇవ్వకుంటే దహనము చేయనివ్వను.

చంద్ర:—అయ్యో, ఎంతవానికుమారునికి ఎంత వచ్చినది! ఎంతగతిలేనివాని శవమైనా దహనము కాకుండా ఉండిపోయిందా? తండ్రి, నీగతి ఈలాగుపట్టినదా? నిన్నరాత్రే, ముల్లుతో రక్తంవస్తే, “యుద్ధంలో రక్తం జర్రేవానికి రక్తమంటే భయమేమి?” అన్నావు, కొడకా! ఇప్పుడు నన్నేమని ఓదారుస్తావు. నాయనా! నీవు పోయినావని ఏడ్చేదా? నీ శవం దహనంచేయలేనంత లేనిదాననని ఏడ్చేదా? సరి, ఏడుస్తూంటే, ఏమున్నది? పోయి సుకంకోరకు ప్రయత్నించవలెను. కాని, ఈ శవాన్ని ఏమిచేసేది? శ్రమైతే అయింది, తీసుకొనివెళ్లి ప్రయత్నం చేతామంటే, ఏవరూ చేరనీయరేమో? ఉంచి వెళ్ళదామంటే, మళ్ళీ వచ్చేసరికి, ఏమవుతుందో? కాటికాపు చూస్తాడా? శవాన్ని తిరగదోసినవాడు, వానికేంపట్టింది? కానీ, ప్రభో, విశ్వేశ్వరా, నీవు స్మశానవాసివి. నేను వచ్చేవరకు, నాపిల్లవాని శవమును చూస్తూండవా? నేనే పతివ్రతనైనయెడల శవము, నేనుంచినట్టే ఉండుగాక! తండ్రి! నీదేహము, దహనము లేకుండానే, ఎంత మన్నయినదో! దహింపబడేది గనుక దేహమన్నారు. నీపల్ల ఆయర్థము వ్యర్థమయినదా, నాయనా! (మన్నుదులిపి క్షీతిపైనిపెట్టును)

హరి:—మన్ను కావలసి ఉన్న శవానికి మన్నుదులుపుతూంది! మాతృప్రేమకు మేర ఉన్నదా? ఆమాటలు వింటూంటే, నా కడుపులో మంట పుట్టుచున్నదేమి? “ఎంతవాని కుమారున కెంతవచ్చినది!” అన్నది; నాయంతవాని కుమారునకు దాస్యము వచ్చినది! ఇదికూడా ఏలరాకూడదు? “యుద్ధములో రక్తంజర్రేవాడ” అంటే! క్షత్రియబిడ్డ కావలెను, ఆమాటలు అనడానికి. “మిమ్మల్ని బండ్లకు సామ్యిచ్చి కొనుక్కొన్నాను” — నాలోహితాస్యుడై ఉండవలెను. నాచేతులారా నేనే అమ్ముకొన్నాను. ఆమెకు భర్త దగ్గర లేడట. నేను చంద్రమతిదగ్గర లేనే? “నేనే పతివ్రతనైతే” — కారుచిచ్చు భయపడి తోవ ఇచ్చివేసినది చంద్రమతి పాతివ్రత్యముచూచి. ఇప్పుడు శవముజోలికి జంతువులు రాకుండా శాసించలేదా ఆ బలము? అయినా, అడిగి చూడవలెను.

—నీవు చంద్రమణివి కావూ? నిన్ను కొన్నవాడు కాలకౌశికుడు కాడా?

చంద్ర:—(తనలో) ఈమనిసి నాభర్తనలె ఆజానుబాహు, నీచవృత్తిలో అటువంటి వాడు ఉండునా? ఆయన్ని వీరబాహుడు కొన్నాడు. కాటికాపుగా నియమించి ఉండును. అయినా జాగ్రత్తగా మాట్లాడ వలెను:—నన్ను పోల్చుకొన్న బుద్ధిశాలికి నానాధునిజాడ తెలుసునా!

హరి:—నేనే నీ భర్తను, హరిశ్చంద్రుడను!

చంద్ర:—ఆ! ఆ! (వానిమీద పడును. వారిద్దరు ఆలింగనము చేసుకొందురు)

హరి:—మనము ముగ్గురమూ, ఇలాగున, ఇక్కడ, ఇప్పుడు కలుసుకొన్నామా? సిద్ధి, సలము, కాలము—ఆహా! (శవము వద్దకువెళ్లి) లోహితాస్యా, కాలులో ముల్లు గుచ్చుకొన్న గాయముండగానే, మళ్ళీ అడివికి వచ్చినావోయ్? యుద్ధము లో రక్తంజురడమూ, వత్సా! నీ కెవరు చెప్పినారోయ్? నీరక్తమే చెప్పినదా? ఎవ రితో యుద్ధముచేసినావు, బాబా! (శవ మునుకాలుమీద కూర్చుండబెట్టుకొనును) నీబాధ చూడలేక మీ అమ్మ దుఃఖిస్తుం దని, నీ దుఃఖముతో యుద్ధముచేసి అణచి వేసినావా, తండ్రి? యుద్ధములో శత్రు వును గెలవడంకంటె కష్టమయినదని చేసి నావా? కాశికి వచ్చేతోవలో, ఎత్తు కొంటానంటే, నీశ్రమను దాచుకొని, వద్ద న్న వీరుడవు, మీ అమ్మయెడల—

చంద్ర:—తానన్ని కష్టాలుపడుతూ, నన్ను ఓదార్చేవాడు, నాచిట్టివాడు.

హరి:—ఏలాగు శుష్కించి పోయినావోయ్, తండ్రి!

చంద్ర:—మనము వేరైన ఈ పదిరోజులలో తమరు పోలిక తగలకుండా శుష్కించి పోయినారు, నాథా!

హరి:—ఇన్నాళ్లూ నాకు నిద్రాహారములు రెండూలేవు. బ్రహ్మయజ్ఞము, పితృతర్పణములేకుండా భోజనము చేయనుగదా? అవి, ఈస్మశానములో, చండాల నేవలో ఏలాగుచేయను?

చంద్ర:—నుహదేవ!

హరి:—కాని, బాబయ్యముఖాన్ని ఆనవ్వే మిటి? విశ్వేశ్వరుని ధ్యానిస్తూ ప్రాణం విడిచిపెట్టినావా, నాన్నా? లేకుంటే, ప్రాణంపోయినా, ముఖాన్ని ఆనవ్వేమిటి?

చంద్ర:—బాగా పోల్చినారు, నాథా! ఆకుర్ర వాళ్లన్నారు, “అమ్మాజీ, బాబయ్యా, విశ్వేశ్వరా!” అంటూ ప్రాణం విడిచిపెట్టి నాడట. “మీరు చాలామంచివాళ్లు, మా అమ్మాజీని ఏలాగు ఓదార్తారో?” అన్నాడట, నాతండ్రి! నాయనా, నీవు పెట్టినచిచ్చు, ఎవరు ఆర్పగలరోయ్?

హరి:—బాబా, నీకు నవ్వు, మాకు ఏడ్పునా? నీకష్టాలు గట్టెక్కినాయి, నీకు నవ్వుకాకేమి? లాభములేని మా విచారముచూచి నవ్వవలసినదే.

చంద్ర:—బాబా, ఇక్కడ గంజివిడిచిపెట్టి, స్వర్గములో నీవు అమృతం నేవిస్తూ అమృతాన్ని మించిన నిన్ను విడిచిపెట్టి, మమ్మల్ని మాకన్నీళ్లే తాగుమన్నావా? బాబా, నిన్ను కృష్ణమ్మ భోజనానికి పిలుస్తే, “మా అమ్మాజీ చాలీ చాలని గంజి తాగుతూ ఎలాగో ప్రాణాలు నిలబెట్టు కొంటూంటే, మీయింట పిండివంటలు నానోటికి ఏలాగు పోతాయి?” అన్నావే. ఇప్పుడు నన్ను విడిచిపెట్టి స్వర్గ సౌఖ్యం ఏలాగు అనుభవిస్తున్నావు, తండ్రీ! అమ్మకు నీవద్ద చోటిప్పించవూ?

హరి:—ఏమీ; గంజా తాగేవాడు, బాబయ్య?

చంద్ర:—అదైనా, కడుపునిండా ఎక్కడ? “బాబాజీని ఎప్పుడు చూస్తాము? ఎప్పుడెప్పుడ” నేనాడవు, చూడకుండా వెళ్లి పోయినావా. కొడకా! ఒక్కమారు నిన్ను కాలుమీద కూర్చోపెట్టుకొని ముద్దులాడుతే, అడివికి వెళ్లి వచ్చిన కష్టమంతా నా చేతుల్లో పోయిందన్నావు. నేను నాకష్టాలన్నీ మరిచి పోయేదానను. తండ్రీ! కష్టాలవంటిగురువు లేడన్నావు. కాని, నీవు పెట్టినకష్టం, ఏమి నేర్చుతుంది, బాబా?

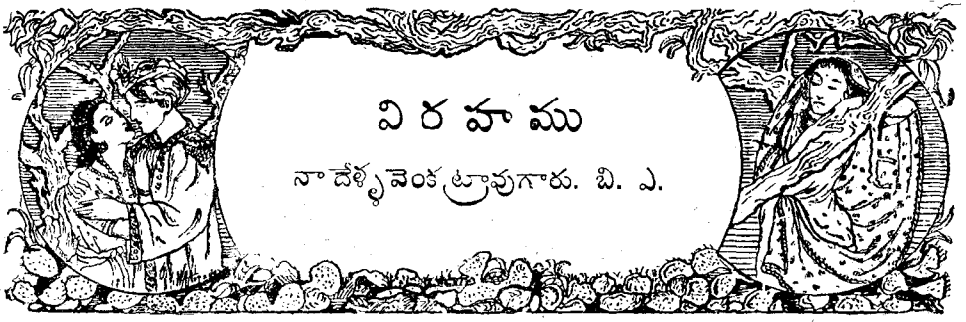
యజమాని నేవలో ప్రాణమైనా పెట్టవలెననా? నీవు ఆలాగే చేసినావు. నీవు ప్రాణముమాత్రమే విడిచిపెట్టినావు. ఆయజమాని నేవలో, నా ప్రాణముకంటే ఎక్కువ వస్తువును, నిన్ను, విడిచిపెట్టినాను. నేను ఎక్కువకాదు, బాబా? నాథా, నన్ను తిరిగి వేగమే రావలెనని యజమాని ఆజ్ఞ. యజమాని ఆజ్ఞను అతిక్రమించకూడదని బాబు శరీరము జ్ఞాపకంచేస్తున్నది, తమ పారుష్యం జ్ఞాపకంచేస్తున్నది. నేను వెళ్లి సుంకంకొరకు ప్రయత్నించవద్దా?

హరి:—తప్పకుండా చేయవలసినదే.

చంద్ర:—పోయివస్తానని అనడానికి అధికారములేదు. వస్తే, ఏలాగు వస్తానో?

హరి:—వెళ్తానంటే, మంచిది అనడానికి నోరురాదు! ఈ కారణ్యం దాటించడానికి అధికారములేదు! బాబయ్యలేని ప్రపంచములో ఇక మనకేమున్నది, సత్య నేవానందముతప్ప? మనకు సత్యమే స్వర్గము. మనకు ఇంతకంటే మరేమిచేటు రాగలదు? మరి నీవు వెళ్లు, (చంద్రమతి నిష్క్రమించుచు) ఏలాగు తిరిగిచూస్తూ వెళుతున్నదో! (తెర)

వి ర హ ము

నాదేశ్వరెంకటాచార్యుగారు. బి. ఎ.

నడికిరేయిని కలలోన నాకునీవు
కానుపింపగ మేల్కొంటిఁ గలతఁజెంది
మాయమైపోతి వింతలోనే యెచటికొ ?
పక్కపై నొక్కనిని నన్నుఁ బాటవైచి.

గీ. దూరమున హోరుమను సకూపారవము
చేరువను గానవచ్చు నాచెట్టుమీఁద
ఘూకములభీకరంబగు కూతదప్ప
లోకమున నెట్టిధ్వని విన రాకయండె.

గీ. విజనసంచారమైన యీ వీధులందు
వ్యర్థముగ నేరికొఱకొ ? యీ యర్ధరాత్రి
విమలశీతలచంద్రికా సముదయంబుఁ
గాయుచున్నాఁడు యామినీ కాముకుండు.

గీ. ఇట్టిచల్లనిరాత్రి నీయింటియందు
నిర్విచారంబుగా నీవు నిద్రవోవ
నొక్కఁడను బిక్కుబిక్కునఁ బక్కపైన
నిన్నుఁదలపోసికొనుచుఁగూర్చున్నవాఁడ.

గీ. తెక్కలేయున్న నాకిష్టె ఆప్యమనుచు
సంతరితున కెగిరి నీ చెంతవ్రాలి
నిదురలో వింత చెలువంబు నెగడునీదు
సుందరాస్యంబు ముద్దాడియందునుగద.

గీ. నిన్ను నెడబాసి విరహార్తి ఖిన్నుఁడైన
నాయెడ న్జాలిఁజెంది స్వప్నాననైన
దర్శనంబిచ్చునంతటి దయయుఁ గలిగెఁ
జాలు; పదివేలుసుమ్ము నాపాలి కిదియ.

ఊఁచ బియ్యము

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు

ముంగురుల్ చెదరి గుంపులుగట్టి నెమ్మొము, దమ్మిముమ్మరముగఁ గ్రమ్మి కొనఁగ
ముద్దులమురిపెంపు మొగమున మొలకెత్తి, కొమరుఁ జెక్కులఁ జిలుచెమట జాఱ
తుఱిమిన తంగెడువిరులతోఁ గూడ, నం దంపుధమ్మిల్లు బంధము నటించ
శ్రీకారములతోడఁ జెలిమిఁజేసెడు కర్ణ, ముల నొప్పు పల్లెరు పూలు గదలఁ
గీ. దానుబాడెడు మోటు పదంబునకును, కంకణంబులు చెలఁగి పొంకముగఁ దాళ
మానములు గొల్పఁ గూర్చుండి మంచెమీఁద, నబల యోర్తుక ఊఁచ బియ్యంబు గొల్పె.

మండలేముల వేంకట శాస్త్రి గారు, బి. ఏ., యల్. టి.

ఆంధ్రభోజుడని విఖ్యాతిబడసిన శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలమున సామ్రాజ్య లక్ష్మీ ననుసరించి కవితాలక్ష్మీయు, వాసియు వన్నెయు గాంచి మించినది. అష్టదిగ్గజములను ప్రశస్తిపడసిన కవినాథులెనమం శ్రీవిద్య త్రుభుని యాశ్రయము నవలంబించి యుండిరి. ఆకాలమునఁ గవితాప్రపంచమునఁ బ్రబంధ రచనయే మిన్నయై యుండుటచేతను, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు పండితుడగుటచేతను, వాని యభిరుచి ననుసరించి, కవులందఱును బ్రబంధ రత్నములతో నాతని బూజించి ప్రశస్తి పడసిరి. అట్లొనరించిన వారిలోఁ బారిజాతా షహరణ కర్తయగు ముక్కు-తిమ్మనార్యుడు కడుఁ బ్రసిద్ధుఁడు. మృదుమధుర రసభరితమగు తైలిగలవాఁ డగుటచే “ముక్కు-తిమ్మనార్య ముద్దపల్కు” అని సార్థకబిరుదము నొందెను. “నానా సూనవితాన వాసనల నానందించు” అనుచక్కని, ముద్దులుమూట గట్టు పద్యమును రచించుటచే నితని ముక్కు-తిమ్మనార్యుడని లోకము వాడుచుండుట యెల్లరకుఁ దెలిసిన విషయము.

ప్రబంధకవులలో నితఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. ప్రబంధములసరళి ననుసరించియు, వానిలోఁ దలతిక్కగానుండి, పాఠకుల హృదయములకు

విసుగుగలిగించు కొన్ని లక్షణముల నితఁడు తొలఁగించి, తన రచించిన “పారిజాతాషహరణము”ను నిర్దుష్టము గావించుకొనెను. అందుచే నితని కవిత్వ మన్ని ఘట్టములందును మిగుల రసభరితముగ నుండును. సాధారణముగఁ బ్రబంధములలోఁ గథాసరణి మృగ్యము. కథావేగము మొదలే లేదని కూడఁ గొందఱు విమర్శకులు సహేతుకముగ యోచింతురు. ప్రబంధములకు నిర్ణీతములగు వర్ణనలను జేయుటకుఁ గథాసందర్భ ముపయోగింపఁబడు నుగాని కథ ప్రధానము గాదని తేలుచున్నది. ఈగ్రంథ మీవిషయమునను దదితరవిషయ ములందును భిన్నముగ నున్నది. దీనియందుఁ గథయును గథావేగమును బ్రధానములు. ప్రారంభమునుండి, ముగియవఱకును కథా ధోరణి యొక్క-విధముగనే చెప్పఁబడినది గాని, సందర్భశూన్యములగు వర్ణనలు కథా వేగమునకు భంగముఁ గలిగించ లేదు. అందుచేఁ బాఠకుల కిందలియాసక్తి యధికమగుచున్నది. మఱియొక విషయము గలదు. సామాన్యముగఁ బ్రబంధములయందలిపాత్రములన్నియు నొకేవిధముగ నుండును. అనఁగా నొండొం టికి స్వాభావికములగు భేదము లేవియుఁ గనఁబడక మనుష్యస్వభావ మన్ని విధముల నొకే

తీరుగనుండి, యంతవైచిత్ర్యరహితమా యని యనిపించుచుండును. కారణమేమన, వానిని రచించిన కవులు సాధారణముగఁ బండితులు. కావున గ్రంథస్థములగు విషయములనే గ్రహించి యుండురుగాని, సృష్టించునది విషయములను దామే తొలిసారి గ్రహించినవారు కారు. అందువలన, నాకౌశ, శృంగారాద్యవసరములయందు, పాత్రము లన్నియు నొకేవిధముగ, సంభాషించుచు, బ్రవర్తించుచు నుండును. ఈ గ్రంథమున గల ప్రధాన పాత్రము లట్లుండలేదు. శ్రీకృష్ణుడు, రుక్మిణి, సత్యభామ, నారదుడు ఇత్యాదులు స్వతంత్రములగు పాత్రములు. అనగాఁ దమంతటా ము నిలచునవి. ఆయాయవసరములందు వారి ప్రవర్తనము సముచితమని యంగీకరింప వలసినట్లుండును. ఇరువురుగాని, యధికముగ గాని కళత్రములుగల యాతఁ డేయవసరములయందెట్లునంచరించునో శ్రీకృష్ణుఁ డట్లే ప్రవర్తించియుండెను. నారదుఁ డొసంగిన పారిజాతము నూహించి శ్రీకృష్ణుడు:

మ. “ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినన్ గినుకతో నేమంచు నూహించునో, మది సాత్రాజితి! దానికే నిపుడు బ్రేమంబుపినన్ దీని నెల్లదమున్ జేసిన జాడ దోచు నొకొ! యాలె; మృదు నేనున్కి చెల్లదువో యేరికి బంపఁగా; నమమ లీలన్ రుక్మిణీకాంతకున్.

ఇచ్చట సమంజసమని యోచించెను. ఇదియెంత స్వాభావికముగ నున్నది? అట్టి వారిమనోధర్మ మనుభవైకవేద్యమని నామనవి. ఇతరపాత్రముల సమయోచిత ప్రవర్తనములును సంభాషణములును వేటొకచోఁ జూడఁదగును.

తిక్కనసోమయాజి నాఁటనుండియు స్వప్నవృత్తాంతమును దెలుపుచుండుట వాడుకలోఁ జేరినది. కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన కాలమున నీవృత్తాంతము రసవంతముగ నుండినను దాని ననుకరించుటయే ప్రధానముగఁ దలఁచినయితరుల వృత్తాంతములు రసభరితములుగ నుండలేదు సరికదా; పాఠకులకు విసుగు గలిగించునట్లుండును. తమగ్రంథములయెడ గౌరవాతిశయము గలిగించుకొనుట కిదియొక పన్నుగ డయని విమర్శకులు కొందఱుఁ హింపఁదగియున్నది. అట్టి స్వప్నవృత్తాంత మిందుఁ జొప్పబడియుండలేదు. మఱియుఁ జర్వితచర్చణముగ నాచరింపఁబడునుకవిస్తుతియును గుకవినిదయు నీతని కృత్యమందు గానరావు. కవితఁజెప్పఁదొడఁగిన ప్రతివారును గుకవినిద నేయుచు వచ్చినచో, నిందకుఁ బాత్రులగు నీకుకవు లెవ్వరని సందేహించఁదగి యున్నది. తిమ్మనార్యుఁ డిదియెల్ల నప్రస్తుతప్రసంగ మనియు, తన గ్రంథమున బాఠకులకుఁ గలుగఁగల యాదరమునకు భంగము గలిగించుననియు నూహించి ఛీనిని లోపింపఁజేసి స్తుతిపాత్రుఁ డయ్యెను.

ప్రబంధములనుగాని, యితర పద్యకావ్యములఁగాని రచించినకవి నాథులందఱును దప్పక కవిమంశానుక్రమణికను దెలుపుచుఁ బెక్కు పద్యముల వ్రాయువాడుక గలదు. కవిశ్వరులిందు స్వగుణాతియమును, బాండిత్యోత్కర్షయను గూడ వర్ణించుకొనుట సహజము. తిమ్మనార్యుఁ డిది యనుచితమని తలఁచఁగావలయు. ఏలనన, కుకవులనుపేరిట నితరుల

మాఖమాసము]

ము క్కు తి వ్వు నా ర్యుఁ డు

నిందించుచు, స్వగుణంబుల నుగ్గడించుట నత్తు
 రుపలక్షణమని యూహించుటకు వీలుకాదు.
 శ్రీకృష్ణదేవరాయలను శ్రీకృష్ణాదేవరాయలను
 నిర్ణయించి కృతీయొనఁగినట్లు తోచుచుగాని,
 మనుచరిత్రాదులవలె బ్రభువు తన్నుఁగోరు
 టయే యీకావ్యరచనకుఁ గారణమైనట్లులు
 గానరాదు. లేనిచోఁ గర్పూరతాంబూలా
 ద్యుపచారములతోఁగవిని బూజించిపూర్ణించుట
 యిందునఁ గానఁబడియుండెడిని. కృతీపతియే
 తనపేరఁ గృతిరచించుమని కవిని ప్రార్థించుట
 కన్న, కృతిరచించి యుత్తమనాయకుని వరించి
 యర్పించుట యధికరసవంతముగఁ దోచుచు
 న్నది. మఱియుఁ గృతీపతి వంశానుక్రమణిక
 యును, కృతీనాయకుని వర్ణనమును దిమ్మనా
 ర్యుఁడు కడుసంగ్రహముగను, మిగుల హృద్య
 ముగను జేసియుండెను. కృతీపతి వంశమునఁ
 బ్రసిద్ధులగు నీశ్వరనృపతిని, నరసభూవిభుని,
 వీరు చూపిన బలపరాక్రమములను, కవిగడు
 సమంజసముగ వర్ణించియున్నాఁడు. నిర్నిమిత్త
 ములగు విషయముల యందనావశ్యకములగు
 నతిశయోక్తులతో వర్ణించినచోఁ గవీశ్వరుని
 పాండిత్యబలమును గూర్చి సంతసించినను,
 భావనాబలము లేమిచే హృదయాకర్షకముగ
 నుండలేదని విమర్శకు లూహించ వలసియు
 న్నది. వాని నితఁడు పూనకుండుటఁజేసి యీ
 భాగమును గూడ హృద్యముగఁ జేసెను.
 ఈశ్వరనృపతిని వర్ణించుచు మ హేశ్వరుని
 యందుఁగల లోకము లితనియందుఁ గానఁబడక
 పోవుటయేకాక యితఁడు బలదర్పము లధిక
 ముగఁ గల వాఁడని వర్ణించిన వద్యముఁ
 జూడుఁడు :

ఉ. తామసవృత్తిశీడు; సతీశంబును మగ్గుఁడు గాఁడు;
 జారుషం, బేమియు వెల్లిగాడు; తనకెందునుఁ బై
 మఱిరాజులేడు; సం, మమలోన నొక్కనరు
 నీకి నాఁదొడంగఁ డీశ్వర, త్కృ హిశావశో
 హరిని సాటియె యీశ్వరుఁ డెన్నిభంగలన్.”
 ఈశ్వరవిభుని తనయుండగు నరసవిభుని
 వర్ణించు ఘట్టము మఱియుఁ జక్కఁగ నున్నది.
 కృష్ణదేవరాయలు రాజ్యాధిపత్యము వహించె
 నని వ్రాయుచుఁ దొల్లి యదువంశమున నవత
 రించిన శ్రీకృష్ణుఁడు తనచరితమునఁ గల లోప
 ముల నవదించుకొని లోకమున విఖ్యాతినొంద
 నిట్లువచ్చెననుచు వర్ణించెను. మఱియొకచో
 సీరెండు అవతారము లన్నిలక్షణములతో
 డను సమానములని తెల్పును. చూడుఁడు :

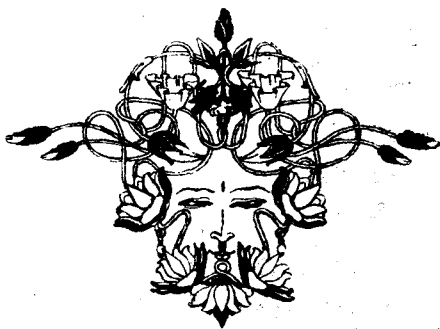
సీ. యాదవత్వమున సింహాసనముగఁడుగామి సింహాసనముఁ
 డై చెన్ను మెఱయ, గొల్లయిల్లాండ్రతో గోడిగిం
 చుటఁజేసి పరకామినీ సహోదరతఁజూప, మఱి జరా
 నుతునకై వధుర డిండుఁజేసి పరవర్గదుర్గముల్
 బామిఁగొనఁగ, పారిజాతము నాసపడి పట్టితెచ్చుట
 నాదార్యమున దానినెడుగువలుప,
 గీ. గోరితొలుమేనఁ దనకైన కొడువలెల్ల, మాన్పుకొన
 వచ్చి, భువనైకమాన్మలీల, నవతరించిన కృష్ణుఁడొననగ
 మించె, నరసవిభు కృష్ణరా యభూనాయకుండు.”
 సీ. చక్రవర్తిమహీపతస్తి నాఁడును నేఁడు చలఁగి ధర్మ
 క్రమస్థితిఘటించె, భూభృదుద్ధరణ విస్ఫూర్తి నాఁడును
 నేఁడు గోరత్తుణ్యాత్మ మదురుపఱచె, సాధుత్వండా
 వనసరణి నాఁడును నేఁడు వంశానురాగంబు వదలఁ
 డయ్యె, సత్కృతానుభోగసక్తి నాఁడును నేఁడు నా
 కల్పమవని నింపార నిలిపె,
 గీ. నాఁడునేఁడునుగూడినాన్వయమునందు, జననమందెను
 ఎనుదేసమనుజ విభుని, కృష్ణుఁడను పేర నరసేంద్రు
 కృష్ణదేవ, రాయఁడను పేర నాదినారాయణుండు.”
 కృతీపతిని వర్ణించు నవసరమునఁ గూడ
 నించుకేని రసభంగము గాకుండ యెట్లు

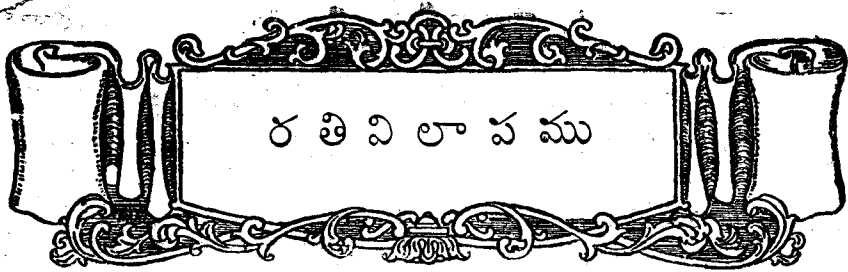
వ్రాసెనో కనుగొనుడు: కొన్ని గ్రంథములం దలి వర్ణన లెప్పుడు ముగియునా యని వినుగు గలిగించును. కల్పనా విశేషములతోడ నితఁడు కొన్ని వర్ణనలు సలిపెను. మఱియుఁ గృష్ణరా యని నౌహుబలమును, పరాక్రమము నీ క్రింది పద్యమున వర్ణించిన విధముఁ జూడుడు. విజయ పరంపరను దెలుపుపట్టిక నొకదానిఁ గూర్చి, ఛందోబద్ధము గావించుట సామాన్యకవుల పద్ధతి. మఱి యితఁడన్ననో, ప్రతిపద్యమును భావగర్భితముగను, రసభరితముగను ఉండు నట్లు రచించెను.

సీ. “ఉదయాద్రవేగ సత్కుద్ధతి సాధించె వినుకొండమాట మాత్రన హరించె, గూటముల్ పెదరంగఁ గొండపి డగలించె బెల్లముకొండ యుద్వేల్లఁజెఱచె, దేవరకొండ యుద్వృత్తిభంగముచేసె జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిగూర్చె, గినుక మీఱు ననంతగిరిక్రిందుపడనేసె గంబంబుమెట్ట గ్రక్కన గడలెప్ప”

పై పద్యము క్రింగితలికిన భాగముల యందలి చమత్కారములు గ్రహించఁదగియు న్నవి. ఆవీరునిచేత మెఱసిన కౌశ్లేయకమును వర్ణించినవిధము స్తుత్యతీతము. ఇతనిచైలియ,

కథాధోరణియు పాత్రోచితముగ జరుగు సంభాషణములు, మొదలగునవి, యింతక తఱి నరయుదము. ఈవర్ణనలన్నియు నిరువది పద్యములకు లోబడియుండునట్లు చేసి కథలోనికి దిగెను. ఈభాగమును జదివినపాఠకులకు గ్రంథ మంతయు నెట్లు వ్రాయఁబడినదని తెలుసు కొనునాన, సహజముగఁ గలుగును. తన ప్రబంధ ధోరణి కన్నివిధముల నియ్యది మచ్చుగా నొనర్చెనని యూహించఁదగి యున్నది. సర్వ జన సామాన్యముగ సుబోధకమగు శైలిగూడఁ దన కమరియుండుట స్తుతిపాత్రమై యున్నది. కిష్టపద భూయిష్టమగను, అనావశ్యకము లగు కల్పనావిశేషములతోడను, గ్రంథమును పాఠకుల హృదయమునకు దూరీకృత మొన రించి యుడినచోఁ దిమ్మనార్యునిఁ గూర్చి వ్రాయుట యస్మదాదులకు దుర్లభంబు. ఇది వఱ కీభాగమును సవిమర్శకదృష్టితోఁ బరిశీ లించిన వారి కీనానుడులు సత్యములని తోచు ను. అతిశయోక్తిగలదని యూహించువారొక సారి పైవిధముగ యోచించి, విమర్శించి, నాయభిప్రాయము ననువదింతురుగాక!

త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరాయ కవిగారు

అన్వయం పాలితుం భానో
ర్నిమే గ్లోకా కవే ర్వచః;
అవతారో యయోః పృథ్వాన్
దంఽతీ తౌ సమా మ్యహమ్.

† ఉ. నెట్టన కంటిమంట మరు

నీటుగఁజేయు మహాతపస్వి దా,

నెట్టి యవస్థపాల్పడియె

నిమ్మెడ నొర యటంచు నవ్వుచు,

న్నట్టులు సొంపునింపు గిరి

శాంగవిభూతిసితాననంబులౌ,

గట్టులఁజేనిపట్టి చను

గట్టుల కేను నమస్కరించెదన్.

ద్వి ప ద

నిటలాటు నేత్రాన్ని నిజనాథుపైకి
దటుకున నేతేరఁ దా మూర్ఛనొంది
వివశయై పడియున్న విరివిల్లు వెలఁది
యవిషహ్యవేదనం బైనవైధవ్య
మావహిల్లఁగఁజేయు సదియైనప్రబల
దైవమ్ము చెద్దిని దగమూర్ఛదేతె.
ఘనమూర్ఛదేతి యక్కలకంతకంతి
గనుల నల్లనవిచ్చి కలయంగఁ జూచె
దనివోనికనులకుఁ దనప్రియుం డింకఁ
గనరానిదశ నున్నిఁ గానలేదయ్యె.

“జీవితేశ్వర! నీవు జీవించియుంటె;
నావలపులవంట! నాథ! యెందుంటి?”
వనివల్కి దిగ్గన నటనుండిలేచి
వనజాక్షి నిజపురోభాగమ్మునందు
గిరిశకోపానల కీలలం గాలి
పురుషాకృతిని నున్న బూడిదం గనియె.

మరలఁ జేష్టలు దక్కి మరురాణియపుడు
ధరణిపై బొరలుచుఁ దన చన్నుదోయి
గడుఘాసరద్యుతి గాఁగఁ బెన్నెటులు
విశిషడి జీరాడ వివినభూసలిని
దనతోడ సరిగ వంతను ముంచునట్లు
వెనుఁబాటుమై నిట్లు విలపింపఁ దొడఁగె.

అయ్యయో! నాథ! యిట్లైతివే నీవు
దయ్యమ్ము నినుఁ బాపదలఁచెనే నేడు
నెయ్యమ్ము కృపయును నీ కెందుఁబోయె
నియ్యరణ్యమున నన్నిట డించిచనితె.
పన్న గాభరణుతోఁ బంతమ్ము ముప్పు
నిన్ను నీకొలఁది గణింపవై తనుచు
నన్నన్న నీపూన్ని కడలి నీతోడ
నన్నంతమాటయు నయ్యెనే తుదకు.

పెటతాపసులఁ గిట్టి బెదరించినట్లు
వెట పొకింతయులేక విశ్వసంహరసి

కటకంకుని గాలకాలుని రుద్రు
నుటక వైకొని తాచు టూరకేచనునె.

గిరిరాజతనయను గిరిశుతోగూర్చి
వరదుని మెప్పించి వరములు వడసి
యరుసమ్ము నింతువం చాసించియుండఁ
బరము కోపాగ్ని చే భస్మంబ వైతె.

ఒరపుగల్గెడువారి కుపమానమగుచు
వటలు నీయొడ లీ యవస్థపాల్పడఁగ
నెడఁద వ్రయ్యలుగా దదేమొకో నాకుఁ
గడుఁ గఠినాత్ములు గారె చేడియలు.

నినుఁ జూడకున్నట్టి నిముసమ్ము నాకుఁ
గనుపట్టు నొక దివ్యకల్పమ్ముగాఁగ
నిరవధియైన యీ నీవీయోగార్తి
స్మర! యింక నే నెట్లు సైరించుదాన.

కట్టవాసినజలౌఘము దమ్మిజీవ
నట్టె తా విడనాడి యరుగుచందమున
నిముసమ్ములో మన నెయ్యమ్ముదొఱఁగి
రమణ! నీతోడిదే బ్రతుకుగామనెడు
నబలను నన్ను నిట్లాటడిపుచ్చి
ప్రబలార్తి నిడి యెందఁ బాటేపోయితివి.

ఎందైన ననుఁగూడి యేఁగుదీ వెపుడు
నిందు నక్ష దిగనాడి యెట్లేఁగినావు
మందభాగ్యను నన్ను మఱచినావేమొ
యిందిరాపుత్ర! యింకే నెందుఁ జొత్తు.

నేను నీకును నాకు నీవు నెన్నఁడును
నోనాథ! యప్రియ మొనరింపలేదు
కృపపుట్టనేడ్చు నీ ప్రియ కకారణమ
యిపుడు నీ దరిసెనం బీ వదేమిటికి.

కవవాసి నొగులు జక్కవపెంటివోలె
నవిరళశోకార్తి నడలు న స్తనవో
యేవ రింక దిక్కు నన్నిటూలాంటి ఘోర
దవము పాల్సేయ నా తప్పేమి చెపుమ.

చెలువుఁడ! వే టొక్కచెలిపేర నన్నుఁ
బిలుచువో నీమీఁదఁ బెనురోసమూని
మొలనూలిత్రాళ్లతో మొగమోటమాలి
కలయ ని న్గట్టిన కతలెంచినావో
యలరులేయ కరువు లక్షులంగలఁడఁ
గలువపూవులవ్రేయు గతు లెంచినావో

తప్పగల్గిన నన్ను దండించుటకును
నొప్పులకుప్ప! వేటొకదారి లేదె
యిప్పట నిహలోక మెడలి నన్నిట్లు
ముప్ప మున్నీటిలో ముంచి పోవుదువె.

“విదనుందువీ” వంచు నీ వన్నమాట
మదన! యిచ్చకముగా మది నెంతుఁజూపె
యెద నుంటినేని నీ విటు బూదిగాఁగ
బ్రదికి యే నెట్లుందుఁ బ్రాణేశ! చెపుమ.

శరనైపుణిని శైలజాళివాంగముల
నరుదార నొకటిగా నదికింతు నంటి
మదన! యొక్కటియైన మనయంగకముల
యదుకూడ్చి యకట! వేతైతివే నాకు.

పరమేశ్వరుఁడు కృపా పాథోధియండు
హరిహరీ! యెట్లు కోపాగ్నినిఁగాల్చెఁ
బరమపాపిని నాయభాగ్యమ్మ హరునిఁ
గరుణకుం దప్పించె గాఁబోలు నాథ!.

జగదేశకఠౌ విచక్షణస్వాంతుఁ
డగుశౌరి తనమిత్రుఁ డైయుండ శూలి

దెగి తత్సుతుని నిన్నుఁ దెగఁజూచె మిత్రు
మొగ-మెట్లునూతు నన్మోగమోట లేదొ.

కడఁకఁ గ్రొవ్విరిఁగాల్పఁ గాలాగ్నియేల
కడవేళ లోకముల్ గాల్పఁ బాల్పడిన
కడిది చిచ్చుటకంటి గాటంపుమంట
మృడుఁడేలపటవె నీమెత్తనామేన.

అడుదానను గోల నబల నేనల్లి
వాఁడీచూపులఁ జూడ వణఁకిపోవుదువు
శ్రీకంఠును గ్రాక్షి శిఖిశిఖాపటలి
పైకొన్న నీవెంత భయమొందినావొ.

కడుపుసల్లఁగ నిన్నుఁ గన్నతల్లికిని
జెడఁగాలి కడుపులోఁ జిచ్చువెట్టితివె
కడుభాగ్యశాలిని గలుములపొలఁతి
గడఁక నెట్లోర్పు నీగర్భశోకమ్ము.

మది నన్నుఁ బ్రాణమ్ము మాటుగా నెంచు
నది వధూవత్సల యత్త శ్రీదేవి
దలసెడ్డ నాదు దుర్దశను భావించి
వలనేది తానెంత వంతపాల్పడునొ.

అత్యంతభక్తి నే నడుగుల కెఱఁగ
“నిత్యసాభాగ్యవై నెగడుమాయమ్మ!”
యని నన్ను దీవించు నాదేవిమాట
యన్యత్మమై పోయెనే యక్కటా! నేడు.

ఎడప కిప్పుడ దివికేఁగెడు నీదు
నడుగులవెంబడి నరుడెంతు నేను
నాకయించితింప నామనోనాథ!
లోకమ్ము కొఱకునైలోనఁ జింతింతు
నైహికజనము నైవాహతంబయ్యె
దేహిసౌఖ్యము నీయధీనమ్ము కాదె.

రెయినిర్లుగమ్ము పురీమార్గమందు [ల
భయదహానుఱుముచే భయమొందుప్రియ
సరగఁ గాముకనివాసములు సేర్పంగ
స్మర! నీవుదక్కంగ శక్తుఁడింకెవఁడు.

పొలయల్కఁ బెడమొగమ్ములు గాఁగ శయ్య
మలఁగి నాథులతోడ మాటాడుకున్న
నలరుముల్కులఁ జూకుక్కు న నాటి చెలులఁ
గలక దేర్చెడువాఁడు గలఁడె వేటొకఁడు.

తగు లెఱుంగక వినూతననంగమముల
మొగిని లజ్జాభయమ్ములపేర్కెఁగొంకు
ముగుదకన్నెలకు నేర్పులు నేర్పితేర్పి
మగలఁగూర్చెడువాఁడు మఱియెవ్వఁడింక.

కడునెఱ్ఱవాఁడెడు క నులు ఘూర్ణిల్ల
నుడువులు సారెకుం దొట్టువడంగ
బ్రమగొల్పునదియ యా వారుణీమదము
ప్రమదల కిఁకవిడంబనయ నీవేమి.

సరసుడవైననీ చావుచే జగము
సరసత్వమును బాసి చప్పనైపోయె
విరసమై సృష్టిప్ర వృత్తి గీడ్పడియే
స్మర! నీవులేకున్న సర్గమే లేదు.

అనుఁగుఁజుట్టమవు నీ వతనుండ వగుట
విని నిజోదయ మింక వృథయంచు నెంచి
బహుళమ్ము సనినను బహుళదుఃఖమునఁ
దుహినమయూఖుండు దొఱఁగుఁగార్మ్యమ్ము
ఎఱుపుపచ్చనిచాయ నెసలారుతోడిమ
వఱలఁ గోకిలకల ధ్వనులచేదెలియు
నెలమావిపూవు నేఁ డెవ్వని కింక
నలుఁగొనోచెప్పమా యలరువిల్కొండ!.

వెలిదమ్మకొవ్వరి వెలవెలంబాతె
 లలితహా నీలోత్పలము బొగ్గువడియె
 ఫలశకాన్యములయి నిక బాయుటంబూపు
 ములుకులన్నియు నేడు మొఱవోయెనకట!.

పలుమాటుగొనయంపుఁ బనుల నీపనుపు
 నలిపినయీతేటి చాలు శోకార్తి
 విలపించు ననుఁగూడి విపులదైన్యంపు
 టులి వెసంగఁగనేడ్చుచున్నట్టులుండె.

వలరాజ! నీవేమి వగపునంబోలె
 బులుఁగులరొదలవా పోవుచుంఁగానఁ
 బువుఁదేనెకన్నీరు బొటబొటఁగాఱ
 నవనీజములు నేడ్చు నట్లుండె నకట!.

కనుఁబండ్లువైన నీ కాయమ్ము మగుడఁ
 గొనిలేచి తియ్యఁబల్కుల సాజమైన
 గరువమ్ముగల ప్రోడగండుఁగోయిలను
 సురతతాత్యమునందుఁ జొనుపవే నాథ!.

పోలుపునిపెడు నీదుముద్దునెమ్మోము
 గలుములినెడు నీదుకడగంటిచూపు
 గొనమోవి నోలయు నీ కులుకు లే నగవు
 గనులఁ గట్టినయట్లు గనుఁజ్ఱు నాకు.

తల్లసోక మ్రొక్కి యెంతయువేడి కంప
 మొల్లరార నిడిన నీ యిటిగవుంగిళుల
 నెలమి బైకొన్న నీ యేకాంతరతులఁ
 దలపోయ శాంతిఁజెందఁగ నాకు వశమె.

పెదవి బల్మొన నొక్కి బెదరించినంతఁ
 బదనరోజము లంటి బతిమాలుకొనుచుఁ
 బాదివి చెక్కుల బల్మిముద్దాడు తెన్న
 మదన! నా కడుచు చుమ్ములువాఱు నకట!

సురతపండిత! నీవ హరిదిమ్మ నిడిన
 సురుచిరవాసంతసుమభూషణ లింగ
 కనుపట్టుచున్నవి గావి యానీదు
 కనువిందయినమేను గానరా దకట!.

నెమ్మిఁ జగ్గవఁ దీర్చు నీ పత్రరచన
 నెమ్మైన నీవలందిన చందనమ్ము
 దడియాట వింక సుందరమైన నీదు
 నొడలాటిపోయె నయ్యో! మనోరమణ!

ప్రియ! నాదువాఘాంప్రిఁ బ్రీతీనీయిడిన
 కయినేత పరిపూర్తి గాకుండనిన్ను
 దారుణాత్ములు సురల్ దలఁచి రాకొఱఁతఁ
 బూరింపఁగా వేగముగ రాగదయ్య!

వలనేర్పడఁగఁ గూలివానిచే బాము
 బలిమిఁ గొట్టించు నేర్పరి యయ్యె వజ్రి
 మెఱమెచ్చులకు నుబ్బమిఱి యీతంత్ర
 మెఱుంగలేవై తమాయకుడ నీ వకట!

నినుఁ గన్నకన్నుల నిర్జరాంగనలు
 దనుఁ జూడకున్న సుత్రాముందు గనలి
 నిను నిట్టి మిషవెట్టి నిటలలోకనుని
 కనుమంట కొప్పించి కసిదీర్చుకొనియె.

దివియందు జాణలొ దేవకామిన్ములు
 దివిరి నిక లోఁగొని తివయకమున్న
 శలభమార్గమున నే జనుదెంచిమోద
 మొలయంగ మగుడ నీయొడిఁజేరుకొందు.

అతివేగముగ నిన్ను ననుగమించుటకు
 యతనమ్ము మై నుంటి నట్లైనఁగాని
 రతి కాముఁబాసి యర్ధక్షణమైన
 బ్రతికెనకా దూఱు తప్పదు నాకు రమణ!

మడియు నీకట సంత్యమండనంబైన
నుడు కాట నేనెట్లు లొనరెపనేర్చు
నొడలితో నుసులుతో నొకటనే నీవు
గడు నతర్కితమైనగతిఁ బొందినావు.

ఒడిలోన విల్లుంచి యొగిఁ బూవుటమ్ము
దొడికి తావంక లొత్తుచు నీవు మధునిఁ
గడగంటిచూపులం గని తేతనగవు
వెడల ముచ్చటలాడువిధము నే దలఁతు.

ఎటనున్న వాఁడో నీ కెపుడుఁ బూవిండ్లు
ఘటియించు నెచ్చలికాఁడు మాధవుఁడు
అభిప్రకాశుడో హరునిచే మిత్తు
గభిని దానును బూది గాఁడుగా నేడు.

అని రతివిలపించు నాఁల్కు లెడఁద
మొనసి పెన్వినపుటమ్ములు వోలె నాట
విపులశోకార్త నవ్వెలఁది నూరార్చు
నపుడ మాధవుఁడు ప్రత్యక్షమై తోఁచె.

ఘను మధుంగంచి యక్కాంక్ష బిట్టెడ్చె
జను లుబ్బడఁగ నురస్థలి కాఁడుకొనియె
నిలను జుట్టముల కట్టెదుర శోకమ్ము
దలుపుదీసినయట్లు దాఁబొంగిపొరలు.

వనటమై మధు నిట్లువలుకు నక్కలికి
గనుమన్న! నీచెలికాని దుర్దశను
బూదివి కపోతకర్పరభస్మరాశి
నిదె గాలు లిట్లు నెగఁ జమ్ముచుండె.

స్మర! వేగ నీదు దర్శన మీవె రావె
కర మీమధుఁడు నిన్నుఁగన వేడ్కపడెడు
బొలఁతులందుఁ జలించు బురుషులవైదు
చలియించుగదయ్య! సన్నిత్రులందు.

అలఁతొహఁడుల దారమల్లెయుంబూవు
లలుఁగులునైన నీదగువింటి పనువు
రహి సర్వజగమందు రమణ! చెల్లించె
సహచరుండగు నీవసంతుండ కాఁడె.

అనిల వేగాహతంబగు దివ్యవోలె
జనినాఁడు నేడు నీసఖుఁ డింకరాఁడు
వగఁ దదీయందైన వత్తిచందమునఁ
బొగఁచూరియున్ననన్ బొడగొంచుమనఁఘ!

విరివిల్లుఁ జంపి నక విడనాడుదెవ
మరచావు ఘటియించె నకట! నా కిప్పుడు
అరయంగ ననవాయి నాశ్రయద్రుమము
గరి గూల్చెనేని తీగయుఁ గూలుఁగాదె.

కాన నీవిటమీఁదఁ గరుణించి నాకుం
బూని బాంధవకృత్యమును జేయవలయు
ననలమ్ము నాకిడి యటవిరహార్త
నను నాదు నాథుఁడెంతకుఁ జేర్చు మనఁఘ!

నెల వోయెనేని వెన్నెలగూడఁ బోవు
మెలపుకొమ్మెగులువో మెఱపుమంబోవు
బొలఁతులు వత్తితోవఁ బోవుత్పరస్థుచు
నిల నచేతనములు నెఱిగెడుంగాదె.

పొలుపారు ప్రియుమేని బూది నేయిచట
నెలమిఁ జిన్నోయిఁ గెం పెనలూర వలఁది
పనివడి చివురుల పాన్పునంబోలె
ననలమ్మునందు నాయంగమ్ముఁ జేర్తు.

పలుమాట సౌమ్య! పూర్వము నీవు మాకు
నలరు బాన్పులకూర్పునందుఁ దోడ్పడితి
విపుడు కేలోడ్చి నిన్నిదె వేడుకొందు
గృహమీట సాద గూర్చవే వేగ నాకు.

వలనోప్ప నాకిడు వహ్నిఁ దోడ్తోన
మలయానిలములచే మండింపుమన్న !
ననుఁబాసి నిముసమైనను నీయనుంగు
మనలేమి యెఱుంగవా మాధవా! నీవు.

ఇటుచేసి యవల మాయిరువుర కొకట
యిటఁ బూవుఁదేనెదోయిలి యీఁగదయ్య!
సరగ నీసఖుఁడు పంచకయ నాతోడఁ
బరలోకమున దానిఁ బానంబునేయు.

మరునికై మఱియు నో మాధవా! నీవు
పరలోకవిధిఁ జలత్పల్ల వంబులగు

నెలమావిపూగుత్తు లిమ్ము నీచెలికి
నెలమావిపూలపై నెంతయోప్రీతి;

అని మైవిడువనున్న యారతిదేవి
ననుకంప నూరార్చె నాకాశవాణి
మడువింకఁ గొందలం పడుగండుమీనుఁ
గడుఁగృహం దేర్చు తొల్కరివానవోలె.

రతిదేవి! నీమనో రమణుఁ డింతటన
బ్రతికి నీతోఁగూడి ప్రమదమ్ము నించు
మృదునికన్మంటలో మిడుతయై యతఁడు
వడుటకుం గతమేమొ వచియింతు వినుము.

పరమేష్ఠి దనకూతుపై మరుల్కొనఁగ
మరుఁడు ప్రేరేచె బ్రహ్మయు నవ్వికృతిని

దలఁగి ప్రేరకుని గందర్పు శపించె
వలరాయఁ డాశాపథల మిందుఁ బొం

ధర్మప్రజావతి దను వేడుకొనఁగ
నిర్మలబుద్ధి వాణీవిధం డపుడు
“తపమును మెచ్చి భూధరరాజకన్య
నెపుడు పెండ్లాడి మహేశ్వరుం డలర
నపుడ వెండి యనంగు సాంగుని జే
గృహ” నంచు శాపాంత మిట్లు వ్రాకు
నశనిపాతమునకు నమృతవృష్టికిని
నశులు మేఘములును వలఁతులొఁగా

కాన నీప్రియనితోఁ గలయంగలట్టి
యీనీదునెమ్మేని నికఁ గావుమమ్మ!
తరణిదీప్తుల నింకు తటిని దొల్కరిని
మరల వెల్లువఁగూడి మలసెడుంగాదె.

అనిపల్కియుడిప్పెన య్యాకాశవాణి
మనసిజాతునినాతి మరణనిశ్చయము
మధుఁడు నలబ్ధవాణిఁ ఘాటలక నవి
మధురవాక్ష్మణితి నమ్ముగువ నూరార్చె

చెలువేది వగమేను సిక్క నమ్మరుని
లలన శాపాంతకాలము వేచియుండె
గరనంతతులఁ బాసి కనుమాసి పగలు
మురువేదుశశిలేఖ ఘనిమాపుఁబోలె

ఛందశ్శాస్త్రవిమర్శనము

వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

పారసంది రామశాస్త్రిగారు “భారతి” శ్రావణ మాససంచిలో “ఛందశ్శాస్త్రము” అనే శీర్షికతో నొక వ్యాసమును ప్రకటించిరి. దాని నామూలాగ్రముగా చదివినవారికి దానిలో ఛందోవిషయము ప్రతిపాద్యము కావనిన్నీ, ఉపక్రమోపసంహరములు అత్యంతాననుభవములనిన్నీ ఈవ్యాసమునకు “ఛందశ్శాస్త్ర” మని పేరితులు నేతివీరవలె నిరర్థకమనిన్నీ, స్ఫురింపక మానదు. అయినను శాస్త్రిగారి ప్రవృత్తికి ప్రయోజనము లేకపోలేదు. అది దూగధృతులకు చదువరులకుమాత్రము గోచరింపదు. కాన మున్ముందు దానిని నేను వివరించెదను. ఈ గంజాంతుండలమందు కలింగ వైశ్యశాఖ యొకటి గలను. వారికోర్కె ననుసరించి వారి కర్మల యుపయోగమునకై “పౌరాణికప్రయోగ పద్ధతి” యను నొక గ్రంథమును నేను సంకలించితిని. అందలి యుపనయన ప్రకరణములలో “సర్వచైతన్య” అనే దేవీభాగవతనాండిట్లోకమును పౌరాణిక గాయత్రిగా నుద్ధరించితిని. నా గ్రంథము శ్రీమహామహాపాధ్యాయ తాతాసుబ్బారాయశాస్త్రిగారు మున్నగు మహాపండితులచే నామోదింపబడినది. నాపద్ధతి ననుసరించి కొందరు వైశ్యులు ఉపనయనాది సంస్కారములను పొందుచున్నారు. ఈయుద్యమము రామశాస్త్రిగారికి కిట్టును. ప్రత్యక్షముగా దీనిని ఖండించుటకు ధైర్యసాహసములు లేక మారుపేరుతో వ్యాసములను ప్రకటించి నాయుద్యమభ్యంసమునుచేయుటకు వీరయత్నించుచున్నారు. ఇది దీనిలోగల దేవరహస్యము. నేను ఈవ్యాసమును విమర్శింపబూనుట పాండిత్యాభిమానముచేగాని, పత్రికలలో ముద్రితమయిన నామాతృరముల జూచి సంకలించుటకుగాని యెంతమాత్రము గాదు. కేవలము నాయుద్యమసంరక్షణకే ప్రవర్తించుచున్నాను.

మున్ముందు శాస్త్రిగారి వ్యాసమును తిలకించి నావిమర్శనమును పరిశీలించుటకు చదువరులను నేనుచున్నాను.

“వైదిక ఛందస్సులు గాయత్రి, ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, మొదలయివి వేదములలోనే చెప్పబడియున్నవి”

అని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు కేవల వేదములలో లక్షణస్వరూపాదికధనపూర్వకముగాచెప్పబడినవనియూ, లేక, వాడబడినవనియూ, వీరి యాయము? ప్రథమ పక్షమున పింగళాద్విత ఛందశ్శాస్త్రములో కూడా తల్లక్షణాదులు చెప్పబడినవి, కావున “వేదములోనే” అనే యనధారణ సంగత మెట్లుగును? ద్వితీయపక్షములో వేదభిన్నతాంతికాది మంత్రములలో గూడా ఈ గాయత్ర్యాదివైదికఛందస్సులు వాడబడ్డవి. కావున అవధారణ సంగత మెట్లు? వేదపసము తాంతికాద్యుపలక్షక మందులేని వారి యభిప్రాయ సిద్ధింపదు. సర్వధా “వేదములోనే” యనుట కేవల మసంగతమేయగును.

“అవి యెన్నియో? యెవ్వయో? యేయే మంత్ర మేయేఛందస్సనకుఁ జెందినదియో? తావునట్టి శాస్త్రముయొక్క ప్రచారము లేకపోవుటచేత నది తెలియబడదు” అనివ్రాసిరి.

ఛందస్సును తెలుపు అనుక్రమణిక, ప్రాతిశాఖ్యలు, సమగ్రముగా ప్రచారములోనున్నది. పింగళఛందస్సు 1 వ మంత్రముమొదలు “అత్ర తాకోం” అనేవరకున్నా వైదికఛందోలక్షణములు సమగ్రముగా నిరూపించబడ్డవి. ఆశాస్త్రజ్ఞులు ప్రతిమంత్రమునకున్నా నిర్వివాదముగా అనాయాసముగా ఛందస్సులను చెప్పితిరగలరు. నేను విద్వాన్ శిరోమణి కత్కల్లలో ఛందశ్శాస్త్రము పాఠ్యగ్రంథముగానున్నది. కూపహర్షములవలె నొక చోట నిలిచియుండి లోకశాస్త్రములయొక్క స్వరూపాదులను గుర్రెరుంగజాలక మన యజ్ఞతన పండిత

లోకమున కంతకు నాశోపింప సమర్థులు మహా ఘోరము.

“అనుమాదులు ననుసరించినవి లౌకిక ఛందస్సులే. వైదిక ఛందస్సులలో నామసామ్యముమాత్ర మున్నను లక్షణము వేరుగానున్నది.” అని వ్రాసిరి.

వ్యాసాదులు లౌకికమునే వాడిరనుటకు విని గమకమును చూపరైరి. ఇది కేవలము సత్యయారముయి నది. అనుష్టుభాది ఛందస్సులు వేదములలో లేదనే ప్రభుచే వీరిట్లు వ్రాసియుండురు.

వింగళ. నూ. 28 “అనుష్టుప్ గాయత్రీః.”

వ్యాఖ్య. చతుష్పాదిత్యమనర్తకే. గాయత్రీః = అష్టాక్షరైః పాదైః. చతుష్పాత్ ఛందః అనుష్టుప్ సంజ్ఞం భవతి. యథా యజుర్వేదేః సహస్రశ్చిహ్నాః సహస్రప్రాక్షస్యకాః సపాత్, సభూమిం విశ్వతోవృత్త్వా, అత్యల్పద్వకాంగులమ్, ఇతి. పాదమునకు 8 అక్షరములు. అట్టివి వాలుగుపాదములుగల ఛందస్సు అనుష్టుప్ ఛందస్సునిన్నీ అది వేదములలో కలవనిన్నీ దీనిచే స్పష్టముగా విశదముగును. కత, ఈశావాస్య, శ్వేతాశ్వతర, ముండక మహానారాయణాదులు కొన్నియుపనివత్తులు ఛందోబధము లయియున్నవి. లౌకికములలోగూడ నీయనుష్టుప్ ఛందస్సు ఇట్లే వాడబడియుండగా “నామసామ్యమే” యని వీరు చెప్పుట అనభిజ్ఞతామూలకమే యని చెప్పక తప్పదు. మహర్షులు వైదిక ఛందస్సులనే ప్రాయశఃముగా వాడిరనుటకు ప్రబలినిదర్శనములు కానవచ్చుచున్నవి. మార్కుండేయపురాణాంతర్గత సప్తశత్యాది మంత్రగ్రామమునకు వైదిక గాయత్ర్యాది ఛందోవిభాగము స్పష్టముగా నిరూపితమైనది. ఇట్లే భగవద్గీతాదులకు అనుష్టుప్ ఛందస్సువాడబడినది. ఈ విషయ యమున వేనవేలుదాహరణములను చూపవచ్చును.

“వైదిక గాయత్రీ ఛందస్సు పాదమునకు ఎనిమిది అక్షరములు గల్గియున్నది” అని వ్రాసిరి.

ఇచ్చట గాయత్రీ ఛందఃపాదమునకు అష్టాక్షర వత్త్వమును లక్షణముగా జెప్పిరి. దైవీ, ఆర్షీ యాజుషీ (బ్రాహ్మీ, ఇత్యాది బహువిధగాయత్రీఛందస్సులు వేదముందే కనబడుచుండ వాటిని జారవిడచి యొక గాయత్రీ ప్రభేదమునకు లక్షణమును నిరూపించిన మాత్రాన సామాన్యోపక్రమము సార్థకమునా? ఎట్లు

యినను తాము చెప్పిన లక్షణమును న్యూనతాపత్తి రూపదోషమే దిగమ్రుంగును. వాటికి సహించినను ఈయష్టాక్షరవత్త్వ లక్షణము దుష్టమునకు నిర్దిష్టవాదము. ఆర్ష్యాది ఛందస్సులలో పాదమునకు ఆరక్షరములుండుటచే నీలక్షణమువ్యాప్తిదోషగ్రస్తము. అనుష్టుప్ ఛందస్సులలో పాదమున కెనిమిది యక్షరములుండుటచే అతివ్యాప్తి దోషగ్రస్తము. అవ్యాప్తి నెట్లో వారించినను అతివ్యాప్తి దుర్నివారమేయగును. తద్వారణకై పావత్రయవత్త్వమును లక్షణములకముగా నంగీకరింతురేని త్రిపాత్ ఛందస్సు అనేవోట “త్రిపాన్యంత్రమునకయిన ఛందస్సు” అనే యర్థమునకై పడినప్రయాసము నిష్ఫలమేయగును. చివరకు ప్రభాతఘట్టకుబీ న్యాయానుసారము తాము త్రోసివేసిన యర్థమే తమకు శరణ్యమగును. “అష్టాక్షరాగాయత్రీ” అని వేదములలోనుండుటచే తమ లక్షణము నిర్దుష్టమని యందురేని యచ్చట గాయత్రీపదము పాదపరమా- లేక, ఛందః పరమా? ఛందః పరమంజే వారికి నభిప్రదిద్ది కాదు. పాదపరమంజే లక్షణకేదేశమే యగునుగాని సంపూర్ణ లక్షణముగాదు. యాజుష సంధ్యావందినములలో “చతుర్విగ్ం శత్యక్షరాశ్రపదాపట్టుక్తిః” అని స్పష్టముగా నున్నది. “శ్రపదా గాయత్రీ” అనిగూడ ప్రతిగలదు. కాబట్టి వీరుచెప్పిన లక్షణము దుష్టమే యగును.

“దీని ఛందస్సు ”గాయత్రీ” అనియే చెప్పబడినది. దీనిని పూర్వము “త్రిపాచ్చంద”స్సుని యన్నారు. దాని యభిప్రాయము త్రిపాన్యంత్రమునజేసిన ఛందస్సుని కానోపును. పిమ్మట వారు “మాడుపాదములుగల ఛంద”స్సుని దీనినే త్రిపాదిగా దలంచుచున్నారు. ఛందస్సునకు పాదనియమముగలదా? అది పద్యరూపముగానే యుండవలయునా?” అనిరి.

శాస్త్రీగారు ఛందస్సునకు పాదనియమములేదని చెప్పి “త్రిపాచ్చందస్సునగా త్రిపాన్యంత్రమునకైన ఛంద”స్సుని వక్షితితత్పరుష పరముగా చెప్పుచున్నారు. ఇచ్చట పాదనియమశబ్దము తత్సంఖ్యానియమపరమా? లేక తత్పద్యాన నియమపరమా? ఈరెండుపక్షములను శాస్త్రీకారు లంగీకరింపరు. (య. వింగళనూత్రములు 3 అధ్యాయము.) “అన్యం చతుష్పద్యతుభి” “కన్యతి త్రిపాద్యపిభిః” “మల్గున ప్రకయోర్యధ్యేఽప్తవతి పాద

నివృత్తి" "ద్యోనవకా మట్కుశ్చ సానాగీ" "విపరీతా
 వారాహి" "మట్కున ప్రకాష్టకే ర్వర్థమానా" విపరీతా
 ప్రతిపా" "తృతీయం ద్విపాజ్ఞాగత గాయత్రాభ్యాం." ఈ సూత్రములలో ఆద్యంతసూత్రములచే చతుష్పాత్వ
 ద్విపాత్వములున్నా, మగ్యసూత్రములచే త్రిపాత్వ
 మున్నూ, గాయత్రీఛందఃప్రభేదములకు నియమితమైయుం
 డపాదసంఖ్యానియమము లేదని చెప్పబడు నోర్చుమాను?
 పాదసద్భావనియమము లేక పాదసంఖ్యానియమ మెట్లు
 పాసగును? "పాదః" అ. 3 సూ. "పాదశ్చతుర్భాగః"
 అ. 4. సూ 10 అని పాదసద్భావమును నియమించు
 సూత్రములకు జూంజలి నెవ్వ రివ్వగలరు? కాన
 త్రిపాచ్ఛందః, అనేహేట కర్మధారయసమాసముగాని
 తత్స్పర్శవసమాసము కాదు. "తత్సనితు ర్వరేణ్యం"
 "కాత్యాయనాయనిద్యహే" ఇత్యాదులు త్రిపాచ్ఛం
 దస్సలు. చూ. పింగల. 3 అధ్యాయ. 7 సూ. "ఏకద్విత్రి
 చతుష్పదుక్తపాదం." వ్యాఖ్య. ఏభి శ్చతుర్భి ర్మక్షజై
 రుక్తః పాదః యస్య తదుక్తపాదం యస్యఛందసోయా
 ద్యశః పాదః పరిభాషితః తచ్ఛంద స్తేనైవ పాదేన
 క్వచిదేకపాత్, క్వచిద్ద్విపాత్, క్వచిత్త్రిపాత్,
 క్వచిచ్ఛతుష్పాత్ భవతి. గాయత్రీచత్రిపాదేన. చతుర్భి
 రమృతైః పాదై రనుష్టు భేన భవతి".

ఈ సూత్రవ్యాఖ్యలవల్ల మూడుపాదములుగల
 ఛందస్సు గాయత్రి యని కర్మధారయసమాసార్థమే
 స్పష్టమగును. కాని తత్స్పర్శవ సమాసార్థముకాదు.

కొన్ని తాకివైదికఛందస్సులకు వామసామ్య
 మున్నను లక్షణము వేరుగనున్నదని చెప్పి దానికి
 సుదాహరణముగా వైదికగాయత్రీఛందః పాదమునకు
 ౨ అక్షరములనిన్నీ, తాకిక గాయత్రీఛందః పాదమునకు
 ౬ అక్షరములనిన్నీ చూపినారు. నేను లక్షణసామ్య
 మును గూడా చూపినచో శాస్త్రీగారు తమ సిద్ధాంత
 మునకు స్వస్తి చెప్పవలసియుండునుగదా!

చూ. పింగల. సూ. "ఆద్యం చతుష్పద్యతుభిః"
 "అత్ర లోకం" "ఆత్రైష్టభాచ్చ యదార్షం." వ్యా||
 అయమర్థః. గాయత్ర్యాది త్రిష్టుప వర్గంతయదార్షం
 ఛందోబాకం వైదికే ఖ్యాతం. లోకే ౭ పితృతైవద్రష్ట
 వ్యం" — ఈ సూత్రములుకొన్ని వైదికలోకీఛంద

స్సులయందు లక్షణసామ్యమును గూడా నిరూపించు
 మన్నవి. ఈ పింగలఛందస్సునయినను గ మ నిం పక
 ఛందోవ్యాసమును వ్రాసి యపసిద్ధాంతములను జేసి చదు
 వరులకు భ్రమను గలిగించుట కేమలాజ్ఞానమో, లేక,
 మోసమో నేను నిరూపింపబాలను.

త్రిపాస్యంత్రమునకయిన ఛందస్సుని శాస్త్రీగారు
 త్రిోత్తవ్యాఖ్యానము నొకదానిని బయలుదీసి పరమత
 ములో "ఛందస్సుకు పాదనియమముగలదా?...పింగ
 లాది ఛందస్సులు సూత్రరూపమున లేవా?" అనునవి
 మొదలుగా ప్రశ్నపర్థమును కురిపించిరి. వారిశైలి నను
 సరించి వారి మతములో నేనిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాను.
 మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? అవి పద్యరూప
 ముగానే యుండవలయునా?

"హం," ఫట్, "స్వాహా," ఇత్యాదియాజుష
 మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? పంచాక్షరీ
 పడక్షరీద్వాదశాక్ష ర్యాదిమంత్రములు పాదబద్ధములా?
 "కేషే యజుశ్శబ్దః" అనేజైమినిసూత్రము యాజుష
 మంత్రములన్నియు పాదబద్ధములు కావని చెప్పలేదా?
 "సో ౭ చింతయత్రదా తత్ర మమ త్వా కృష్టచేతనః"
 ఇత్యాది సప్తశతీ మంత్రములు ద్విపాదులును, త్రిపాదు
 లున్నా అయియుండలేదా? వీటిని ఏకపాది, ద్విపాది,
 త్రిపాదిమంత్రము లనవలయునా? ఈ మంత్రములే
 వాక్యరూపమున నండరాదా? ఉన్నప్పుడు వాటికి
 పాదనిర్ణయమెట్లు? ఈప్రశ్నలకు వారి మంత్రపక్ష
 ములో వారెట్లు సమాధానమిత్తురో ఛందఃపక్షములోనే
 నశ్లేసమాధానము నిత్తును. పరమతములో తాము చూపిన
 జొన్నగంటి ప్రశ్నపరంపర స్వమతమును గూడ నాక్ర
 మించుమన్నదని వీరణుంగరు కాబోలు! — ఈ వ్యాస
 ములో ప్రతిపాద్యవిషయము గాయత్ర్యాది ఛందస్సు
 గాని తత్త్వతిపాదకశాస్త్రముగాదు. అట్టిశాస్త్రము
 ఏరూపముననున్నను ఎవ్వరికిని తగవులేదు. అట్టివిష
 యను అధిక్షేపించుట యనవసరము.

శ్రు. "త్రిపదా గాయత్రీ." "త్రిపదా మట్కు
 షీ" అని త్రిపాదవత్త్వమును గాయత్రీలక్షణములకు ముగా
 చెప్పుమన్నది. కావున శాస్త్రీగారు "త్రిపాచ్ఛందస్సు"
 అనేహేట బహుప్రయాసముతో సాధించిన తత్స్పర్శ
 పార్థమ సర్వప్రమాణబహిష్కృతము.

“విష్ణుభాగవతము, దేవీభాగవత” మని రెండుగలవు. ఈ రెంటిని జూచి విచక్షణులు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నిరూపింపవలసి యున్నది...”

“వ్యాసప్రోక్తమే మహాపురాణము. మహాపురాణమునకే గౌరవాతిశయమని తలంచిన యుష్టాత్కారులు వ్యాఖ్యాతలును తామవలంబించిన దానికే గౌరవాతిశయముకొఱ కట్లు వ్రాయుట యాచారమే” అని వాసిరి.

ఈ యుపక్రమమును బట్టి యేది మహాపురాణమో? యేయుష్టాత్కర్త పారబడెనో నిరూపించెదరను కొంటిమి గాని యట్లుచేయలేదు. విష్ణుభాగవతము నుండి మచ్చుకైనను ఒకపదమును స్మరించలేదు. పూర్వోపక్రమమునకు ఉపసంహారము విచక్షణులనెత్తి వైసుంచబడినది. వీరిపంతులలో సత్య మెట్లున్నదో చూడండి. దేవీభాగవతోష్టాత్కారుడు దేవీభాగవతమే మహాపురాణము, విష్ణుభాగవత మట్టిదికాదని నుడివినట్లు వ్రాసియున్నారు. దీనిని బట్టి వీరుష్టాత్కరమునయినను సమగ్రముగా చదువలేదని ఖండితముగా చెప్పవచ్చును.

చూ. “వస్తుత్వ ద్వయోరపి భాగవతయో రస్యన్యతే ప్రమాణత్వాత్ విష్ణుభాగవతపక్షపాతినాం వచనానా మస్యాకం విరోధాభావేన తల్లాపనే ప్రయోజనాభావవ, తథాచ నారదీయాదిపురాణమతేన శ్రీ విష్ణుభాగవతం మహాపురాణం. దేవీభాగవతంతు తస్యతే ఉపపురాణం. శైవమాత్మ్యపురాణాది మతేతు దేవీభాగవతం మహాపురాణం. విష్ణుభాగవత మర్థాదుపపురాణమితిసిద్ధం.” అని యుష్టాత్కరసమాప్తిలో వారి సిద్ధాంతము నిరూపింపబడినది. నారదీయాది పురాణ మతములో విష్ణుభాగవతము మహాపురాణము, దేవీభాగవతము ఉపపురాణము. శైవమాత్మ్యపురాణాది మతములలో దేవీభాగవతము మహాపురాణము. విష్ణుభాగవతము ఉపపురాణము. నా మతములో రెండుపురాణములన్నూ ప్రమాణములేయని, దేవీభాగవతోష్టాత్కర్త ఉపసంహారములో వ్రాసియుండ వారిప్రమాణబుద్ధిని, నిష్పక్షపాతత్వమును, బౌద్ధార్యమును, అపహ్నవించి దోషోపేక్షముచేయుట మోసము, మహాదోషము, విశృంఖలత్వమేయగును. కొందరిచే నుపపురాణములుగా పరిగణింపబడిన నారదశైవ వాచ్యవాదిత్వ

పురాణములు వ్యాసప్రోక్తములైయున్నవి. మిగిలిన యుపపురాణములన్నియు మహర్షికృతములేకాని సామాన్య పండితకృతములు కావు. మహాపురాణోపపురాణములన్నియును మహర్షిప్రోక్తములగుటచే వాటికి ప్రమాణతారతమ్యమును తన్మూలకగౌరవ తారతమ్యమును నేపండితుడున్నూ చెప్ప నద్యోగింపడు. మొదట నుద్భవించినవి మహాపురాణములు. వానినుండి ప్రవర్తించినవి యుపపురాణములని గాని ప్రామాణ్యాదితారతమ్యములచే గాదు.

మత్స్యపురాణములో శ్లో. “అష్టాదశభ్యస్తు పృథక్పురాణం య త్ర్యద్యశ్యతే, విజానీధ్యం ద్విజశ్రేస్తాస్తథాతే భ్యో వినిగ్గతం.” ఈ వచనము పై యర్థమునే నిరూపించినది. శాస్త్రీగారి కరుణాకటాక్షము ప్రసరింపనంతమాత్రమున దేవీభాగవతము వ్యాసప్రోక్తపురాణత్వమును ప్రామాణ్యగౌరవాతిశయములను గోల్పోదు. ప్రతిపక్షులన్నూ దేవీభాగవతమునకు మహాపురాణత్వమునే అపలపింప జూచిరిగాని వ్యాసప్రోక్త పురాణత్వాదులను అపలపింపలేకపోయిరి. శాస్త్రీగారు ఆ కార్యమును నిర్వహించెదరు కాబోలు! మాతము.

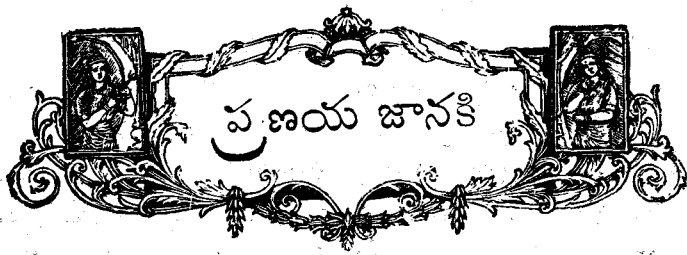
“వారుచూపిన ప్రమాణము లెవ్వియనగా దేవీభాగవతోష్టాత్కారుడు; “మాత్యేన్యః: “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మ విస్తరః; నృతాసురననోచేతంతద్భాగవత మివ్యతే.” “వేదే, త్రిపదగాయత్రీతి గాయత్రీలక్షణం హూయతే, లేన త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమశ్లోకే.” సర్వవైతన్య రూపాంతామాద్యాం వివ్యాంచ ధీమహి బుధిం యా నః ప్రచోదయాత్.” ఇతి. సవిష్ణుభాగవతే తచ్చందో ౭ స్తి. “గాయత్ర్యాచ సమారంభ స్తద్వై భాగవం విదు”రితి. “మంత్రాఃపుండే వతాఃప్రోక్తాః విద్యాస్త్రీదేవతాస్సత్యతా.” యద్యప్యాధునిక పుస్తకేషు క్వచిచ్ఛతుశ్చైరణ శ్లోకో ౭ సిద్ధశ్యతే. తథాపి న ప్రశత్యా గుప్తపతిట్టికా కారాధిభిః త్రిపాచ్ఛికవైవ వాఖ్యాతత్వాత్ సవినసాంప్రదాయకః పాతశ్చిబోధ్యం” అని వ్రాసియున్నారు. వీరెట్లు వ్రాసినను దేవీభాగవతగ్రంథకర్తయభిప్రాయము “సర్వవైతన్య” అను శ్లోకము గాయత్రీ మంత్రపరమనియా? దేవతాపరమనియా? అనునది మనకు విచారణీయము. ఆ శ్లోకములో “ధీమహి”

“సః” “ప్రచోదమాత్” అనే మూడుపదములు మాత్రము వేదగాయత్రీమంత్రస్థములుగా గాన్పించుచున్నవి. తక్కిన చెవ్వియను లేవు. లేకున్న నామమాత్రముచేతనే యాశ్లోకము గాయత్రీమంత్రముగా గ్రంథకర్త యభిప్రాయమయినచో దేవీ. భా. స్కం. ౧౨. అ. ౧ శ్లో. యే గాయత్రీగతావర్ణాః.....తత్పదంపాతుమార్థానం...తకారవ్యంజనంచైవ సర్వాంగం మే సదావతః.” ఇట్లు చెప్పుచున్న గ్రంథకర్త “సర్వవైతన్య” అను శ్లోకమును గాయత్రీమంత్రముగా నెట్లు చెప్పును?

గాయత్రీమంత్రము సకారముతో నారబ్ధమని గ్రంథకర్త యభిప్రాయపడునా? ఉపోద్ఘాతకారులు తాము పొందిన విభ్రాంతి పాతకులకును గలుగునట్లు వ్రాసియుండురు. వారివిభ్రాంతికి కారణము “యత్రాధికృత్య గాయత్రీ” అనుదానిలో “అధికృత్య గాయత్రీ” అనుదానికి గాయత్రీనిధికిరించుట యారంభమనుగాని “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అను దానికి “గాయత్రీ మంత్రముతో నారంభమని యర్థముచేసికొనుటయే యయియుండును. ఒకభ్రాంతి మరియొకభ్రాంతిని పుట్టించును.” అని విపులంగా వ్రాసివారు.

ఈ శాస్త్రీగారు దేవీభాగవతోపొద్ధాతకర్త యొక్క వాక్యముల నుదాహరించుటలో గొప్పవ్యత్యాసమునుజేసి పూర్వాపరగ్రంథసందర్భములను పోనాడి పాతకమహాతేయులకు ఉపోద్ఘాతకర్త వచనములయందు రోతపుట్టించుటకున్నా, స్వప్రత్యభిముఖ్యమును కలిగించుకొనుటకున్నా, ఒకగొప్ప మహేంద్రజాలమును జేసిరి. ముందు పాతకప్రత్యయమునకుగాను ఉపోద్ఘాత గత వాక్యక్రమమును ఉదాహరించుచున్నాను. “శ్లో. యత్రాధికృత్య...ఇష్యత ఇతి” మాత్యన్యవచనమి దేవీభాగవతమైన మహాపురాణత్వం బోధయతి. వేదే త్రిపద గాయత్రీతి గాయత్రీలక్షణం శ్రూయతే. తేనచత్రిపాచ్చందోఽధికృత్యయత్ర ధర్మవిస్తరోవర్ణితే తద్భాగవతమితి తదర్థః. త్రిపాచ్చందశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమ శ్లో

కే. సర్వవైతన్య...ప్రచోద యాదితి శ్రూయతే. నవిష్ణుభాగవతే తచ్చందోఽస్తి. ముఖ్యాధ్యంభవే..... ఉదాసీనే మాత్యన్యవాక్యేతు ముఖ్యవిషయసంభవే సానుచితా యద్యప్యాధునికపుస్తకేషు.... సవీవసాంప్రదాయకః పాఠఇతిబోధ్యం. యత్తు గాయత్ర్యర్థశ్చ.... స్తావకమేవేతి. కించ. శ్లో. హయగ్రీవప్రహృవిద్యా.. గాయత్ర్యాచ సమారంభస్తద్వై భాగవతం విదురితి” పురాణాంతర వాక్యమపి.....ఉభయభాగవత సాధారణమితిచేన్న. నారదీయే; కారదాతిలకాది గ్రంథేషుచ: మంత్రాః పుంచేవతాః ప్రోక్తా విద్యాః స్త్రీదేవతాః స్మృతాః? ఇతి” ఇట్లు ఉపోద్ఘాతగ్రంథక్రమమునుబట్టి “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనే దానికి పూర్వమందున “యద్యప్యాధునిక”...ఇత్యాది గ్రంథముండవలయును. “మంత్రాః పుంచేవతాః” అనే వచనము నుదాహరించి దానిని విచారించుకుండ విడచుటకు కారణమేమో తెలియరాదు. “వేదే త్రిపద గాయత్రీతి గాయత్రీశ్రూయతే” దీని తరువాయినున్న “తేనచ త్రిపాచ్చందోఽధికృత్య యత్ర ధర్మవిస్తరోవర్ణితే తద్భాగవతమితి తదర్థః” అనేవాక్యము నేల జారవిడిచివోతెలియదు. ఈ శాస్త్రీగారు ఉపోద్ఘాతకర్త యొక్క యభిప్రాయమును సరిగాగ్రహింపక యకాదతాండవము నాచరించియున్నారు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” “యత్రాధికృత్య గాయత్రీ” అనేరెండవలములయందున్న ఉపోద్ఘాతకర్త గాయత్రీ పదమును భండోపరముగా ఘంటాఘోషముతో చెప్పియున్నాడు. మంత్రపరమని చెప్పియుండలేదు. అట్టి స్థితిలో “దేవతాపరమా? మంత్రపరమా” యని మీరు వికల్పించుటకు అవకాశమేకానరాదు మంత్రపరత్వమే. అభిప్రేతమయినచో “త్రిపాచ్చందోఽధికృత్య” అనుచోట “త్రిపాన్యంత్రమధికృత్య అనిన్నీ “త్రిపాచ్చందశ్చ దేవీభాగవతే” అనుచోట “త్రిపాన్యంత్రశ్చ” అనిన్నీ, “తచ్చందోఽస్తి అనుచోట “తన్యంత్రశ్చ” అనిన్నీ, వ్రాసియుండును.

అధికార్థ సూర్యనారాయణ రావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

నుండరాంగుల నెందర చూచియున్న
జానకీ! ఆత్మనిల్చు నీ యాననంబె!
చోద్యముగ మింట నలరారు చుక్కలున్న
చందమామయె మదికెక్కు చందమునను. ౧

చిత్తసీమ జీకటిరీతి చింతగప్ప
వలపువెన్నెల బచరించి తొలగజేతు,
వాకసంబును దలపులు తాకుచుండ
హృదయ ముప్పొంగు జలనిధి యేచులీ! ౨

చెలియ! నీయాత్మ నలరారు వలపుకలిమి
లలితహా పూలవాసనవలె చెలంగు,
సంతసమొసంగు చంద్రునికాంతివోలె
చల్లనై హాయికలిగించు మల్లమునకు. ౩

పక్షిపలుకులు తెలుపు నీ పలుకుతీపి
జ్జీవసంతంబు తెల్పు నీ సొగసుతెరగు
వెన్నెలలు తెల్పు నీయెదనున్న కరుణ
పరిమళము తెల్పు సఖయ! నీవలపుపాలుపు. ౪

కడు మనోహరమగునట్టి కథలయందు
తనువు మరువంగజేయు నందములయందు
విమలమాధురీకలితగానములయందు
మానినీ! తోచుచుండువు మానసమున.

అలఘుసుఖమిడు నీపైని కలుగుతలపు
నిర్మలంబగు నీయందు నిలుచువలపు
చెలియ! నినుఁగూర్చికలిగెడు తెలివికలలు
నతిఃపితృము లతిమనోహరములౌను. ౬

తరుణి! నాచి త్తమనియెడు దర్పణమున
బింబితంబగునీముఖబింబ మెప్పుడు
తలపు లేవేళ యెన్ను నీ వలపుకలిమి
చేడెరో! నీదుప్రేమయే జీవనంబు!

మది నిను న్నిల్చి శోకంబు మాయమగును
స్వాంతమున నిండు నొక వింతసంతసంబు
పొడము నుత్సాహ, మవ్వేళ పూని నేతు
గొప్పకార్యంబులను సానుకూలముగను!

నెలపూళ్ళమ్మ

ద్రవిడ వాఙ్మయము - ఆంధ్రులు

ఆ. రంగస్వామి సరస్వతి గారు, బి. ఏ.

(రెండవసంపుటము-౧ వ సంచిక తరువాయి)

ఈ విజయనగరము ఈ విజయనగరయుగము నందు ద్రవిడభాషలలోని కొన్ని గ్రంథములయందలి ఆంధ్రులవిషయ మిచ్చటమాపించును. విజయనగర చరిత్రారంభమున దక్షిణదేశముపై దండెత్తి యప్పుడు మధురయొద్ద నొకచిన్న రాజ్యముగా నేర్పడియుండిన హుమ్మ దీయరాజ్యమును రూపుమాపి శ్రీరంగముమొదలగు ప్రాచీనదేవాలయములపునఃప్రతిష్ఠావిజయనగరచక్రవర్తులు చేసిన దండఱుకును తెలిసినవిషయమేకదా. అట్లు చేసిన విజయనగర దండనాథులలో ముఖ్యుండు సాళువముగరాజు. ఈసాళ్యముంగనిగూర్చి యతనివంశమున బుట్టినరాజుల కంకిరమియంటిని రాజనాథుడిమకవి సాళువాభ్యుదయము పిల్లలమట్టిసినవీరభద్రుడనై మినిభారతము మొదలగు గ్రంథములయందు విస్తారమైన వర్ణన కలదు. ఈ సాళువముగరాజుయొక్క మనుమలలో నొకఁడు సాళువ గోప దండనాథుండు. ఈ సాళువగోపరాజున కిరువురు కొడుకులు. సాళువతిరుమలరాజు సాళువతిప్పరాజు. వీరికే శాసనములందు గోప తిప్పరాజు గోపయ తిరుమలరాజు నని పేర్లుండెను. వీరిరువురును కవిత్వము చెప్పుటచేతను కవులనాదరింపుటచేతను ప్రసిద్ధులు. సాళువగోప తిప్పరాజు సంస్కృతమున వామనుని కావ్యాలంకారనూత్రములకుకామధేనువనువాఙ్మయన, సంగీతశాస్త్రమున తాళదీపికాయను గ్రంథమున, నాట్యశాస్త్రమున మరొక గ్రంథమును రచించెను. ఈగ్రంథములనుగూర్చి యతఁడే కావ్యాలంకారకామధేనువున నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ప్రబంధం తాళనాం భవనుతిమిషేణా త నుత యః
శివాస్తాకారా నటనకరణానా మపిభిదాః;
సన్మతే రావ్యఖ్యానం సరళరచనం వామనకృతేః
విభతే గోపేంద్రతిపురహార భూపాలతిలకః

ఇతనితమ్ముండు గోపతిమ్మరాజు ద్రవిడదేశమందు విజయనగరచక్రవర్తికి ప్రతినిధిగా నుండెను. అంతలి కవుల ననేకుల నాదరించి వారిచే స్తోత్రముచేయఁబడెను. కాలమేళుప్పలవర్, అనుకవికిని యీతిరుమలరాయలకును జటిగిన కథలు కొన్నికలవు. తిరుమలరాయల సభకుఁ జేరకపూర్వము కవి యీ క్రింది అరవపద్యమును నాసి పంపెనట.

తూదెన్దనాస్తి కై యిలాలు నాస్తికైయి నిట్
పలశన్దమాలై కొలవుమ్
హమ్మలావనాది యేన్దనాస్తికైయి నిట్
ట్టోన్ద పెళవ గుత్తోదవుమ్
పాతలు జెన్దుడో కొవై పత్తు నాస్తికైయి నిట్
పఃరక్కొడిక్కట్టినేన్
శితజ్జయన్దొడ్డ మాచ్చినా నియలికై
తెరిన్ద తిరుమలై రాయన్దుకై

శీటియేవాతు కవిపాడుదర్కె దిర్వరు
తిరుట్టుక్కవిప్పలవరై.
కాదుమ్ పిడిత్తు క్కవిత్తు కదుప్పిట్
కాత్తిటిడిత్తు ముదుగిట్

కలనై వైతే ముగక్కడివాళ్ మిట్టేలు
కవికాళమేగనానే

ఈపద్యములో కాలమేఘకవి తనకవిత్వశక్తి నధికముగా వర్ణించుచు, తూడు, పలశస్తమాలై, అంతాది, తోగై, మడవో, కోవై, మున్నగు ద్రవిడప్రభంజముల వరుసగా, నైదు, ఆరు, ఏడు, పదిగడియలలో చెప్ప గలిగినట్లు చెప్పకొని ఇయ్యో, ఇతై, అనబడు రెండు విధముల కావ్యముల నెఱిగిన తిరుమలరాయలయొద్దకు వచ్చినట్లును తనతో వాదముచేసి యెదుర్కొను దొంగ కవుల ననేకవిధములుగా నవమానింతుననియు చెప్పకొ నెను. పైగ్రంథమున కవిచేసికొన్న యాత్మశ్లాఘయందు నమృతముపుట్టక ననేకవిధముల నతని గతనపరీక్షలకు లోబడినచేసినయు, నాశోధనలలో నారిజేరిన కవికి చాలసంతోషించి యనేక బిరుదులును, వరుసలును మున్నగు గౌరవవిహ్నులతో చాల ద్రవ్యమిచ్చి యతనికిభేరతుల్లుని చేసెనట. ఇట్లు తనదారిద్ర్యమును బోగొట్టిన తిరుమలరాయలపైగవి యీక్రిందిపద్యములఁ జదివెనట.

“ఇద్దిరక్ కలైయాయె న్మరుగ్గేరుదాన్
అగిని యుదరమ్ విగట్టగలాన్
ఎమనెనైక్కరుదానల నెనక్కరుది
నిరుతివనెన్నైయె స్మెయ్యాన్
అప్తమామ్ వరుణ నిరుక జిట్టగలాన్
అకతులు మక్కటమ్ యానుమ్
అనిలమదాగు మముదిసైక్కొల్వోమ్
ఆరెనై యులగిని లొప్పూర్
శస్త్రమింద వరికైయె పెట్టు
త్రదిర్దిర రాశనై మాణ్ణిత్
తలైకెయుమె న్నెనిలై కెయ్య కల్యాణిమ్
చాళున త్తిగమలై రాయన్
మన్దరబుయనాన్ గోప్పయనుదవు
మధిపతి విరెరణరామన్
వాక్కినా ట్టుబేరనాక్కినా నవనే
మాళి శాన నావానే”.

ఈకాలముందే యశవమున పుణ్యులుని (స్కందుని) పైతిరుప్పగవ్వు అను గొప్పగ్రంథమును వ్రాసిన ‘అరుణగిరి

నాథుండను కవి తనగ్రంథములో నప్పటి చక్రవర్తి యైన ప్రౌఢదేవరాయని నుదాహరించి యున్నాడు. ఆయుదహరించిన పద మిది :

“ఉదయ దామమాగ్నన ప్రపుడదేనమరాజు
నుశముమాడనాష్ట దేవర్పరమాశే”

‘అపుడుపుష్పించినమాలభరించినవాడును ప్రౌఢ దేవమహారాజు హృదయమందుండునట్టియు దేవదేవుడు’

ఇక విజయనగరచక్రివర్తులందఱిలో నధికప్ర ఖ్యాతిగన్నది కృష్ణరాయలుగదా. ఇతని ప్రజాపరిపాల నము, రాజనీతి, కవిజనసన్మానము, కవిత్వము, మొద లగు ననేకవిషయములఁగూర్చి క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన విషయము లధికముగా లేవు. ఆయిన నిచ్చుట గ్రొత్తగాఁ జెప్పవలసినది కొంతగలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమునందును ఆంధ్రమునందు నెట్లు ప్రఖ్యాతిగా కవులనాదరించి గ్రంథములఁగొనెనో అట్లే కన్నడమందును, ద్రవిడమం దును ప్రసిద్ధుఁడు. కన్నడమందు న్యానభారతము నాతని యాస్థానముందలి యొకకవి కన్నడించి యాగ్రంథమునకు ‘కృష్ణరాయభారతము’ని పేరీడెను.

చిన్నన్న ద్విపద కెఱఁగెను
పన్నగ పెదతిరుమలన్న పదముల కెఱఁగెను
మిన్నంది మెఱయు నరసిం
గన్న కవిత్యంబు పన్నగదళ శ్రేణి.

అను తాళ్లపాక కవులపై చాలుపద్యములోని పెదతిరు మలన్న యీ కాలముందే తిరుపతి వెంకటేశ్వరులపై ననేక వేల గ్రంథపరిమతిగల పాటల నొనర్చెను. ఈనంశము వారి కందువలన సంకీర్తనాచార్యులని పేరువచ్చెను. తిరుపతిలో నేటికిని వెంకటేశ్వరుల పాన్పు సేవనమయ మున తాళ్లపాకనంశమునఁబుట్టినవారే పాడుచున్నారు. ఈ పాటలన్నియు తాటాకులపైఁగాక శాశ్వతముగా నుండుటకు రాగితీకులపైఁజెక్కఁబడి తిరుపతిదేవాలయ ములో నుంచఁబడియున్నవి. ఈ తాళ్లపాకవారివలెనే కన్నడమందును భక్తిపరవశులై భగవంతునిపైఁ బదములఁ జాడిన కవిశృంగులఁ గొందఱుండిరి. వారిలో ముఖ్యుఁడు పురందరవిట్ఠలుఁ డను నామాంతరముగల పురందరదాసు. ఈ పురందరదాసు బ్రాహ్మణుఁడు. మొట్టమొదట నధి

కైశ్వరమందుండి భగవత్సంకల్పముచే నైహికసుఖముల నశ్వరత్వమెఱిగి, తనసంపదను విడనాడి అప్పుడు ప్రసిద్ధుడైయుండిన వ్యాసతీర్థులను నాచార్యునిద్వారా జేరెను. అటుపిదప భగవంతునిపై ననవరతము సంకీర్తనమందే కాలము గడపెను. పురందరదాసు వ్రాసిన కీర్తనలు కొన్ని వేల గలవు. తాళ్లపాకవారి పదములవలె గాక యివి నేటికిని వాడుకలోనున్నవి.

అజనమునందును కృష్ణరాయలగూఢ్చి క్రొత్తగా నెలుగఁదగినది చాలవిషయమున్నది. కుమారసరస్వతి యని యొక ద్రవిడకవి రాయలగూఢ్చిసానమున నుండెనట. రాయల కళింగదేశమును జయించి యాదేశపు రాజైన గజపతిహతుఁడై బెండ్లాడినప్పు డీకవి యాక్రింది యజనపద్యమును జెప్పెనట.

కళింద మిందను నుదికై చుగ్గదోట్టు
మోన్దు కటకన్నెష్టపవట్టాల్ మోన్దులర్
పొన్నిట్టమాన కృష్ణభూపాలా వుద్దనమ్మ
ప్పిన్నిట్ట మాననొడ్డియన్ పొత్పెట్టె.

ఈపద్యమందు కళింగదేశపురాజును గజపతి హతుఁడై నతని రాజ్యలక్ష్మికి నైక్యముకల్పింపబడి యుచు వురనుఁ గృష్ణరాయలఁ బతిగాఁ పరిగ్రహించిరిని యందముగా వర్ణింపఁబడినది,

అజనమునఁ బ్రసిద్ధమైన 'మాదామణి' యను నిఘంటువును వ్రాసినమండల పురుషుడను జైనకవి కృష్ణరాయలగూఢ్చిసానమందే యుండెనని కొందఱయభిప్రాయము. ఇందులకాధారముగా నాకవి తనగ్రంథములో నీక్రిందిపద్యమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“పడైమయకట్టపోదుమ్పడైమడమొల్లిరాదాన్
మడైతెకటకల్లోహాన్ పత్తిడైమన్నగ్గన్నన్
గడిమన్నర్వూర్ధునాదాన్ కిరుట్టినరాయన్ కైపోర్,
కొడైమడమెన్నతిమ్మనరై యాదుకొడు తలమే”

దీఁకర్థము ప్రత్యర్థిసేనలెన్నియెదరించినను పరాజితుఁడుకానట్టియు, కటకము అంగదముగల భుజముగలవాడు, ధవళచ్చత్రముగలరాజును, గడిమన్నులు నమస్కారము చేయు పాదములు కలవాడు వైన కృష్ణ

రాయని చేతివలె సకలమైనవారికి దానము చేయటకే “కొడమడం” అని పేరు.

అయిన నిందుదహరించిన కృష్ణరాయఁడు విజయనగరచక్రవర్తి కాదనియు నంతకుఁ జాలపూర్వముండిన రాష్ట్రపాలకృష్ణరాయలనియు నితరులయభిప్రాయము. ఈవిషయమై యింకను ద్రవిడమునను నాంగమునను పత్రికలలో నుత్తరప్రత్యుత్తరములుగా వ్యాసములు నచ్చుచున్నవి.

కృష్ణరాయలపై 'మంజరిప్పా' యను నొక్క ప్రబంధమును 'జ్ఞానప్రకాశర్' అను వేదాశ్రమశేషమునఁ బుట్టినకవి పోడిపట్టు 'తొండైమండలశతకమ్' అనుగ్రంథమున నొక పద్యమును నున్నది. ఆపద్యమిది :

“వానప్రకాశపృథక్ష్టక్కిరుట్టు రాయర్ మంజరిప్పా
కానప్రకాశపృథక్ష్టాయ్ కచ్చిక్కలంబ కళైయ్
జ్ఞానప్రకాశగురురాయ న్వామ్జేన్ దునలఱ్ఱైన్
మానప్రకాశముడై యోర్వశర్ తొడ్డుమ్మలన్.”

కచ్చిక్కలంబక మనుగ్రంథమును వ్రాసిన జ్ఞానప్రకాశగురురాయఁడు కృష్ణరాయనిపై 'మంజరిప్పా' అను గ్రంథమును వ్రాసెననియు నతఁడు తొండమండలమునఁ బుట్టెననియు నీపద్యమున కర్థము.

ఆకాలమున 'తిరు. రూర్' అను ప్రసిద్ధత్రైవేదీత్రమున నర్చకులు చక్కగా పనిచేయక దేవునిస్వభావహోహము కాకుండిన దానిఁజూచి దుఃఖించిన తైవాచార్యుండైన తత్త్వప్రకాశకవి ఈ క్రిందిపద్యములను వ్రాసి రాయలక పెనట.

“మరుపుపుగమ్ కృష్ణమహారశరాజై
అరియవడములై నూ రాజై తిరువారూర్
పాగట్కొడియుటుప్పూర్ పాదన్ తిరువాజై
త్యాగకొడి యిరక్కాదే”
డిష్టితులక్కుల్ల వొడ్డి నూన్ తానువల్ల
వీష్టితులక్కున్ నుమేట్టై యష్టి
శిరన్ద తిరువారూర్ త్యాగరుడైప్పుకై
ఇజన్దదే కిట్టినరాయ”

ఈపద్యములయందు స్వామిపూజను సరిగా జలుపని పూజారులను 'తురకలు'గా తిట్టియున్నది. త్యాగ

రాజస్వామి పూజనిలుచుటకు కారణము, వట్టితురకలు నుగారు, ఒడ్డియన్ (ఒడ్డరాజును) గాదు. పిష్టియనుగ్రామమందలి తురకలతో సమానులగు పూజారులు అని తిట్టియున్నది. ఈతురకలచే స్వామిపూజ కాబంకము కలిగెను అని ఈపద్యములను చదివి కృష్ణరాయ లాయూరి పూజారుల మార్పిచైచెనట. పిదప దేవునిపూజ యథా ప్రకారముగా జరిగెనట. అప్పు డీకవియే యీక్రింది పద్యమును చెప్పెను.

“ఉణ్ణవయిట్టిలు మిక్కొన్నట్టిదే
తొణ్ణరేపిష్టితులుక్కరే-పణ్ణలమ్
అప్పుమనలె న్నదిరసము న్దోతై గళుమ్
కప్పువనుపోచ్చే కవిష్ణుడు”

ఇందు కవి శిక్షకుపూర్వము పూజారు లుండిన స్థితియు, ఆకాలమున వీరికి వచ్చుఅప్పులు, అటుకులు, అతిరసములు, దోతైలు పోయినవే అని హేళనము చేసెను. ఈతిరువారూర్ దేవాలయముండే యింకొక కాలము నందు నాగరసనంబి యనువాఁడధికారిగా నుండినట్లును, అతఁడు ద్వాన్వనముచే నాలయమందుండిన ‘అఱువత్తుమావర్’ అను అఱువదిమవువుర విగ్రహములలో రెంటిని గఱగఱచినెనట. ఈసమాచారమును ఒకపద్యముగా వ్రాసినట్లును ఆపద్యమొక చిరుకకు నేటిప్రయాచిరుకను రాయలకు బహుమానముగా నీయ నాచిరుక చెప్పిన పద్యముచే రాజనర్థ మెఱిగించి యా ‘నాగరసనంబి’ యుద్యోగమునుండి తొలగింపఁబడెననియు నొక యైతిహ్యము కలదు. చిరుకకు నేర్పిన పద్యవిధియు:

“మున్నాళఱుబత్తు మావరిరుద్దారవరి
ఇన్నాళిరండు పేరేగినార్ -కన్నాన్
నరుక్కిన్దాన్ విట్టువిట్టు నాగరసనంబి
ఇరుక్కిన్దాన్ కిట్టినరాయా.

ఈపద్యమునకు పూర్వము దేవాలయమున నఱువదిమవువు రుండిరనియు ఇప్పుడు వారిలో నిద్దఱేగి రనియుకంసాలికరగ బెట్టుచున్నాడనియు వారికమ్మిన నాగరసనంబియున్నాడనియు నర్థము. శైవవైష్ణవవాదములనుగూర్చి ‘ఇరుళిముమువిళ్క్కుమ్’ అని యొక గ్రంథము కలదు. దానికి కర్త ‘పారిదాసు’ అను నొకకవి. ఈ పారిదాసు కృష్ణరాయలకాలముం దుండిన ట్లాగ్రంథావ

తారికపద్యములచే దెలియును. ఈపద్యమునందుఁ బెద్దన చం||అభిరతిఁ గృష్ణరాయఁడు జయాంకముల నిల్లియించి తాళన, న్నిభముగఁ బొట్టుసూరికడ నిల్విన కంబము సింహభూధర, ప్రభుతిరు నాళ్ళకుం డిను సురప్రకరంబు కళింగమేదినీ, విభు నపకీర్తి కజ్జలము వేమరు పెట్టి పరించు నిచ్చులఁ.

అని పెద్దనచే నుదహరించఁబడిన జయస్తంభముద హరించఁడినది.

‘కిరిబోల్ వళిక్కి కళియంబు యక్కిట్టరాయర్
తరైమాదు శింగాద్దిరియిచ్చుయై త్తంబనాట్టు
వరమాదరవాలళితై వడమావమేవుమ్
కరుమామణివణ్ణనై నీడు కరుత్తుళ్వైప్పామ్’

ఇందు సింహాద్రిలోని స్వామిని వర్ణించుచో ‘వడ మావమేవుం’ అనియొక విశేషణమున్నది. ఇది ఉత్తర దేశమందలి మావమున కధిపతియని స్వామిని వర్ణించియున్నది. ఇచ్చటి ‘మావమ్’ అను ప్రదేశమేదో యిప్పుడు తెలియలేదు.

కృష్ణరాయలమంత్రివర్గములో నొక యజ్ఞవల్క్యుడ లాంగూడ నుండెనట. ‘అఱువళిర్త మొదలియార్’ ఈ యననామము. ఈపేరొంతనూర్పుతో ‘అఱుమాత్తుంగఁ’ అని ద్రవిడగ్రంథములలోఁ గనుపడుచున్నది. ఇతనికి తన స్వగ్రామమునుండి ‘శేంబూర్ అఱుమాత్తుంగఁ’ శేంబూరు అఱువళిర్త మొదలియార్ రనియు నుద్యోగము చేసిన స్థలమైన ‘సాంపి’ నగరమును బట్టి ‘అంబియఱువళిర్తముదలియా’ రనియు పేళ్లనుపడుచున్నవి. కృష్ణరాయలకాలములో నితనికి నేకపాండ్యవంశమునఁ బుట్టిన రాజులు సామంతులుగా నుండిరి. అట్టివారిలో నొకఁడీ ‘యఱువళిర్త మొదలియా’ కింతముగా నొక ‘కలంబక’ మను ద్రవిడకావ్యమును వ్రాసెనట. తాను తుత్తీయుఁడై రాజనంశేమందు బుట్టియు నట్లు చతుర్థకులమునఁ బుట్టిన మొదలారికి కావ్యమీయదగునా యని యొకకవి యడుగఁగా నాపాండ్యుఁడీక్రిందిపద్యము బదులిచ్చినట్లు “తవిష్టనా సుగర్ చరిత”లో నున్నది.

“అఱువళిర్త మొదలియార్ పొట్టియన్ కలంబకంపాడలామో ఎట్టపులవర్కుక్కురియదీ”

“ఉద్ధృష్టమనస్థైర్యముల పిరియర్యురభాక్
తిక్కన్ మరదినన్ తిక్కలిన్ కూడచ్చెమ్మూర్తము
తుక్కన్ మరదినన్ గడ్డయుం శూడినన్ శోదియన్
ఎడ్లగూర్తుణ్డైన క్కరిపాడినమయమవత్తు”

శివుడు తన జటాజూటమందు జంఘనితో
గూడ గంగను ధరించుచుండటచే, చంద్రవంశమున
బుట్టిన పాండునికీన్ని గంగవంశమునబుట్టిన ముదలియా
రికిని సంబంధము కలదనియు నందుచేతనే తానతనికి
గ్రంథమిచ్చెననియుం బ్రేషవ్యమనకుం దాత్వరము.

ఒకకాలమున గొంపలు విధివాటకము లాడు
నటులు, తాము వేశాళజాతివారివలె వేషములతో వచ్చి
యాడినట్లును ఆయాటచే వారు ‘అతివంశ ర్తముదలారి’
దగు వేశాళజాతి నవమానించినట్లును ఆయవమానమును
సహించక నామెదలారి వారిని కత్తిచే నశింపించినట్లు
నొకయైతిహ్యమున్నది. ఈవిషయము తొండ్రెమండల
శతకమున గ్రంథమున నొకపద్యమున్నది. ఆశతక
వ్యాఖ్యానమునం దీకథ క్రీ. 1511లో జరిగినట్లు గూడ
జెప్పియున్నది. ఆపద్యమిచ్చట నువాహరింతుము.

“తాళాజ్ఞైయుళ్ళ పుగవన్ క్కిరుళ్ళ రాయన్ శముగత్తిలే
వేశాళురై ప్పొలే వినోదిత్తు వేడన్దొడ్డు
కోళార్యయిరియర్ కూత్తాడత్తల్ల కుడిమైయెణ్ణి
వాళాలవరుయిర్ మాయ్ తవన్దో తొడ్డునల్లలమే”

కృష్ణరాయలకు బిదప గొంతకాలమునకు ‘రామ
రాజు విట్టలరాయలను రాజు వోళపాండ్యదేశముల
లో విజయనగరచక్రవర్తికి బ్రతినిధిగా రాజ్యమేలెను.
ఈవిట్టలరాయలు కృష్ణరాయలయల్లడై యతనికి బిదప
మిగుల ఖ్యాతిగా రాజ్యమేలిన అలియరామరాయల
పితృవృత్తుడు. ఈరాజు అద్యుతదేవరాయల కాల
మందును అలియరామరాయలకాలమందును అనేక రాజ్య
ముల కధిపతియై యనేక యుద్ధములలో వాసిగాంచెను.
ఈతని పరాక్రమము లన్నిటిలోను పాండ్యకేరళదేశము
లపై నితని దండయాత్రయు నచ్చటిదిగిజయములను
ముఖ్యము. కేరళదేశమున నొకరిద్దటి రాజులసహాయము
చేసిగొని యాకాలమున ‘పోర్చుగల్’ దేశమువారును
పాండ్యకేరళదేశములో విజయనగరరాజులకు

విరోధము గావించుచుండిరి. అట్టివిరోధమును రూపుమాపి
యాపరంగులను (పోర్చుగీసువారిని) పోదోలి, వారికి
సహాయులైన పాండ్యకేరళరాజులనోడించి విధేయులు
గాఁ జేసిన దీవిట్టలరాజే. ఇట్లుజయించిన పిదప నీవిట్టల
రాజునకు పుష్కార్యముగాను, అతనిదిగిజయ నూచకము
గాను ప్రచురించిన శాసనములును గొన్ని యున్నవి.
ఈవిట్టలరాజు కన్యాకుమారిని జయించినప్పు డతనిపై
సామంతుడైన పాండ్యరాజీక్రిందిపద్యముఁ జెప్పినట్లు
తమిష్ నావలర్ చరితలో నున్నది.

“తొట్టిలిరుక్కత్తోడజ్జేయ నాణ్బుదలా
అట్టదిక్కు నిన్కుడైక్కిష్టాయెట్టే విట్టల గూ
తమ్మమరియన్ టి త్తనిక్కు మరికొల్లానీ
తెమ్మమరిక్కేగువదెన్ శెప్ప,”

ఈపద్యమునకర్థము “దీవిట్టలరాయ! నీవు శివుడై
తొట్టలోనుండిన నాడుమొదలు నెనిమిదిదిక్కులును నీ
ఛత్రము క్రిందనమరినవి. తన(కుమరి) స్త్రీనితప్ప నితర
కుమరిస్త్రీనిఁ బరిగ్రహించని నీవు ‘తెమ్మమరి’ కన్యా
కుమారిపట్టణము (ఒకస్త్రీ) నెట్లుగ్రహించితివి.

విజయనగర సామ్రాజ్యము క్రీ. 1565కు వెనుక
ప్రభత్వనందున సామంతరాజ్యములు క్రమేణ స్వతంత్ర
రాజ్యములైనవి. అందుచేత నాంగ్లదేశమునకును ద్రవిడ
దేశమునకును సంబంధము కొంతతగ్గినను ద్రవిడదేశములో
స్వతంత్రులై రాజ్యములేర్పరచుకొన్న వార నీకు
లాంధ్రులుగానే యుండిరి. అట్టివారిలో ముఖ్యులు చెంజి,
తంజావూరు, మధురదేశముల నాయకులు ప్రధానులు.
చెంజి తంజావూరు పట్టణముల నాయకవంశములు శీఘ్ర
కాలముననే ఘోరరాష్ట్రాలకులోబడినను మధురయందలి
నాయకవంశముమాత్రము నూటయేబది సంవత్సరముల
వఱకు, అనగా దాదాపు క్రీ.వె. 1750 వఱకును ఇంగ్లీషు
వారికి శ్రేంచివారికిని కర్ణాటకదేశమునజరిగినయుద్ధముల
వఱకు నుండెను. ఈనాయకవంశపు రాజు లాంధ్రులు.
వీరిలోఁ గొందఱు స్వయముగాఁ గావ్యములవ్రాసిరి. అనే
కులు కవులనాదరించి వారిచేఁ బ్రస్తుతులై, గ్రంథముల
గొని యున్నారు. చెంజి నాయకుడైన కృష్ణప్పనాయ
కుని యాస్థానమందు దక్షిణదేశమందెల్లను వ్యాకరణ
మీమాంసావేదాంతశాస్త్రముల నసమానుడైన శ్రీనివాస

దీక్షితులందఱు. ఈదీక్షితులకే విరుదములతో గూడి
 'సంలిహిత్యదివాప్రదీప' సత్వమంగళ రత్న ఫేట శ్రీని
 వాసదీక్షితుల'ని పేరయ్యెను. తంజావూరు వాయువుల
 విషయము తెలుగువారికిఁ దెలిసినదే. అత్యుత్తమాంధ్ర
 కావ్యములైన విజయవిలాస, సారంగధర చరిత్రాదులచు
 బుట్టినవేదా. తంజావూరు రఘునాథరాజులు సంస్కృత
 తాండ్రముల కవిత్వముచెప్పి కావ్యములనందిస్తే య
 వసుంధరును గొన్ని కృతులనందియన్నాడు. తిరువై
 య్యాళ్ళురాణును నొక ద్రవిడకావ్యము రఘునాథ
 రాయలకంఠమీయబడెను. ఈకావ్యమందు రఘునాథ
 రాయలు నతని ప్రధానమంత్రియగు గోవిందదీక్షితు
 లునుచాల పొగడఁబడియున్నారు.

మధురనాయకులు తామాంధ్రులై యనేకాంధ్ర
 కవులనాదరించియు వారి శ్లాఘితయాంధ్రవాఙ్మయమున
 కన్న ద్రవిడవాఙ్మయమందే విస్తారముగా వెలుగఁబడి
 యున్నది. ఈనాయకవంశములో నందఱికన్నఁ బ్రఖ్యా
 తుఁడు తిరుమలనాయకుఁడు. మధురలో తిరుమలనాయ
 కుని ప్రాసాదమును గూర్చి వినని వారలుదు. ఈతిరుమల
 నాయకునిసభలో "కుమరపరువరమునివర్" అను ద్రవిడ
 కవి యుండెను. ఈకవి 'మధురమీనాక్షి'పై 'పితైత్త
 మిష్ట' అను నొక ద్రవిడప్రబంధమువ్రాసెను. ఈ గ్రం
 థము తిరుమలనాయనిసభలో మొట్టమొదటఁ జదువు
 నపుడు 'మీనాక్షి దేవియే యొకకన్యరూపమునవచ్చి విను
 నుండెనని యైతిహ్య' మొకటి చెప్పదురు. ఈకవియే
 'మీనాక్షియమ్మైతమి' అని యింకొక ద్రవిడకావ్య

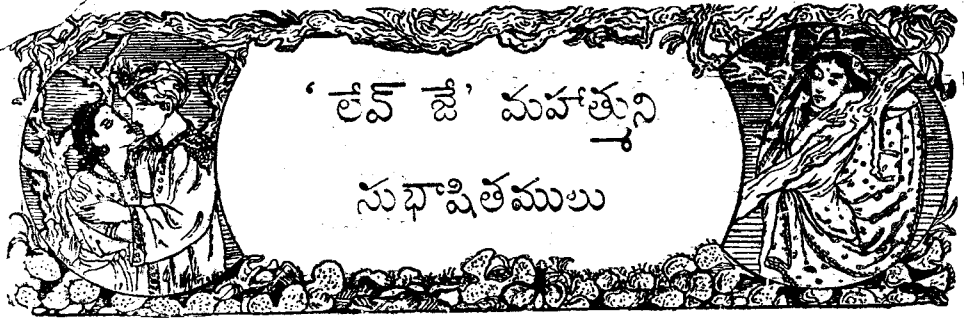
మునుఁగూడ వ్రాసియున్నాడు. ఆకవియగుదు తిరు
 మలనాయకుని యీ క్రిందిపద్యమునఁ ద్రవ్వించి
 యున్నాఁడు.

"నిర్వాప్తి తెన్నదులై నిన్నులనారయ్యై
 కార్యాప్తి యజ్ఞయజ్ఞుల్ కన్నీతిరవనర్వాప్తి
 కిర్వాప్తి కచ్చినగర్ తిరుమలై భూపతి వాప్తి
 పేర్వాప్తియనక తెల్పమ పెరిమాప్తివాప్తియనే."

ఇందు కవి మధురలోని యీశ్వరుని, దేవిని, తిరు
 మలభూపతిని పుంగళాశాసనము చేసినాఁడు. ఇందు తిరు
 మలనాయకుని కచ్చినగర్ తిరుమలై భూపతి యని
 పోలికనిం చెను. ఇందు 'కచ్చి' యనుపదము మధురలో
 వేలిననాయకరాజుల యింటి పేరు. ఈ వంశమువారు
 మొట్టమొదట 'కంచ' యందుండి యచ్చటినుండి మధురలో
 రాజులైరి. అందువలన పీరివంశమునకు కచ్చియని యింటి
 పేరయ్యెను.

ఈవాక్యము నందింపఁజును అఱుమున శాంధ్ర
 దేశమునకు సంబంధించిన చరిత్రవిషయమే యధిక
 ముగాఁ జూపఁబడెను. ఇట్లే యాంధ్రవాఙ్మయమున
 కును నితరవాఙ్మయములకు నెన్నియో సంబంధములండ
 నవచ్చును. ఈసంబంధముల వెలుగుట యత్నావశ్యకము.
 అట్లెఱుఁగుట కాయాభాషలలో జ్ఞానము ముఖ్యముగా
 నుండవలెను. అట్టి జ్ఞానముచే యాంధ్రదేశమునకు సంబం
 ధించిన విషయములెఱుఁగుటకాక యాయావాఙ్మయము
 లలో నుత్తమములైన గ్రంథములను, గ్రంథాభిప్రాయ
 ములను బరిపరిచింబుటకు నుపయోగించును.

‘లేవ్ జే’ మహాత్ముని సుభాషితములు

ఆదిపూడి సోమనాథ రావు గారు

(కెండ్లసంపుటము—౧ వ సంచిక తరువాయి)

౨౪

గీ. ఆశయే లేదుగాన మహర్షి తాను
పరమ దుస్సాధ్యకార్యమై పరఃగుచున్న
దానిఁ గూడను గొప్పగాఁ దలఁచకుండు

౨౫

సుభసాధ్యము లనుకొని నలువఁగడఁగు
నతని కెన్నియొ కష్టసాధ్యము లగును
సాధు వన్నియుఁ దనకుదుస్సాధ్యములుగఁ
దలఁచుఁ గావునఁ దన జీవితమునందు
నొక్కఁజేసియు దుస్సాధ్య ముండఁబోదు

౨౬

గీ. దివ్యపథ మిలయందు నదృశ్యమైనఁ
గరుణయునున్యాయమునువచ్చి కానిపించు
దెలివితో లాభనష్టముల్ దెలియుటకును
మొదలిడినతో నెకపటంబుపొదలఁదొడఁగు

౨౭

గీ. సత్య ధర్మము తా నిలఁ జాటుకొనదు
ధర్మమని కాన నద్దియే ధర్మమగును
అన్యతధర్మంబు తా నెపో యమలమైన
ధర్మమని చాటుకొనుచుండు ధరణియందుఁ
గాన నయ్యది ధర్మంబుగాకయుండు
నిష్క్రియాలక్షణంబయి నెగడునదియె

ధర్మమైయొప్పుఁ గావున ధర్మ మిలను
గార్యపరతనుగోర దెక్కాఁలమందు
అన్యతధర్మంబునకుఁ గార్య మవసరంబు
గాన నదిగోరుచుండును గార్య మిలను

౨౮

గీ. దైవపథ మస్తమించిన ధర్మముండు
ధర్మ మడుగంటిపోయిన దానిచోటఁ
బ్రకటమగుచుఁ బరోపకారంబు దనరు
నవని నది యంతరింప న్యాయంబుపొదలు
న్యాయమరిగిన నాచార మతిశయిల్లు
సత్యకృత్రిమరూప మాచార మెన్న
భువి నశాంతికి హేతువై పొలిచి నిలుచు

౨౯

గీ. దివ్యపథమును నుత్తముల్ దెలిసిరేని
మించు రయమున దాని నేవించుచుండు
దివ్యపథమును మధ్యముల్ దెలిసిరేని
విడిచిపట్టుచుఁ బట్టుచు విడుచుచుండు
దివ్యపథమును నధములు దెలిసిరేని
నవ్వచుండురువా రటు నవ్వరేని
దైవపథముననామంబు ధన్యమగునె?

౩౦

గీ. చాలఁగలవాఁడే భువి జాలఁగోలుపోవు
పరమసంతృప్తిగలవాఁడు భంగపడఁడు

చెదరకుండెడు మదివాడు చెఱుపుగనడు

పృథ్వి నాతడు చిరము జీవింపగలడు

30

బ్రతుకుతోడ నెయుండును మృతియుఁ గాన

బ్రతుకులోఁ జొచ్చినప్పుడే మృతినిజొచ్చు

నష్ట మొందినదేహంబు నష్టమేమి?

సత్యమైనట్టి తెలివితో స్వప్రకాశుఁ

జేరఁగల్గిన జాలును జీవునకును

అనఁగ నిత్యత్వమందుటే యాత్మ కవధి

31

అల్పవస్తువులనుగూడ సధికమైన

శ్రద్ధతోఁ జూడఁగలుగుటే సత్యమైన

సభ్యతకుఁ జిహ్నమైయొప్పు సాధుగుణమే

బలమునకు లక్షణంబయి వెలయుచుండు

32

అజ్ఞుడని తన్నెఱుంగుట యగును ప్రజ్ఞ

అట్లు లెఱుంగమి యొకవిధమైనజబ్బు

33

మంచిమాటలు నరు నుద్ధరించుఁ గాని

మంచివలనన్న వానిని మించియుండు.

34

అచలమగుదాని సుశువుగా నాఁపవచ్చుఁ

గలుగఁగలదాని నవలీల నిలుపవచ్చు

వేడుకగఁ లేతదానిని విఱువవచ్చు

జల్లుమని సూక్ష్మవస్తువుల్ చల్ల వచ్చుఁ

గానఁ దగుతఱి బనులకుఁ గడఁగవలయుఁ

గలఁతకుంబూర్వమే శాంతి గొలుపవలయు

35

కడఁకతోడఁ బ్రవృత్తిమార్గమును మాని

యమలమైన నివృత్తిమార్గమును బూని

చుఱుకుదనమును నెంతయఁ దఱుగఁజేసి

మించుసిరులను విరివిగాఁ బంచిపెట్టి

యన్న యాడంబరములెల్ల సున్నచేసి

దుమ్మువలె నుండువాడే జగమ్మునందు

నైకమత్యమ్ము గూర్చగా నర్హుడగును

36

గీ. ఆర్ద్రసుకుమారతనవుతో నవతరించి

పరుషశుష్కాంగుడై తుది నరుగునరుడ

మొక్కలును జెట్లు ప్రాణులు పుట్టనప్పు

డార్ద్రసుకుమారతనవుతో నలరుచుండి

అతికఠినశుష్కతనవుతో నంతరించుఁ

గానశుష్కత్వమునుమఱి కఠినతయును

మరణసహపాంథులయియుండుధరణియందు

37

గీ. మనుజుఁ డింద్రియములనోర్చి మనినఁజాలు

నవనిఁబలుకుల బోధింప ననవసరము

38

గీ. నీటికంటెను మృదువును నీటికంటె

బరమసుకుమారమైనది ధరణి లేదు

గాని బలుగట్టిగా నుండువాని నెల్ల

సమయఁజేసిడుశక్తిలో జలము మించి

వఱుచుండెడువస్తువున వసుధలేదు

బలముగలవాని గెలుచుదుర్బలుండుమఱియ

మిగుల కఠినుని గెలుచును మేదకుండు

వసుధలో దీనిఁదెలియని వాడు లేడు

గాని యొక్కడైన నడువఁడు దీనిఁబట్టి

39

గీ. విషయభోగంబు భువిలోన విహితమంచు

నొప్పుకొనుకంటె మించిన తప్పు లేదు

౪౧

త్వప్తిలేమిని మించు దుస్సీతియులేదు

౪౨

వసుధయం దాశమించు పాపమ్ములేదు

౪౩

రాజభవనాళి తీవితో బ్రబలెనేని
పంటపైరు లవెల్లను మంటఁగలయు
నుర్విలో గాతెల్లను నుత్తవగును

౪౪

గీ. మతగురులస్తోత్రపాఠముల్ మానుకొనుఁడు
జనులలో చెబ్బలాటలు శాంతమగును

౪౫

కష్టసాధ్యములకు వెల గట్టకుండు
అపహరింపరు వానిని నష్టఁడెనరు
విషయభోగేచ్ఛఁగొలిపెడువిషయములను
వెలిపఱుపకుండు శాంతమ్ము వెలయుభవిని

౪౬

గీ. అవనిరాష్ట్రంబునెల న్యాయ్యంబు వలయు
ఆయుధంబులు ప్రజనుండి యపహరింపఁ
బ్రబలమైనట్టియుక్తిని బన్నవలయు
స్వర్గరాజ్యము నిష్క్రియ వలనఁగలుగు
మహిని వీని సమర్థించు మార్గమెద్ది?
ప్రబలనిర్బంధములచేత బ్రజలయందు
సంతకంతకు దారిద్ర్య మతిశయిల్లు
వాడిగలయాయుధమ్ములు ప్రజలయందు
హెచ్చుకొలఁది నశాంతియు హెచ్చుచుండు
ప్రజలలోపలఁ గపటంబు ప్రబలుకొలఁది
హెచ్చుగాఘోరకృత్యముల్ పెచ్చు పెరుగు

ప్రకటనల్ హెచ్చుకొలఁదిని రాష్ట్రమందు
బందిపోటులుచౌర్యముల్ ప్రబలమగును
గాన సాధువు బోధింపఁ గడఁగెన్ని
నేనునిష్క్రియఁడైయున్న నిక్కముగను
ప్రజలు పరిపూర్ణవృద్ధిఁ బడయఁగలరు
నేను శాంతిపథమ్మున నెగడుచున్నఁ
దమకుఁదామె జనమ్ములు ధరణియందు
న్యాయపథమున నెంతయు నలరఁగలరు
నిష్క్రియాశీలుఁడయి నేను నెగడుచున్న
ధరణిలోపలఁ దమ ప్రయత్నములవలన
నఖిలధనవంతు లగుచుండు రఖిలజనులు
ఆశలన్నియు నే విడ నాడియున్నఁ
దమకుఁ దామె జనంబులు ధరణియందు
సరళవ ర్తనమును గల్గి సంచరింతు

౪౭

ఇలను ముని ప్రేళ్ల మీఁదను నిలుచువాఁడు
నేలపై సుస్థిరంబుగ నిలువలేడు
పంగకాళ్లను ధర నిలఁబడెడువాఁడు
సాగఁజూచిన ముందుకు సాగలేడు
వెలుగులోనిల్చువాఁడు దా వెలుంగలేడు
తన్నుఁదా నెన్నుకొనువాఁడు తనకునుండు
మంచిచెడ్డలఁ దాఁబరీక్షించలేడు
తన్ను భూషించుకొనువాఁడు తథ్యముగను
తన్ను యోగ్యునిగా మదిఁ దలఁపలేడు

౪౮

పరులఁజెలిసినఁ గుశలుఁడై పరగఁగలఁడు
తన్నుఁజెలిసినఁ బ్రాజ్ఞుఁడై తనరఁగలఁడు

౪౯

అన్యులనుగెల్చి బలశాలి యగుదుగాని
తన్నుఁ దాఁ గెల్చియగును ప్రతాపశాలి

౧౦

తనివితోనుండఁదెలిసిన ధన్యతముఁడె
ధనికుఁ డనఁబడ నర్హుఁడై తనరుచుండు

౧౧

నేర్పువీడి వివేకము న్నిలుపుకొనుము
శతగుణమ్ముగఁ బ్రజలకు హితముపెచ్చు

౧౨

ఆశలేనిమహాత్ముని యాత్మయందె
శాంతి నెలకొనియుండు నిరంతరంబు

౧౩

వచ్చెనా కీర్తిపోవునన్ భయముగలుగుఁ
దొలఁగెనా వచ్చునటకును దోచకుండు
తుచ్చమగుఁగాదె కీర్తియం దిచ్చ భవిని

౧౪

నీవె నిను నమ్మకుండిన నిన్ను నెవఁడు
నమ్మజాలును జెప్ప జగమ్మునందు

౧౫

నాల్గుగుఱ్ఱాలుగట్టిన నవ్యరథము
నందు వెడలుటరాజయి యలరుచుంట
అధికతరసౌఖ్యమే యైన నగునుగాక
అంతకంటెను నేకాంత మందునుండి
పూజ్యదివ్యపథమ్మునఁ బూర్ణవృద్ధి
గాంచుటెంతయుసౌఖ్యమై మించుఁగాదె

౧౬

చెఱుపుఁజేసినవానికిఁ జెఱుపుఁగాక
కరుణఁజూపెడువాఁడెపో ఘనుఁడనంగ

౧౭

కలదు సిరి గౌరవమ్మును గలదటంచు
విపులగర్వమ్ముచే విజ్ఞు వీగువాఁడు
కూర్చుకొనుచుండు నాడదల్ కోట్లకొలది

౧౮

వార్ధులును మఱినదు లిల వాగులకును
లొంగుచుండును వానిని లొంగఁదీయ
అట్లై సాధువుకూడ నీ యవనియందు
లొంగఁదీయంగఁ బ్రజలకు లొంగవలయు

౧౯

నడువఁగలవాఁడు తొందర పడకయుండు
గెలువఁగలవాఁడు కీడును దలఁచకుండు
పోరఁగలవాఁడు పోరును గోరకుండు
జనులసన్మార్గమునఁ బెట్టఁ జాలువాఁడు
వారికాధీనవ ర్తియై పరఁగుచుండు
ప్రజలశక్తుల నుపయోగ పఱచికొనఁగఁ
దనకుఁగలశక్తి దీనిచే ధరకుఁ దెలుపు
ఉత్తమ ప్రజ్ఞయన నిదే యుర్వియందు
ఆత్మపరమాత్మసంయోగ మనఁగ నిదియె

౨౦

భీకరంబగుదానికి బెదరఁజేని
అతిధయంకరమైనది యతనికొదవు

౨౧

తననివాసము నిరుకుగాఁ దనదు బ్రతుకు
నెంతయును నల్పతరముగా నెన్నఁదగదు

౨౨

బ్రదుకును బ్రియంబుగానెంచు వానికింటె
దానిఁ దలపనివాఁడె ప్రజ్ఞానఘనుఁడు

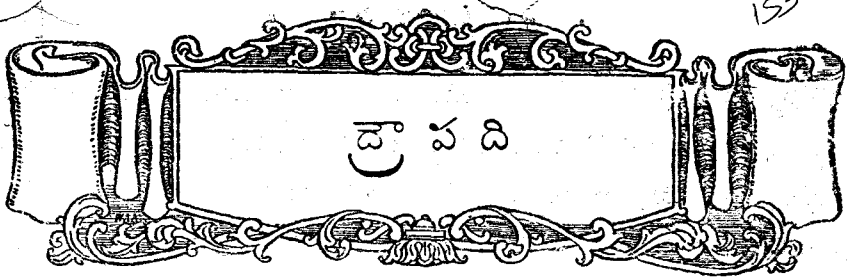
౨౩

తెలియననువాఁడుగొంచెమే తెలిసియుండు
తెలియదనువాఁడె యెంతయో తెలిసియుండు

౨౪

వినఁగ సత్యము ప్రియమయి వెలయకుండు
వినఁగఁబ్రియ మిల సత్యమై వెలయకుండు

(రెండవభాగము)

పులుగుర్త లక్ష్మీ నరసమాంబ గారు

(రెండవసంపుటము మొదటిసంచిక తరువాయి)

ద్రాపదీచరిత్రమునకును, ఇతరార్యనారీ
 మణుల చరిత్రమునకును నెంతటి
 గురుతర ప్రభేదమున్నదియు మొదటిభాగము
 నందు యథాసాధ్యముగాఁ జూపఁబడినది. ఇక
 ద్రాపదీచరిత్రమునకు మధ్య గ్రంథిగా నున్న
 తత్త్వమునుగూర్చి విమర్శింతము

ఈతత్త్వసంబంధమగు బహిర్వికాసము
 మిక్కిలి దీప్తిమంజమైనది. ఒక్కస్త్రీ కేవురు
 భర్తలైనను ఆమెను గులట యని యెఱుఁగి
 చుట కెట్టి యవకాశమును గనఁబడదు. ఇట్టి
 యసామంజస్యమునకు సామంజస్య మెక్కడ
 నుండి వచ్చినది?

ఈప్రశ్నకు మన యాంగ్లేయపండితులు
 మిక్కిలి తేలికగా సమాధాన మిచ్చుచున్నా
 రు. “భారతీయులు బర్బరజాతివాండ్లు వారి
 లో స్త్రీలకు బహుభర్త్యవివాహపద్ధతి పూర్వ
 కాలమునం దాచరణలో నుండెడిది; ఆకారణ
 ముచేతనే పంచపాండవులకు ద్రాపది యొక్క
 తయే పత్నియైనది” అని వారు చెప్పుచున్నా
 రు. ఐరోపీయార్యవర్గమునకు మఱియొకటి
 సాధ్యమైనను గాకపోయినను భారతవర్షము

ను గూర్చి యింతతేలికగా మాటలాడుటమా
 త్రము వారికిఁ జక్కఁగా నభ్యాసమైనది.
 ఐరోపీయులు భారతదేశస్థాచీన గ్రంథ
 ముల నన్నిటి నేవిధముగా బోధపఱచుకొని
 రో యాసంగతి నే నించుక తెలియఁబఱచి
 దను.

సంస్కృత సాహిత్యమునందలి వేద
 శాస్త్ర, దర్శన, పురాణ, ఇతిహాస, కావ్య
 ప్రభృతులకు వారొనరించిన యనువాదము
 లు, డీకలు, విమర్శనములు మున్నగువానిని
 బఠించుటకంటెను గురుతరమైన మహాపాతక
 ము సాహిత్యజగత్తునం దింకొకటి యుండఁ
 బోదు; మఱియు మూర్ఖతను సంపాదించుట
 కుగూడ నింతకంటె సహజోపాయ మింకొ
 కటిలేదు. ఇప్పుడును మనవారనేకు లట్టివా
 నిని బాతముచేయుచునే యున్నారు. వారల
 ను బ్రార్థించుటకే, యీసందర్భములో నస్త్రా
 సంగికములైనను గొన్నిమాటలను వ్రాయవల
 సిన బాధ్యతగల్గినది.

సంస్కృత గ్రంథములసంఖ్య యింతయని
 చెప్పజాలము. ప్రయత్నించినకొలది నూతన

గ్రంథము లెన్ని యో లభించుచునేయుండెను. సంస్కృత గ్రంథములతోఁ బోల్చి చూచునప్పు డాంగ్లేయ గ్రంథముల నేవిధముగను గ్రంథము లని చెప్పటకే వలనుపడదు. ఏనుఁగుతో దోమ ను వటవృక్షముతో వల్మీకమును భాగీరథితోఁ బల్వలమును బోల్చిన నెట్లుండునో, మహాభారతముతోఁగాని శ్రీమద్రామాయణముతోఁగాని యాంగ్లేయ గ్రంథమును బోల్చినట్లుండును. వేదసంహితలు, బ్రాహ్మణములు, నారణ్యకములు, నుపనిషత్తులు, గృహ్యసూత్రములు, శ్రౌతసూత్రములు, ధర్మసూత్రములు, దర్శనములు, వానిభాష్యములు, వానిటీకలు, టీకాభాష్యములు, బుర్రాణములు, నితిహాసములు, స్మృతులు, గావ్యములు, నలంకార వ్యాకరణ, గణిత, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు నిఘంటువులు మొదలగు నానావిధసంస్కృత గ్రంథములతో నిప్పటికిని భారతవర్షము నిండియున్నది. అపారము లిఖిబద్ధము నగు నీ ప్రాచీన గ్రంథసముద్రమధ్యమం దెచ్చటను, ఘుణాత్మరన్యాయముగానైనను బ్రాచీనార్యులలో స్త్రీలకు బహుపతిత్వమున్నట్లగపడదు. అయినను బాశ్చాత్యులండితులు, ఒక్కద్రావీడివివాహమును నిదర్శనముగాఁగొని ప్రాచీనభారత స్త్రీలకు బహుపతిత్వము వాడుకలోనున్నదని సిద్ధాంతము నేయుచున్నారు. అట్టి యాంగ్లేయులండితులలో నొకరగు ఫర్గుసన్ దొరగారు భగ్నములైన గోపురప్రాకారములందలి వివస్రస్త్రీమూర్తులంజూచి, ప్రాచీనభారత దేశస్త్రీలకు వివస్రలుగానుండుటే యాచారమనియు నీతి, సావిత్రి, ద్రావీడి దమయంతి మొదలగు

సతీమణులు మామలు బావలు మున్నగువారియెదుట నగ్నావస్థయందే సంచరించుచుండెడివారనియు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. అందుచేతనే యీయాంగ్లేయమహాపండితుల రచనలు చదువుటకంటె సాహిత్యజగత్తునందు మహాపాతకములేదని చెప్పియున్నాను.

ద్రావీడి పంచపతిత్వమునుగూర్చి విమర్శించుటకుముందు ఈకథ కేవలకల్పితమాత్రమా వితిహాసికమా? నిజముగా ద్రావీడి కైదుగురుభర్తలుకలరా లేక కవి యట్లు కల్పించియుండెనా? అను సంగతి విమర్శింపవలసియున్నది. మహాభారతమునం దెంతవఱ కైతిహాసికకథకలదో, “శ్రీకృష్ణచరిత్రము” (విమర్శనము)నందుఁ దెలుపఁబడియున్నది. మహాభారత మితిహాసమని చెప్పినంతమాత్రమునఁ భారతమునందలి కథలన్నియు నైతిహాసికములనుటకు వీలులేదు. అందు స్పష్టముగాఁ బ్రక్షిప్తములని తోచునవిమాత్ర మైతిహాసికములుగావు; కాని ద్రావీడిచరిత్ర మైతిహాసికము. మూలమహాభారతమంతయు ద్రావీడికథ ననుసరించియే యున్నదిగాన నిది ప్రక్షిప్తమనుటకు వీలులేదు. అయినను మూలమహాభారతకథ యంతయు నైతిహాసికమే యని కాని సత్యమే యని కాని చెప్పట దుస్సాహసము. కవి, చరిత్రకారుఁడైనప్పుడుగాని చరిత్రకారుఁడు కవియైనప్పుడుగాని, కావ్యచరిత్రములకు మిశ్రమస్థితిగల్గుట సహజము. సత్యచరిత్రమునకుఁ గవి స్వకపోలకల్పితరచనలచే మెఱుంగువెట్టుటాశ్చర్యముగాదు. ద్రావీడి యధిష్ఠిరునకుఁ బట్టమహిషియే

యనుట యైతిహాసికమని తప్పక యంగీకరింపవచ్చును, గాని యామె పంచపాండవులకును బత్నియనుటఁగూడ నైతిహాసికసత్యమేయని యంగీకరింపవలెనా?

ఈ ద్రాపదీవివాహముదక్క భారతవర్షీ యార్యజాతియందుఁ గాని, భారతదేశగ్రంథ సముద్రమునందుఁగాని స్త్రీలకు బహుపతిత్వ వివాహమున్న ట్లెట్టి నిదర్శనములు గాని కాన్పించుటలేదు, విధవాస్త్రీ కన్యవివాహమున్న ట్లగఁపడుచున్నది, కాని యేకకాలమునం దొక్కస్త్రీ యేకాధికభర్తలను వివాహమైన ట్లగఁపడదు. ఎక్కడనైన నొక్కమనుష్యునిచేతి కాటువ్రేళ్లనుజూచిగాని, యొక్కపుట్టంధుఁడైనమనుష్యునిఁజూచిగాని, యందఱుచేతులకు నాతేవ్రేళ్లనియు, నందఱు బుట్టంధులేయనియు సిద్ధాంతము. చేయవచ్చునా? అట్లే కేవలము నొక్కద్రాపదీ బహుపతిత్వ వివాహమునుజూచి పూర్వము దార్యస్త్రీలందఱును బహువివాహమాచారమైయున్నదని నిశ్చయింపరాదు. మఱియు నిట్టివివాహమప్రసిద్ధమని మహాభారతమునందే స్పష్టికరింపఁబడియున్నది. కారణమేమన? ద్రాపదీ సంబంధమున నిట్టిలోకవిరుద్ధమగు వివాహ సంఘటనమును సమర్థించుకొనుటకు మహాభారతకారుఁడు, పూర్వజన్మ సంఘటితములగు ననేకవృత్తాంతములను నిరూపించి చెప్పటకు బాధ్యుఁడు కావలసివచ్చెను.

సంఘమునం దెన్నఁడునులేని యాచారమును సంఘమునందుఁ బ్రవేశపెట్టుట లోకనిందకుఁ గారణము గాకమానదు. అట్టిది,

పాండవకులమువంటి లోకవిఖ్యాతమగు రాజవంశమునందు సంఘటిల్లునని యనుమానించుటకైన నవకాశములేదు. కాని, యొకతత్త్వ విశేషమును బ్రస్ఫుటము చేయుటకుఁ గవి యిట్టికథనుగల్పించుట విచిత్రముగాదు.

ఇది కల్పితకథయనుట కనేక ప్రమాణములు గలవు. ద్రాపది యైదుగురు భర్తలవలన నైదుగురు పుత్రులను మాత్రమే వడసినది. ఎవ్వరివలన, నిరువురనుగాని, మువ్వరనుగాని గాంచియుండలేదు. ఎవ్వరివలనఁ బుత్రికను బడసి యుండలేదు. ఎవ్వని యారసుఁడును నిష్ఫలుఁడు గాలేదు. ఆ యైదుగురిలో నొక్కఁడును భూపతి గాలేదు. అందఱు నొక్కనూరే యశ్వత్థామచేతిలో నిహతులైరి. అందొక్కఁఁడును బ్రధానకార్య మొక్కటియుఁ జేసియుండలేదు. అందఱును గురుక్షేత్రయుద్ధమున నొక్కమాఱు, ఏకముగా వచ్చి సేనలతోఁ గలిసి యుద్ధముచేసిపోయిరి. ఇంకేమియును జేయలేదు. పక్షాంతరమున నభిమన్యుఁడు, ఘటోత్కచుఁడు, బృథువాహనుఁడు, నెంతటిజీవత్ప్రతిభాశాలులైయుండిరొచూడుఁడు!

ద్రాపదీపంచపతిత్వవివాహము కల్పితకథయైనయెడల ద్రాపదిధర్మరాజున కొక్కనికే భార్యయైనయెడలఁ దక్కిన సల్వురుపాండవులును నవివాహితులేనా? యను ప్రశ్న పుట్టవచ్చును. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పటకష్టమే.

భీమార్జునుల కన్యవివాహము లున్నట్లు మనమెఱుఁగుదుము; కాని, నకులనహదేవుల

కన్యవివాహములైనట్లు మహాభారతమువలన మనకుఁ దెలియవచ్చుటలేదు. అంతమాత్రమున వారికివివాహములే కాలేదని చెప్పటకు వలనుపడదు. మహాభారతము ముఖ్యముగా, ధర్మజ భీష్మాష్టనులమువ్వర జీవితచరిత్రము మాత్రమే యెయున్నది; తక్కిన యిద్వరు పాండవులును వారికిఁగాయామాత్మలైయుండి, వారితోఁగలిసి కార్యము లొనరించెరి. వారి యన్యవివాహములను గూర్చి చెప్పట యంత ప్రయోజనకారి కాకపోవుటచే నాప్రసంగమును భారతకారుఁడు విడిచియుండిన నుండవచ్చును. అదియొకలోపముకాదు. ద్రాపదీ పంచపతిత్వ వివాహవిషయమున నిదివఱకుఁ జేసిన పూర్వపక్షము చాలును.

ద్రాపదీ పంచపతిత్వవివాహము కేవల కవికల్పితమేయైనచో నిట్టి విచిత్రకల్పన మొనరించుటకుఁ గవి యుద్దేశ మేమైయుండును? విశేషగూఢాభిప్రాయ మెదియైన లేకున్నచోఁ గవి యిట్టికుటిలమార్గము ననుసరింప నేల? అట్లయినచో నాతని యభిప్రాయమేమైయుండును? ఇందలి నిగూఢత త్వమును మన మిప్పుడు నిర్ధారణము చేయవలసియున్నది. దీనిని నిర్ధారణచేయుటకుముందు, ఒకానొక పండితుని యభిప్రాయము నిచ్చట నిచ్చుచున్నాను. ఆయభిప్రాయ మిదివఱకుఁ బ్రచారములోనున్న “శ్రీకృష్ణ చరిత్ర”మునకు సంబంధించి వ్రాయఁబడినది.

“శ్రీకృష్ణుఁడు మనుష్యావతార మెత్తి భూలోకమున సంచరించెను” ఈమాటమేమును అంగీకరించెదము. కాని భారతరచనకు

బూర్వమునందుండియు నతిమానుష మగు నీశ్వరావతారమని శ్రీకృష్ణునిగూర్చిలోకము విశ్వసించియుండెను. ఈవిశ్వాసము సప్రమాణమే యని తోచుచున్నది. కేవలము మొదటినుండియు మహాభారత గ్రంథమునందుఁగూడ నా విశ్వాససంబంధమగు ప్రతిబింబము పడి యుండవచ్చును. అది యాశ్చర్యము గాదు. అట్లు జరుగుటసంభవమే. మహాభారతకారుఁడు, కర్మకాండమును గూర్చి తెలుపుట వేద సారమునుగూర్చి ప్రబోధించుట మొదలగు నుద్దేశములతో నర్జును నా దర్శనరునిగను సుధర్మ నాదర్శనానీమణిగను వర్ణించినట్లును; ఈశ్వరునియందలి నిశ్చలభక్తియు నీశ్వరప్రీతియుఁ గల యాదర్శపురుష ప్రకృతిని బ్రదర్శించుటకొఱకు సర్వోత్తముఁడగు శ్రీకృష్ణుని యందు విశేషమగు నీశ్వరభక్తిని మూర్తీభవింపజేసి చూపుటకుఁ గవి ప్రయాసపడినట్లును, గన్పడుచున్నది. అట్టి యీశ్వరభక్తి యే మానవ ప్రకృతియందును, ఏదేశమందును, ఏ కవిచేత నెప్పుడును బ్రదర్శింపబడియుండలేదు. ఆదికవియగు వాల్మీకిగూడ నిట్టి సంఘటనమునకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. మహాభారత కవి యిమ్మహాకార్యమునకుఁ గడంగెను. ఆతని ప్రయత్నము సకలముఖముల సఫలీకృతమగుటచేతనే మహాభారతము పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతమయ్యెను, ఆ యీశ్వరభక్తికే నిర్లిప్తతయని పేరు. మూర్తీభవింపిన నిర్లిప్తతయే శ్రీకృష్ణుఁడు.

ఈనిర్లేపము వైరాగ్యముగాదు. ఇది సాధారణముగా వైరాగ్యమని చెప్పుకొనునది

యును గాదు. దీని రహస్యమును నేనెంతవఱకు గ్రహించితినో భగద్రోతునండి యొక్కళ్ళోకము నీ క్రింద నుదాహరించి తెలియఁజేయుచున్నాను.

శ్లో॥ “రాగద్వేష విముక్తైస్తు,
విషయా నిందియై శ్చరణః;
ఆత్మయస్యై విధేయాత్మా,
ప్రసాద మధిగచ్ఛతి”

రాగద్వేషవిరహితంబులు, నాత్మవశీభూతంబులు నగు నిందియములచే విషయోపభోగంబు లనుభవించుచు సంయతాత్ముడగువాడే శాంతిని బొందుచున్నాడు.

అందుచేత నిర్లిప్తునకు నిందియ విషయోపభోగవివర్జనము నిష్ప్రయోజన మగుచున్నది. వర్జించుటయన సంలేపమే యగుచున్నది. నర్జనమునకుఁ బ్రయోజనము గలదు; ఇందియముల కాత్మలోఁ బడినప్పుడు విచ్ఛేదమెన్నటికి నసాధ్యమని తెలియుచున్నది, కాని యిందియవిషయోపభోగము లనుభవించుచు, వానియం దనురాగశూన్యుడై, సకలేందియములను జయించి, యనుష్ఠేయ కర్మసంపాదనమునకు విషయముల నుపభోగించువాడే, నిర్లిప్తుఁడు. వానియాత్మకును భోగ్యవిషయములకును సంబంధము లేదు. వాడు పాపదుఃఖముల కతీతుఁడు.

ఈవిధముగా నిర్లేపమును, అనాసక్తిని స్పృహముగాఁ బ్రదర్శించుటకై హిందూశాస్త్రకారు లొకవిధమగు కౌశలము నవలంబించి యున్నారు. వారు నిర్లిప్తుని, అనాసక్తుని,

అధికములగు నిందియ విషయభోగములచేఁ బరివేష్టించఁ జేయుచున్నారు. ఇందుకొఱకే, మహాభారతమునకుఁ దరువాతిపురాణకవులు, శ్రీకృష్ణు నసంఖ్యవారాంగనా మధ్యవర్తినిగాఁ జేసియున్నారు. ఇందుకొఱకే తాంత్రికుల సాధనక్రియలయందు నిందియోపభోగవస్తువులు విశేషముగ నుపయోగించఁ బడుచున్నవి. ఎవ్వఁడీ యన్నిటియందును యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు ననాసక్తుడై యుండునో యాతఁడే నిర్లిప్తుఁడు. ద్రాపది బహుపతిత్వముగూడ నిందుకొఱకే.

ప్రీజాతీయందు ద్రాపది మూర్తీభవించిన యనాసంగ ధర్మస్వరూపము. ఆస్వరూపముతో నామెను బ్రతిష్ఠించుటయే కవి యాశయము. అందుచేతనే ద్రాపది గణికవలెఁ బంచభర్తృసమన్వితయయ్యెను, సాధ్వియుఁ, బత్నివ్రతపరాయణయు నయ్యెను. ద్రాపదికిఁ బంచపతిత్వ మేకపతిత్వమాత్రమే, ఉపాసించుట కేకవస్తుమాత్రమే, ధర్మాచరణమున కభిన్నంబగు నేకోపలక్ష్మ్యమాత్రమే ధర్మాత్మునకు బహుదేవత లేక దేవతాస్వరూపమైనట్లే, జ్ఞాని కీర్త్యరుడే యేకమాత్రంబగు నభిన్నోపాస్యం బైనట్లే, యనాసక్తయగు ద్రాపదికిఁ బంచభర్తలు నేకమాత్రధర్మాచరణస్థాన మగుచున్నారు. వారి యందామెకుఁ బక్షాపక్షములు, భేదాభేదములు, మొదలగునవి లేవు. ఆమె గృహధర్మములయందు నిష్కామయు, నిశ్చలయు, నిర్లిప్తయునై యుండి కర్తవ్యపాలనముఁ గావించుచుండెను. ఇదియే ద్రాపదీచరిత్రమునందలి

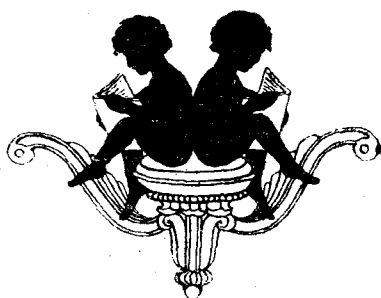
యసామంజస్యమున సామంజస్యము, కాని యిట్టి ధర్మనిర్వహణ మతి దుస్సాధ్యమైనది. మహాభారతకవి మహాప్రస్థానికపర్వమునం దీ సంగతిఁ దెల్పియేయున్నాడు. ద్రౌపది యర్జునియం దించుక పక్షపాతముగల్గియున్నదని చెప్పి యాపాపఫలమువలన సశరీరస్వర్గారోహణమున కసర్థ్యయ్యెననియు, సందఱకంటె ముందుగా మార్గమధ్యమునఁ బడిపోయినదని యుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ద్రౌపది యైదుగురుభర్తలవలన నైదుగురుపుత్రులనుమాత్రమే పడయుటకుఁ గారణమేమో మనకిప్పుడు బోధ యగుచున్నది. హిందూశాస్త్రాని సారము గా గృహస్థునకుఁ బుత్రసంపాదనము ధర్మము. దానియెడల విరతి యధర్మము. పుత్రుఁడు పుట్టినప్పుడే వివాహ ధర్మము సఫల మగుచున్నది. కానివో నాధర్మ మసంపూర్ణమే యగుచున్నది, కాని యాధర్మ మేకపుత్రులభిమాత్రముననే సఫలమగుచున్నది. ఏకాధికపుత్రుల పడయుట ధర్మముకొఱకుఁ గాదు; అది కేవల మింద్రియలోలుపత మాత్రమే యగుచున్నది. ద్రౌపది నిర్లిప్తురాలు. అందుచేతనే ధర్మనిర్వహణమైన తరువాత నామెకుఁ బతులయెడల నింద్రియసుఖలోలుపత విచ్చిన్న మయ్యెను. పతి ధర్మపా

లనముకొఱకు ద్రౌపది యైదుగురుపతులవలన నైదుగురు పుత్రులను మాత్రమే పడసెను. నిర్దేశవశంబున నిక సంతానమును బడయలేదు. కవి కల్పనమున కిదియే ముఖ్యకారణమని తోచుచున్నది.

ఇందువలన ననేకభర్తలను వివాహమాడినఁగాని, స్త్రీయనాసంగధర్మమును నిర్వర్తింపవలనుపడదని యెవ్వరును దలంపఁబోకుండు. దీని తాత్పర్యమిది. చిత్తశుద్ధిగలవా రొకప్పుడు మహాపాతకమునఁ బడినను వారిని బాపము లంటఁబోవు. ద్రౌపది జీవితమునందలి యీసంఘటనముకంటె స్త్రీలోకమునకు మహాపాతకమింకొకటి లేదు. కాని ద్రౌపది చిత్తశుద్ధికలదగుటచే నామె యీమహాపాపమును గూడ ధర్మముగానే పరిణమింపఁ జేసికొనఁగల్గెను.

ద్రౌపది ధర్మబలంబున నతి దర్పితయని మొదటి ప్రకరణమునందే చెప్పియున్నాము. ఆదర్పమొక్కొకప్పుడు ధర్మమునుగూడ నతిక్రమించుచుండెను. ఆదర్పమునకును, ఇట్టి యింద్రియ విజయమునకును నెట్టి యసామంజస్యమునులేదు. కాని యామె నిష్కామధర్మము సంపూర్ణముగా ఫలించెనా? లేదా? యనునది ప్రత్యేకవిషయము.

ఆ శీర్షా ద ము

తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు

అఖిల దేశోద్ధారకాగ్రగణ్యుండైన

నాగేశ్వరుని పోషణమున వెడలి

ప్రఖ్యాతపండిత ప్రవరు లర్పించిన

వ్యాసరాజములచే వాసికెక్కి

సకలాంధ్రజనకరాజములందు నివసించి

యతులితంబైన మర్యాదఁ గాంచి

సారస్వ తార్థిక సాంఘిక నైతిక

సర్వవిజ్ఞానతేజం బొసంగి

గీ. వత్సరప్రాయమున వన్నెవాసిఁగాంచి

యున్ననిక జరకాల మాంధ్రోర్వియందు

నెలమి వెలయించుఁగాత సర్వేశ్వరుండు

భారతీపత్రికామణి ! భవ్యవాణి.

ప్రపన్నుడు

సాహితీ సమితి సభాపతి శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

కాన వచ్చుట లేదు మార్గమ్ము నాకు,
ఊహ జనియింప దేమి చేయుటకుగాని,
అణచుకోజాల నీ మనోవ్యథల, నిక
నేమి చేతు ప్రభూ, సెలవిమ్ము నాకు!

ఆవరించెను నన్ను గాఢాంధకార
మన్యశరణమ్ము లేదు నా కార్తిహరణ,
దివ్యదీధితి పటల దేదీప్యమాన
మహితభవదీయ పాద యుగ్మమ్ము కన్న!

దేవ, నీయిచ్చ యెట్టిదో తెలియరాదు!
బుద్ధివైభవ మేను సంపూర్ణ గతిని
వదలి, సీమిది గాఢ విశ్వాస ముననె
మనలుచున్నాడ నెఱి లోక మధ్యమందు.

శిథిల మైపోయె నాథ, నిశ్చేషముగను
దాసజనునకు నిపుడు స్వతంత్ర బుద్ధి
యంత్ర సదృశుని తాపకేచ్ఛానుసార
సరణి నడిపింపు మోప్రభూ, సత్పథమున!

భమిడిపాటి సత్తాభిరామయ్య గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

౧. సత్కుటుంబచరిత్ర

బ్రహ్మశ్రీ వేదల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు గోపాలపల్లి (య) కాపురం లో, సదాచార సంపన్నులు, బహునిష్ఠాపరలు ఈ యగ్రహారమునందుండిన యితరవైదికు లందరు స్వగ్రామము నుండి పట్టణముల కేరిరి. కాని శాస్త్రిగారు రట్ల చేయ నొల్లక, తండ్రితాతలుండిన యగ్రహారమే కురుక్షేత్రముగ నెంచి, సాలకు భూకృషి చే లభించు వందరూపాయల లక్షలగు భావించి, 'హావితులైన నేమి గ్రహానంతరస్థుల కంద మూలకాద్భుతములైన 'నేమి' నిజచారముతో దరహానానా మొదలైన మత మవల్లించి కాలము గడపుమని డిరి. ప్రాతఃకాలమున నిదుర లేచి యేటిలో న్నాన్నయగు గావించి సంధ్యాదివిధులు సలిపి, పోలముఁ జూచికొని, కుధ్యాన్నమున నిల్చిచేరి గృహిణి తన కిడిన యన్నము భుజించి, యపరాహ్ణమున జంబెములు వడుకుచు, కుమారునికి వేదము నేర్పి, దినములు గడపుచుండె. అయాచితముగ ప్రాప్తమగు దానిని గ్రహించునేకాని యాచించనొల్లెడు.

వేదమునందు పారంగతు లగుటయే కాక, గాన మునందు ప్రైతము శాస్త్రిగారు నిరుపమాన పాండిత్యము గలవారు. ఇందు భక్తియుక్తము లగు పాటలగువాడు దురు. తదితరముల వర్ణింతురు. గానము వీరికుటుంబవిద్య యనందగం. ఆశేక సంవత్సరములక్రిందట వారి పూర్వీకులలో నొకరు నారాయణ తీర్థలవారి శిష్యులగుట. అందుచేత, తరంగములు, అష్టపదులు, ఆధ్యాత్మికానా యామమునందలి కీర్తనలు, త్యాగరాయకృతులు మున్నగు వానిని బాడుటయందు శాస్త్రిగారు ఖ్యాతి వహించిరి. శాస్త్రిగారి బాల్యమున గోపాలపల్లిలో నుండి తరువాత పట్టణముల కేగిన కుటుంబములలో నిష్ఠులవారి

కుటుంబమును, శాస్త్రిగారి బంధువులగు అనపండివారి కుటుంబమును పేర్కొనఁదగినవి. ఈ వంశములబాల్య రియపుకు చిన్నతనమున వీధిబడిలో శాస్త్రిగారి సహ పాతులు—నిష్ఠులకృష్ణశర్మయు, అనపండి నరసింహస్వామి యాజయు, వీరియందు బాల్యముననే వేర్వేరుగుణములు యంతురములు మూపట్టినవి. కృష్ణశర్మ కేవల సత్త్వము ర్చి. బడియందు నేయమితపాఠములం జరుపుకొని గురువుగారి ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిడుట, మరలి యింటి కేగుటయే తప్ప, యనవసరవిషయములం దగుల్లు కలఁగఁ జేసికొనఁడు. ఈతఁడు మితభాషి, బుద్ధివిధేయుఁడు. తాతన నురువుగారి కీర్తనయందుఁ బ్రీతి యెక్కువగ నుండెను.

సోమయాజి పూర్వీకులలో నొకండు యజ్ఞు. కాపున నీతనికి వంశక్రమమున నీ పావననామధేయము కల్గెను; కానీ, యీతఁడు బహుధుర్వర్తనుఁడు; కుటిల చిత్తుఁడు; తనకంటె బాగుగ నుండువారిని జూచిన ననూయఁ జెందువాఁడు.

ద్విపద. "ఒక్కచోటనె గుమిగుడు నిక్కముగను రక్క లొక రంగు గల్గిన పక్కిగుంపు"

అని యాంక్షయలతో కై కలదు. మఱియు,

ఆ. "కప్పరము చందనంబును కలయభంగి

సజ్జనుఁడు గూడు ననిశము సజ్జనులనె; భంగు ధత్తూరు చేరెడి భంగి నెపుడు బుద్ధుడనుఁ డెల జేరును దుర్జనులనె."

అని భక్తాగ్రేసరుఁడు కవీరువల్లె. అట్లే బడి యందును క్రీడారంగమునందును, శాస్త్రియు శర్మయు నరనారాయణులవలె నన్యోన్యమై తోతొ మెలఁచుదుండిరి. సోమయాజితో యనపండి బుద్ధులందఱి హైదరుపురికి

చేతము పోగననయము, సమస్త కలంకము భాగపట్టు
మందెను.

ఒకనాడు వీరుచదువుమందెడి బడికి చిన్న
ఇస్కొట్టరుగారు పరీక్షార్థమై విజయముచేసిరి. సోమ
యాజి చదువులోగూడ దొంగయై యితరులచేత బని
చేయించుకొనుమందెను. ఇక్కారణముచే, బ్రతుకలకు
బ్రతుకైతరము లానగుటకు దా ననకుద్ధుడని వెఱచి,
తనకు పరీక్షయందు సాయముచేయకుండినచో గొట్టుదు
నని సోమయాజి కాస్త్రీశర్యులను ముందుదినము తెద
రించెను. ఈసంగతి యుపాధ్యాయుం డెఱిగి, ఇకొస్కొ
ట్టరుగారు రాకమునుపే తాను ప్రశ్నలువేసి, ప్రత్యుత్త
రము లిడినవారిని పైకి పంపి, సోమయాజిప్రభృతులను
దొంగలి చివరకు దింపెను. ఇట్లు మంచితృష్టవాండ్లను
దూరమునం జిక్కి పరసాహాయ్యప్రాప్తి లేమింజేసి
సోమయాజి మఱియొక వత్సర మాతరగతిలోనే యుండ
వలసివచ్చెను.

కావున బాల్యమునుండి కాస్త్రీశర్యులకు మైత్రియు
సోమయాజికి వీరిరువురియెడ వైరము నుండెను. కాల
క్రమమున నీ రాగద్వేషములు పెచ్చెను.

౨. పెండ్లిమాటలు

నలువదిసంవత్సరము లాయెను. కాస్త్రీ యొకడే
తనగ్రామమునందుండెను. కాని తదితరులు పట్టణాంతర
ములకేగిరి. సోమయాజి పోలీసు సబ్ ఇన్స్పెక్టర్ ఇకొస్కొ
ట్టరు కానుండెను. అతనికి పిల్లలనేకులుపుట్టి చనిపోయిన
తరువాత “సన్యాసయ్య ధర్మవరమున” కేగి మ్రొక్కిన
తరువాత కుమారు డొకడుకలిగె. కావున నీతనికి
“సన్యాసయ్య” అను నామబిడిరి. చిత్త మెంత ఖర్చు
పెట్టినను ఈతనికి కడువంటదాయె. పదునెనిమిదవ
సంవత్సరమున మూడవపూరములో మూడెండ్లుమునుగు
మందెను. సోమయాజి తన భూముల నమరకము చేయు
టకున్న, నిస్తు వనూలుచేయుటకున్న స్వగ్రామమునకు
తలుపు నప్పుమందెను. వచ్చినప్పుడెల్ల కాస్త్రీయింటనే
“తిన్న” వేయుమందెను.

కాస్త్రీకి యిరువదియేండ్లకుమారుడు ముకుంద
కాస్త్రీయను, తొమ్మిదిసంవత్సరముల మాతరు యక్కి

లేయు నుండిరి. కుమారుడు మూలమైనబు ప్యామునని
“త్రయనింగు” పూర్తిచేసి, యాగ్రామమందె
బోధబడిలో పాతికరూపాయల జీతముపై బ్రధానో
పాధ్యాయుడుగ నుండెను. తండ్రిగారియొద్ద వేదాధ్య
యనమును చేసెను. కావున వైదికశర్యులు జరిపింపు
టకు నైతము సమర్థుడై యుండెను. అదియునుంగాక
తండ్రియొద్ద సంగీతము నేర్చుకొని భగవన్నామసంగీత
నముమాడ చేయుమందె.

కృష్ణశర్యు చదువులో బహుకుశాగ్రబుద్ధి యగు
టంజేసి సర్కారువారి ప్రవృత్తసాహాయ్యముచే బిడ్డపు
పరీక్షలలో నుత్తీర్ణుడై గొప్ప యుద్యోగముంబొందె.
కాని, తొమ్మిదవయేట నాగ్రామము విడిచినమొదలు
తన స్నేహితుడగు కాస్త్రీని కలుసుకొనలేదు.

ఒకనాడురాత్రి పదిగంటలాయెను. కృష్ణకాస్త్రీ
నిత్యభజన వేణుగోపాలస్వామియాలయమున నోనర్చి
యింటికినచ్చి పరుండి నిదురించుమందె. ఎవరో తలుపు
తట్టిరి. ఎవరనియడుగ, “నేనేరోయి, కాస్త్రీ!” అని
బదులువచ్చె. గొంతుకంటి సోమయాజియని యెఱింగి
కాస్త్రీ యాతనిని లోనికిరమ్మని తలుపు తీసెను.
అంతట సోమయాజి, భార్యపుత్రసమేతుడై లోనికి
వచ్చి “అబ్బ! ఈదిక్కుమాలిన గ్రామానికి రావాలంటే
యమయాతనరా! బాబు! ప్రొద్దున ఆరుగంటలకు నంద
వ్వేమనులో రైలుదిగిలే బండిలేదు. పోలీసుముండా
వాణ్ణేగనుక ఎలాగో ఓలాగ బాడిచేయుమనుని ఇక్కడ
డికివచ్చి పడేటప్పటికి, చూశావా రాత్రిపదిన్నర.
అబ్బ! కాస్త ప్రసాదంమాట చూతూ!”

పాపము; కాస్త్రీభార్య ఇంటి నెలువలనుండెను.
కుమారుడు, ప్రెసి డెంటుగారి నెలవైనదని యొక
యుపాధ్యాయుల సమావేశమునకు బట్టామున కేగి
యుండె. పాపము! ఆ నడిరేయి యక్కిణి పొయ్యి
రాజువేసి, వచ్చినవారికి, బండివానికి వండి వడ్డించి,
వారల సంతృప్తులంజేసె. అంతట వారెల్ల నిదురించిరి.
చిరుచీకటి, కొడికూసినవెంటనే, యక్కిణి నిదురలేచి,
గోమయముతో నిల్లవాకిలి యడికి, మ్రుగ్గునెట్టి,
బిందెయ, పూలనల్లముల కేటూని, యెటికేగను.
న్నెక్కయై, బిందెయనిండుగ నీరు నింపి, వేణుగోపాల

స్వామి యాలయమునకేగి, స్వామికి నమస్కరించి, తండ్రిగారి పూజార్థము బుట్టలోఁ బూవుల నునిచి, యింటికివచ్చి మడిచీర, కుంకుమ ధరించెను. పనుపుఁ బూసికొనిన మేనఁ గుంకుమ వెట్టినంతనే యాయింటి లక్ష్మియో! “రమా భగవత్సంతభవ” యగు నభినవ రక్తిణియో! యన నొప్పె. వంటచేసి, తులసిపూజ, గారిపూజ సలిపి, వీణ కేలంబట్టి, స్వీయకలరవములు కలియ, వధురగానమునేయుకరి, బ్రత్యక్ష సరస్వతి యననొప్పె.

సోమయాజి కుటుంబసమేతముగా వచ్చుటకుఁ గారణమేమన, తన కుమారుఁడగు సన్యాసయ్యకు రక్తిణికి వివాహముచేయుట కేర్పాటుకొఱకే. రక్తిణి, తనయన్నయొద్ద చదువు నేర్చియుండుటయే కాక, పని పాటలు నైతము నేర్చియుండుటం జూచి, సోమయాజి యానందభరితుఁడై తన భార్య నేకాంతమునఁ జెంతఁజేరి యిట్లని సంభాషణము నేయఁదొడఁగె.

సో:—ఏమిటే! కబురు.

భార్య:—ఏమిటండోయి?

సో:—పిల్ల ఎలాగుంది? నేం జెప్పినదల్లా నిజమేకా?

భా:—మా బాగా చెప్పారు. అలాంటి భార్యరావడం మన దధన్నకు కలగాలెగదా! మనవాడి కాపిల్ల నిస్తారని నేనమ్మును.

సో:—ఇవ్వడం పూను నీకెందుకు? ఇవ్వకుంటే ఇప్పిస్తాను. నీమనసుకు నచ్చిందా?

భా:—అటువంటి మణిని చూస్తే ఎవరికి నచ్చదు? ఆపిల్లను పెండ్లాడేటంత భాగ్యము మనవాడి కున్నదా అని సంజేహమే కాని ఈ మొద్దు కాపిల్లను కట్టపెడిలేమట్టుకు సంసారం ముచ్చటగా వెళ్లునుందా? అదొకటి ఆలోచించండి.

సో:—ఓసి! పెద్దమ్మా! శకుని పలుకులు పలక్కు! ముడిపడిలే ముచ్చట్లవేసేస్తాయి. అమ్మగా వెధవ కబుర్లాడకుమీ!

భా:—నేనేమన్నానండీ? పిల్లయేమో ముద్దులమూట. పనిపాటలన్నీ వొచ్చు. కాని ఆపిల్ల రూపురేఖలు

పనిపాటలు, తెవివి లేటలు చూస్తే, ఎక్కడనో గొప్పయింటిలో మంచి చదువరిని పెండ్లాడే యోగ మున్నట్లు కనిపిస్తుందిగాని, మన నిరక్షరకుషీకి భార్య అయ్యే యోగమున్నట్లు తోచదు. అడిగారు గనక మనసులోవున్నది చెప్పాను. కోపమెందుకు?

సో:—గొప్పయింటిలోనికి పిల్లనివ్వడమంటే మాటలటే? దానికి తగినట్టే కట్నాలు కానుకలు లాగరా? రెండువేలరూపాయలు చేతపట్టుకుంటే స్కూలు పైసలు పంచాంగంపద్దు దొరుకునేమో? ఆపైని చదువు స్థితిగతులుంటే దానికి తగినట్టే ఉంటాయి కట్నాలు కానుకలున్నా! శాస్త్రీగృహివద్ద, వాణ్ణి అమ్మినా, రెండువేలు కాదు గదా రెండువందలు కూడా లేవు. పెద్దసంబంధాలు వీడి కలా వస్తాయి? భా:—అయితే మీరుకూడా కట్నం అడుగుతారా ఏమిటి?

సో:—తప్పకుండాను. వెయిన్నీ నూటపదహారే ర్లడక్కు మానను.

భా:—అయితే అసలు పోవడానికి దారి.

సో:—చీ, వెధవా! వెళ్లిపో అవతలికి. ఒళ్లు మండుతుంది. సామితుచెప్పినట్టు శుభంపలకరా పెండ్లి కొడకా అంటే.....

భా:—మీ యిష్టం మరి. [నిష్క్రమించును.]

3. భీతి

ఈసంభాషణ కొంత గోడ అవతల వంటగదిలో నుండి రక్తిణినినెను, తండ్రి డరిదుండనియు గొప్ప కట్నములు కానుకలు నతఁడెప్పులేడనియుం దెల్లమాయెను. తత్కారణముచేత నెవఁడో యభాజనుని కిచ్చునేమోయను భీతి గూడఁ గల్గెను. “ఇవ్వకున్న ఇప్పించెద” నని సోమయాజి పత్కె. ఇచ్చునట్లు చేయుటకుఁ దనతండ్రినేమి చిక్కులఁబెట్టునో, యాశ్వరా! యని రక్తిణి భయముఁ గొనెను. సాయంకాలము మరల యేటికి నీళ్లకుఁబోయి, తలదువ్వి జడవేసికొని, పుష్పముల ధరియించి గోపాలస్వామి కోవెలకుపోయి స్వామికి నమస్కరించి, వనసులో నిట్లు మొఱలిడె:—

“దేవా! వినుదల బీచులమాటలు, చనుదల చనురాని చోట్లు, శరణార్థుల కోయనుదల.” నిజమేనా? అయినచో నీభక్తుని నిష్కలంకుని సద్బ్రాహ్మణుని మాత్రండ్రి రక్షింపుము. నా కెట్టిపెనియిటి నిచ్చినను సరే. నీచిత్తముని సహించెదను. కాని నావలన నాతండ్రి బయోపీడితుడైనను, చిక్కులలోఁ బడినఁ, సహించఁ జాలను. ఇచ్చట నీపాదములచెరనే ప్రాంత్యాగముఁ జేసికొందును. నిక్కము, నిక్కము, ముహూర్తానికి నిక్కము. ఈసోమయాజిని జూడ నాకు యుదర్ప నముపలె నున్నది. నామాట కేమి? నాన్నగా రీతని వలలలోఁ బడకుండుఁ గాపాడుము. జగద్రక్షకా! నీకు దయ రాకున్నచోఁ జెప్పిన పనిచేసి తీరుదును ముమీ!”

అని యెదుటనున్న వానితో మాటలాడునట్లు, కన్నీరు బొటబొట రాలగా విలపించెను. కషలు విప్పి స్వామింజూడ విగ్రహము చిరునవ్వు నవ్వినటులఁ దోచెను. రుక్మిణి హృదయము ధైర్యమునొందె. అంతట నాపిల్ల యింటికి వెదలిపోయి మరల రాత్రి వంటమొదలగు పనులఁ జేయందొడంగె.

తా నేకాంతమునఁ బ్రార్థించెనని రుక్మిణి యనుకొనెను కాని, దుఃఖోద్రేకముచే నుబికినమాటల నొకఁడు వినెను. ఈతఁ డాకోవల పూజారి కుమారుఁడు రంగచారి. బడిలో నితఁడు, ముకుంద శాస్త్రియొఁ గూడి బాల్యమునఁ జదివియుండుటఁ జేసి రుక్మిణియెడల సోదరభావము వహించి “చెల్లమ్మా” యని ప్రీతితోఁ బిలచుచుండును. ఈతరువాత రుక్మిణిపట్టుకుట విన్నట్లు నటించిన నాచిన్నదాని మనస్సున కాయాశ్రయము కల్గునని చెంచి మిన్నకుండేనే కాని, తన చేత నైనంత సాయముఁ జేయుటకు దీక్ష వహించెను.

రుక్మిణిని దవకోడుటగాఁ జేయుటకుఁ బ్రహంకాలముక్రిందనే సోమయాజి దూరాలోచనతోఁ గడత్తువేసి యుండెను. మాఁడుసంతకృష్ణములు ముందు ముకుందశాస్త్రి వివాహము జరిగెను. తండ్రి మహా నీయుఁడుగాన కట్టుముల సంగీకరింపలేడు. ఉపరి, పెండ్లిబువ్వల నిమిత్తమ, అయినవంకల రూపాయలప్పుడేసెను. ‘దేహి’ యని యిడిగినచో నీభన మాతనికి లభించియుండునుగాని యుచితముగాఁ బరవీర్తము

గ్రహింప నొల్లక, తనకున్న గోష్ఠాదము భూమిని సోమయాజియొద్ద తనఖాపెట్టి, అయిదువంకల రూప్యములకు దస్తావేజు వ్రాసి యిచ్చెను. కావున తన యిచ్చానుసారముగ శాస్త్రి వర్తించనిచో నొక్కట కీదస్తావేజు సోమయాజితో బ్రహ్మస్త్రియుపలెండెను.

ఈ గోజునఁ బగలంతయు శాస్త్రియు సోమయాజియుఁ బొలసులం జూచుకొనుచుండిరి. రాత్రి భోజనమునేయు సమయమున సోమయాజి తలపెట్టిన సంబంధము విషయమై యిట్లు చర్చఁజేయఁదొడంగె.

సో:—అయితే, అన్నీ! రుక్మిణి కేదై నా సంబంధము మాశావా? దాదాపు పడకొండేండ్లు నిండిన వనుకొంటాను.

శా:—అలోచింపతగ్గదే. ఎవరి నడిగినా కట్నాలు కావాలంటారు. ఛీ! కాలగతి మాశావా?

సో:—ముకుందానికి పిల్లతో నీవు కట్నం పుచ్చునుండింటే ఎంతబాగుండును? ఇప్పటి యవసరానికి పనికివచ్చియుండునా?

శా:—శ్రీహరి! చేసినపాపాలు చాలక యిదికూడానా?

సో:—శింగినాదం! జీలకఱ్ఱ!లోకమంతా తొక్కితొవ మనంకూడా తొక్కితే పాపమేమి? అదికాక నీ కాడ్గిల్లియుండుటచే లాభించి యుండునుగదా? రేపు రుక్మిణి పెండ్లిచెయ్యాలగదా, యేంజేస్తావు? మానన్నగాడి కెవరైనా పిల్లనిస్తామంటే నామట్టుకు నేను వెయ్యిన్నీ నూటపడహార్లు కక్కించకమానను.

శా:—వీకపోయినాసరే ఇంత తులసిదళము తీర్థము ధారపాసి, ఒకపసుపుకొమ్మతో త్రోవను పోయ్యే బ్రహ్మచారి కిస్తానే గాని కట్నాలిచ్చి కన్యాదాన ఫలం పొగొట్టుకుంటానా!

సో:—ఓరి! నీచాదస్తంగూల! పోనీ, కట్నమే లేదనుకుందాం. మాటకు, పెండ్లిజరగవలెనా? పదిమంది రావడం పోవడం; సంతర్పాలు చదివించడాలు, లేనిది కాదుగదా, దాని కేమంటావు? నీఘామి నాతంఖాలోనున్నది. మఱి యెవ్వడు దానిమీద దమ్మిడి నీకివ్వడుగదా. ఏంబట్టి పెండ్లిచేస్తావు? [తనలో] యిహ కట్నాలుకావాలంటే అసలు చెడేలాగుంది వ్యవహారం.

శాస్త్రి:—వరుడు లభిస్తే చేనేతోవ కృష్ణుడే చూపెడుతాడు.

సో:—నీ విల్లకదలక మార్పుంటే పైబడి వరు డెవడొస్తాడోయి? నాలుగు చోట్లకు వెళ్ళి, వాళ్ళను విశ్వను అడిగి సంబంధాలు తెచ్చే శ్రమ నీవు పడజాలవని తెలిసే, నేను మా సన్నిగాడి పేరెత్తాను. గ్రహించావో లేదో!

శాస్త్రి:—అంటే, మీసన్నయ్యకు రక్తిణిని పుచ్చుకోవలెననా నీతలంపు?

సో:—మరేమి?

శాస్త్రి:—బాబూ! మీరందరు కట్నాలగాళ్ళు. నీకన్నాడానికి వెయ్యిన్నీ నూటపదహారున్న మ్మితేవస్తుందా?

సో:—అబ్బే! ఏదో మాటకలాగన్నానుగాని, మనలో మనకు కట్నాలేమిటోయి! అథవా, నీవిచ్చినా నే పుచ్చుకుంటానట్రా? ఏవరో తలుపు తట్టిన శబ్దము విని రక్తిణి తలుపు తెరిచాను]

రుక్మిణి:—నాన్నా! అన్నయ్యొచ్చాడు.

సో:—బాబూ! వచ్చావా? పట్టంలో నేమి వింతలు?

శాస్త్రి! వీడు పెరగగా పెరగగా అచ్చా! నీలాగ తయారాతున్నాడోయి!

శా:—(ఏమియుతోచక) ముకుందం! మన రక్తిణిని సన్నయ్య కిక్కుంటున్నాడ్రా సోమయాజి. ఏమంటావు?

ముకుం:—మామా! మీకు కోపం రాదుగదా? పెద్దలకు నేను చెప్పదగ్గవాణ్ణి కాను గాని, నాలుగు సంబంధాలు చూచిన తర్వాత నిశ్చయించడము శ్రేయస్కరమని నామనవి.

రుక్మిణి:—(తనలో):—భలే! శ్రీకృష్ణుడు నాపాలిట నుండి అన్నయ్య నిలా పలికించాడు.

సో:—(తనలో) ఓహో! ఈ గుంటపెనవ అడ్డపుల్లలు పెట్టేటట్టు కనిపిస్తున్నాడు. కాస్త బెట్టుమీద పుంటే గాని మర్యాద దక్కదు. వీడు అబ్బలాంటి చాదస్తాడు గాఁడు. శకుసుబ్బు (బహిరంగముగా) భేష! బాగా చెప్పావు నాన్నా! వయసులో చిన్నవాడైనా మంచి లోకానుభవం గల పెద్దవాడి

లాగ పలికావు. నేను ఆమాటే మీనాన్నతో చెప్పానిప్పుడు. నాలుగుగట్లతిరిగి నాబగుసంబంధాలుచూడమనే. నేనుసన్నిగాడిమాట యెందుకేత్తానంటే, నాకు సంబంధాలు లేక కాదు. స్థితిగతులున్నవాణ్ణి గనక పైబడివచ్చి అడుగుతున్నాను; గాని, శాస్త్రి చిరకాలపు స్నేహితుడు. ఎక్కడనో తెలియని సంబంధాలు కలిగిందుకోవడాని కంటే, మన రక్తిణి అయితే వంశమంతా తెలిసినవాళ్లే. రేపు మా యింటికి వచ్చినా కొత్తగా వుండనని ఆలోచించానే కాని వేరులేదు.

ముకుం:—నాకు వట్టుకు సమ్మతంలేదన్నానా? నాలుగు చోట్ల, చూడడం మంచిదన్నానే కాని వేరులేదు.

సో:—మరి నాకోసో నిశ్చయంగా తెలిస్తే గాని, ఇతర సంబంధాలంగీకరించడమా మానడమా!

ముకుం:—అయితే! తమరు నాన్నగారి చిరకాల స్నేహితులు గనుక సంవత్సరాదిదాకా నాకు “తై” వివ్వండి.

సో:—(గొణగుడు) ఔనులే. ఈలోపుగా యెన్ని సంబంధాలు బారిపోతాయో. అదీకాక మరియొక రైతే కట్నాల డక్క తప్పదు. నేను, మీరిచ్చినా పుచ్చుకునేవాణ్ణి కాను. మీనాన్న యిచ్చే స్థితిలో లేఁడు. నీవెఱుగవా?

ముకుం:—(మనసునొచ్చి):—అయన యివ్వడనంటి. సమ్మతంకాదు. స్థితికేమిలెండి, భగవత్కృపయుంటే, ఇచ్చే స్థితి కలుగగూడదా?

సో:—నహువా! శాస్త్రికొడుకులాగే మాట్లాడావోయి!

ముకుం:—[మాటలు పెందుట కిష్టములేక] చెల్లమ్మా! ఏదో కాస్త ముద్దపడేమా. చెవులు ఘడిఘలు పడి పోతున్నాయి.

సో:—(తనలో) వీడు ఘటిగా అడ్డుతాడు. నిశ్చయం. (బహిరంగముగా) అబ్బి! శాస్త్రి! లేతామా? ఏమి టేమో పరధ్యానముగావున్నావు? చేతులు కడుక్కుని వీరయగుమీది కెళ్ళదామరా.

ఆరాత్రి విశ్రమించి మఱునా డుదయమున సోమయాజి కుటుంబ సమేతముగా వెడలిపోయెను.

“అబ్బీ! శాస్త్రి! అయితే సంవత్సరాది లోపుగా రుక్మిణి సన్నగాడి కొచ్చుదిలేనిది తేలిస్తేనేగాని, మా చెడ్డ చిక్కు పడి పోతానునుమా” అని బండియెక్కినను, “అలాగే” అని శాస్త్రిపల్కినను.

ముకుందశాస్త్రి యూరు చేరినవంటనే వాడుక చొప్పున వేణుగోపాలస్వామి దర్శనము చేయుచుండ, రంగాచారి రుక్మిణిచేసిన శపథముం గూర్చి యాతనితో జెప్పి “నీవు మెలకువగా నుండకపోతే ఘోరం జరుగుతుంది ముకుందం!” అనెను. ఇంటికి వచ్చినతోడనే సోమయాజి మాటలంబట్టి యీతడు తనతండ్రిని నిర్బంధించుచున్నాడని గ్రహించి, పైజెప్పినరీతి మాటలాడెను. తర్వాత రుక్మిణియు భీతినూపుచు మాటలాడెను కాని తాజేసిన శపథముమాత్రము చెప్పలేదు.

మరునాడే విషయముంగూర్చి ముకుంద శాస్త్రి తండ్రి నడుగగా నాతడు “వరాన్వేషణకై నేను దేశాటనము చేయజాలనురా” అనెను.

ముకుం:—నాన్నా! నెలనైతే తిరిగితిరిగి యెన్నితంటాలైనా నేపడుతాను గాని, ఈసన్నగాడి కొచ్చేమాట కలలో తలపెట్టకండి.

శాస్త్రి:—నాకు అంత యిష్టములేదురా. ఎందుకంటే, సోమయాజి మొదటినుండి దొంగవెధవ, నాడి సంతతితో సంబంధము మంచిదికాదు. నిజమేకాని, యేంజేయను? మఱియెవరైనా అయితే కట్నం తెమ్మంటారు. అదీకాక, వీడి కొడుక్కిచ్చకుంటే, తనఖాసామ్మ అసలుఫాయదాతో క్రిందపెట్టి మరి మాట్లాడమంటాడు. ఏంగతి? వాడంతటి నాడాను. దయాదాక్షిణ్యాలులేవు. స్వభావము. —పాముపగ.

ముకుం:—అంచేతనే; నాడితో సంబంధం తలపెట్టకండి. నేనెలాగైన చచ్చి చెడి మఱియొక సంబంధం తెస్తాను. మీకెందుకు? కాస్త తంటాలు పడకుంటే తగిన వరు డెలా వస్తాడు?

శాస్త్రి:—కృష్ణుడేదిక్కు.

ముకుం:—నిజమే; అయినను మనుష్యయత్నము చేసి, తరువాత దేవునిపై భారము వేయవలెనే కాని, ఊరక మార్పుని భగవంతునిపై భారమువేయుట

తగదు, తనకు తాను సామును చేయువానికే దైవము తోడ్పడునని యాంగ్లేయ లోకోక్తి కలదు.

శాస్త్రి:—నీకు ధైర్యముంటేవెళ్ళు. నే నడ్డుచెప్పను.

ముకుం:—రేపు క్రిష్మసున్ నెలవులలో గోదావరిజిల్లా కల్లితే మన ద్రావిడివారు పుట్టులున్నారు. మంచి శ్రోత్రియులు గూడాను. సవ్యంశము లోని పిల్ల దొరికితే కట్నాలుమాడా మనివేరురేమో.

శాస్త్రి:—కుభం! వెళ్ళునాన్నా. [తపాలావాచు ముకుందశాస్త్రి చేతికొక యుత్తర విచ్చును] ఏమిటా అది, సోమయాజి దస్తూరిలా గగనిపిస్తుండే? ఎక్కడిది పోవుముద్ర?

ముకుం:—రైలులో తపాలాబండి ముద్ర. వెళ్ళుచూ వ్రాసినట్టు కనిపిస్తుంది.

శాస్త్రి:—ఏమంటాడా? చదువు.

ముకుం:—[చదువును] బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన వేదల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి బావగారికి ఆసపించి సోమయాజి అనేక నమస్కారములు చేసి శాయంగల విన్నపములు—ఉభయకుశలోపరి.

నిన్న సంబంధంమాటలలో ఒకటి చెప్పటకు మరిచినాను. ఒకవేళ చి. సా. రుక్మిణి మాసన్నయ్యకిచ్చుటకు నీకెప్పుడులేనియెడల నావద్ద నీవుంచిన తఱఖా తాలూకు అసలుఫాయదాలు ఈవుత్తర మందిన నెల రోజులలో నాకు చెల్లించవలసియందును గాన యిందు మూలముగా తెలియపరచడమైనది. ఇంతే నమస్కారములు. చిత్తగించవలెను.

ఇట్లు విధేయుడు

“అ. నరసింహసోమయాజి.”

ముకుం:—నే నమకుంటానే వున్నా, యిలాటి పిడుగేమో తెస్తాడని.

శాస్త్రి:—అయ్యా! ఏందారిరా! బాబూ! ఇప్పుడేదు వందలరూపాయ లియ్యమని పీకలమీద కూర్చుంటే నేనెక్కడికిపోనురా?

ముకుం:—ఎన్ని బాధలై శాపడి యీతని యాధీనత నుండి తప్పకుంటేనే కాని మనకు షేరుం కాదు. పెండ్లికంటే ముందీ ప్రయత్నము కరవ్యము.

శాస్త్రి:—(మాసిన గడ్డము తడవుచు) కర్తవ్యమే! ఒక్క మన్నా. చారి కనిపించదు.

ఇంతలో తండ్రిపడెడి మనోహ్యకులముం గ్రహించిన రుక్మిణి చింతక్రాంతయై గోపాలస్వామి సన్నిధి కేగి మ్రొక్కె. అంతట భజమున ధైర్యము పొడమె. బిరబిర యింటికి మరల వచ్చె. ఆనడురేయి రుక్మిణికి వింతయగు స్వప్నము గానిపించె. వేణుగోపాలస్వామి దివ్యకుందరమూర్తిగా గాన్పించి “గోదావరీస్నాన మొనరించిన నీకు సద్గతికల్గు” నని చెప్పి యవృత్యుఁ డాయెను. మఱునాడు తోదండ్రులతోను అన్నతోడను చెప్పెను. తలిదండ్రులు ఖిన్నుకువెఱచి రాజాల మనిరి కాని, ముకుందశాస్త్రి యానందభరితుడయ్యె. తాను గోదావరిజిల్లా కేగ నిశ్చయించుచు, చెల్లియకుఁ గల్గిన యీస్వప్నమును బహువింశకంగా దోచె. తాఁ బూనిన కార్యము సిద్ధిండుటకుఁ గృష్ణుఁడు తోడ్పడు నను ధైర్యము కలిగె. తీర్థయాత్రకు వెళ్ళినట్లు చెల్లెలం గూడ వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళినయెడల, నలుగురు పిల్లను చూచుట కవకాశము కల్గునని చెప్పఁగాఁ దండ్రి యంగీ కరించెను.

క్రిష్టమును సెలవులలో ముకుందశాస్త్రియు రుక్మిణియు రజమహేంద్రవర మేగుదు రని విగి, రంగాచారి యాయూరనుండు తన యత్రవారి యింట వీరికి బస యేర్పాటుచేసెను.

బయలుదేరుటకు శుభదినమునిశ్చయించిరి. క్రొత్త యూరిలో నగలు దాచుట కష్టమని తన నగలను రుక్మిణి తల్లి కప్పగించెను. వెంటనే వేణుగోపాలస్వామి కోవల కేగి సగము గొణుగుదు నిట్లు మొఱలిడెను.

“దీనరక్ష కా! అలవాడు నీవు కుచేలునికి నీరు లియ్యలేదా? అటులనే నేఁడు మానాన్న గారికి దరిద్ర్య బాధ తొలగింపలేవా? వేయేల? నీ కృపయండినచో మరల నీదర్శనము చేసికొనయెద; లేదా నగలుపైకెము అమ్మకు అప్పజెప్పి ఆఖరు సెలవు నీయొద్ద బొందుట ఇదియే. కడసారి దండముఁ గైకొమ్ము.”

మునుపటివలెనే యీమాటలు సైతము రంగాచారి వినెను

ర. భగవదనుగ్రహము

ముకుందశాస్త్రియు రుక్మిణియు రాజమహేంద్ర వరముఁ జేరిరి. ప్రతిదినము రుక్మిణి గోదావరిలో స్నానముచేసి మడిసిరు తెచ్చి వంటచేయుచుండెను. అను దినము ముకుందశాస్త్రి యాయూరనుండెడి ద్రావిడ వటుంబము లెవ్వయో కనుఁగొని ఒక్కొక్కరి యింటికి నరాన్వేషణకై వెళ్ళుచుండె. అనేకులు కట్నము లడిగిరి. మఱి కొందరు నోరు తెఱచి యడుగ లేక, “ఏమి తొందర? మావాడి కింక రెండుమూడు సంవత్సర ములవఱకు వివాహము చేయు సంకల్పములేదు. ఈలోపుగా మంచి సంబంధములు చూచుటనున్న టైముంటుంది” అను నూచనగాఁ బ్కరి. కొనకు ష.రా.రా. శ్రీ వేరి వెంకటేశంపంతులుగారు. బి. ఏ., బి. యల్. హైకోర్టునకిలు, రావుసాహేబు, జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటు, (ఇంకను పేర్కొనఁబడని బిరుదుము లనేకములు) వీరియింటికి ముకుందశాస్త్రి వెళ్ళియడుగఁగా “అయ్యా! ఈకాలపుకుష్టవాళ్ళకు మనమేమి చెప్పలేము. వాళ్ళకే తిక్కతిర గాలెగాని, లేకుంటే మనమాట నాగదు.” అని బంగరు ముక్కద్దములజోడు తగిలించుకొని ముకుంద శాస్త్రిని మఱి పలుకరించక “కేసులప్రసంగము” “పార్టీలు”తో సలుసు నారంభించిరి. ప్రాణము విసిగి ముకుంద శాస్త్రి ‘సెలవు పుచ్చుకుంటా’నని వెడలి వచ్చెను.

ఈవీటిగారి కుమారుఁడు వేరి కృష్ణమూర్తి. తండ్రిగారి మాటలంబట్టి పెద్దలయెడల నవిధేయతతో వర్తించువాఁడేమో యని ముకుందశాస్త్రి ప్రప్రథమము దురభిప్రాయపడెనుగాని, విచారణనేయఁగా సుగుణోత్తముడని తెలిసె. ధనకాంక్షగల తండ్రి కట్నము దిట్టముగా లాగి యొక సంబంధ మేర్పాటుచేయు తిరి “నాన్నగారూ! కట్నము గ్రహించి వివాహమాడుట నాకు సమ్మతముగాదు. పెద్దలకు నేను మనవిచేయవలసివది కాదు కాని, ఈ వివాహవిషయము నా స్వేచ్ఛకు వదలి వేయవలెనని నాప్రార్థన” అని వినయపూర్వకముగాఁ జెప్పెనట. అందుచే తండ్రి యాగ్రహము వహించి కుమారుని వివాహవిషయముం గూర్చి యుత్సాహము లేకయుండిరి. చిి కృష్ణమూర్తి ఇప్పుడు సర్కారు కళాశాలలో బి. ఏ. పట్టపుపరీక్షకు చదువుచుండె.

ఈతడు గోదావరీ పుష్కరమును “స్కాటు” గా బహుజనోపకారముఁజేసికొనినట్లడనె. “స్కాటు క్యాంపు తో” ధవళేశ్వరమున కేరియుండెను. “త్వరలో మరలి రానున్నాఁడని యందరనిరి. “కట్నము కాసింపని యిట్టి సుగుణవంతుడు మనరుక్మిణీకిలభించిన నెంతబాగు! తండ్రి యడ్డునేమా” అని ముకుందశాస్త్రి యనుకొని చెల్లెలితో నీవృత్తాంతముంతయు చెప్పెను.

రాజును హేంద్రవరమున వీర లిట్లుండ, గోపాల పల్లిలో వీరితలిదండ్రులు, పిల్లలను విడిచి యెన్నడుండ కుండుటం జేసి, యేమియు తోచకయుండిరి. ఉత్తర ములంబట్టి యింకను కార్యసిద్ధి కాలేదనిమట్టుకుఁ దెలి యవచ్చెను. ఒకనాఁ డుదయమున వీరింగూర్చి సుబ్రహ్మ ణ్యశాస్త్రిగారి మనసు మిగుల వ్యాకులమొందె. ఏల నొక యని యలోచించుచుండఁగా నాతని భార్య, రుక్మిణి గోదావరీలోఁబడి కొట్టుకొని పోయినట్లు

శ్రీ వేణుగోపాలస్వామి సన్నిధియందు శాస్త్రిగారు తన్మయులై యుండుట స్వప్నముఁ గన్న వార్త తెలివె. వెంటనే తేమము వ్రాయుమని యుత్తరమువ్రాసి పడవైచి, తంబుర,

చిరుతలు చేతంబూని వేణుగోపాలస్వామి సన్నిధికిం జని యేకాగ్రచిత్తుఁడై భజనచేయఁ దొడంగె. అప్పుడు రుక్మిణి యొక ప్రవాహములోఁ బడికొట్టుకొని పోవు నట్లు తనకు కనబడె. అంతట. — “ఎపుడు కృప కల్గనో” “ఇకనైన నామొనవినరాదా.” అను కృతలు పాడి “ఏహి మునం మరుదేహి” యను తరంగము పాడుతటి, శ్రీకృష్ణుడు చేయూత యొసగి రుక్మిణిని పైకిఁదీసినట్లు కనుపించె. అంతట నానందబాష్పము లాలుక, శాస్త్రి తరంగపరంపరఁ బాడం దొడంగె. చివరకుఁ దనయింటికి వచ్చి “భయములేదు విపత్తునచ్చి నను కృష్ణుడు కాపాడును. నా కభయ మిచ్చె”నని భార్యతోఁ జెప్పి శాస్త్రి యాయమకు దుఃఖోపశమ నముఁ జేసె.

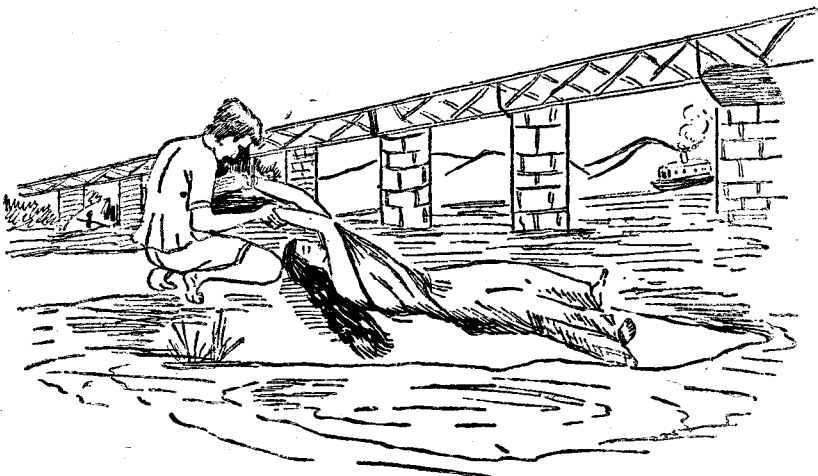
ఈ దినమున రాజును హేంద్రవరములో స్నాన ఘట్టమునొద్ద నున్న జను లున్నట్లుండి గొల్లమని కేకలు వేసిరి. స్నానము చేయుచున్న పిల్ల యొకతె యఖండ ప్రవాహములోఁ గొట్టుకొని రైలు వంతెన గుండాపోయెను. ఇంతలో జడ్డీబంగాళా చెంతనున్న రాళ్లనుండి యొక యువకుడు ప్రవాహములోనికి దుమి కెను. జనులు గుంపులుగూడి చూచుచుండిరి. దవ్వున యనము చేయుచున్న నౌకలకు సంజ్ఞలుచేసిరి.

ఇంతలో నాకుట్టివాడు రుక్మిణిని కేకశులం బట్టుకొనెను. గట్టుచేర్చ నెన్నిమారులో యత్నించెను. గాని నీటివిసుగుచే నీడలేకపోయెను. ధైర్యము విడువక ప్రవాహములో నీది యొక దిబ్బపైకి పిల్లనీడ్చిమాడఁగా, దివ్యసుందర యువతి. ఎవరు? రుక్మిణియే. యువకుఁ డెవరు? స్కాటు కృష్ణమూర్తి. అప్పుడే ధవళేశ్వరము నుండి యాగట్టువెంట వచ్చుచు నబ్బాలిక పడుటఁ జూచి బనియను చడ్డీ తప్ప నితర వస్త్రముల విసరివైచి ప్రవాహములోఁ బడి పిల్లను పైకిఁ దెచ్చెనుగాని యూపిరి యాగిపోయెను. అంతట దాను నేర్చిన విధమున బాహులను సాగించి వడచి పరిక్రియఁ జేయఁగా నెట్లకేలకు శ్వాస పునరపి వచ్చెను. లోఁగొన్న నీరు కక్కించుటకై కాళ్లు పట్టుకొని బిరబిర చాట్టు త్రిప్పఁగాఁ ద్రావిననీరు వెలుపలికి వచ్చె” గాని, పిల్ల యింకను ప్రజ్ఞ తప్పియుండెను.

మేనం బూసిన పసుపుచేత బంగరబొమ్మవలె వెలింగడి యాసుందరాంగనం జూడ కృష్ణమూర్తి మన మునఁ బ్రీతిపొడమె. రుక్మిణి యొక్కసారి కనులు విప్పి చూచి చిరునగవుతో “కృష్ణా! రమ్యంటివి గాన వచ్చితి.” అని వరల ప్రజ్ఞ లేక పడియుండె.

కొని వేంకటేశంపంతులుగారు కొమారునితో “ఏడ్చావ్, పెద్దవ! ఎప్పుడూ ఏటిలోనో నిప్పులోనో మరణం గోరుతుంటావ్” అని యాగ్రహపడెను. కాని జడ్డిగారికి కలెక్టరుగారికిఁ దనకుమారునిమీఁదఁ గల్గినదయ తనకుఁ గూడ లాభించునగదాయని యుల్లమందు సంతసించెను.

స్కూటు కృష్ణమూర్తి రుక్మిణిని గోదావరినుండి పైకితీసి యూసిరిలెప్పించ ప్రయత్నము చేయుట

ఇంతలో, భద్రాచలమువైపు సర్కూటునుండి వచ్చుచున్న కలెక్టరుగారు దూరదర్శినిం జేబూని జరిగినదంతయుఁ జూచి తన “ఘోషనౌకను” (Steam launch) అచ్చటికిం గొనిపోవ నాజ్ఞాపించె. దిబ్బఁజేరి వీరిరువురిని లోనికిఁ దీసికొనెను. ఆయన భార్య రుక్మిణిని దనగదిలోనికిఁ గొనిపోయి తడిబట్టలఁ దీసి పోడి బట్టలిచ్చి వేడిపాలు త్రాగించెను. రుక్మిణితెలివొంది “ఎక్కడనున్నాను? కృష్ణుండేడి?” అనెను. కలెక్టరు గారుకూడా కృష్ణమూర్తికి క్రొత్తబట్ట లిప్పించిరి. తన బంగారానుండి చూచుచుండిన జడ్డి నివ్వల కృష్ణశర్మగారు మోటారు మడతబోటు లెప్పించి యొకాయెకిగా నచ్చటి కే తెంచి వీ రిరువురిని తనగృహమునకుం గొనిపోవ నిచ్చుఁ జూప, బ్రాహ్మణులగుటంజేసి వీరల కచ్చట సౌఖ్యము కల్గనని కలెక్టరుగారు సమ్మతించి స్నానఘట్టమున దిసిరి.

కృష్ణశర్మగారు కృష్ణమూర్తిని తనమోటారులో నింటికిఁ బంపిరి. అబ్బాయినితండ్రికి మఱ్ఱవానిసాహసముం గూర్చిజ్ఞాపించియు తరమువ్రాసిరి. ఈయు తరముచదువు

మఱునాడు సబ్ కలెక్టరుగారి కచ్చేరిలో పెద్ద కలెక్టరుగారు సభచేసి యాయూరనుండు గొప్పవారిం జేర్చి కృష్ణమూర్తి సాహసముం గొనియాడి జనోపకార సంఘమువా రిడుపేనుపతకమున కీతని సిఫారసుచేసి నట్లు చెప్పిరి. చెన్నపట్టామునుండి తంతివార్త విని వచ్చిన స్కూటుకమిషనర్ గారు, కృష్ణమూర్తికి “కింగ్స్ స్కూటు” అను గొప్ప బిరు దిదిరి.

ఇంతలో జడ్డిగా రిమ్మనాడు కాపాడిన చిన్నది తన చిరకాలపు స్నేహితుఁడు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి మాతురని యెఱింగి, ముకుందశాస్త్రిని రుక్మిణిని తనయిం టనుండ నియమించెను. శాస్త్రికి సామ్యుఁబంపి భార్య సమేతుడై రమ్మని వ్రాయ నాతఁ డల్లెవచ్చెను. కలెక్టరుగారి సభలో కృష్ణమూర్తితో నేకాంతముగా సంభాషించి వేయిన్నీనులపదహార్లు చదివినప నిచ్చుఁజూప నాతఁ డిట్లనియె. “నేను స్కూటు కావున చేసెడియుప కారమునకు ప్రతిఫలము గ్రహింపఁగూడదను నియ మము కలదు. అట్లే ప్రమాణము చేసియున్నాడను. కావున యీపిల్ల తల్లితండ్రులు రిక్తదశలో నున్నట్లు

గన్నడుమండుటంజేసి యీ పిల్లకు జదివించిన నాకిచ్చి నట్లు సంతసించెద “నని సిగ్గుతో గూడిన చిరునగవుతో బల్కెను. ఈకృష్ణువాని భైర్యము నాదార్యమును క్లాఘించుచు జడ్జిగారు తనకొమారునింగూర్చి క్లాఘించుట యిష్టమైనను వచ్చెడి వేయిన్నీహుట పదహార్లు పోగొట్టుకొనెనని మోముచిల్లించిరి. అంత జడ్జిగారు సభామధ్య మానకు రుక్మిణిం జీరి వేయిన్నీహుటపదహార్లు పిల్లకిచ్చిరి. అంతట జనులెల్లరు “వీరిరువురికిం బెండిచేసిన బాగుండు” నని కేకలు వేసిరి. కలెక్టరుగారు లేచి “సభ్యులారా! మీరిప్పుడు కోరినకోరిక నాభార్యకును నాకును బరమ సమ్యక్తము, కాని సభాకార్యక్రమముతో సంబంధించిన విషయముకాదు గాన, తరువాత మీర లాలోచింపఁ దగిన విషయము. ఇంతటితో సభ చాలింతము” అని “మర్తబు” చేసిరి.

తరువాత జనులు జడ్జిగారి చుట్టు మూగి, “మా యభీష్ట మేమి నెరవేర్చెదరా?” అని యడుగ, జడ్జిగారు, కృష్ణువాని సమ్యక్తి నాతని సిగ్గు చిరునగవుం బట్టి గ్రహించిరి కావున, వక్రీలువైపు తిరిగి “ఏమండీ, వేంకటేశం పంతులుగారు! తమరికి సమ్యక్తమా? మీరందఱేకే శాఖవారే కదా?” అనిరి. వేంకటేశం పంతులుగారికి కట్నము లేమింజేసి తృప్తిలేకున్నను, జడ్జిగారి యనుగ్రహము సంపాదించుట మంచినని “తమ నెలవుకభ్యం

తరమేమి; కుభం, కానివ్వండి” అనిరి, తర్వాత జడ్జిగారు శాస్త్రీవైపునుల్లి “ఏంశాస్త్రీ! నీవేమంటావు!” అని యడుగ, శాస్త్రీ యభినవ కుచేలునివలె “నీమాట కెన్నడైన నే నెదురాడడ ముండునా? అదియుంగాక బహుజనసమ్యక్తము భగవత్సమ్యక్తము” అనిరి.

జడ్జిగారే శాస్త్రీని ఋణాబాధనుండి తొలగించి వివాహము జరిపించిరి. వివాహసమయముననే జనోపకార సంఘమువారికిన హేమపతకము వచ్చెను. తరువాత కృష్ణమూర్తి పట్టపుపరీక్షయందు తీర్ణుడై, సర్కారువారి యనుగ్రహముచే “డిప్యూటీ తహశీలుదా”రై త్వరలో డిప్యూటీకలెక్టరుగా గోదావరిపై యానము చేయువలసివచ్చెను. మనుపటి దిబ్బప్రక్కనుండి వెళ్లుచుండగా, నాతఁడు రుక్మిణింబిలిచి యాదిబ్బమాపి, “నిన్ను నీటినుండి యాదిబ్బ మీఁదికి నే నీడ్చినవెంటనే “కృష్ణా! రర్జుంజీవి గాన వచ్చితి” నంటివి!” అని యడిగెను.

రుక్మిణి:—గోదావరి స్నానము చేయుచుని నాతోఁ గలరొక గృష్ణుఁడు చెప్పినప్పుడు మీవలెనే కన్పడె. కావున మిమ్ముంజూడఁగాఁ గ్రూతఁగాఁ దోచలేదు.

కృష్ణ:—ఏమి యీనింత!
రుక్మిణి:—వీలెదమేమి. మీరు కృష్ణుఁడు గారా? ఇదంతయుఁ గృష్ణునికృప.

అ భా వ ప్రా దు ర్భా వ ము

జంభ్యాల శివన్న శాస్త్రీ గారు

నాదు ప్రలాపమునకు గర్వపడనొకొ, అదియ నీతోడ మాటాడఁజేసె
నా యనంగత జీవనమున కువ్పొంగనో, యదియకా నీపొందు నందఁజేసె
నాయంధతకు నుబ్బనా యదేకద విశ్వ,చక్షు వొనఁగి రహస్యంబు చూపె
నా యకించనత కానందించనా యదే,కద నాకుఁ బెన్నిధిఁ గలుగఁజేసె
గీ. నేను నాదు రోదనముపై నేల హర్ష,మూననొకొ నేర్చె నా కది గాన మొకటి
దాని నేనీయెడ వశంత మొనర్చు,కొంటి నద్దానివాంఛ యొక్కొండె నాదు
జీవనాకాంక్షయై మున్ను చెలఁగుచుండె.

నావెండియ్యాయ

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

౧

తొలితరాలను అధికమైన చలిబాధ. చలిపేరు చెప్పినంతనే భయంపడి గృహముల దూరు భీరువులనే చలి వెంటబడించి గృహము వలె నావహించును; కాని భయమొందక యెదురించువారికేరికి నది భీకరముగా గోచరింపదు. అట్టివీరులలో నొక్కనిగ వీరన్నను జేర్కొనడగు. అందునకు గారణములను ముందుముందు గ్రహింపఁగలము. ప్రత్యేకము చెప్పట యంత ముఖ్యముకాదు.

వీరన్న కిప్పటి కేబదియేండ్ల వ్యవసాయానుభవము గలదు. ఇప్పు డాతని కింట గంపెడు బలగము. 'నల్ల బంగారమును నమ్మినవా డెప్పుడును చెడిపో' డనుమాటయొక్క యాధార్థ్య మితని జీవితమున నిశ్చయమైనది. అట్లే కాకయున్నచోఁగొడుగులు, కూతుండ్రు, కోడండ్రు, నల్లుండ్రు, మనుమలు, దాహిత్తులు, వీరిచుట్టుములు, చుట్టముల చుట్టములు మొదలగువారలను సమాదరించుటయు, శుభకార్యములు, పండుగలు, పబ్బములు మొదలైనవెన్ని యో యధావిధిగ సాగించుటయు నాతని కెట్లు సులభసాధ్యమైనవి ?

వీరన్న కున్న భూవసతి పెరుగుట యెఱుంగము. సంసారాభివృద్ధి యన్ననో, శాఖోపశాఖలుగాఁ బెంపొందఁచుండె. బహువిధశాఖాసమన్వితంబయిన విటపి, యొక్క కాండముపై నాధారపడియున్నట్లే యీ బాహుళ్య మగు - కుటుంబమంతయు వీరన్న యాజమాన్యముపై నుండుట చాల నానందదాయకమైన విషయము.

అనుదినమును 'అయ్యా! —తాతా! —మామా! యను వరుసవరుసపేరులఁ బిలుచుచుఁ బిల్లలందఱు వీరన్న చుట్టును జేరి యాతని గడ్డమును లాగుచు, మోము నిమిరుచు జేతికెట్టలాగుచు, గథలు చెప్పుమని విసిగించుచు, నాతఁడు కనరిగొట్ట నవ్వచు, లాలనఁ జేయుచు మఱిత దగ్గరఁజేరుచు, బలుతెఱుగుల బాలకీడావిశేషముల నప్రమత్తులై యుందురు. ఒక్కొక్కేడఁ జీకాకు చెందినను, వీరన్న యాత్మబలగవ్యాపారములవలన నపారమగు నానందము సనుభవించుచుండెననుటయే నిక్కము. అట్లుగాక యాతనికి గృహమున నే మనోవ్యాకులతాపేతువో యున్నచో నొక్కగడియయైన నిల్లు విడిచి, యేనిరన

ప్రదేశమునకో, వాహ్యశికో, లేదా పుర
మందిరమునకో విహసార్థ మరుగఁడా?

౨

పిల్లలకు నిర్వాహరతయన్న నన
హ్యము. అది పెద్దలకే చెల్లినదిగాని, మాన
వబాలమానశశరీరములకు వ్యతిరీక్తము. ఎప్పు
డును వా రేదో వ్యాపారమున మగ్నులయి
యుండవలసినదే. తగినంత పనిలేనప్పుడు వీధు
లవెంటఁ బరుగెత్తవలసినదే! కత్తి చేతఁ బట్టి
చెట్లను చేమలను నటకవలసినదే! ఏదో సంద
ర్భము చూచుకొని యేవతో డెందమునో
బొందెనో రెంటినో యు

డాయించవలసినదే! ఈ
నైసర్గికధర్మమును శిక్ష
తెలియని తల్లిదండ్రులు
'విద్య గరపుచున్నా
మన్న నెఱమున' రూపు
మాపుచున్నారు. పెద్ద
లు తాము చేయునది
యొకటి చెప్పునది
యొకటి యగుటచేతఁ
బిల్లలు దుర్మార్గప్రవ
ర్తన మాదర్శము చేసి

కొనుచున్నారు. తా మాచరించు నుత్తమ
కార్యముల, నేతల్లిదండ్రులు తనయులకు,
మనసార నుపదేశించెదరో, యా జనకులచే
శిక్షితు లగు విడ్డలే పౌరు లనఁదగువా రగు
దురు. ఆ విద్య మోసమునకు దూరమైనది.
ప్రపంచభయరాహిత్య మైనది. ఫలాపేక్షా
పూజ్యమైనది. బోధనమునకుఁ గాలనిర్ణయము

లేదు. ఈ విషయముల నిర్ధారణము గావించు
కొనుట కొక్కసారి వీ రన్ననదనమువంకఁ
జూడనగు!

వేకువను వీరన్న చలియనుకొనక, దొడ్డి
లోనికిఁబోయి పసులఁ బరిశీలించి, యింత
గడ్డిని దెచ్చి యొక్క చలిమంట వేసెను.
చలిచే బిల్లలందఱును నిద్రమేల్కొంచి
ప్రక్కపై దొరలుచుండిరి. లేచుటకు శీతల
బాధ; పరుంటకు నిద్రలేమి; వారొకరితరు
వాత నొకరుగ చలిమంటచుట్టును జేరిరి. ఒడ
లంతయుఁ గాఁచుకొనుచుండిరి. మధ్యమధ్య
వీరన్న 'నిష్ప-జాగ్రత్త' యని హెచ్చరించు

చుండెను. ఆతనిమాట లెవరు లక్ష్యము
చేయుదురు; లక్ష్యము చేయలే దనుటకు
వా రా మాటలను బెడచెవిని బెట్టిరా?
ఒకఁడు తనయల్లరి చేయుచునే యుండెను.
మఱొక్కఁ డా యల్లరిచేయువానిని వీరన్న
వోలె వారింపఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఆ
యడలించువానికి నల్లరిచేయువానిని మంద

లించుట ముఖ్యోద్దేశమా? వీరన్న ననుకరించుట ముఖ్యోద్దేశమా? ఇట్టి మానసపరీక్ష యేవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞునకుఁ దెలియును?

ఒక బాలుఁడు సగముకాలిన జనుపకట్టను దీసి రెండవకొనను నోట నిడికొని చుట్టకాల్చువారి నవహసించుచుండెను. వేటొక్కచో బాలిక యొకతె 'హా' యని నోరు దెఱచి నోటినుండి వెల్వడు నీటియావిరిని ప్రక్కనున్న తన చెల్లెలికిఁ గన్పఱచుచు, గారడీవాని ననుకరించుచుండెను. ఇట్లు వీరందఱుఁ గ్రీడామగ్నులయియుండఁ గ్రమముగా వెలుతురు చీకటిఁ ద్రొలివేయఁగడంగె. ధరాసమీపాంబరమున 'పొగమంచు' దట్టముగఁ బట్టి, చుట్టుచు యవనికవలెఁ గన్పట్టుచుండె. ఆ సూక్ష్మ జలకణసముదాయభారమునంతను వహింపజాలని సమీరుఁ డందుఁ గొంతచేర్చి హిమబిందురూపమున నెత్తగు వస్తువులపై ననఁగాఁ జెట్లమీఁద, గడ్డిమీఁద, ప్రోవుచేసి యుంచె ఆజలబిందుభారమునే వహింపనొల్ల నియట్లు, వానిచేతనే పరిశుభ్రమైన వత్తములా 'మంచును' సర్వభారవాహకత్వమును వహించిన భూదేవిపాలొనర్పఁ జల్లఁగ రాల్చుచుండెను. పవనుండుచు మెల్లగ సాగి పత్రములఁ దమయుద్యమంబున మఱింత ప్రోత్సహించుచుఁ దరంగములుగా లోకవ్యాపారము చేయుచుండెను.

అట్టిసమయమున వీరన్న 'ఓపిల్లలారా' అని పిలిచెను. ఆ పలుకుచు దనబొమ్మకు మాటలఁ గరపుచుఁ గథలఁజెప్పుచున్న వీరన్న దౌహిత్రి తక్క తక్కినవారందఱును విని

యాతనివంకఁ జూచిరి. ఆతని నెఱసిన శిరోజములు, దయాప్రపూరితవదనము వెలుగులో వెలుగుచుండెను. ఆ బాలురలోఁ బెద్దవాడగు గోపన్న తాతయగు వీరన్న పోలికనుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడు. తమ్మునివలె గాక మితభాషి. తాత కథలను వినుటయన్న నాతని కాసక్తిమెండు. అక్కతననే తాత ముఖగహ్వరమునుండి వెల్వడు మాటల నామూలాగ్రముగ గోపాలుఁడు వినుచుండును. తాను వినినదంతయు జ్ఞాపకముంచుకొనును. నాటి వేకువను తాతచెప్పిన కథను గోపన్న యాతీని దాను బెద్దయైనపిదప నొకచో వ్రాసి యుంచుకొనెను. ఆకథ మన మిష్పడు చెప్పుచున్నదే!

3

నా జననీజనకులు పేదలు. నేను బాలుఁడనైనప్పడు నన్నుఁగాక మఱి యాఱుగురు బిడ్డలను వారు పోషింపవలసియుండిరి. దినము గడచుటయే కష్టముగా నుండె. ధనమువచ్చుమార్గము లేదు. నా కేనిమిదేండ్ల ప్రాయము రాఁగానే నన్ను 'బసివిరెడ్డి' యను నొక ధనికునియింటఁ బ్రవేశపెట్టిరి. నా కాయఁ డన్నము పెట్టుటకును బాలము పని నేర్చి చేయించుకొనుటకును నిర్ణయము. తమ కీమూలమునఁ జేతిలో నొక దమ్మిడియైనఁ బడకపోయినఁగాని యంతకే నాతల్లితండ్రులు సంతసించిరి.

బసివిరెడ్డి నొకరులచేఁ బనిచేయించుకల సమర్థుడని ప్రతీతి. తమ కేమి బాధ కలుగునో యని యెవ్వరు నాతని దగ్గర పనిచేయుట

కియ్యకొనరు. ఒప్పుకొన్నచో వారు తప్పక జవదాటక పనిచేయుటకు సిద్ధముగానుండి రన్నమాటయే. అనుదినమును పేకువజాము ననే లేచి పొలమునకుఁ బోయి, పాలుపితుకుట పిదపఁ బశువుల నింటికిఁ దోలుకొనివచ్చుట నా వంతుపనులలో నొకటి. వాతావరణస్థితి యెట్లున్నను, నాపనిచేసితీరవలసినదే. పిమ్మటఁ జేనిలోఁ బిట్టలఁ గొట్టుట, కలుపుదీయుట, దూడల మరలించుట నాపనులు.

అయినను నాపని నేను శ్రద్ధతోఁ జేయు వాఁడను. ఆవులన్నియు నన్నుఁజూచి యట చెడివి. ఆమందలోని జంతువులు దూరము నుండియే నన్నుఁ బసిపట్టి గంతు లిఁజేడివి. సూర్యోదయకాలమునఁ బక్షిరుతములు నా చెవుల కింపుగా నుండెడివి. పొలముగట్లపై మొలచెడు మొక్కలు, పూచెడి పూవులు నాకుఁ గన్నులు పండు వొనరించెడివి. ఈయా నందములోఁ బాఠశాలకుఁ బోవలెననికాని చదువుకొనవలెననికాని నా కెన్నఁడును దట్ట లేదు. విద్యనేర్చుటవలన ధనము సంపాదించ వచ్చు ననునూహ నాకుఁ బొడమనే లేదు. పొడమినను గొనసాగకపోయియే యుండు ననుటలో వింత యిసుమంతయు లేదు.

‘ ఏ పండుగుకో దొరకిన యొకటి రెండు డబ్బులుతక్కు నాచేతిలో నెన్నఁడును ద్రవ్య మును ముట్టి యెఱుఁగను. ఆ రెండుమూఁడు డబ్బులు వచ్చినప్పుడు నాయానందమునకు మేరయేలేదు. అట్టియానంద మెప్పుడో యేటి కొక్కనాఁడు కలిగెడిది. ఈ సందర్భమున, ద్రవ్యము పెట్టి పుట్టిన యే కొలఁదిమందికో

కాని యందఱకు లభించనియు, నట్టి యద్భు తవంతులలో నేనొక్కఁడఁ గాననియు నా నమ్మకము. బసివిరెడ్డి దగ్గర నొకరిచేసిన మూఁడేండ్లలో రాగినాణెములఁ దప్పఁ వెండి నాణెములను నే నెన్నఁడును ముట్టి యెఱుఁ గను. రూపాయ యన్న నా కెట్లు తెలిసినదో యా వృత్తాంతమే నా కథావిషయము. శ్రద్ధతో వినుఁడు:

౪

అప్పుడప్పు డంగడికిఁబోయి కావలసిన వస్తువులను కొని యజమానుని యింటికిఁ దెచ్చుట నా కలవాటు. ఆ ప్రకార మొక నాటి సాయంకాలము కోమటిదుకాణము నకుఁ బోయి సరుకులఁ గొని చేతఁ బట్టుకొని గృహోన్ముఖుడనై యరుగుచుంటిని. నేను బయలుదేరుసరికే సూర్యాస్తమయ మగుట వలనఁ గనుచీకటిలో నడచుచుంటిని. దారిలో నొక చిన్న తెల్లనివస్తువు కంటఁబడియె. దానిఁ దీసుకొనవలయునన్న యభిప్రాయము లేకయే దానివైపు నిర్లక్ష్యముగా నడచితిని. దాని నెత్తితిని. అరచేతిలో నుంచుకొంటిని. అం దరయైన లే దయ్యది. అది యొకకాగి తపుఁ బొట్లము. దానిఁ దిరుగఁ బారవేయ నుద్యమించి మానితిని. దాని లఘుభారమే దానిపై నాకుఁ గల నిర్లక్ష్యమును బెంపొందించె. ఏ బాటుడో నన్ను మోసముచేయుట కీయపాయముఁబన్నెనని యూహకూడఁ బొడ మినది. ఈయాలోచనములదూరముగఁద్రోలిన కుతూహలముచేత నా పొట్లముం దెఱచితిని. నాయానందము హద్దులనతిక్రమించిపోయెను.

దానిని బట్ట బగ్గములు లేవు. ఎందుచేత? దానిలోనుండి జారి క్రిందబడి టంగు మను ధ్వని జేసిన వస్తువే దీని కంఠకును మూలము. అది యేమయి యుండునా యని దానిఁ దిలకించితిని. అది స్వచ్ఛముగ నుండెను. గుండ్రముగ నుండెను. 'డబ్బు' మాత్రము కాదు, అంతకంటె విలువ గల నాణెమే, రూపాయ; వెండిరూపాయ; సరిక్రొత్త వెండి రూపాయ. నాసొత్తై నసరిక్రొత్త వెండిరూపాయ. నేలమీదనుండి దానినిదీసి గుప్పిడిలో గట్టిగా నొక్కి కొంత యానందము నడంచితిని. పండ్ల సందున నిడి కొఱికితిని. దానితత్త్వ మొక్కొంత బోధపడినది. అది తిరిగి నన్ను బాసిపోకుండ భద్రముగఁ గోటుజేబులో నుంచుకొంటిని. ఈ కార్యనిర్వహణమం దించుక కంప మంకురించినది. అది జేబులో నున్నదో లేదో యనుక్షణమును బైకిఁ దీసి తేరిపార దానివంకఁ జూచుకొనుచు నింటికిఁ బోవు చుంటిని. ఎవ్వడైనఁ గంటఁబడి నప్పుడు నాణె మాతని దృష్టిని బడకుండ దాచు చుంటిని. నే నొక నేర మొనరించినట్లు, కారణము స్పష్టమగుట లేదు కాని—భయపడు చుంటిని. 'నీ దగ్గరనున్న రూపాయ నా'దని యెవ్వఁడు వచ్చి యడుగునో యని సంకోచించుచుంటిని.

'ఒకవేళ నెవ్వఁడును వచ్చి రూపాయ నాదని చెప్పకున్నచో, నది న్యాయముగ నా సొమ్ముగదా యని నిశ్చితాభిప్రాయుండ నైతిని. కాని మనస్థిమిత మెక్కడిది? దాని నెవ్వరు పోగొట్టకొనిరో వారి నారయలేదని విచార

బీజము మొలకయెత్తె. వెన్నకుందిరిగిపోయి యీరూపాయ యెవ్వరిదని విచారించుట నా పనికాదని తీర్మానించుకొని గమనవేగమును వృద్ధిగావించితిని. వెండిరూపాయ నా జేబు లోనే యున్నది.

౫

'నాకు రూపాయ దొరికినసంగతి బసివి రెడ్డికిఁగాని యాతనియింటిలోని మఠెవ్వరికిఁ గాని నేఁ జెప్పలేదు. ఎందులకుఁ జెప్పవలయు? నాధనము పోవునేమోయనెడి భీతిమాత్రము నామాననవీధిని దాండవించుచుండె. భయ మునకుఁ గారణముకూడ గలదు. నన్నుఁ గాంచినవాఁడు తప్పక నాదగ్గర రూపాయ యున్నదని తెలిసికొని తీరునని నా దృఢనమ్మకము. అక్కతమ్మున సరిగ నెవ్వరి ముఖమ్ము వైపుఁ జూడలేకుంటిని. ఒంటరిగ నుండవలయు ననియే నా యాశయము. రాత్రియంతయు జాగరము. అకారణముగ లభించిన ద్రవ్యమును దాచు విధంబునుగూర్చి కొంతకాలమును, దరువాత దానిని వ్యయమ్మునరించు విధమ్మునుగూర్చి కొంతకాలమును యోచించు కొనుచుంటి.

ఉదయముననే వాడిన మొగముతో, జేవురించిన నేత్రములతో, దుర్బల శరీరముతోఁ జావడిలోనికి వచ్చితిని. సాధారణముగ నా కన్ని వేళల డ్యూథానలబాధ మిక్కుటము. అయ్యది వెల్లడిగాకుండఁజేయుటకో యన్నగతిని నైజముగఁ జరునవ్వుతో వదనము వికాస మొందుచుండెడిది. ఈ ప్రొద్దున మాత్రమునేనాఁకలికిదూరమైతిని. అన్నముపై

నరుచి పుట్టె. వికాసముదొఱగి మొగము
భయచిహ్నముల కాలవాలమయ్యె. నాయది
కాని రూపిక నాదగ్గరనుంటయే దీనికి హేతువు.

‘ఇట్టి దుస్థితిలో నేనుండ ‘వీరన్నా’
యన్న యజమాని కేక నా చెవులఁ బడినది.
హఠాత్తుగా కేనఁబడిన కేక నా మేనును
గంపింపఁదొడఁగె. ఇంతటితో నా గౌరవము
మాసిపోవునని నిశ్చయించితిని. అతఁడు నన్ను
రూపాయనుగూర్చి ప్రశ్నించు ననుకొన్నంత
నే మామకముఖము వివర్ణమైపోయె; శిరమ
వనతమయ్యె. “నీకు దొఱకిన రూపాయయేదీ!
దొంగా! ఎక్కడ దాచితివి? ఎవ్వరిదో వారి
కయ్యది యియ్య నక్కరలేదా?” అనిచూతఁ
డడిగిన నే నేమి చెప్పదునా యనుకొంటి.
యజమాని నన్నుజూచి “వీరన్నా; నీవు
రామస్వామి దగ్గరకుఁబోయి యీదినము పని
లోనికి వచ్చునో రాఁడో కనుగొని ర”మృని
నుడివె.

ఆ పలుకులు చెవిఁబడినంతనే యొక్క
పెద్దబరువు నాహృదయమును బాసిపోయెను.
కడకు యజమానుని యాజ్ఞ యిది. ఇట్టిపను
లెన్నియైనఁ జేయ సంసిద్ధుడనై యుంటి నను
కొని సంతోషముతో బయటకు గంతువేసి
యాతని దృష్టిపథమునుండి తొలఁగి పోతిని.

ఒక్కసారి నా రూపాయను జేబులో
నుండి పై కేదీసి కన్నులారఁ జూచి సంతోషిం
చితిని. దాని వెచ్చించి నేనుకొనఁగలవస్తువుల
పట్టికనూహించి యాశ్చర్యానంద నిమగ్నుడ
నైతిని. నా హృదయమునకు స్థైర్యములేదు.
నాణెము లభ్యమైనందున నదృష్టవంతుడనని

తలంచి సంతసించునా? అదియెవ్వరిదో తెలిసి
కొనుటకు బ్రయత్నింపకపోవుట యపరాధ
మని విచారించునా? ఈవిషయముల వితర్కిం
చుకొన్నకొలఁదిని నా దుఃఖ మభివర్ధిత మగు
చుండె. నన్ను రూపాయతోఁ బట్టుకొనిన
దొంగయనరా? నాకు దొఱకినది దాచు
కొనుట నేరముకాదా? అట్లయిన నా కీనాణె
మక్కరలేదు. దాని యధికారి నన్నడిగిన
వెంటనే యాతని కియ్యది యొసంగుదు. కాని,
యెవ్వ రది పోఁగొట్టుకొనిరో తెలియనవ్వదు
దాని నెవ్వరి కందఁజేయుదును? ఈవిధ
ముగా వితర్కించుకొనుచు రామస్వామి సద
నము సమీపించితిని.

‘ఎట్లయిన సొత్తు నాకడ నున్నంత
కాలము నా డెందమున కొక పెద్ద యినుప
గుండు తగిలించినంత భారముగ నుండె. దుష్ట
ధన వ్యామోహముచే నా కీ ఘోరపరి
తాపము. వంగిపోయి యరిగిన రాగిదమ్మిడి
దొరకినవ్వడు కలిగిన యానందమున నర్థ
భాగమైన నివ్వడు కలుగకపోవుట యద్భు
తము. అదమ్మిడినితోమి నుత్తైతో బహిరంగ
ముగ సరియొనరించితిని. ‘ఆ పై న మా’ దని
యెవ్వరు ననలేదు; అందు రన్నభయమును
లేకపోయె. నాతోడి వాం డ్రాస్వల్పధనమునకే
నాపయి స్వీర్ణ్యుగొనిరి. ఆహా! అప్పుడంతకే
మహారాజ నైతి నని యెగిరిపడితి. ఇప్పుడో!
యీ వెండిరూపాయ నా దృక్పథమునఁ బడ
కుండిన మేలయ్యెడిది! దీనివలన నాకానందము
రాలేదు. సరిగదా లేనిపోని మనోవ్యాకులత్వ
మబ్బినది. మఱల నా కెన్నడు నిది కనఁబడ

కుండ మాయ మొనరింతునా? యనుకొనుచు గమ్యస్థానము జేరితిని.

౬

రామస్వామి గృహమున లేడని తెలిసి కొని స్వగృహభిముఖుడ నైతి. మాయింటి తోటచుట్టు నున్న కోరడిదగ్గరకు వచ్చితిని. నాకన్ను లొక యశ్వమును దోటలోఁ గాంచెను. ఆ కంభాణము గ్రామాధికారిది. నాగుండ నీరయిపోయినది. ఆ గుట్ట మా యధికారిది కానిచో నాభయమునుగూర్చి విన్నవారెల్లరు నవ్వెదరు కాబోలు! ఆయనదనియే నాకుఁ దట్టినది. నాభయమే యింతకును హేతువు. ఆతఁడు రూపిక యావద్వృత్తాంతమును విని నన్ను గారాగారమునకుఁ గొంపో

వుటకై వచ్చినాడని నాయుదేశము. నాగుండ తటతట కంఠరాయములేదు. అది నిలిచిపోయి యుండునా కడకు? నా నడుము క్రంగిపోవఁ జొచ్చె. కాళ్లు తొట్టువడియె. మొగము తెల్లబారె. గుట్టము నిల్చియున్న పథము ప్రక్కనున్న పొదలలో దాగుకొన వలెనని, యట కేగి, యందలి ముండ్లకు సరకుచేయక, యొక పొదమాటన వగర్చుచు బడిపోతిని.

అక్కడ నేను గడవినది స్వల్పకాలమే; అదియొక యగమువలెనుండె. ఈకాలము లోనే గ్రామాధికారి వాజి నధిరోహించి వెడలి పోయె. ఆతని మాటల యలుకుడువలన నాతఁడు వెళ్లి పోవుచున్నాడని నేను గ్రహించి తొంగి చూచితిని. ఆతఁడు కనుచూపు మేర

దాటి పోయినప్పటికీ జెడరిపోయిన నా బద్ధితునుకల నన్నిటిని బ్రోవుచేసితిని. ఇప్పుడు కాకున్న మఱొక్కింత నేపుండియైన లోలకరుగక తప్పదు కానన నప్పుడే యట్లొనర్పదలచి, లేని ధైర్యమును దెచ్చుకొని, పొదవిడిచి బయటకు వచ్చి, బట్టలు దులుపుకొని, మెల్లఁగా లోనికి కరిగితిని.

బసివిరెడ్డి నాదెన కొక్కమాక్ష వీక్షణమును బ్రసరింపజేసె. 'ఒక్కసారి భూమి బ్రద్దలయి నన్ను మ్రింగివేసిన మేలుగ నుండుగదా శంకరా!' యని యూహించితి. నానని యప్పటితో జెల్లు; నన్ను గారాగారమున కంపును గాబోలు ననుకొంటి; కాని యట్లుజరుగలేదు. 'ఇంతయాలస్యమేల చేసితివిరా?' యని యతఁడు నన్ను నిందింపఁదొడగినప్పుడు నా యాశ్చర్య మేమనందును? 'ఎందు కాలస్యమైనది?

ఎక్కడ నుండి వింతకాలము? మొదలగు ప్రశ్నలవర్షము కురిపించెను కాని యొక్కదానికైన జవాబునకు వేచియుండలేదతఁడు. నేను వాని కనుమును మినుమును జెప్పలేదు. దీనికేమి కారణము? ఈతిట్లుతినునప్పుడు నే పొందునంతటి యానందము నా జన్మలో నేను పొందలేదు. ఆతఁడు రూపాయ సంగతిగాని, కారాగారము సంగతిగాని మాట్లాడలేదు. కనుక నిక నెన్ని తిట్లుకొన్న నేమి? యవి గాలికి పోవుననుకొనుచు నిలుచుంటి. అతని దూషణవాక్యములు నా శ్రోత్రములకు గానమువలె వినబడె.

రెడ్డి తిట్టితిట్టి పొలములోఁ బనిసేయ నన్నుఁ బంపె. నారూపాయ నాజేబులో నుంచుకొనియే దినమంతయుం బొలములోఁ గలుపు తీసితిని. నా విషయమయి యజమానుఁడేల యనుమానము పొందలేదని నా యాశ్చర్యము. నాజనినప్పుడప్పుడు నిలిపివేసి, జేబుతడుముకొని రూపాయయందున్న దనినిశ్చయించుకొని, సంతపించుచుంటి. ఇంతటి దారుణమైన చిత్తత్రోభమునకుం గారణము రూపాయగదా! ఆ విషాద హేతువగు నాజము పోయినచో నా విచారము పోవునా? కల్ల ఆది యుండినను మనోవ్యాకులతయే! పోయినను మనోవ్యాకులతయే! నాకయ్యది లభించకున్న మేలుగా నుండునని లక్షసారులు తలంచితినీ. ఏ విధముగా నయ్యది పొట్లములో నెచ్చట దొరకినదో యావిధముగనే దానిని బొట్లము గట్టి యచ్చటనే విడువ నూహకలిగె. అప్పుడే,

తమకు హక్కులేని ద్రవ్యము ప్రాప్తించి నప్పు డితరులు నావలె మనోవ్యధపాలగుదురాయను సంకోచమును గలిగె. ఈరీతిని పవలు వెళ్లఁబుచ్చి యింటికిఁ జేరితిని.

2

సాయంకాలము బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బిలిచి 'రామదాసు నింటికిపోయి రేపు పని లోనికిరమ్మని జెప్పు' మని యాజ్ఞాపించె. సారి నేనరుగుసరికి రామస్వామి యింటనే యున్నాఁడు. 'రేపువచ్చి యజమానునితో మాట్లాడుదు నను వార్త' నాతనికిఁ దెలుప వలసినదిగా నా కానతిచ్చె.

తిరిగి యింటి దారి పట్టితిని. చీకటి. నా కింకోక హృదయవికార ముకురించినది. అది దొంగలభయ మను వేధ. పదేండ్ల వాఁడను. ఇతరులు దొంగిలించు భయము పుట్టించుపాటివస్తువేదియు నా దగ్గర నిదివఱ కెన్నఁడును లేదు. నేఁడో, నా గుండె బెడరున కంతములేదు. సాధారణముగా, వాతావరణ స్థితి యెట్లున్నను, నడచునప్పు డింక గొట్టుకొనుచుండుట నా కలవాటు కానిది యీ సాయంకాలమున నీలవేయ మనసు రాకుండె. కుతూహలములేదు. పైఁగా భయ మొకటి దాపురపుయ్యె. దారి కిరుప్రక్కల నున్న పొదల గని యెగిరిపడుచుంటి. యేమేల? నానీడఁగని నే నడలిపోవుచుంటి. నాదని నేఁగులుకుచుండ్ల వెండితునక నిజముగా నెవ్వనిదో కనుక దానిని నాయొద్దనుండి యేవిధమున నైన లాగుకొనుట కెల్లరు సధికారులేకదా!

ఈ రీతి నాలోచించుచు మా నదన
సింహద్వారము చేరువకు వచ్చునరికి మా
జాగిలంబు మొఱుంగఁదొడఁగె. అప్పుడు
నా గుండె యించుక కుదుటబడియె. కాని, ఆ
మొఱుంగు నాకుఁ జాలసిగ్గును గల్గించె. నేటి
వఱకు నా కాకుక్కయే స్నేహితుడు. అను
దినమును దాని కింత యాహారము వేయు
చుంటిని నేను. అన్నముం గాంచి తన కాకలి
లేనట్లు బెట్టునరి చేసిచేసి, నే లాలన చేసినం
తనే, యా యాహారము దినఁ బ్రారంభించెడిది.
ఈ దినమున నా కీ సంతాపకారణధనము
సంప్రాప్తించుటచేతఁ గాబోలు దాని కాహార
మిడుటయే మఱచితిని. నా నిర్లక్ష్యభావమును
సరకుగొనక యదినంతోఁపముతోనేయున్నది.
నేను నా రూపాయ నా జేబులోనున్నను
మహాదుఃఖ నైతిని. అక్కతనఁ గుక్కను
జూచి సిగ్గుపడి తలవంచుకొని తిన్నఁగా
లోనికిఁబోయి లజ్జాదుఃఖ ప్రకంపిత హృదయ
ముతోఁ గ్రమముగ సుషుప్త్యవస్థలో నున్న
తనాఁ యిఁ జేరితిని.

౮

మరునాఁడు యజమానుఁ డగు రెడ్డి
భోజనముచేసి కూరుచుండెను. రామస్వామి
వచ్చి యాతనితో మాట్లాడఁబోవుచుండెను.
అతఁడు చాటున నున్నను నిజము చెప్పకొన
వలెను. అతఁడు విశ్వాసపాత్రుఁడు. కుటుంబి
కుఁడు. పరపతి గలవాఁడు. అన్నమాటఁ
దప్పనివాఁడు. ఆతనికిఁ బొరులు నిర్ణీతభృతి
నిచ్చుటయే కాక పనిముగిసినతోడనే పండ్లో,
కాయలో, వస్త్రమో బహుమానముగా నిచ్చు
చుదురు. అతఁడు వచ్చినతోడనే నేనును

బాలముపని సరిపెట్టుకొని మధ్యాహ్నభోజన
మునకై వచ్చితిని. రూపాయపొట్లము నా
దగ్గరనే యున్నది.

అప్పుడు మా కీసంభాషణ జరిగెను.

రా—అయ్యా! నాకుఁ దటస్థించిన నష్ట

మును గూర్చి మీరువింటిరా?

బ—నష్టమా?—నీకే? ఏదీ! ఏమది! చెప్పు!

రా—బాబూ! ఏమని చెప్పను. ఈ యుదం

తము ఊరంతయు నెఱుంగునని నా

యభిప్రాయము. నిన్నరాత్రి నేను పని

నుండి తిరిగివచ్చుచు మార్గమధ్యమున

నా కూలి రూపాయ — పొట్లముఁ గట్టిన

రూపాయ— వెండిరూపాయ— పారవేసి

కొంటిని.

* * * *

రూపాయ యన్నమాటతో నా ప్రాణము

లెగసిపోయెను. ముఖమునఁ జేరిన రక్తము,

నల్దనలఁ జిమ్మునా యేమి యన్నట్లులుండెను.

బసివిరెడ్డి రామిస్వామివైపు చూచుచు నాతని

మాటల శ్రద్ధతో వినుచుండుటచేత నావదన

రక్తిమఁ గనలేదు.

* * * *

రా—కాగితములోఁజుట్టి యయ్యది సురక్షిత

ముగ నుండునని జేబులో నుంచుకొంటిని.

ఎప్పుడో జేబులోనుండి యాపొట్లము జారి

పడిపోయినది. కాగితమున నుంటచేత

క్రిందపడినను రూపాయ చప్పుడుకాలేదు.

ఎక్కడ పడినదో నా కెరుకలేదు; కాని

యింటికిఁ బోయి జేబు తడుముకొనునరి

కయ్యది లేదు. వచ్చినదారినే వెనుకకుఁ

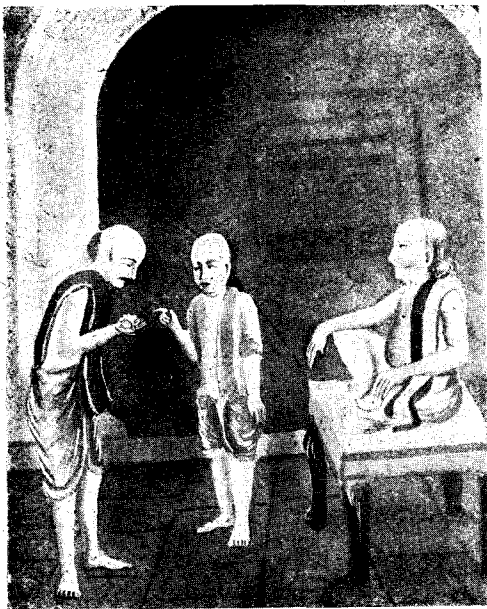
బోయి వెదకెతిని. అయిన నది యలభ్య

మయ్యె. అనేకు లా త్రోవనే పోవుచుదురు

కావున నెవ్వరికో అది దొరకి యుండును.
 బ—దొరకినవాడు సంగతి వెల్లడింపఁడా?
 అది నిజమైనయెడల నీపాటికి నలుగురి
 నోళ్లలోఁ బడదా?

* * * *

నేను నేలలో క్రుంగిపోవుచున్నట్లు నాకుఁ
 బొడగట్టె. ఈసంభాషణము నాకు వివశక్యము
 గాకుండు. నామనస్సులో నున్నది యున్నట్లు
 వెల్లడిచేసి చిత్తవ్యాకులంబును బాపుకొన
 నెంచితిని. రూపాయపొట్లము వైకివీసి నణకు
 చున్న ప్రేళ్లతో రామస్వామి కిచ్చితిని. ఇది

నీదేనా యంటి. నామాట నాకే వినఁబడనంత
 మందస్వరములోనుండె. అందుచేత, నదే
 ప్రశ్న మటల నడిగితిని. నా చేతిలోనున్న
 పొట్లము విప్పి చూచుకొని రూపాయయు
 పొట్లపుఁ గాగితమును దనవే యనియుఁ
 బొట్లము మాత్రము తాఁగట్టినట్లు లేదనియు
 నతఁ డనె.

నీ కిది యెట్లువచ్చెనని బసివిరెడ్డి నన్నుఁ
 బ్రశ్నించె. నేను భాష్యపూరితనేత్రము
 లతో యానదవృత్తాంతము స్పష్టముగా
 వెల్లడించితిని. నన్ను యజమానుఁ డింటనుండి
 తరిమివేయు ననుకొంటి; లేదా దండతాడ
 నము నాకు సిద్ధించునని యెంచితిని. ఎట్టులైనను
 సరే; నిజముచెప్పితిగదా యన్న యనిర్వా
 చ్యానంద మపారమై నాభీతిని భారద్రోలెను.

బసివిరెడ్డి నన్నుఁ గొట్టుటకు మాటుగ
 బుజ్జగించి యపూర్వకారుణ్యవృష్టి నావైఁ గురి
 యించె. ‘ఋజుమార్గనర్తి వన్న నీవే’ యని
 నన్నుఁ గొనియాడె అంత నా మనోభార
 మదృశ్యమైపోయె.

అంత రామస్వామి యానందముతో
 నన్ను గౌఁగిలించుకొని యా రూపాయలో
 నగము నాకీయ వాగ్దాన మొనఁగె. ఆమాట
 కే నియ్యకొనలేదు. వదలిపోయినదిరా ఈశ్వ
 రాయని సంతసించిన నాకందు భాగమేల?
 రూపాయతో వచ్చిన యాధిబాధ నే నెఱుంగ
 నిదికాదు. ఇంకను అనుభవింపవలయునా?
 వలదు. వలదు. అట్లొనర్చినందు కేనెన్నఁడు
 విచారముఁ జెందలేదు.

* * * *

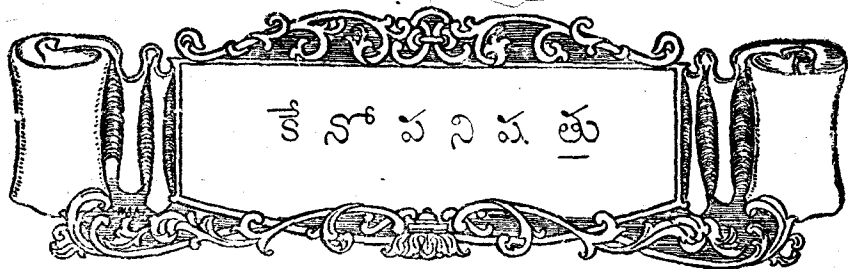
ఈ ప్రకారము తన చిన్ననాటికథ నీతి
 బోధకమైన కథ—బాలురకు వీరన్న చెప్పెను.
 ఈవృత్తాంతమును వినిన గోపన్న తాత
 తనకు నేర్చిన శ్లోకమునే యప్పుడు పాడ నంద
 టును చలిమంటదగ్గరనుండి లేచిపోయిరి.

అథానామార్జనే దుఃఖం

ఆర్జితానాంచ రక్షణే;

రక్షితానాం వ్యయే దుఃఖం

కి మర్థం దుఃఖభాజనమ్.

కవిరాజు మల్లాది వేంకట విశ్వనాథ శర్మ గారు

ప్రథమ ఖండము

శిష్యుడు

ఎవ్వనిచేతఁ బూన్వబడి
 యీషితమందున వ్రాలు మాననం?
 బెవ్వనిచేతఁ బూన్వబడి
 యెద్దు స్వకార్యచిక్కిర ప్రాణ? మిం
 కెవ్వనిచేతఁ బూన్వబడి
 యీషలుకుం బలుకుం జనంబు? తా
 మెవ్వనిచేతఁ బూన్వబడి
 యీక్షణమున్ శ్రుతియేపుమితాడు?

గురువు

శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రము, మనస్సునకు మనసు,
 వాక్కునకు వాక్కు, ప్రాణము ప్రాణమునకు,
 దృష్టికిని దృష్టి యగుదానిఁ దెలిసి ధీరు
 లధిగమింతురు మరణించి యమృతసిద్ధి.
 పోవ దచటికిఁ జక్షువు, పోదు వాక్కు,
 మనమునుం బోదు, తెలిసికో ననువుడడు,
 శిష్యునకు దాని నేరీతిఁ జెప్పవలెనొ
 యెఱుంగఁజాలక యున్నాము తెఱపులేమి.
 విదితావిదితములకు న

య్యదిమీఁదై మఱియు నన్యమై తగునంచున్
 విదితముచేసిన పూర్వుల
 నదమలవాక్యము మాకు శరణంబయ్యెన్.

వాక్కుచేత నేది వఱలదు దీప్తమై
 వాక్కు దేనిచేత వఱలు దీప్తి
 నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
 ఎది గొల్తు రది కాదు కాదు.
 మనసుచేత నేది తనరదు వ్యాప్తమై
 మనసు దేనిచేత దనరు వ్యాప్తి
 నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
 ఏది గొల్తు రది కాదు కాదు.
 కనులచేత దేనిఁ గాంచ నశక్యంబు
 కనులు దేనిచేతఁ గాంచగలవు
 అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
 ఏది గొల్తు రది కాదు కాదు.
 శ్రోత్రములను నేది శ్రుతము కాకుండును
 శ్రోత్రవిత్తతి దేన శ్రుతినిఁ బడయు
 నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
 ఏది గొల్తు రది కాదు కాదు.
 ఏది ప్రాణమునను గాదు సప్రాణము
 ప్రాణమునకు నేది ప్రాణ మగును
 అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
 ఏది గొల్తు రది కాదు కాదు.

ద్వితీయ ఖండము

ఇచటనో దేవతలయందొ యెచటఁగాని
 బ్రహ్మరూపము నెఱిగితి బాగుగనని

తలఁచివయ్యెనిఁ దెలిసిన దలుపమె యగుఁ
దరిచి మఱియు విచారింపఁదగును నీవు.

శి ష్యుఁ డు

తెలిసితిని నాగుగ నటంచుఁ దలఁపఁ, దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినిని తలఁతుఁ “దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినిని తలఁతు” ననఁగఁ
దెలియువాఁడే మాలో దానిఁ దెలియువాఁడు.

వే ద ము

తెలియరా దనుకొనువాఁడే తెలియఁగలఁడు
తెలిసె ననుకొన్న వాఁ డది తెలియలేఁడు

జ్ఞానసంపూర్ణులకు నవిజ్ఞాత మదియు
జ్ఞానహీనుల కది సువిజ్ఞాత మగును.

అదియు నెప్పుడు ప్రతిబోధ విధితమగునో
అపుడే విజ్ఞాతమై కూర్చు నమృతసిద్ధి,
బ్రహ్మవేత్తయుఁ బొందు వీర్యము తనంత,
విద్యచే మోక్షసంపత్తి వెలయఁగాంచు.

ఇచట యెఱిగిరేని నచట సత్యముగద్దు
ఇచట యెఱుంగకున్న నచట సున్న
సర్వభూతములను సమతపాటించి యం
తమునఁ గాంత్తు ధీరు లమృతసిద్ధి.

తృ తీ య ఖ ం డ ము

బ్రహ్మమె జయించె మున్ను దేవతలకొఱకు
తజ్జయమునఁ బొందిరి సమర్థతను సురలు
‘ఈజయము మాదె మాదెయకా నీమహిమము’
అనుచుఁ దలపోసి రాత్మలందునను సురలు.

సురల మిథ్యేక్షణంబును జూచి బ్రహ్మ
మతులదీధితిఁ బుట్టె దేవతలకొఱకు
‘ఇదియెదో గొప్పభూతమా ! ఏమిది !’ యని
తెలిసికొనలేకపోయెను దేవగణము.

‘జాతవేద ! ఏతన్మహాభూత మేదో
తెలిసి రమ్మ’ని పంపిరి త్రిదశు లగ్ని
‘సరియె గనుగొందు’ నని యగ్ని సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి యోయయ్య ! నీవు
నెవ్వఁడవో చెప్పు మంచుఁ బ్రశ్నించెమొదట
‘అగ్నియన జాతవేదఁడు ననఁగఁ బరగు
వాడ నే’నని యాతండు ప్రతివచించె.

‘అంతవాడవు ! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?’ యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
‘ఈ సమస్తము, ఈ పృథ్వి నెనఁగు నిన్ని
భస్మమొనరింతు’ నని వాడు ప్రతివచించె.

‘అయిన దహింపుమీ దీని’ నంచు నగ్ని
దేవుముందట నది యొక్క-తృణము వైచె.
తృణముఁ దరిసియు సతఁడు దహింపలేక
క్రమ్మటి ‘యిదేదో తెలియంగరాని’ దనియె.

‘మాతరిశ్వ ! ఏతన్మహాభూత మేదో
తెలిసిరమ్మ’ని వాయువుం ద్రిదశు లంప
‘సరియె కనుగొందు’నని వాడు సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి ‘యోయయ్య ! నీవు
నెవ్వఁడవో చెప్పు’మంచుఁ బ్రశ్నించె మొదట
‘వాయువను మాతరిశ్వఁడ వచ్చినాడ
భవ దుపాంతమ్మనకు’ నంచుఁ బ్రతి వచించె.

‘అంతవాడవు ! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?’ యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
‘ఈ సమస్తము ఈ పృథ్వి నెనఁగు నిన్ని
పట్టి గ్రహింపు’నని వాడు ప్రతి వచించె.

‘అయిన గ్రహింపుమీ దీని’ నంచు వాయు
దేవుముండట నదియొక్క తృణము వైచె
తృణముఁ దరిసియు నతఁడు గ్రహింపలేక
క్రమ్మటి, ‘యిదేదో తెలియంగరాని’ దనియె.

‘ఇంద్రుడా! ఈ మహాభూత మేదో తెలిసి
రి’మ్మనుచు వారు మఱువుఁ గోరంగ నతఁడు
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె
అది తిరోధానమయ్యె నాయయ్యనుండి.

ఆయాకాశమున నె శో
భాయుత యైయున్న హైమవతి నుమఁ దరియం
బోయి మహాభూతం బిది
యేయట?’ యని యడిగె నెడఁద నెనసిన
తమితోక్

చ తు ర్థ ఖ ౦. డ ము

‘ఇదియె బ్రహ్మము ఇయ్యదియే జయింప
విపులసామర్థ్యమున మీరు వెలసినారు?’
అనుచు నాయమ వచియింప నమరవతియు
‘ఇదియె బ్రహ్మస్వరూప’మం చెఱుంగఁగలిగె,
న్దాపునందున్న బ్రహ్మమున్ దాకు కతన
‘ఇదియె బ్రహ్మ’మని మొదట నెఱుంగు కతన
నగ్నియును వాయు వింద్రుఁడు నన్య సురుల
నతి తరించెరి మహిమచే నతితరముగ.

దాపునందున్న బ్రహ్మమున్ దాకు కతన
‘ఇదియె బ్రహ్మమని మొదట నెఱుంగు కతన
నందఱినిమించి యింద్రుఁడే యన్య సురుల
నతితరించెను మహిమచే నతితరముగ.

ఇదియె త దాదేశం ‘బె
య్యది ధ్యానింపంగఁ దగిన దందురొ కన న
య్యది స్ఫురియించును మెఱు పటు
లది బ్రుగు నిమేషమున నెయాశ్చర్యముగాఁ.’

‘మొదట గ్రహించిన రూపము
నదమలగతి విరతిలేక సంకల్పింపఁ
బాదలును బ్రహ్మమునకు దరి’
ఇది యధ్యాత్మోపదేశ మీడిత మరయన్.

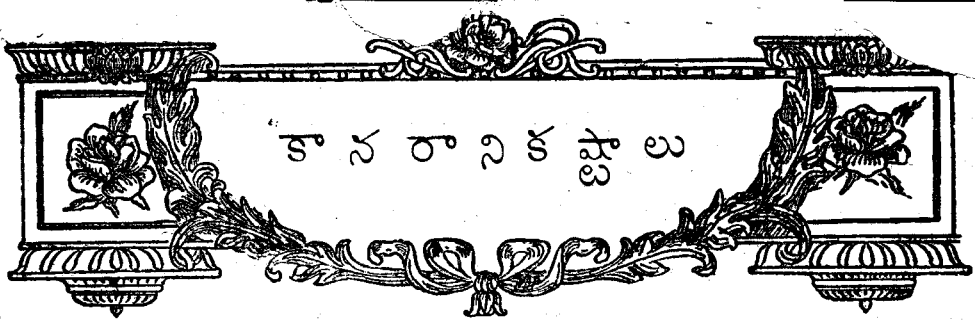
ప్రాణు లెల్ల బొందనగునట్టి బ్రహ్మము
ప్రాణులెల్లఁ బొంది యలరునంచు
భావమునఁ దలఁచి యుపాసించు వానిని
ప్రాణులెల్లఁ గొల్చు బ్రహ్మము నటు.

‘ఉపనిషద్రహస్యము చెప్పమో మహాత్మా!’
అనుచుశిష్యుఁడు గురు వేడ ననియె గురుఁడు,
‘ఉపనిషద్రహస్యమె యిప్పు డుక్తమయ్యె.
ఇపుడుచెప్పితి బ్రాహ్మి యన్నపనిషత్తు.’

‘దానికి దపమ్ము గర్మయు దమము నాది,
గలవి సిత్తిహేతువు లటంచుఁ దెలియు మాత్ర
సాంగముగ నొప్పు వేదముల్ సత్యనిష్ఠ
అరయ దీనికి నియతహా నాయతనము.’

‘ఎవ్వఁ డీ బ్రహ్మవిద్య ని ల్లెఱుంగఁ గలఁడో
వాఁడు సంసార పాపముల్ వదలివైచి
యంతమెఱుంగని శ్రేష్ఠహా నమృతపదవి
నధివసించును- తప్పక యధివసించు.

శంకరచీక్షితులు

౧

రెండు మాసములక్రితము నాభార్యను
 విడ్డను రాజమహేంద్ర వరమునకు
 18 మైళ్లదూరముననున్న పట్టణ మామె
 పుట్టింటి కంపియుంటిని. ఊమవార్త మధ్య
 మధ్య నాగ్రామమునుండి వచ్చుచున్న రైతు
 లవలన దెలియుచుండిననుపోయి వారినొకసారి
 చూచిరావలయునను నుద్దేశము మనస్సున
 జనించి నన్ను తొందరపెట్టుటచే పోయి
 వచ్చుటకు నిశ్చయించుకొని, శుక్రవారము
 మధ్యాహ్నము బయలుదేరుపడవలో బోవ
 లయునని తీర్మానించుకొని, తహసీల్దారు
 గారి యొద్దకు బోయి నాకు సోమవారము
 మొదలు నాలుగుదినములు శలవునిప్పించవల
 యుననియు, మూడవశనివారము నాదివార
 మునుగూడ గ్రామమును విడిచిపోవుట కనుజ్ఞ
 నీయవలయుననియు వేడుకొంటిని. మాతహ
 సీల్దారుడు కేవలము దయార్థిహృదయుడు
 కాకపోయినను, కఠినుడుమాత్రము కాడు.
 తాలూకా గుమాస్తా తన కెందఱు పిల్లలో
 ఎఱుంగుటకైన నవకాశములేనంత పనిగలవా
 డని లోకములో ప్రతీతియున్నను మాతహసీ
 ల్దారుడుమాత్ర మంతకఠినముగా మాచే
 రాత్రింబగళ్లు పనిచేయించకుండుట కీనడుమనే
 చిన్న కారణము కలిగినది.

తహసీల్దారుడు, హెడ్డు గుమాస్తాతో
 నర్కూటు పోయినప్పు డొక గ్రామములో
 సత్రమున మకాముగా నుండిరట. ఒకనాటి
 మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు ప్రక్క
 గదిలో నాతడు నిద్రించుచున్న సమయమున
 హాలులో హెడ్డుగుమాస్తా పనిచూచుకొనుచు
 గూర్చుండెనట! లోపలిగదిలో తహసీల్దారుని
 భార్య స్థూలదేహముచే వేసవితాపమును
 భరింపలేక, వినరుకొనుచు, తలుపువైచుకొని
 యుండెనట! అప్పుడొక కరణము హెడ్డు
 గుమాస్తానుజేరి కూర్చుండి కుశలమడుగుచు
 అయ్యా తమ కెందఱుసంతానమని” ప్రశ్నిం
 చెనట! హెడ్డుగుమాస్తా (పేరెందుకులెండు)
 చమత్కరి, దేవాంతకుడు, మాటలీతో
 పొట్టవ్రక్కలగునట్లు చేయగల విదూషకుడు,
 గొంతు సవరించుకొని ఈరీతిగా నారంభించి
 నాడట!

“నాయనా! అడగరానిప్రశ్న నడిగి
 నావు! తాలూకాగుమాస్తాయంటే ఏమను
 కొన్నావు? చెప్పెదవినుము. సూర్యోదయ
 మింకను గాకుండగనే బయలుదేరి, యజ
 మానియొద్దకుపోయి, కాల్యకృత్యములకైనను
 తీరిక లేకుండ 10 గంటలవఱకు నున్న పనియు
 లేనిపనియు జూచికొని, ఆపురాపురని యిల్లు

జేరి దేహముతడసియు తడియనట్లు నీరు ద్రిమ్మరించుకొని, సంస్థవార్చుట కైనను దీరిక లేకుండ నోటినిండ గ్రుక్కికొని, తోడుగు కొనుచున్న కోటుతో చుట్టుకొనుచున్న తల పాగాతో పదునొకండుగంట లైపోవునేమో యను బెదురుతో పోయి, ఆఫీసులోపడి, రాత్రి పహరాజవాను బలవంతముగా దీపములార్చు వజ్ర కుడి గాలి యనక, వాన యనక, యంధ కార మనక, రాత్రి పడవంటికో పండ్లం డింటికో యిల్లుచేరునరికి నిశ్శబ్దముగా నున్న యింటిలో, ఏములనో గుర్తుపెట్టుచు నిద్రించుచున్న యిల్లాలిని, లేపుటకుగాని, తిండిదినినదో లేదోయని విచారించుటకైన నోపికలేని హేతువుచే, నిటనామె వండిపెట్టిన మెతుకులను నిద్రాపరవశుడై నోటియందు వైచిగొనుచున్నానను నమ్మకముతో క్రిందకు జారవిడచుచు, ఆపీటయొద్దనో, లేక సమీప మున నెచ్చటనో హస్తప్రక్షాళననైన సరిగా జేసికొనక నిద్రించుట మాకు నిత్యవిధి. తిరిగి తెల్ల వారకమునుపే, యధికారి యింటికేగవలయుగదా యను బెదురుతో సరిగా నిద్రకూడ బోవుటకవకాశములేని మాకు పిల్లల కవకాశ మెక్కడిది? ఏవ్రతబలముననో, మఱేకారణ ముననో సంతానముకలిగినను, చేసికొనిన భార్యగతి నే విచారించ నవకాశములేని తాలూ కాగుమాస్తాకు, వారలసంగతి దెలిసికొనుట కవకాశ మెక్కడిదినాయనా!" అని యింకను నిద్రలేచిన నేమేమో వదరినమాట లాప్రక్క గదియందు నిద్రలేక, తాపముచే నిటునటు బొరలుచున్న యధికారియిల్లాలు వినవిధిలేక

పోయెను. తరువాత నామె పెనిమిటితో నేమి చెప్పినో నాకు దెలియదుకాని, సాయంకాల మాయన పెండ్లుగుమాస్తానుబిలిచి, "శేషప్ప! ఏమిటి మధ్యాహ్న ముపన్యాసమిచ్చినావట? యని యడిగినాడట! "ఏదో సంసారతాపత్ర యమండి! కష్టసుఖములు చెప్పకొనుచున్నాము" అని శేషప్ప బదులు చెప్పెనట. తిరిగి రాజమహేంద్రవరమున కరుదెంచి నది మొదలు తహసీల్దారు "సాయంకాల మారుగంటలు దాటిన తర్వాతగాని, ఉదయము పదునొకండు గంటలకు బూర్వముకాని కచ్చేరీయందు గుమాస్తా ఎవ్వరు కన్పడినను జుల్మానావిధింప బడును" అని నోటీసును పంపించినాడు. నాటి నుండియు మా శేషప్పను "సంసారసంక్రంద నుడు" అని మేము పిలిచెడివారము. ఆనాటి నుండియు మాతహసీల్దారుని కఠినత్వముకూడ మాటుపడుట కారంభించెను.

"అన్ని దినములు నీకు శలవిచ్చుటకు వీలు లేదు. ఒక్కసోమవారముమాత్రము 'రజా' నిచ్చెదను కావలసినచో ఈదినముననే, ఒంటి గంటకు పడవకుబోవచ్చును" అని, ప్రత్యుత్తరనిరోధకముగా యధికారిపలికినమాటలకు సంతసింపవలసినచెప్పును. భార్యబిడ్డలను జూచి రావలసినది నేనుచెప్పియుండుటచే నాతడా దినమైనను శలవిచ్చి యుండెను. లేనిచో నాతడు వృధగా నెవ్వరిని శలవుదీసికొన నీయడు. వెనుక నొకదొర, తద్దినమనిచెప్పిన తప్ప, గుమాస్తాలకు శలవియ్యకుండెనని చెప్పెడివారు. అందుచే వారు, ఉన్నట్టియు లేనట్టియు, గతించినట్టియు, జీవించినట్టియు బండు

గులపేర్లు చెప్పి, వారితద్దినమని ఆ “తద్దినాల దొర”యొద్ద శలవుదీసికొని పోవుచుండిరని ప్రతీతి. అదియొక్క పెద్దగాథ. తరువాత నెప్పుడైనను జెప్పెదనుకాని అదేవిధముగా, భార్యాబిడ్డలవిషయ మనినప్పుడు మాత్రము మా తహసీల్దారు ఇంతవఱకెన్నడును శలవర్జిని వృధాపఱపలేదు.

ఆదినమున (శుక్రవారము) మధ్యాహ్న మాఝీసునుండి యొంటిగంటకు బయలుదేరి, యొంటికివచ్చి, నాతల్లితోచెప్పి, పిల్లవానికి బజారులో మిఠాయినిగొని, రెండుగంటల లోపుగా పడవల రేవును జేరి, ముందుబయలు దేరనున్న పడవను కనుగొని యెక్కితిని. నేను, నాయిల్లు దాటివచ్చునప్పుడుమాత్రము, వీధిలోని రాయియొకటి కాలిబొటనవ్రేలికి తగు లుటచే నది యపశకునముకాదని నిశ్చయించి కొని బయలుదేరితిని కాని, నే లి బాధ మాత్రము మధ్యమధ్య నావిషయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచుండెను. స్వల్పముగా వీచుచున్న పైరుగాలి సహాయమున మాపడవ బయలు దేరెను. దినమెల్ల బడలియుండుటచేతను, లోనికేగి, త్వరలో గాఢనిద్రామగ్నుడవై పోతిని.

సుమారు నాలుగుగంటలకు ఉక్కు నగ నుండుటచేతను, ఎండతీవ్రత తన దేహ మంతయు స్వేదమయమగుటచే, నిద్రనుండి మేల్కొంచి, పడవలోఁబలిభాగమునుండి పైత ట్టుపైకరుదెంచి కూర్చుంటిని. సాయంకాలము కావచ్చినను, ఎండ నిష్పలజేటగుచుండెను. ముక్కురంధ్రములనుండి వేడిశ్వాస వెలువడు

చుండెను. ఎచ్చట నొక్కయొక్కైనను కదల కుండుటచే, వాయుదేవుడు కూడ నిలిచిపో యెను. ఆవేసవికాలమున నిట్టిలక్షణములు ప్రకృతియం దెట్టితీక్షణతను గలుగజేయునో అందఱు నెఱింగినవిషయమే. పడవకళాసులు తెరచాపదించి అందిన ప్రదేశములయందు గడ లనహాయమున పడవను ముందునకు సాగించు చుండిరి. రాజమహేంద్రవరమునుండి ఆరేడు మైళ్లదూరము వచ్చియుండనోపునని మేమూ హించి, నడుమనడుమ, గోదావరినుండి యుద కము నంగనత్రుసహాయమున చెంబులతో పైకిదీసికొని త్రాగుచు, స్వేదహాసమున దాని నంతయు వెలికిగ్రక్కుచు, బహిరంతస్తాపము లచే నేనేకాకుండ, పడవలోనివా రెల్లరును గూడ తహతహపడుచు, నీటిలో కూర్చుండి నచో, శీతలముగానుండునేమో యని మేమ నుకొంటిమి.

ప్రకృతి మాప్రార్థనల నాలించెను కాబో లును ఆకసమున నొకమూల చిన్న నల్లటి మచ్చవలె గన్పడుచుండిన ప్రకృతి సేవకు డుప్పొంగినట్లు కొంచెముకొంచెముగా నభి వృద్ధి నొందుచుండెను. కళాసులు దానిని గమనించి “వచ్చెగాలిదుమారము— సుడిగా లినచ్చింది” అని కళవశలపడుచు పడవను సుమారు నూటయేబదిగజముల దూరమున నున్న యెడ్డునకు జేర్చుటకై విశ్వప్రయ త్నము జేయనారంభించిరి. తన స్వేచ్ఛాప్ర చారమున కీతప్పత్రాగినకళాసుల యడ్డువా రనికాబోలును, తనసహధ్యాయులు గు వాయు దేవుని సహాయమును దీసికొని, మేఘ మాకస

మంతయు గప్పివైచెను. ఒడ్డును జేరగలమా లేదా అని, చీకాకుపడుచు, తటతట కొట్టుకొనుచున్న గుండెలతో దిగులుపడుచున్న ప్రయాణికుల ప్రశ్నకు సమాధానముగా కాబోలు “రంయి, రంయి”మను ధ్వనితో సుడిగాలి పీవమొదలిడెను. పడవయొక్క తెర చాప నదివఱకే దింపియుండుటచే కొంతవఱకు వాయుతాడనము మాకు మొదట బాధకరముగా గన్పడలేదు. అప్పటికి మే మొడ్డునకు సుమారేబదియరువది గజముల దూరము వఱకు పడవలో చేరగల్గితిమి. గాలి విజ్రంభించెను. ఇటునటు నుయ్యాలవలె, పడవ, యా పబడుచుండెను. కళాసులు సర్వవిధముల బ్రయత్నించుచుండిరి. ‘పట్టినము వీరభద్రా! రక్షింపు’మని గోలపెట్టుచు ఏ నిమిషమున, పడవ తలక్రిందగునో యని భయముతో నిల్వబడియున్న ప్రయాణికులనున్న స్థలములనుండి కదలినచో పడవ తప్పక తలక్రిందగుననికొంచెము మోటుగా పడవవాండ్రదలించుచుండిరి. గాలితాకుడుచేతను, పడవవాండ్రప్రయత్నముచేతను, గట్టునకు ముప్పది గజముల దూరమువఱకు పడవపోగలిగెను. అప్పుడొక కళాసును, నొక ప్రయాణికుడును ధైర్యముదెచ్చి కొని పడవత్రాటిని పట్టుకొని, గట్టున కీడుకొని పోయి, తమ మెంట పడవను లాగుకొనవలయునను సంకల్పముతో నీటనురికి, గట్టున కేగుచుండిరి. కాని ఆగాలిలో నెంతవానికైన కన్నులను మూసికొని, ఎదురీదుట కష్టసాధ్యమే! వారింకను నొడ్డును జేరనేలేదు! ఇంతలో పడవ తెరచాపకొయ్య, ఆగాలి

దెబ్బకు, “ఘర్”ని విడిగి, “దబ్బ”ని క్రింద పడెను. ఆతొందరలో నిటునటు తప్పకొనగల వారము తప్పకొంటిమికాని దురదృష్టవశమున నాకొయ్యపడుటలో నొకనిజబ్బపైబడి, వానిని పడవతట్టుపై పడద్రోసి, యొకముసలి యామె తలపైబడి త్షణములో తట్టంతయు రక్తమయమగునట్లు చేసెను. ఆముసలియామె, యాక్రందనమును, రక్తసిక్తమగు నాతట్టును జూచి నాగుండెలు “గుభిల్లు”మనెను. ఈ హఠావిడిలో పడవ ఇటునటును భయంకరముగా నూగజొచ్చెను. “బ్రతికియుండిన బలు సాక్షై న దిని జీవంపవచ్చునని” తలంచి చిన్న నాడెప్పుడో పదిబారలదూర మీదినజ్ఞాపకముదెచ్చికొని, నేనును, నీటిలోని కురుక నిశ్చయించుకొని, పడవ పట్టినమెప్పటికైన జేరినచో, నాసామానును జాగ్రత్తగా తేవలయునని కళాసులకు జెప్పి నీటిలోని కురికితిని. నీటిని తాకినంతనే నాకొడలంతయు జలదరించెను. చేతులార బుద్ధి పూర్వకముగా గంగాప్రవేశమైతిని!

ఏనా డీదినయీత! కాకినాడలో కాలువలో నెప్పుడో పదిబారలదూరము పదిమంది మిత్రులమధ్య ఈదనేర్చిన నాకీయఖండగోదావరిలో నొకబారయైనను పడకపోవుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది! ఆజలరాశిని, ఆప్రకృతి భయానకరూపమును జూచి, గట్టుచేరగలనాయని నాకనుమాన ముదయించెను. ఆయనుమానముతోడనే నీరసముకూడ బయలుదేరెను. పడవలోనే నిలిచియుండినచో నలుగురితోపాటే కాగలదనియు, నీవిషమాప

నేను నేనేతెచ్చుకొంటిననియు, నుండించుకొనిన నేమిపు యోజనముకీ ఎట్టులో పదిబారల దూరముపోవునని కాయాన మారంభించెను. చేతులు లాగజూచెను. ఒకసారి నీటిపై నిలువ లేక, యొక గ్రుక్కెడునీరుకూడ మ్రింగవలసి వచ్చెను, “చచ్చె, బ్రాహ్మణుడు చచ్చె” నని పడవలోనివారి యాక్రోశము స్ఫుటముగా నాకు వినబడెను. ఇంతలో మొదటబయలు దేరినయిర్వరును నాయవస్థనుజూచి, తమ చేతియందున్న బలమైన పడవత్రాటినిపట్టు కొని నెమ్మదిగా రావలసినదని నాకు ప్రోత్సాహము గలుగజేయుచు నీటిపై యాత్రా దిగి నాయుద్ధకు జేర్చుటచే దానిని బట్టుకొని, భవలక్ష్మముతో నిక నొకరెండు బారలు జేరుగలిగిని, అప్పుడాయుద్ధజిలో కొంచెము విడవంతుడైన ప్రయాణికుడు తిరిగి నీటిలోని నుండి నాయుద్ధకుజేరి, తా నొక చేతితో నాయుద్ధకు, రెండవచేతితో, నాకు నడుమనడుమ ననాయముజేయుచు, నాగాలిదుమారములో నున్నట్టుకేల కొడ్డున కీడ్వగలిగెను. గాలి యొకడు తగ్గలేను. నాలుగు నిమిషముల కాలము శ్రమకీర్చుకొని, పడవ నొడ్డునకీడ్చు తన మేము ముగ్గురము వెంతప్రయత్నించి నను గాలిభారముచే, మాకది సామర్థ్యముకాక పోయెను. తరుకకు విసిగి వేసరి, చేరువనున్న యొకతమ్ముచెట్టున కాత్రాటిని గట్టిగా బంధించితిని. అరగంటవఱకు నాగాలి మరల లేదు. తరువాత నాలుగైదునిమిషములవఱకు చినుకు లుండెడి, తిరిగి ప్రకృతి లిర్మలమై పోయెను. గడల నొడ్డునగా నాకీకొనలుమారునహాయిముచే

యొటచే, ఈసారి పడవ నొడ్డునకీడ్వగలిగితిమి. కాని, పడవవాండ్రా రాత్రికి దాని నచ్చటనే కట్టియుంచదమనియు, తిరిగిపైరుగాలి తిరిగిన గాని, బయలుదేరమనియుచెప్పటచే సమీప గ్రామస్థు లిద్దఱు నాకు తోడువచ్చెద మనుటచే, నావస్తువులను పడవవాండ్ర కప్పజెప్పి, నావిడ్డకై కొనిన మిఠాయిపొట్లమును దీసికొని, అచ్చట కింకను పట్టినము 11 మైళ్లున్నను, రాత్రి 10 లేక 11 గంటలకైన నిల్చుచేరగల నను సమ్మకముతో నీరసముగా నున్నను, భార్యాబిడ్డలను జూడవలెనను నాత్రముతో బయలుదేరి, నడుమనడుమ కూర్చుండుచు, అర్ధరాత్రికి పట్టిన గ్రామసమీపమును జేరి తిని. అచ్చట నాతోవచ్చిన ప్రయాణికు లిర్వరును నాకు దారినిజూపించి, తమదారి నేగుటచే, నొంటిగా గ్రామమును బ్రవేశించి, తిన్నగా నామామగారియిల్లు జేరి, తలుపు దట్టితిని. అర్ధరాత్రమగుటచే కాబోలును నా కెవ్వరును భదులు పలుకకుండుటచే తిరిగి రెండుమూడు సార్లు తలుపును గట్టిగట్టి “తలుపు! తలుపు!” అని అరచితిని.

‘ఎవరువారు? దూరముగానుండుండి తలుపుదీసెదను’ అని కాబోలును నిద్రాముద్రాంకితమైన యస్ఫుటనాదము విని “నేను- తలుపుతీయండి” అని తిరిగి హెచ్చరించితిని. ఆలోపలనుండి వచ్చినశబ్దము మాయత్రగారిమూలు గువలె నుండుటచే నేనీసారి సగౌరవముగా నంటిని. ఇంతలో నాపతివ్రతి “తలుపు ముట్టుకొనకండి, తీస్తాను” అని సహజస్వరముతో, ముట్టుకొని తలుపుదీయుటకు లేచెను. తల్లి

కూతుడు లిడ్లకు నొక స్వయంవరముగలవాడని నేను మరచితిని. తలుపుదీసి కొంచెము వెనుకకొత్తి గిలి, “నన్నట్లువీధిలోనికి పోనీయండి, మీరు లోపలకు బోవచ్చును” అనెను. ఇదివఱకున్న స్వల్ప ఉత్సాహము కూడ నితటితో నశించి, నాయరుగూడ చతికిలబడితిని. నాభార్య యింటిలోనికి పోకూడదని గ్రహించుటయే నావిషాదమునకు గారణము; కాని నాకష్టము లంతటితో తీరలేదు.

“మంచినమయమునకు వచ్చినారులెందు! నిన్నయదయము, అమ్మయ నాన్నయ, శీతానగరము పోయినారు, తాతయ్యమాత్ర మింటిలో నున్నాడు. నేనీసాయంకాలము బయట జేరితిని. గ్రామములో నికొక జాహ్నముల యిల్లు లేదు కదా, ఎట్లుచేయవలెనని యనుకొనుచున్నాను, తాతయ్యకు కండ్లు కనబడవు గదా గోదావరి నీరెట్లు”

“ఛీ, నోరుమూయుము, పాడుగోల నీవును!” అని నావినుగుదలనంతయు వెల్లడించుచున్నది. ఆమె నాకష్టము చెప్పుచున్న దానికర్థమిది. “ఇంట వంటచేయుటకు దిక్కెవ్వరును లేనికాలమున, సమయమునకు నేను వచ్చితిని కదా, ఇక నామెకు భయములేదట. సోమ వారమువఱకు వంటచేసి, నాభార్య ఋతుస్నాతయైన మధ్యాహ్నమో, సాయంకాలమో బయలుదేరి నేను తిరిగి రాజమహేంద్రవరమునకు బయనమైపోవలయును కాబోలు” నను వినుగుచే నే నామె నడపించితిని కాని నాయ వస్థ యంతయు విననతర్వాత నామె పడిన సంతాప మింతింతకాదు. ఆసంతాపముతో నాయుదేవుడును, పడవవాండ్లును, అధికముగా శలవీయని నాయధికారియు, నామె కావచ్చు కిగిరియైనను, నా కేయకానందము?

అమూఁడుదినములును వంటరాని పోతువుచే నుడికియు నుడకనిపాకము భుజించుటచే గలిగిన కడుపుబాధతోడను, అలవాటులేనిలత్వముచే కాలిన చేలిబాధతోడను, అప్పుటనే యవలంబింపవలసిన గంగాధరత్వముచే గలిగిన యొడలి నొప్పలచేతను, కేవలమును కొంటెయగు నామూడేండ్ల ప్రాయముగల బిడ్డచేసెడు నల్లరివలనకలిగిన చికాకుతోడను, అన్నింటికంటెను, సాప్రయాణము తొడకిట్లు పరిణమించెనుకదా యను నజమానముతోడను, నేను పడినయవస్థ శత్రువునకైన కోరరాదని నేననుకొనుచు, సోమవారమునాడు సాయంకాలము కొవ్వూరున కేర్పాటు చేసికొనిన యొంటెద్దుబండ్డికై వీధియడుగుపై కనిపెట్టుకొనియున్న సమయమున, నేను తన చమత్కారమునకు మెచ్చుకొందునను నుద్దేశముకాబోలును, నాభార్య నాయొడ్డుకువచ్చి, “సమయమునకు దేవుడువలె వచ్చి ఈమూఁడుదినములు గడిపినారు” అని ప్రార్థించెను.

“ఎవరిపైన పంపి, శీతానగరమునందు నీతల్లిదండ్రులను బిలిపించి, సరిగా వాదము దినములలో రాజమహేంద్రవరమునకు నీవు రాకపోయినచో ఇక నాసంగతి; తెలియునా?” అంటిని. ఆమెకు నవ్వువచ్చుచున్నను, పరాభవాన్ని నన్ను పీడింపజొచ్చెను. కాని, ఈ పరాభవమున కామె నేల నిందింపవలెనని, నాలోనేను శాంతిబొందితిని. తిరిగి పడవపై బ్రయాణముజేయవలదని నాభార్య నిర్బంధించుటచేతనే, నేనాదినమున కొవ్వూరున కొంటెద్దుబండ్డిపై బయలుదేరవలసి వచ్చెను. “కానరానికష్టములకు” గర్తలెవ్వరో, ఈనా కష్టములకుకూడ బాధ్యులువారేయని నాలో నేను తృప్తిబొందవలసి వచ్చెను.

అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రి గారు

క నులన్ సమ్మదబాష్పముల్ గురియఁగా గాత్రంబురోమాంచముం
గనఁగాఁ జిత్తము పారవశ్యమునఁ దూఁగఁ గుత్తుకఁ గద్గద
స్వనమొప్పారఁగ నస్ఫుటంబులగు బాసల్ వల్కుచున్నాఁడ వే
వ్వనితోనో? వివరించి చెప్ప మిట భావించిచ్చి, భక్తాగ్రణీ!

మ. చిరజీర్ణంబు, విశాలపత్ర శతనజ్జీభూత, ముద్యద్భుతా
క్షరముం, జందనపంకసిక్త పటరతూపత్రముఁ, యుష్మ దా
దరపాత్రంబు, హృదంతరసితకరాంతస్థంబు, శ్రీరుక్మిణీ
వరచిత్రాన్విత, మద్ది భాగవతమా? భాషింపు భక్తాగ్రణీ!

మ. తగుకాలంబుల నిత్యకర్మముల నిధ శ్రద్ధ గావించుచుఁ
సగుణబ్రహ్మముఁ బార్థసారథిని బూజల్ సేయుచుఁ, రజ్జు న
ర్పగతిఁ, దేహ మనాత్మనాఁ గనుదు వైరాగ్యంబుఁ, బూర్ణంబుగా
భగవద్గీత పఠించినాఁడ దని నే భావించు, భక్తాగ్రణీ!

శా. నీచిత్తంబునఁ దోచురూప మది వర్ణింపంగనౌనేని నీ
ధీచాతుర్యముఁ జూపి చెప్ప మది యేదీ? బర్హ చూడంబో? నీ
తాచేతోహరమో? సుధాకర కళోత్తంసంబో? మూర్తిత్రయ
ప్రాచుర్యావసథంబో? ముక్తజనతాభావ్యంబో? భక్తాగ్రణీ!

మ. తులసీమాలలు కంఠభాగమున ముద్దుల్ గుల్కు, హస్తాబ్జముం
గళతాశధ్వని మిన్నుముట్టఁ బడ యుగ్మం బంటి నత్కింకిణీ
కలనాదంబు సెలంగ, నృత్యమును వేడ్కం జేయుచుఁ, మూఢులఁ
దలలఁ ద్రిప్పగఁ జేయఁ జాలితివి జోతల్ నీకు భక్తాగ్రణీ!

మహాపతివ్రత

క్రిష్టిపల్లి సూర్యరావు గారు

మహాపతివ్రతలకు నమస్కారము. అనూయ లేని తల్లులకు దండములు. గర్వరహితమైన జనకులకు మ్రొక్కులు. శాంతస్వభావముగల మాతలకు జోతలు. ఏ ముగ్గురు తల్లుల దయలేకున్న బ్రపంచములోనివారు తలయెత్తుటకు వలనుపడదో వారికి సాష్టాంగములు. ఏ పురుషుడు రాకున్న లోకములోని కథలకు గాథలకు మొదలుగాని తుదగా నిదోరకదో వారికి మోద్దురేలు. సకలకల్మషములను దొలగించు గంగాదేవికి వందనములు. తలయెత్తి గగనముమీదికి రెండుచేతులు జూచి జయజయధ్యానము చేసితీమా వైకుంఠమును సత్యలోకమును మనస్తోత్రములు చేసినట్లు వెంటనే ప్రత్యుత్తరమిచ్చు తంత్రీమార్గము ఖేచరవాణికి స్తుతి కదంబము. లోకులకు భక్తి కుదురుటకును, గర్వము తొలగుటకును, మంచిపేరు గడించుటకును, మహాత్ముల మహిమముఁ దెలిసికొనుటకును లోకజ్ఞానము సంపాదించుటకును, దోషములు నశించుటకును, సన్మార్గమున బుద్ధి నిలుచుటకును బుద్ధికాలులైన మనపెద్దలు బహుకాలము క్రిందటనే విశేషముగాఁ బ్రసంగవశమునఁ గథలక్రిందఁ గొందఱుచారిత్రములు వ్రాసిపెట్టిరి. అట్టివానిలో నేను నిన్నమొన్న నొక్కచో నొక్కకథ విని నాచెల్లెండ్రుకు వినిపించుచున్నాఁడను. ఒక్కసారి చదివినంతనే తెలియునంత తేటగా నున్నది. నావ్రాతలోనే కాని కథలోఁ దికమకలు లేవు. విషమసంఘటన లేవు. సందేహములకు సందులేదు. నావెట్టి నన్ను విడువలేదు. సహోదరీతిలకములార ! దినదినమును దీనిని బఠించి నావెట్టి యేదియో కనుగొంటిరా కొన్ని దినములకు నాకు

సంతోషము గలుగును. నిర్మల హృదయములతో నావ్రాతలను జదివి పరీక్షించిన నామేనగోడండ్రుకు గొన్ని రహస్యములు మీరు తెల్పగలరు. కథ చెప్పెదను వినుండు.

అగ్నికిఁ జెదపట్టునా ! పట్టినదని చెప్పుకొనుచు న్నారు. ఒకప్పుడు తనలో దిగి మునిగిన వారి పాపములను బటాపంచలుచేయు గంగాదేవిని మనము విడిచిపెట్టిన పాపములన్నియు మొత్తమై “మాచితిరా బుద్ధిలేని నరులకు బుద్ధివచ్చుటకై మనము పట్టుకొని వారిని బాధించుమండ సహింపక గంగ మనదారికడ్డు వచ్చుచున్నది. కాబట్టి దీనినెట్లయినఁ గష్టపెట్టవలయును. అట్లును సంతప్తులు చుట్టుకొని పట్టులు దీపముమీదికి దివ్యారుఘు బుద్ధులు ముసరికొనునట్లు చుట్టఁబెట్టుకొని యెవ్వరికిని లాంగక గంగపు గలత పెట్టుటకంటె వేఱుమార్గము మనకుఁ బగతీర్చికొనుటకు లేదు.” అని గూడుపుటాణి చేసినవి. మాచితిరా దుర్వార్ధల లక్షణములు. లోకుల కష్టములను దొలగించఁజూచు భాగీరథి ప్రయత్నము వానికి సరిపడలేదు. పట్టుపట్టుమని నడుము గట్టినది. వానికీరీరములు మసిబొగ్గులకు గరువులు. నీలమేఘములకుఁ దాతలు. కంబళి పురుగులకు మూలదుంపలు. మిడిగ్రుడ్డు, మిట్టపండ్లు కుఱుచచేతులు, తుప్పతలలు, దొప్పచెవులు, దోనకడుపులు, తొంటకాళ్లు లేలుకొండలవంటి గోళ్లు. చాలు, చిరాకుగా మీకు భయముపుట్టు వర్ణనములను గట్టి పెట్టెదను. ఇట్టిదరిద్రవర్ణనలపై మనసుగలవారునుగలరు, వారికై నవలలు నేడు తీపుకొటానకొట్టు బయలుదేరు

మనే యున్నది. సత్యము చెప్పెదను. ఇప్పు డిట్టి వర్ణన
మీరే లోకులకు దుది. ముఖము వద్యమును బోలునని
చెప్పిన. ముఖములో రేకులున్నవా, కింజల్కములున్న
వా, మిద్దెలన్నవా, పరాగమున్నదా, సరియైన పోలిక
లేదు. స్వభావముగా వర్ణించుట చేతగాదు. చూడఁడు యా
మిసరికలో - జగదేక సుందరిని శోకపాలుఁడు వర్ణించి
వాఁడు. ఆమెముఖము చూడఁగ నే దుఃఖిన్నుదములకు
దుఃఖముపుట్టును. సంతోషముగా నున్నవారికి మఱింత
సంతోషము కలుగును. ఏడ్చుచున్నవారు చూచిరేని
యేడ్చుచున్నట్లే కనఁబడును. దుఃఖమునకుఁ జెల్లెలు.
నొకమునకు తోడఁబుట్టు. ఆనందమునకు వేఱువిత్తు.
అదో యిట్లుండివలదాయని యిప్పటికపులు పూర్వ
లకు దెగదుదురు. పోనిండు మనము వీరిని దెగఁడనెల.
ఎవ్వరికిష్టములైన గ్రంథములు వారిని జడవనిండు.
పాపములు గంగను జుట్టుకొన్నవి. ప్రైబడలేవు. వెంబ
వీరిముఖము ముట్టుకొనలేవు. తాడఁబోవును, గిల్లఁజూ
మును, అక్కడలమను. కొఱకఁగఁడగును. ముందునడ
చుటకుఁ గాలాదునంతస్థలమియ్యవు. చేయి విద్రుదుకొను
మకు జేసెడు, లాడి తెఱఁడు, బెత్తెఱఁడు సందుండనియక
ప్రశ్నిఁజేసి, సేడుగోదు, నెలగాదు, సంవత్సరము
గాదు యాగములకొఁది బాధింపఁజొచ్చినది. మనకుఁ
గడ్డముల నడుమ రెండుదినములు వాడుకయైనదా సహిం
చి వారిలో మేలఁగఁగలము. గంగకు మాత్రము పాప
ముల నడుమ నెన్ని నాళ్లుండినను ప్రాంతముకాలేదు.
కొన్ని నాళ్లు సావాసముచేసిన వారు వీరగుదురన్న
సామ్యము గంగయొద్దస్థిరమైనది. పాపము! పాపము
బ్రక్కసారిగాఁ గఱచుటకు నోరు దెఱచిన గంగ
కర్మలు మూసికొనును. బహుశుటకు గోళ్లువిప్పి మొగము
మీఁదికి జేతులెత్తిన రెండుచేతులు మోముపైఁగడ్డ
కొనును. సాధనములు నెడకనది. పెరటిచెట్టు ముంపు
ముఠాదు. తాడు సరస్వతిలోనో యమునలోనో ముని
గిన బాపములు తొలఁగువా యని తలఁచెను. ఏపుట్ట
లో వేమామున్నదోయని తా నెఱింగియున్న సుమస్త
వదులలో తుదకు చాటిపడియులలో - మునిగినట్టి
ముఠింబి పంకమంటుకొన్నదిగాని తగ్గలేదు. ఎక్కడ
దెన్నలోయ గతి, పాపము మూడుకొవలయము.

దొల్లపెట్టెల మేఘులుఁగదీయు కాలువకుఁ దనమే
మాడదీసికొనుట కింకొకకాటు కావలయును. ఆయన
పాపములను బోగొట్టు దాననైనను నాపాపమును
బోగొట్టుట కింకొరిసహాయము కావలసివచ్చినది. అట్టి
మహాత్ముఁడెవ్వఁడు? పరమేశ్వరుఁడు గాక మఱి యె
వ్వఁడు? గంగ యోజించినది. ఈపనికి మగవారి దాఁకఁ
బోవలయునా. ఆడువారి బాధ లాఁడువారే తొల
గించుకొనుటకై - స్త్రీలవైద్యశాలలు, స్త్రీలపాఠ
శాలలు, స్త్రీలసభలు, స్త్రీలకు స్త్రీలే-ఆహా! భూలోక
మా! మాఁడు లోకములకు నీవు మధ్యవర్తివి. మగ
వారికంటె బ్రతికార్యమునకు స్త్రీలే ముందు - ఆడూడి
చేయఁబూనని పని లేదు. ఉద్యోగము మొదలు యుద్ధ
మువఱకు - సవరికరము, సాయుధము, సహాయము,
సపతికము, సమైత్ర పరివారము. ఓ స్త్రీ సమాజమా!
వచ్చుచున్నదానను. అయ్యో! పరమేశ్వరుని గాఢని
యబల వేడుట యెల? ఉండనీ, యెప్పటికైన బుధికి
వత్తురు. మనముగువలను వేయెండ్లు వర్ణనిమ్ము. నిస్సందే
హమయిన స్థలమునకుఁబోయి త్వరలోఁ గుదుర్చుకొనక.
అనునాకాదా! ఏమా! అనుసందేహస్థలమున కిచ్చుమల
దు. ఇట్లని తమలోనిలోపములు దలఁచుకొని. భగవం
తుని వైపునకే మరలినది; దేవా నాపాపములను బోగొ
ట్టుము. నీ నెలవుపై నేను సామ్రుల పాపములను దొల
గించుమద్యోగములో గుదిరితిని. పశువులకై చేసిన తేజ
మందు తనకుఁ బనికిరాకపోయిన నతని వైద్యమేమిపనికి
చేయకాకరకాయను జక్కఁగాపండి యందఱకుఁ బెట్టి
వంటవాడు దానిందినఁజాలఁడు. ఓ సకలేశ్వరా!
నన్నుఁగాంచి లోకులు నవ్వకుండఁ గాపాడుము. ఎప్పు
డుదీపము సన్నగిల్లునా! యెప్పుడు చుట్టుపెట్టుకొందు
మా యని దీపస్థానము నాశ్రయించుకొన్న చీకఁటల
వలె నన్నాశ్రయింపుకొన్న పాపములు నావాక్యమున
గోరుచున్నవి. కట్టుబాగిన వారి చేతిలోని చిడ్డవలె
గున్నదానను. అట్లొక యొక్క మునునది. కలగుండు పక్షి
మంటివి, పంకమన్నును నన్ను లేదీయును. దుఃఖిప్రవా
హమునుండి నన్ను దరిఁజేర్చుము. అనె పరిపరివిధముల
దేవుని వేడికొనినది. రాజాగారివ్రాసికొన్న మార్గగా
వత్తునును ముఖ్యమంత్రియొద్దనుండి ప్రత్యక్షమయి

వచ్చునట్లు జగదీశ్వరునకు జేసికొన్న జేడికోళ్లు గగన సరిస్థితినుండి యీక్రిందకితని బ్రతుకైతరమువచ్చినది.

“జీ గంగాదేవి! వెనువేటు. నీయాపదలు కాపు రముచేయవు. వ్రేలుపై గొండయెత్తిన కృష్ణుడు మట్టి యాకులో దేలివాడు. కాలగతి దప్పించుకొనుటకు వశముగాదు. లోకుల పాపములన్నియు నిన్ను గాప వరపు జేడివలె బట్టుకొన్నవి. నీది దీర్ఘ బాధ్యము. కాలమునుబట్టి స్త్రీలకు వైద్యము స్త్రీలే చేయవల యును. సంచితట్టగల వైద్యురండ్రును వైద్యము. పట్ట వములోని వైద్యము పనిచేయున్నది, బల్లలలోబడి నీరు గాలి మార్చికొనును. మందులు మాత్రలు నీకోగము గుడుర్చుటవు. ఏవో వైద్యుల రక్షప్రాగో మంత్రపు నీకో నేర్చిన సిద్ధురాని నేవింపును. తిరుగుము, కర్మ పరిపక్వము కావలయును. ఏనీమనైద్యుడుగాని నవజ్వర పక్వముగాదగిన కోగిని సాయంకాలమునకు లేవదీసి కూర్చుండ బెట్టలేడు. కోగము రొట్టువేయును. అతి గర్వముగల దుష్టకవివలె నీకర్మముగానండ మాటలాడు చున్నదాననేమో, అచ్చ తెనుగు గా జెప్పెదను వినుము. కలలోనైనను బరియాచకముగా దవపెనిమిటి కెదురాడక తలలో నాల్గువలె బూసలలో వారమువలె తోడునీడవలె ద్రాడుతో దున్నమువలె జరించు పతి వ్రతను నెడమును. పతివ్రతయను మాటకర్మము, పతివ్ర తకు నీకు చెల్లనక్కరలేదు. కావలయునేని వేటొక చోట చెల్పెదను. అట్టి యిల్లాలివలన నీకష్టములు నష్ట మగును. కొప్పువెట్టినదెల్ల బప్పువండజాలదు. బుగ్గట్టి నంతనే బ్రమసిపోతుము.” అని మాటలు చాలించిన యాకాశవాణికి మొక్కి నాకు మేలుచేయుట కేపతి వ్రతకడకు బోవుదునాయని గంగ చింతించినది. పతి వ్రతను గుర్తించుట యెట్లు? ఏమైన బరీక్షలా, పారితోషి కములా? నేను పతివ్రతనని, పెద్దపెద్దలిచ్చిన యొక్కతా పత్రములున్నవని ప్రకటించుకొందురా? ఇండ్లపై బేరుబల్లలుండునా? లేకున్న నామె ప్రసిద్ధి లోపము కలుగునా? మహాపతివ్రత యాకులలోని పిండవలె నడగి మడగియుండును. కన్ను లేనివారే గాజకన్నులెట్టుకొని కన్నుగలవారివలె మెలగుదురు. పద్మాక్షి విశాలాక్షి యని పేరులుపెట్టుకొందురు. తప్పుసాత్రములు వ్రాయు

వారికే కతావధానుల కివ్యర్థము నిర్ధారణచేసికొన నవసరముకలుగును. కరియుగములోనది నిపుడేమైన వృత్తాంతపత్రములున్న, ఏ మాన్యకీయ విశిషియో యేము శ్రింగవనింపా, ఒక్కయూరిలో నొకస్త్రీ - రాత్రిపడిన నెవ్వరికి గనబడదు. నెల్లవాజునుండ నొరుకుంట్ల బడమండ నిల్లువేరును. అనేకు లీమైత్ర యత్నము చేయుచున్నారట యని తెలియబరచును. ఆదియును లేదు. అటునుండి నాటికొనిరమ్మనివారు, ముందుగా గైలాసమునకు జని పార్వతిని ధర్మించెదను. సతీయని యాతలి కన్యార్థవామము, సర్వమంగళ, పెట్టుకున్నబో యె; బెట్టెడు చోటైనజూపును. ఎల్లలోకముల స్త్రీలు ను నచ్చుచు బోవుచుండుదు. ఆయమ్మకొలువుకూటము వార్తాపత్రకనంటిదియగును. కొంతవృత్తాంతము తెలిసి కొనవచ్చునని గంగమ్మ వెండికొండకు బ్రయాణమైనది.

రజతనిమిదికి ..గంగ...ఎదురెక్క. లేక తొట్టుకొనెనది.

రజితగిరి మీదికి మిక్కిలి కష్టముమీద గంగ యొక్క నది. ఎదు రక్కలేక తొట్రుపడినది. తాటిబండలలో దొర్లు శుంఠలు పెట్టి పలుచనై చక్కనివారికి జిక్కుటయు సాగనే యనిపించినది. నేను గొప్పదానను, నాత్మగ్ని ధనవంతుఁడను, మావంశమునకుఁ గావలసినంత ప్రసిద్ధి కీర్తియుగలవు. మేము శ్రీమంతులము అని పొంగుటకు సమయముగాదు. కార్యము సాధించుకొనఁదలచినవారికిఁ ద్రుళ్లుపాటుతగదు. వినయగుణము మంచిది. ఎట్లో యెక్కినది. 'అక్కయ్యా!' అని యొక్కకే పెట్టినది. గారిదేవియుండు మేడ గుమ్మముకడకుఁ జనినది. ఒక్కయ్యసలి ముత్తైదువవచ్చి, 'అమ్మా! ఏవో పండుగులంటు. నిన్ను నే వైకుంఠములోనికి వెళ్లినారు. కొన్ని దినములక్కడఁ గడుపుదుగ.' అని మనవి చేసినది. "కార్యార్థి నఁ కుతోగర్వ." కార్యము కావలసినవాఁడు గర్వింపరాదు. సరియే పోయినచేదను. మన పనిగాని వానిపనిగాదు. పోనీ తిరిగివచ్చి నపుడు చూడరాదా. ఏయుత్సవమో, నన్నుఁ బిలువలేదు. ఇతర సమయము లందువలె బండుగులలోఁ గూడఁ బిలువకుండఁ బోవుట చిన్నతనము. పిలువని పేరంటము, వేయని విస్తరి. కాని, పార్వతిబసలోనికి మాత్రము వెళ్లి తిరిగివత్తునా. ఎవ్వరైన నారాకఁ దెప్పిరా, 'పద్మమాడుము. కుభలేఖపంపలేదు! కానిమ్ము, ఇప్పుడొక లేఖవ్రాసి పంపుము. మీకు లేఖ పంపినాము, మీరిక్కడికివచ్చినారు, అది యక్కడకు వెళ్లి నది' యని బొంతుదురు. మెరమెచ్చుల చుట్టటికములు నాకు నచ్చవు. పిలువకున్న నేమి? పుట్టినిల్లు, తండ్రి పాదదర్శనము చేసిరావచ్చును. ఒకవేళ దాక్షయణి 'యిట్టిపనులేకూడవు, పిలువని తావున కేలవచ్చితి'వని, అనుభవమునబట్టి కూకలు పెట్టునేమో. కూతును మఱచిన తండ్రి, యెంత తొందరపనిలో నుండునో. దానికిఁ గారు. పదిమంది చేరుదురు. నాపరితాపము తీటుటకు దారి దొరకునేమో గుడగకొమ్మల సందేహము తీర్చుకొనుటకు. ఇట్లని గంగ పరిపరి విధముల వితర్కించినది. చివరకు వెళ్లుటకే నిశ్చయించినది. వైకుంఠమునకుఁబోయినది. తిన్నగా గారిచేరి బసలోనికి కిక్కురు మనకుండుగేగినది. చల్ల చల్లగా నమస్కరించినది.

గారి—నీకప్పుడందినది. నీవు నాకుంటే ముందే వచ్చియుండువని తలచి పిలువకుండ వచ్చితిని. లేకున్న నిన్నుఁ బిలిచియుండును.

గంగ—నే నేమియు నెఱుంగను. మీయింటి యొద్దఁ దెలిసినది.

గారి—నాకు రావలయునని లేదు. క్రొత్తగా రవ్వల ముక్కలుచేయించుకొంటిని; ప్రాతవి చిల్లరవల్ల ర్లలు కరఁగించి యేదోపెద్ద వస్తువు చేయించుకొంటిని; ఏవోకొంటిని. వానిని ధరించువాఁటికి మీరు రావలయును. పూజకుఁ బిల్ల వాని నొక్కనిఁబంపి యూరకుండ వలదు. అని నిష్ఠురముగా, నిర్బంధముగా, వేడుకగా వ్రాసినాడు. మీ బావలేదు.

గంగ—జట్టు విడిపోయినారు. ఆయన కెక్కడ ప్రవణ! మీరిద్దఱుగలసియే వచ్చిరనికొంటిని. (తనలో) ఈమె పతివ్రతల పద్ధతి మొదటిది. పతిని విడిచి-

గారి:—ఎక్కడనో లక్షపత్ర పూజలు, సహస్ర ఘటాభిషేకములు.

గంగ—పోనీ, యీకఱవుదినములలో నింటఁ గూర్చుండినఁ బొట్టగడవదు. తిరిగి రానిమ్ము.

గారి—పిలువలేనట్టున్నది. పిలువనిదే యేలవచ్చితివి?

గంగ—నీయొద్దకు రావలసి, అని చెవిలోఁ జెప్పను. గంగ పలుకులు గారిచెవిని బడినవి. గడుపురి. నేను సుప్రసిద్ధురాలనే, లక్ష్మీతోఁజెప్పి యేమైనఁజేయఁగలదేమో చూచెదను. నేను బతివ్రతనని గర్వముగలది. అని లక్ష్మీకడకుఁ దీసికొని పోయినది.

గంగనుజూచిలక్ష్మీ 'మీనాయన నీకుఁ దల్లికంటే మిక్కిలి దగ్గజవాడు. ప్రేమగుండఁబట్టునా. పిలువఁగానే వచ్చితివి. చాలసంతోషము.' అనినది. గంగకు వింతయైనది. ఇదియేమిటి, నే ననుకొన్నదే. అని లోలోన నవ్వుకొని 'నేనొక్కచోట నుండునా, పిలుపు నాకందలేదు.' అని పలికినది. లక్ష్మీ తనలో 'వట్టి పిలుపులందవు. ఏ యూర్వికలోఁబంపినపుడందును.' 'నేనిపుడేమియన్నను నాకు గజ్జలపట్టెడ చేయింపలేదని కోపముచే ననుచున్నట్లు తలఁతురు, కొందఱున్నారు. తాము చీర

నేయించు కొన్ని పుడు తమ భార్యలకుఁగూడ నొకటి నేయింతురు. తమరు దండకడియములుగాని మట్టెలు మంగళనూత్రములుగాని చేయించికొన్న పుడు తను భార్యలకింకొక జత దానితోపాటుగానే చేయింతురు. మాయింటిలో నట్లుగాదు. తను సొప్పుగాదు. కాకపోయినను మాకుఁ బెట్టెనప్పు డెంత ముప్పిత్తమైనను వచ్చును. ఏతిరుపతివాణ్ణో కిరీటము, ఏశ్రీగంగమువాణ్ణో హారములు, ఏకంచివారో రత్నములు సమర్పింతుగ. అపత్నికునికైనను విడిచకట్టుమువలె నొక్కరి కీయఁగూడవని కొందఱు, బామరతోఁగూడఁబోగుసాట్లకాయలావుదియొక్క నాలుగుమూరల గడ్డయో రెండు తులముల యెత్తుముట్టెలో, కన్నుల నీరు తుడిచిన నికనంలే అని కొని- సరితెలిసినది. 'నీవువచ్చిన కార్యము- ఈదినములలో మాపాత్రినత్వము, ప్రాతవడింది పనికిరాదు. ఆనాటికి మేమే- ఇపుడందఱు నేనని నేనని లేచుచున్నారు. కుట్టకాటు విచ్చలవిడిగా లేచినది. ఆసతీపతుల యొద్దిక ఆసహాయనము- ఆసలూపము- ఆచనపు- ఆయుచితవేషమువేటు- మేమే దో మూలబడి యుండువారము- మమ్మెవ్వరు చూచెదవారేకారు. మాకోడలు సావిత్రికి, బైకిఁ దెలియనీయక గట్టుగానున్నను, దానేదో కొంచెము కొమ్మమీఁది కొంగను బడఁగొట్టెదనని గర్వమున్నది. నేనంటినా- కోడలిగూము లత్తకు నచ్చవనియందురు. పెక్కి మేము కాఖాభేదములు పాటింపము. స్త్రీలని పురుషులని యెచ్చు తగ్గులు మాకు లేవని పలుకుచున్నను గౌరవము మాత్రము స్వపక్షమునకే ములుమాపుమందుట తెలియటలేదా. కనుఁగొనవలయును. గంగమ్మకూతురా! మేమికాలపువారముగాము. మాకట్టు మాబొట్టు చూచి పడుచుకాటువాండ్రు నవుదురు. మామాటలు చెల్లవు- మాకాలము గడచినది. పేరు పెద్దతనముగాని కార్యములు మావఁనగావు. మేము తెగించి, యీంతచనపున్నను, భర్తలతో సభలకెక్కుటకు, ముసలితనములోఁగూడ జంకె. పతివ్రతయనఁగాఁ బతితోఁగూడ నుండుట యేవ్రతమట. అనువ్రత- యనఁగా నతఁడొక్కడకుఁ బోయిన నక్కడికెల్ల గూడ బొక్కినావలె పరిటాడుట యట. మీదని నే నడుగ; ఎన్ని యర్థములు చెప్పినా, అని యుపన్యసించిన లక్ష్మి మటలలోఁ గోడలు

నిందించుట- తాను జల్లఁగఁ దప్పకొనఁజూచుట- కని పెట్టి గంగ వీరివలనఁ బని సాగదనికొనియెను.

కుంకుమబరణి చేతఁబట్టుకొని సావిత్రివచ్చి గంగకు బొట్టుపెట్టి 'మామగారికి ముసలితనములో సొగసు తెక్కువ యగుచున్నవి; సాయంకాలము పీటలమీఁదఁ గూర్చుండుదు. నలుగులు రాఘంకాలము రాకుండనే మొదలు పెట్టెదము.' అని చెప్పమండఁ దన్నుఁ గూర్చి కోడలు వేశాకోళముచేయునేమోయని లక్ష్మి పని కల్పించుకొని లోనికిఁజనినది. సావిత్రి, గంగతో, 'నీవు చిన్నదానవైనను బెద్దదానైనను- ఇంటి యాఁడు బిడ్డవు- ఎల్లపుడు నింటుండు కోడలికి నాకొక్కనగలేదు. ముసలిమై దువకు, అత్తగారికి ఘక్కులో ముల్లనరు- మగవారికి ముసలివారికి నగలేమిటి! మీ నాయన సరితనిని కోపమువలదు; నీచెటుఁగవా! అటువది యెండ్లవాఁడు. రెండవ పెండ్లి చేసికొని భారసాల పీటలపైఁ గూర్చుండినట్లు, మామగారు పీటలమీఁదఁగూర్చుండురట. నలుగులట, నగలు ధరింతురట- కాన్యనీరధి బిరుదమును నాకుఁ బండితు లిచ్చుచున్నారు. మీ రానాటికి రమ్మని యందఱకు మత్తరములు న్రాయువారివఱె, నగలుచేయించి యిచ్చువారొకరు, ధరించు తామ, శుభలేఖలా! దీని కగువ్యయమైనను దమదిగాదు. అందఱు గౌరవముగా నీయుత్తరజ్ఞాపకార్థముకట్టుములు, కానుకలు, చదివింపులు- లక్షలు మూలధనము ప్రాసచేసి, ధర్మకార్యములట- దురాచార నిరాసకములను, ఇట్టి వేడుకలకు రమ్మనిన వీరు తగుదునని పోయి యలంకరించుకొని యున్నతస్థానమునఁ గూర్చుండి లోకులు పొగడ్డు పొగడికట్కుఁజేసియిచ్చి వినుటయెట్లు? పోనీ, ఇంట- ముట్టులునున్నది- లక్ష్మివంతుట- ఆమూలధనము లోనికిఁ బామెక్క- చిల్లగన్న, తమ నమ్మెలితము- పోనీ బిడ్డవెలపు- బీదవిడ్వార్ధి తీతము- మాకాయవ్యము, మాకారోగ్యము- డొరందఱును దమ్ము బ్రహ్మరథము పట్టుచున్న పుడు సంతోషమా, నాకెందుకు- మీకివ్యయమే! యనిమాటవరుసకైన- ఇట్టి వారొక్కరి నాక్షేపించుటయూ- యంకామీఁద దెచ్చిగొట్టి శిశుపాలుఁడు తగవేసి యడిగినాఁడు, ఏమయిననుగాని యాతఁడే తాకు నచ్చినవాడు. వధివనో ముఁదలివో, నిన్నుఁ

బాగ్ జెడెను. రమ్మనిన సభలోని కెల్లకమ్మటకు తునకు పుట్టినమ్మ కల్గి! లోకొపకారకమైన బేర్ల సభ జరగు చున్నపుడు విడు-మాకిట్టివి నవ్వుచని యేములనో కూర్చుం దురు. పని యన్నదని గ్రామంతర ప్రయాణము పెట్టు కొని యభిలాషపడువారినిగూడఁ దీసికొని పోదురు. అహా, లోకమా! ఈవీరి సంభాషణము గౌరి వినయు విననియట్లున్నది- సంభాషణము ముగియు నప్పటికి 'బోలెడంత తంతు ముండుఁ బెట్టుకొని యింటికి నవారే యిక్కడఁ గూర్చుండిన బని యెట్లుజరగును రండు.' అని లక్ష్మి మరలవచ్చినది. ఎక్కడనుండియో నారదుఁడు వచ్చినాఁడు. ఈత్రుఁడుఁడులేనిదే కథకు, గాథకు తుద మొదలు కనఁబడదు. నలుగురుకు నమస్కరించివాడు. తనలో, మాఁడుకొప్పు లిమడతండురు- నాలు గె ట్లిమిడినవి? మాఁటికేగాని నాలుగింటి కానిషేషము లేదాయని విచారించెను.

గంగ-అట్లండఁ, మేనల్లుండఁ, తాతగారింబనే ఖలాహారముల గది పెత్తనము నీకువచ్చిన దనుకొంటివి. నార-నాకిదియే వనిగాను. దోలుమీఁక జెప్పవడినంతనే నచ్చి వాలుదువా. కలిగిన వాఁడులు గడియ గడియకుం బండుగులే.

గంగ-నుటి యేలవచ్చితివి?

నార-నుటి నీవేలవచ్చితివి?

గంగ- నీకఁ చెలియకుండువా, నన్ను వేళా కొకము.

నార-ఒప్పు పెట్టు. నేనేమియు నెఱుంగను.

గంగ-నాతోడే.

నార-ః! అత్త! ఎటిగి మరలఁ జెప్పుమం దువా. అది మనుష్యులపద్ధతి. నదిలో న్నానముచేసి వచ్చు స్నేహితునిజూచి న్నానముచేసి వచ్చుచున్నారా? అందురు. అన్నము తినుచున్న వానిని జూచి భోజనముకు చున్నదా? అందురు. మీకు నలుగురును గూడి యున్నారు. ఏదోచింత గలవని తలచితిని.

గంగ-చెవిలోఁ జెప్పుచున్నది.

నార-చింతకొమ్మలు పట్టుకొన్నావు. నీకేమి పొల్లకొమ్మ గాదు, మాయవ్య మాయవ్య. అడుకాలికి.

అందులో నీకు - దేవతలకు దేవతలు. పత్నివలకుఁ బత్ని వ్రతలు- చెప్పవలసినది లేదుగదా-మీఁడు మిక్కిలి స్త్రీ లకుస్త్రీలు.

గౌరి-నారదా! నీవు తీరగలేని తంత్రీవార గాఁడవు. నీచేవని బడమండ నుండదు.

నార-అమ్మా! మీరును మామేన తగారివలె ననుచున్నారు. నేను క్రొత్తగానే వినుచున్నాఁడను.

గౌరి-మేము ముసలీవారము. కాలముచెల్లినది. ఏదో మిషమీఁద మాపాత్రివ్రత్యముఁ బరీక్షించుటకై గంగ వచ్చియున్నది.

గంగ-అక్కా! మాబావగారి నేర్పడు గాఁ బోలు- ఏచెడ్డది? మిమ్మేమి, నేనేమి, పరీక్ష లేమి? గంగ వాణి లేదా.

నార-(తనలో) "వృద్ధనారీ పత్రివ్రతా" నవ్వు కొని, మీకు వచ్చిన పేరేదో యిదివఱు కేవచ్చినది. అడుగు ద్రొక్క-నేల-కాలగడుగనేల. మీరి పనిలో దిగవలదు.

గౌరి-అ! అ! తెల్లనునుండి ప్రాయ్-యెఱుంగదువా.

నార-మిమ్ము నేనెఱుంగదు- కావుననే నేను మిమ్ము తప్పకొమ్మని చెప్పవచ్చుచాఁడను. గోపాలా చార్యులుగారని యొక నైద్యులుగలరు. అయిననే యేసభ కును సభాధిపతిగాఁ బిలుచుమన్నప్పుడు, 'నేనేడో కొంతకైకట్టి యాడితిని. బైటికి రావలసినవారు బుద్ధి మంతులు చాలమందియున్నారు. ఈసారివారిని బిలుపు' డని చెప్పవారు. కాబట్టి, యింకమీఁద లోకములోఁ దలలెత్తుచున్న కష్ట జట్టును లేపఁదయివలయును

గౌరి-పోనీ నేనుగాను. మీయమ్మగదా-మి యవ్వగదా.

నార-నేను దప్పచెప్పలేదు. మీరు మును రమ్మలు. చాల పెద్దమ్మలు.

సావి-కొడుకా! నీయిట్టి ప్రాయమేమి?

నార-అమ్మా! నీవు రాక-నలాగరితో నారా యణ. నేను మాయవ్యతో, మామండెను గనుక. మీరెం దఱుఁ బత్రివ్రత యగుదురో, కాకపోవుదురు, ఈకార్య ముమోత్రము మీవలన గాఁజాలదు.

గంగ—నీకడుపుచల్ల గ, నీరిని మనచేతిలోనిహరిని ఇట్లు జగద్విదిత ప్రభావమగులహరిని దామకొందము. ఎవ్వరివలన బ్రహ్మతాకగ్యము జరుగనో తెల్పుము.

ముగ్గురు—కానిముక్కడనున్నారముందు మామీద వైరమెత్తి పుట్టవలయును.

నార—అక్కఱలేదు— సిద్ధముగా నున్నది.

గంగ—ఎవ్వ రామె?

ముగ్గురమ్మలు—ఊ; వట్టిమాట మేము వినకుండ నున్నామా?

నార—మీవలె మిద్దలమీద మేడలమీద దిరుగునదియైన మీకుఁ దలిసియుండును.

ముగ్గురు—ఎవ్వరయ్య! అంత భూరలుదిన నారలు గట్టి యడవులు పట్టియున్న పరివ్రత?

నార—అమ్మలార! భూలోకములో.

ముగ్గురు—అ! మనుష్య స్త్రీలలో?

నార—అగనవ్యులార! భూలోకములో మనుష్యస్త్రీలలో—దుంపలు, తూండ్లు దిని యడవులవెంట దిరుగుచున్నది. అత్రిముని యిల్లాలు! అననూయ' మహా పరివ్రత!

ముగ్గురు—(తమలో) అననూయ నెఱుంగ కేమి? రామాయణములో వచ్చినది.

నార—అగును, అననూయ.

ముగ్గురు—నీతకు నలుగురుబిండి, మెఱుంగు బిళ్లలు చేసి యిచ్చినది.

నార—అమెయే- అమెయే- అత్రికవుల బొమ్మవలె మీకుఁ దోచుచున్నది. రాక్షసాంధకరణమను కడియ మిచ్చినది యీమెయే.

ముగ్గురు—ఎఱుంగదుము. చెప్ప నక్కఱలేదు. బానకీ పరిణయ నాటకములో.

నార—మీ రెఱుంగ కేమి. నన్ను క్షమింపుడు.

ముగ్గురు—మంచిది- నీవు నడుమఁ ద్రోపుదుగాఁడవు కలవుగదా! మంచిది, మానవమానవతి మాచేతగాని పని చేయఁగలదని నీవు తలచుచున్నవాడవు-కాని చేయంపుము.

నార—అందుకే క్షమింపుఁడని కోరితిని. మిమ్ముగాదని యెన్నఁడును గాదు. మీరూరకుండుండు మీరి పనికి రావలదని మొదటనే యంటిని.

ముగ్గురు—కానిముక్క; ఏమట్టిశిల్పిగాని, ప్రాని శిల్పిగాని యెలుకను బట్టట ముఖ్యము. దీని పర్యవసానము మాకుఁ దెల్పెదవుగదా!

నార—మీకుఁ గోపమువచ్చి నట్లున్నదే.

ముగ్గురు—లేదు, లేదు.

గంగ—అమ్మలార! యీదీనుంకికి నెలవిండు. నేను గార్మము సాధించుకొనఁ బోయెదను. నారడుని బట్టి మీరు సాధింపుండు. నాకు సందుదొరకినది.

అని గంగ వారి సమృతి గైకొని భూలోకము నకుఁ బోయెను.

నారదుండు ఉత్సవసమయమునకు విష్ణుమూర్తి గారలంకారముచేసికొనుచున్న తావునకుఁబోయి 'తాత గారు! లక్ష్మీగలవారికి నాలుగు చేతులున్నను, ఇరువది గాదు ముప్పది వేళ్లున్నను మురుగులు, మురిడీగొలుసులు బొట్టనవ్రేలు మొదలుకొని బలువులు విద్వేషంగరాలు, చుట్టలు, కవురులు, పెట్టెకొనవచ్చును. భూలోకములోఁ గొన్ని కులములుగలవు. వారు జన్మములో నుండి స్త్రీపురుషులు స్థూలకేరీరముగలవార. మగవారికేమిగాని స్త్రీలు మీవలె నలంకారప్రియులు. నిర్భయముగా వాడికి బరి మాజాతీతములైన నగలు చేయించి పెట్టుచున్నారు. కొన్ని రోగభూములలో బోదకాటికిఁగూడ వారు కడియములు చేయించుచున్నారు. మీకు మీసములులేవు. గనుక ముత్రముగల కమ్మిగాని యడ్డబాసగాని బాగుగా నుండును. గడ్డాల భైరవులు, వహాదేవాదులకు వికారముగా నుండును.' అని హేళనముచేయుచు దగ్గఁ గూర్చుండెను.

వైకుంఠమునుండి గంగ వెల్లఁగఁగొనిచున్నది. భూమికి సమీపించినది. ఇంతలో నాలుగైదువాళ్లు, పండుగలు, వేడుకలు, కాలక్షేపములు, పంపకములు, విందులు జరిగిపోయినవి. గౌరి, లక్ష్మీ, సావిత్రి వరల నిల్చిపోయిన సభగావించిరి. మన యొద్దకువచ్చినది మన చేతనకునో కాదోఁమనకుండ నారడుని మాటలువిని గంగ

భూలోకములోని కేరటాలు దగ్గఱకుఁ జూచునది. వనకుఁ జిన్నతనము గదా. అననూయ యంతఃకృతివ్రతయో చూడవలయును. ఇతరులకుఁ దెలియరాకుండ గంగను వెంటాడి చూడఁబోవను రండని యొకరి నొకరు పిలుచు కొని చప్పుడు గాకుండ మనుష్యులొకమునకు దిగిరి. అత్రి ముని యాశ్రమములోనికి గంగాభవాని దిగినది. 'ఆశ్రమము సమీపమున మనుష్యులు కనఁబడుదురా? ఏవయిన పనిమీఁద గొప్పవారిని జూడఁబోయినవారు తమంతట తాము గోత్రనామములు చెప్పుకొనుచుఁబోయి దర్శించుట యీ భూలోకములో మర్యాద గాదు. మధ్యవర్తి యొక్కరు తీసికొనివెళ్ళిచూపించి వీరు వీరనిచెప్పి పరిచయముకలిగించిన మీఁద, రెండవసారి యెప్పుడు వెళ్ళినను బెత్తెఁడు చీటి ముక్కవ్రాసి లోనికిఁ బంపినజాలును. నన్ను దీసికొనిపోము యెదుటఁబెట్టి చెప్పువారెవరు? ఉభయుల నెఱిగిన నారదుఁడుండవలసినది. పోనీ, నేనే దర్శనముచేసెదను. వీరు మహారాజులు, ధనవంతులు, నెరులపై గొప్పయధికారులును గారు. వీరికి గుమ్మములో, నేవలు లేరు. నేను వారిచే బొగడించుకొనవలసినవని లేదు. నాగొప్పలు, నాయులుకులు పరుగులు వారియొద్దఁ గనఁబఱచుపనవరము లేదు. నేను గ్రంథము ప్రాసించినా? నాగ్రంథము పఠనార్హమని ప్రాసించుమన్నది, తప్పవలెదో నొప్పలతప్పయని, పొగడించుకొనవలయునా! నేను జనోపకారకమైన యేపెద్దపని చేసెదనని-లేదు. నావిరోధులనుండి తప్పించునుటకు నాలోగము కుదుర్చుకొనుటకు వారిపాదముల పైబడుటకు-సమయములు, మధ్యవర్తులు, రాయబారులు, నక్కఱలేదు. ధర్మవైద్యకాలలవారు ప్రాణాపాయకర రోగములకుఁ జికిత్సచేయుటకై కేళిపాళలు చూపను. ప్రతిక్షణము సిద్ధముగా నడుము కట్టుకొని యే సమయములో నెవ్వరు పిలుతురోయని- రాత్రి ప్రక్కపైఁగూడ సన్నాహముతో నిద్రింతురు. అననూయ మహాత్మురాలు. అత్రి మహాతపశ్శాలి. నన్ను గాంచి కొంచెమైనను గారవింపరా? అన్నిజోరిఁగలగొడ్డువలెఁ దనముట్టునున్న పాపములను దోల్చుకొనుచు, జేబులతో ముఠిరికొనుచు బర్హకాలదాపునకు నడవినది.

ఎండలు తీక్షణముగాఁ గాయమున్నవి. అత్రి కమండలుపులోనిదీపము చెల్లినది. మరలఁ గొంచెము

నీరు త్రొగవలయునని. యాచీమనము చేయవలయునని లేలంపుగలిగినది. భార్యను నీరు తెమ్మని యాపతిచ్చెను. ఉటజములో (పర్హకాలలో) నీరు లేదు. వెదురు బిందలో నీరుచుక్కవూడలేదు. చెలువులా, నూతులా. నాపతియాజ్ఞ నెట్లు నెఱవేర్తును? నీరుకోరెను, కోనేరు చాలదురము; ఏటు కడుదవు, తెల్ల వాటుజామున నదికి వెళ్ళినచ్చువారము. ఈయెండలో నడువఁజాలవ. ఎక్కడనయినను నీరువెదక వలసినదే. వెనిమిటి మాటకుఁ బ్రతిచెప్పుటగాని, బద్ధకించుటగాని మాడదు. నీరే ప్రాణాధారము. దానికై వెదకెదను. అని పతివ్రత కలశము పట్టుకొని యీవలకువచ్చి, చుట్టు ప్రక్కల మువలనయిన యాచించి తెచ్చెదను. ఉదయమున లేనినదులు ప్రవాహములు నేనెఱఁగనివి యీ యడవిలో నెక్కడనుండి యిప్పుడు నాకోసమెవ్వరు తెత్తురు. అని దీనవదనముతో రాత్రికింద బండక్రింద వంగిచూచుచు, చెవియిచ్చి వినుచు గన్నులెంచి చూచుచు దిరుగాడు చుండిన పతివ్రతాలికమును గంగ దర్శించినది. ఆమె మొగము, తలంపులు, పెదవులు తడవుకొనుట, మెల్లగ మాటలాడుట, కనిపెట్టినది. 'అమ్మా! ననుస్మారము. నీవేమి వెదకుచున్న దానవు. నాలోఁగొంచెము నెలవిమ్మ' అని గంగ ప్రార్థించెను. 'నాపతి నాదైవము. ఎంతకష్టపడియైనను వారి యాజ్ఞ గావించుచుందును. ఇది నావ్రతము. నేఁటివఱకుసాగినది. ఇక దానికి భంగమురా నున్నది. జలము తెమ్మనిరి. ఇంటలేను. ఎండమిక్కుట ముగానున్నది. నీరు త్రామిన్న నొకప్పుడు ప్రాణహాని, సంకల్పదుల కాచమనమునకు లేకున్నఁ గర్మహాని, యెట్లురా భగవంతుఁడా యని చింతిల్లు చున్నదానను. ఎక్కడనైన దొనయున్నదా? నెలయున్నదా? జాతిగుంట కనఁబడునా? అని తిరుగుచున్నదా.' ఇట్లని పతివ్రత తనకుఁగావలసిన విషయము తెల్పెను. 'దీనికై మీరు శ్రమపడవలదు నేను దెచ్చెదను. ఆ పాత్రమిటు తెండు. నేను తాళవచ్చునా? యనిచేయఁచెను. 'సరిసరి, మీ కంటె నాకాచారమా? మీ కేలశ్రమ? మీలో నేను వచ్చెదను.' అమె యననూయ యుపచరించినది. ఇట్లులేదను. ఈ త్రాయదొరలించిన మీకుఁ గావలసినంత జలము. అని చేతితో నొక్కపడుకుఁ దిరుగజేచినది. ఆవంతలో నెక్కడనుండి లేచినదో, జలజల-గలగల- ప్రవాహము!

నిక్కడనుండి లేచినదో, జలజల - గలగల -

ప్రవాహము! ... ఒక్కజెలలోనుండి.

ఒక్క జెలలోనుండి - అద్భుతము! తొలుతవచ్చిన కళ్ళలము తొలగనిచ్చినది. పిమ్మటవచ్చిన కలకనీరు విడిచినది. తర్వాత తేటనీరు రాగ రాగ బాత్రము పట్టి యనసూయ నిండించి, యంత ముఖముచేసికొని చల్లని తల్లి మీరెవ్వరో తెలిసికొనవచ్చునా? నావల మీరను మిట్టమధ్యాహ్నమున రాగతంబేమి? రండు నీరుకొని పోయి నాభర్తకీచ్చి యాశ్రమములో మాటలాడుకొందము. అనివేడినది. 'తల్లీ! నేను దీను రాలను; ఆయుధము చేతనున్నను గొట్ట జాలనిదానను, కొట్టుటకు స్వాతంత్ర్యము లేనిదానను, గంగను. నన్ను బాపములుమట్టుకొని బాధించుచున్నవి. ధర్మశాస్త్రము గర్వవాక్యములు చూడుడు. ఒక్కరు తన్నుగొట్టిన దానుగొట్టరాదట. తమకు మొట్టవెట్టుకొనవలెనట. మరలదామే చెప్పను. కొట్టినదానికంటె గొట్టెదననుట గొప్పనేరమని. నాస్థితిజి త్తగింపుడు. ఆకాశనాణి, మహాపతి వ్రతవలన గాని నీకు వచ్చిన యీ బాధ తీరదనియెను.

నారదుని వలన మీమహాత్వము తెలిసికొంటిని. మీ దర్శనమే పనిగా యీయెండలో వచ్చుచుంటిని.' అని విన్నవించిన మిన్నేలునకు 'హేగంగ! మంగళతరంగే!' అని యనసూయ నమస్కరించి, 'అమ్మా! నన్ను తుమింపవలయును. నేనెంతటిదానను. నామహాత్వమెంత! కొడుకులా! కొమ్మలా! ధనమా! ధాన్యమా! యిల్లా! వాకలియా! ఉందురు మహాపతివ్రతలు. వారులేనిదే లోకము నిలువదు. నెదకబోవచ్చును. నేనశక్తురాలనైనను నాకు నీవు చేసిన యుపకారమునకై కొంతసేపు మాకుటీరములో. నిలుపుకొన నిచ్చు పుట్టుచున్నది. నాతోరావలయు' నని కోరినది. 'ఓజననీ! నీకంటె వేలు మహాపతివ్రతలుందురు. లేకుండును. నారదుడేమియు నాలోచింపకుండ మిమ్ముడెల్లలేదు. నాకార్యము దీర్చుటకు మీరే సమర్థులు. నామనోజవములేయున్నది. నేను వేచొకరిని నవ్వులేదు. "అన్యధాశరణం నాస్తి త్వమేవ శరణంమమ." నాకు వేలుశరణములేదు.' అని గంగపలికి చేతులు జోడించినపుడు, 'నేనల్లు

రాలనైనను నాయందు నీకున్న విశ్వాసమైనను నాకు దోడ్పడునుగాక! నాకు గావించిన యుపకారమునకైన నేను బ్రత్యుపకారము చేయయత్నించుట నావిధి. చూచెద'నని కాలునేతులు కడిగి కొని యాచ మనముచేసి, భర్తను మనస్సునం దలంచుకొని పుడిపెడు నీరు చేతబట్టి - 'ఓ పాపములార! నేనే పతివ్రతను - నాదే సత్యవాక్యము - అని నారదాదులు తెలిసికొన్నది స్వర్ణముగాకుండ మీరు నశించి భస్మమైపోండు. మీదుష్కార్యములకు ఫలమును భవించి పెద్దల సత్యవాక్యమును నిలువఁబెట్టు' డని కన్నులు మూయఁబోవునప్పటికే కొన్ని దూరముగాఁ బాటిపోయినవి, కొన్ని తొలగఁబోవుచున్నవి, కొన్ని మమ్మొకరేమిచేసెదరని నిర్భయముగా నక్కడనే పండ్లి గిరించి చూచుచున్నవి. కన్నులు విచ్చినీరు గంగకు జుట్టును జల్లినది. అల్లంతదూరమునఁ జీబించిమ్ము ధర్మ వివరబడినది. కొంతదూరమునఁ బుబులును శబ్దము వినవచ్చెను. గంగచుట్టును ప్రేలాపన నిప్పు

మంటలు లేచినవి. అనేక విధములుగా బాపము లన్నియు బ్రదర్శనవి. బూదేహోగయినది. నీళ్లుగారు మన్న గంగకు దలగడుగుకొన్నట్లు శరీరము లేలికపడి యెను. గరిగకు సంతోషము పట్టజాలకుండగలెను. “నారదుడు నాకు మహోపకారి. నాకు నీవు తల్లివలె నడ్డుపడి నన్ను గాపాడితివి. నీకు నేను గృతజ్ఞురాలను. నీమేలు ముఖము. మీపర్ణకాలకు దాపుగ నీజల ప్రవాహ మెల్లప్పుడూ బాటుమండునుగాక; ఇది మీసాన్న పానములకు పయోగించును గాక; దీని నిట్లుండ నిమ్ము. నీదర్శనమైనది, కృతార్థురాల నైతిని. నెలవిండు. నేను బుజులెపులకు బోవలసినదానను, ఒక్కచో నిలుచుటకష్టము, నాకుఁ ద్రిప్పట యొక్కదు. నాకాలు నిలువదు. నాయనగారికి నానమస్కారములు నివేదింపును.” అని పడిపడి దండములు పెట్టి గంగ కేంచేసెను. అననూయ తన భర్తకడకుఁ జని సవిప్రముగ జరగిన దానింజెప్పెను. ముగ్గురు శక్తులును మూతులు బిగించి కొనుచు నిజనివాసములకుంజరిరి.

సోదరీమణులారా! ముల్లోకములు ముట్టుకొన్నవి. సత్యలోకములో సావిత్రిమూలమున కైకుంతములో లక్ష్మీకారణమునఁ గైలాసములో గౌరికథమునఁ అననూయవైఁ గిసరుపుట్టి - అనూయలేచి - అహంకారము మొండై పొగ రాజుకొనఁ జొచ్చెను. సావిత్రి - తిండితినక, నిద్రపోక, అననూయవైఁ జూపోవమిచే నెగరోజుమఁ జిక్కులు పెట్టుటకు మార్గములు వెదకుచుండెను. తనయింటిలోనున్న దుర్వాసుఁడు మొదలైన తలతక్కుమునులపద్ధలు తిరుగవైచినది. అట్టెముసలి - అట్టెపడుచు కాకుండ నడితరము వానిని బిలిచి - “నీవు నిర్భయముగ భూలోకములో అననూయయొద్దకు వెళ్లి యెన్ని విధములైన బాధించి చిక్కులు పెట్టి వీకాకు పటచిరమ్ము. ఎట్లయిన వంచించిరావలయును.” అని పంపిన మునివచ్చి - అత్రిమునికేఁ బ్రక్కవైచి పండుకొన్న తరువాతఁ దొడమీఁద గాలు పెట్టి నిద్రపట్టుటకై మెల్లగ నెత్తుమండిన సమయముగని పెట్టి, “అననూయా! భిక్షుండేహి. ఆకలి, ప్రేగులు మాడుచున్నవి. గొంతుక యొండిపోవుచున్నది. నాలుక పిడుచగట్టికొనిపోవుచున్నదని యెండు నాలుకతో నటచెను. ఈవలకు నమ్మటకుఁగాని నమ్మచున్నదాననని యజుమటకుఁ గాని సమ

యముగాదు. కొంతజాగుచేసినచ్చినది, మునికోపగించి తలలోని యొక జడను బెజ్జికేలఁ బెట్టికొట్టెను. దానిలో నొక రాక్షసుఁడు పుట్టి నోరు దెబ్బచికొని పల్లెరములో నన్నము పెట్టుకొనివచ్చు పతివ్రతపై నట్టహాసము చేయబోయి వెనుకకుఁ దగ్గి-పండము నేలఁగొట్టి మునిమీదనే పడి గోళ్లతోను గోజలతోను జీరిదంపి శవమునుబట్టుకొని యొక్కడికోపోయెను. సావిత్రికి గర్వభంగమైనది.

పార్వతిమాడఁ గొంత చిన్నతనపుఁబనిచేసినదని చెప్పకొనుచున్నారు. అదిచెప్పుట నాకు సిగ్గుగానున్నది. లోకమాత యట్లుచేయునా! ఏమిచేయుదును? యాశచంద్రములో శివుని గౌరిని సొగటాలయాలూఁ బెట్టితిని. శివరాత్రి మహాత్మ్యములో శివునిచే గంజాయిపత్రి వీల్పించితిని. దేశమెల్లవారు నెట్లుచేయించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధపడు మీరు సర్వేశ్వరులని యెంచి లోకులయాటలనే నేను నాడింపకున్న మార్గులు నన్ను నిందితురు గావున - ఊ! మీరట్లు తిలంపవలదు. పార్వతి మట్టయినది. గంగచేవలది - కృష్ణుఁడు గొల్లవాడు - అరుంధతి మాలది. ఇట్లని చెప్పవారిని, గాదనిన నీకేమి తెలియనని కొట్టవత్తురు. నేను వ్రాసినదాని నెవ్వరయినఁ జదువవలయునను తలంపే నాకున్న - వారని నట్లే యనవలయును. నిజమాడిన నిష్కరము. ముగ్గులే కాదు. ఒక పండితుఁడు. ‘కాలిదాసుగారు రాజులేని సమయములో బోగముదానియింటిలో.’ అనియేమోకథ చెప్పమన్న నేను నవ్వితిని. ఒక్క కాలిదాసుగారు; ఇద్దఱోముగ్గురో యున్నారని చెప్పదురు. వారికాల నిర్ణయము లేక చరిత్రము తెలియక తలక్రిందుపడుచున్నారు. కాలిదాసేమి బోగముదానియింటిలోనికేమి-యంటిని. అట్లయిన భోజచరిత్రము - అత్తరలకట - అబద్ధమేవా - నీది వెజ్జితనము. అనిపదిమందిలోఁ దెట్టివాఁడు. ఆయన తిట్టినకొలది నాకునవు. పిట్టకథలు నమ్మి నట్లులు సత్యకథనమును లోకలు నమ్ము. తెనుఁగువారు - అజవవారు నీట్టికల్పితకథలు చాలఁ దెలిసిన వారుకలరు. అత్రి తనయిల్లాలిలోడలవైఁ బాదములుంచి పండుకొని యెను. ఆసమయమునఁ పార్వతి తనమగనియొడలి భూమణములలోని యొక పామును దీసి నేనుమడగు ప్రమథుని చేతి కిచ్చి వారి మీఁదఁబడవేయుమని పంపినదట. ప్రమథుఁడు మెల్లగాఁద్రాచును అననూయమీఁద

కన్నునట్లు విడిచిపెట్టెనట - సర్పము మెడమీడికెక్కి మొగముమీడికె బడగెత్తి తొంగి చూచుచుండగా నాయమృకనిపెట్టి నిర్భయముగఁ గడలక మెడలక యున్ననది పూవులమాలయై మెడలో నట్లేపడియుండెను. నిద్రనుండిలేచి అత్రిముని యీమాలయొక్కదిదని యడిగెను. గౌరిపంపినదని దానిని బామునుగా మార్చివోలి కేసెనట.

లక్ష్మి ధనగర్వముచే నేమిచేయించిన దనినను నమృతమృదు. ఆమె తనకుమారుడగు మన్మథుని, వసంతుని దోడిచ్చి సంపి, అనసూయకు పనోవికారము కలిగింపువని ప్రోత్సహపఱచెను. ఈనడుము నొక్కేదరాలు తన ముగ్ధుడు బిడ్డలతో నెక్కడనుండియో వచ్చి యత్రిముని యాశ్రమము దగ్గఱ నిర్భయముగా నుండునని చెట్టులనీడఁగూర్చుండెను. ఆబాలురను గాంచి అనసూయనాకు బిడ్డలయే. పుత్రులుగల తల్లిదేయనందమని మనస్సునఁ గొంచెము విచారము నొంద, దానిని భర్తయెఱిగి నీవు విచారింపకుము. నేను బరహి కావనము నకుఁ జని నారాయణమూర్తిం గూర్చి ఘోరతపంబొనరించి పుత్రుంబడయుటకు వరము గొనితెత్తునని తన యిద్దలు శిష్యులను, “అనసూయకు సహాయముగానుండుడు, ప్రాంతపాతములు వల్లించుకొనుచుండు”డని ఆశ్రమము విడిచి యెందును బోవలదని-“ఇతర మునికుమారులతోఁ జదువులో గర్వమునఁ బంతుకొనరాదని” బోధించి- ఇంక నెన్నియో నీతులుచెప్పెను. వానిని మేము వేటుగ నొకనీతిగ్రంథము వ్రాయఁదలఁచియుచుట విడిచితిమి. అత్రి బరహి కాశ్రమమునకు వేంచేసెను. ఆపేద బిడ్డలకు రొట్టెలు, పండ్లుపెట్టి వారి యాటలు వినోదములు చూచుచున్న యనసూయకడకు వన్మథుడు, అత్రిముని వేషము దాల్చివచ్చి తనచమత్కారములు గరదీవానివలె సంచివిప్పి చూపఁబోయెను. ఈడుష్ట చేష్టితములను గ్రహించి- నీమాటలు నాయెద్దనా! నీ చర్యలకుఁ దోడు మాయవేషములు కూడ నేర్చిన లోకమున మర్యాదలు నిలుచునా. తొలగిపోము. నాయెదుట నుండరాదు. నీవైదునిమిషములలో నీసాముగితో నీపరివారముతో నాయాశ్రమము విడిచిపోవలయును. అని పలికిన మన్మథుడు సిగ్గుపడి వెడలిపోయెను. లక్ష్మి

యేమిజరగినదని కొడుకు నడుగలేదు. తల్లితోడనయవ మానమును గొడుకు చెప్పలేదు.

ఒక్కరోక్కరిగర్వము నీరీతిగా సన్నగిల్లినది. కానిమనస్సులోననూయమఱిత వృద్ధి పొందుచున్నది. అనసూయ పాతివ్రత్యము వారికి ఘనమనిపించినది. దానికిఁగొక్క చిన్నవిషయముతోడైనది. వినుండు.

ఒక్క బ్రాహ్మణకన్యగలదు. ఆమె పేరు సర్పద. సద్భావతి, విద్య నేర్పినది, బుద్ధిగలది, యని పేరుపొందినది. కన్యాత్వముననే దైవవశమున మరణించి స్వర్గము నకుఁబోయెను. ఏమూలనో యొక్కమూలఁ బడియుండమని యెన్నక పెద్దకుండల కెసరుపెట్టు మనవారింజూచుటలేదా. ధనమున్న హాయిగా నొక్కరికి బెట్టి తాము తినియుండక, ధనము వ్యర్థముగా సెలవుచేయుచు బెద్ద పెద్దపదవులకు, కార్యదర్శులము మంత్రులము, గావలయునని యెన్నికలు, సరాభవములు, న్యాయస్థానము కెక్కుట మనకు విడితమే. సర్పద, చేరితని, నరకముగాదు స్వర్గము. కడుపులోని చల్లకడలకుండ నొక్కచోట నెక్కడనో వారు చూపించినచోటఁ గూర్చుండమనక, పతివ్రతలలోఁ జేరుదమని యత్నము. నేను బతివ్రతలలో నొక్కతెనుగా నిలిచెదనని యభిప్రాయము నడిగినది. తగనని కొందఱు, కొన్ని గుణములు తక్కువయని కొందఱు, నింద్రసభలోఁ దర్కించిరి. ఇంద్రునకు మనవి వ్రాసి కొన్నది. కాగితము సభలోఁబెట్టినాడు. సభలో ధర్మ సంజేషము- ఉప సభయొకటి నిర్మించి యీవిషయమై చర్చించి నిర్ధారణచేయుండని యింద్రుఁడాకాగితము మీద నడ్డుగావ్రాసి బృహస్పతి యొద్దికిఁబంపెను. కొన్ని దినములవఱకు దానిని బుట్టులోఁ బడవైచిపెట్టిరి. చిత్రగుప్తులయొద్ద నాకాగితమునకు బదులువచ్చినదాయని సర్పద యడుగుచుండును. ఒక్కనాఁకుపసభకుడినది. ఎన్నట, బలపఱుచుట, చప్పుటులు చూపుట, నేనెంతటి వాడను, మీరు నాకీ గౌరవమునిచ్చి. అర్హుడనుగానని మీరెఱిగియేయన్నారు. నన్ను చీలమీఁద నాఁడుఁబడుదుమవలె గూర్చుండఁబెట్టి మీకే యీ కార్యక్రమమునందు భంగములేకుండ సభను నిర్వహించుకొందూరని ప్రార్థించుచున్నాడనని యధ్యక్షుండు తన వినయభావమును, వాడుక ముక్కలను వెలిపుచ్చుట-గొంతు

సవరించుకొనుట కూర్చున్నదిమొదలు సభాభ్యుత్థానికి బుల్లి క్రిందినుండి ప్రక్కబారునఁ జీటులందించుట మీరే మైన నాల్గుముక్కలు చెప్పఁడని ప్రక్కవారిని గిల్లుట యిట్టితంత్రముగిసిన పిమ్మట- యథావిధిగా కార్యక్రమము ఒల్లమీఁదఁ బెట్టలేదేమి యని చిత్రన పునిపైఁ గార్యదర్శి కన్ను లెఱుఁచేసెను. ఇంచేమున్నది. ఒక్కటే యంశము. దీనికిఁ గార్యక్రమ మక్కఱలేదని తేలేదని చిత్రన పుఁడు సమాధానముచెప్పెను. తేలేదగదాయని చెప్పుము. అంతియకాని సభాక్రమమునకు విరుద్ధముగదా! అభ్యుత్థాని యొక్క సేదేమి క్రొత్తయనియో యీ చప్పట్లు మొదలైనవి. ఇది యొకపద్ధతి. కానిండు. నర్మక ప్రార్థన మొక్కటియే సేడు చచ్చింపవలసినది. అని సభవాని సభాభ్యుత్థానితో లేచి చెప్పిరి. కట్టిపెట్టెదను. మీకిహాస్యము చెప్పను. నభ జరిగినది. తీర్మాన మిట్లుచేసిరి.

“ఇంగ్లండుగారు నియమించినట్లు నర్మక ప్రార్థనమునకీ నభవా రిట్లుభిప్రాయ పడుచున్నారు. కొన్ని కొన్ని చట్టములపుడపుడు రద్దుచేయుట, మార్పుట, సవరించుట మొదలైనవి కొన్ని రాజ్యములలోఁగలదు. ఇక్కడ బహుకాలమునుండి యిట్టి తలంపేలేదు. పూర్వ చారము ననుసరించి కవచధారిని గుడిలోనికి రావీయమని ననిపుడు, కవచములు, మీసములుముందుజుట్టులేనివారె వ్వరు? ఈవర్షముందు ముఖ్యముగా జరుగును. ఇక నర్మకను గూర్చి పూర్వశాస్త్రముల ననుసరించియే యిప్పటి తీర్మానము. విధవల కట్టడములలోనికి వారెన్నివిధములుగాఁ జెడినను విధవలే చేర్చిదగుదురు. కన్యల కట్టడములలోనికిఁ బెంపనరిసి చచ్చినను గన్యలనువారే రావలయును. వివాహమైన పరికట్టడములలోనికి నాకబలి నాడుచనిపోయి నుడువకుండుగళ్ళన్నా నములుచేయుచుఁ జచ్చినను వివాహసంస్కారమైనవనించుకొనిన వారే రావలయును. విధవలని వివాహితలని భేదము లేకుండఁ బతివ్రతలందఱు నొక్కభవనములో నుండవచ్చును. కాని వివాహముకానిదాని పాతివ్రత్యము పరిశీలన కెట్లువచ్చును? పతివ్రతయనఁగా దాత్పర్యమేమి? పతిని దైవముగా వ్రతముచేయునది. పతిని బూజించునది ఇట్లెన్నియో రీతులు. ఎన్ని రీతులనాలోచించినను బెండ్లికాని వారికిఁ

బతులున్నారో లేరో బహిరంగముగాఁ దెలియదుగానఁ గన్యకలు (కన్యకలనఁగాఁ జిన్న పెద్ద భేదములేకుండఁ బెండ్లికానివారు, పతివ్రతలలోఁ జేరుటకు కలకుగదు.”

ఈతీర్మానము సేకగ్రీవముగా నామోదింపనివారున్న యెడలఁ జేతులే త్రమంటిమి. ఒక్కరును జేయెత్తలేదు. కాబట్టి తీర్మానమయినది అని యభ్యుత్థాడు చేసాడుచేయు నప్పటికిఁ గొందఱు సభ్యులు దీనికంటె ముంగి, దీనికంటె ముఖ్యమైన సభలోనికి వెళ్లవలయునని లేచిపోయిరి. సేను గంటక్రిందనేవచ్చినట్లు వ్రాసికొందఱు కూర్చుండిన వెంటనేవెళ్ళిరి. కరతాభ్యుత్థులతో (చిత్రన పులుమాత్రమే) నభ ముగిసినది. దేవేంద్రుడుగారి యొద్దకుబంపిరి. దానిప్రతి యొకటి నర్మక కిమ్మనిరి. చిత్రన పులుమాత్రమే. నర్మక పదిమందికిఁ జూపించినది. ఎవ్వరికిఁ జూపినను స్వప్నమోజనము. భూలోకమునకుఁ బోయి పెండ్లియైన దనిపించుకొని రాకున్న వీరి పట్టు వీరువిడువరు. అయ్యో, తీర్మానముల

కూర్చుండవలయుండు కుండునది యని నర్మకపలికెను.

సంగతియె యిట్టిది సామ్యుని యందఱునుజెప్పిరి. తప్పదని నర్కవకుఁడోచినది. పెద్ద పేరవచ్చుననియే కాని పడవలసిన కప్టములెన్నోయని యాలోచింపరు. భూలోకమునకువెళ్ళి, కుష్టవ్యాధి, ముసలితనము, చిట్టికోపము, పెండ్లి చేసికొనవలయునను నాశయఁగల యొక బ్రాహ్మణుని, వీఁడు శీఘ్రకాలములో మృతినొందును. విభవనైనను పతివ్రతలలోఁ జేరవలయునను పట్టుదలతోఁ బెండ్లియాడినది. అతఁడామెను బహుబాధలు పెట్టెను. తిట్టెను, గొట్టెను, చెప్పలేని ఒక్కనాఁడు నడువలేను. నన్నెత్తుకొమ్మని కట్టితోఁగొట్టి, పుంటికాలు కడిగి యీగలు వాలవండఁ గట్టుకట్టి నదికి స్నానమునకుఁ దీసికొని సామ్యుని ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు పట్టువట్టెను. భుజముమీదఁ బెట్టుకొని మోచి నది యొడ్డునఁజేర్చినది. కన్నులు కానరాకతపస్సు అచట చేసికొను నొక యోగిని ద్రొక్కినాఁడు. అతఁడు దానికిఁ గోపగించి నీవు సూర్యోదయము కాఁగానే చతుస్సని శపియించెను. నామగఁడు చనిన నేను విగ్రహ గావలసివచ్చును. ఈరెండు కష్టములు రాకుండుటకై సూర్యుఁడుదయింప కుండునదియని నర్కవ పలికెను. లోకములు చీకట్లు కప్పినవి. ఒక్కరికిని దోపకుండెను పట్టపగలు దీపములుపెట్టుకొని తిరుగుటకును గష్టమేగదా! దేవతలు, దానవులు, మానవులు నేకమైరి. ఏమి చేయదమాయని సర్వవర్ణ సమామ్యయ సభ జరిగినది. నర్కవ మనమాటలకు లక్ష్యపెట్టదని కొందఱు, ఆడుదానిని మగవారు ప్రార్థించుటకు సిగ్గులేదాయని కొందఱు, సిగ్గు పోరుమములన్నచో సూర్యునిఁ బోడిపిండుకొనుండని కొందఱు కొట్టుమిట్టాడిరి. ఇంతలో నొక కొఱువి పాలకట్టి వెలిగించుకొని నారదుఁడువచ్చెను. మీరు మీరు గింజుకొన్నను, సూర్యుఁడుదయింపఁడు. నామాటవిని మీరందఱునుగలసి అత్రిమునిభార్య మహాపతివ్రతయగు నన

సూయను జేఁడుకొనుఁడు. ఆమె వచనములకు నర్కవ వెనుకదీయదు అని చెప్పిపోయెను. పెద్దకాఁగఁడాలు వేయించుకొని యందఱును మహాపతివ్రత కడకువచ్చి గోలవెట్టిరి. పాపమామె వారికెల్లర వెంటఁ బెట్టుకొని నర్కవ యొద్దకువచ్చి సూర్యుఁడుదయించుటకు కలవిమ్ము. నీపెనిమిటి చనిపోయిన నేను బ్రదికించెదనని నర్కవను బలిమాలెను. ఆమెయట్లుచేసినది. ఈమె యిట్లు చేసినది. పైఁగా నాబ్రాహ్మణుఁడు రోగములన్నియుఁబోయి దృఢశరీరము, యౌవనమునువచ్చునట్లు ననసూయనుగ్రహించెను. ఈపతివ్రతమహిమ గారిలక్ష్మీ సాని

ముగ్గురు మూఁడుచంటిబిడ్డలైరి. కేరుకేరువని యేఁడుబజొచ్చిరి.

త్రులకు మఱితయనూయను గల్గించినదట నింతలేదు గదా.

తమతమ పతులను జేరి 'వలదు; ప్రయోజనములే' దని వారెంత చెప్పినను వినక మూర్ఖపుబట్టుపట్టి మీరు స్వయముగా జని యననూయను మోసపుచ్చిరమ్మని కోరిరి. అయ్యో, మేమును స్త్రీలమాటలు పట్టుకొని తిరుగ పలసినదేనా. అత్రియింటలేదు. ఎట్టిపనిచేయగల మని చింతించునునే త్రిమూర్తులును (బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు) అననూయ కడకు యోగిరూపములతోవచ్చి మా కాకలిగానున్నది. మీయింటునున్నదే చాలును. మేము స్నానము జపముచేసికొని సిద్ధముగ నున్నారము. నీవు వస్త్రము విప్పివైచికొని వడ్డింపుమనికోరిరి. కోరిక యామెకుఁ జిరాకుపుట్టించినది. కాని సమయోచితమైన యూహయామెను గాపాడినది. కూర్చుండుడని పీఠములుపెట్టినది. కూర్చుండిరి. కమండలువులతోని నీరు కొంచెము తీసికొని వారి ముగ్ధరమీఁదఁ జల్లిన ముగ్ధరు మూడు చంటిబిడ్డలైరి. కేరుకేరుమని యేడువఁజొచ్చిరి. ఇంతలో దిగంబరయై పాతలలోవడ్డించి మరల బట్టకట్టు కొన్నది. కాని బిడ్డల యేడుపు తనకు బాలిగొలిపినది. తానొకబిడ్డను తన శిష్యులిద్దఱు ఇద్దఱు బిడ్డలనైత్రికొని యాడించుమండిరి. నారదుఁడు పరుగెత్తుకొని ముగ్ధర మ్మల దగ్గఱకుఁబోయి, 'యిట్టిట్టుజరిగినది. మాయమృతార! మీరీ గొడవకు రావలదని చెప్పితిని. నామాట వినలేదు సరి గదా వైగా నిట్టి తప్పుపనిచేయించిరి.రండు. మీరువచ్చి యననూయను బలిమాలుకొనుఁడు. అత్రి యింటలేదు. కాబట్టి మగవారిమాట లామె వినదు. స్త్రీలను స్త్రీలే పలుకరింపవలయును. మించినది. నాతోఁజెప్పరాదా. నన్నుఁబంపరాదా. పెద్దతలకాయలకు గౌరవ హానికలిగిన లోకములో నెంత చిన్నతనము. రండురండు. బాగునేయ

వలదని గుండెలు కొట్టుకొనుచు తనవెంటవచ్చు వారికి నారదుఁడు, అననూయదర్శనమునకుగొనివచ్చెను. 'అమ్మా! మమ్ము రక్షించి మాకుఁ బలిభిక్ష పెట్టు'మని గౌరియు లక్ష్మీయు సావిత్రియువేడుకొనిరి. 'మీకేమి! పలిభిక్ష యేమి! నేనేమిచేసితినిని యననూయ వింతపడియెను. 'వీరు ముగ్ధరు మాధర్త'లని వారు చెప్పకొనిరి- 'నాకు బిడ్డలు లేరు. నేనీయఁజాల'నని యననూయపట్టుపట్టివారిని దిరస్కరించినది. అపుడు వీరు ముగ్ధరును గోలుమనిరి. ఆకాశవాణి, 'అననూయా! నీవతి భగవంతుని వరము గోరి తెచ్చుచున్నాఁడు. ఈ త్రిమూర్తుల యంశమున నీకొక్కకుమారుఁడు కలుగును. వీరి పతులను మరల నిజస్వరూపులనుజేసి యిచ్చివేయుము. దీనివలన నీవతి వ్రతాత్మము మఱిత పన్నెక్కొననిపలికెను. ఇంతలో నత్రిమునివిచ్చేసెను. నీరు వంటించి చల్లి బాఁరను ద్రిమూర్తులనుజేసి యెప్పటియట్టినిలిపెను. త్రిమూర్తులును వారివారి భార్యలవంకఁ దలలు వాంచి చూచుచు మీకు శృంగభంగము చక్కఁగానైనదని సంజ్ఞలుచేసిరి. నేను, మీరు పరమపురుషులని యెఱుఁగను. ఎవ్వరోయతులని తలంచితని. నన్ను తుమింపుఁడని యననూయవేడి కొనియెను. నీ తప్పించుకైనను లేదని వారు సపత్నికులై దయచేసిరి. నారదుఁడు వారితోఁ గొంత మారమువెళ్ళి నాకు దత్తాత్రేయదర్శనముచేయ వలయుననియున్నది. నెలనిండని తిరిగివచ్చెను. అననూయగర్భమునఁ గొన్ని దినములకు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల యంశంబుల నొక్క పుత్తుఁడు దత్తాత్రేయుఁడు జన్మించి యాముని దంపతులకు పార్శ్వము గలిగించెను. దత్తాత్రేయుని పల్కించుట నాతరముకాదు. రవివర్మ పటమలాఁ గొంత విషరముజూచి యెల్లవారు నానందింతురు గాక!

(క్షేమేంద్రుని కృతికిఁ దెలుఁగు)

శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు

ఉ. వాకిట నడ్డఁబడ్డఁ గని వద్దనఁ డెట్టులొ చేర రా సమా
లోకముచేయఁ డేమనవులున్ గజమీలితముల్ పొనర్చుచున్
గైకొనఁ డేగినన్ వెదకు గంపెడుతప్పులు, తప్పులందుఁ గా
లాకృతియకాఁ బిశాచమున కాతని కేమిట భేదమోకదా!

చ. గురులను రాజపూరుషులఁ గొల్వఁడు కొల్చును రాజదాసులన్
వరదుఁ దలంపఁ డీశ్వరుని వారక విత్తమునే తలంచెడున్
నరపతి కీడుమేల్ల ను గనండు స్వకార్యములే కనుంగొనున్
జెలుచుఁ జెడున్ గడున్ జడుఁడు సేవకుఁ డెప్పుడు శ్రీనిమిత్తమే.

ఉ. చేరరు గోతఁగూల్చువిషచిత్తులు మత్తులు, బాటదుమ్మునన్
గూరదు నీమొగమ్ము, పెనుగోలయు నుండదు, ద్వారపాలదో
స్సారపుభీతి కల్గ దింకఁ జప్పునఁ జేరుము పుణ్యకానన
ద్వారము; మూఁఘుఁడా యచట దంభన్యపాలు రబాధ లేదురా.

శా. అన్నా ! కష్టవినష్ట ! సేవకుడ ! పోషాశక్ మహాయాసమున్
గన్నా, వో, నయయో నపునకుని రాగద్వేషదోషా ర్తిదున్
మన్నీనిన్ భజియింతువే పరతర్కు మాహేశ్వరున్ గొల్వు మా
పన్నత్రాణపరాయణుం డతఁడు నిన్ బాలించు నెల్లప్పుడున్.

గీ. త్కృతలేశుల యవివేకకారణమున, వెలయు దైన్యంబు లెన్నగా విడుఁడు సుమః
లెద భవగ్రంథి నిక జనియింపనీక, దివ్యవిజ్ఞానమణిఁ గొల్చి భవ్రు లగుఁడు.

సీ. వ్యాజంబులకు నిత్య మావాసమగువారు, విజనసుఖేచ్ఛులై వెలయువారు
వసుధేశ్వరులు వారి బడిపంచలం బడి, యూడిగం బూసరించు టుడుగుఁ డింక

- త్రైపుండి యాశాఖ్యదృఢపాశబంధంబు, చిత్తంబు నెంతయుఁ జిక్కఁ బట్టిఁ
విమలంబు పూతంబు శమజలంబును జల్లి, యార్పండి తీవ్రతృష్ణానలంబు
- గీ. హృదయకుహరాంతరాంధ్యంబు చెదరఁగొట్టఁ, జాలుపరమామృతజ్యోతిఁ గీలుకొలిపి
నిర్వికల్పసమాధిలో నెగడి మీరు, శుద్ధసౌఖ్యప్రపంచంబుఁ జూడుఁడయ్య!
- గీ. వృత్తిచేతనె జగము జీవించు; నిజము, వేరికో కొందఱకె నేవ వృత్తియగును
దాన్య మస్థానమునఁ దీవ్రతర మగుటను, దెగఁడుడి దానిఁ బ్రాజ్ఞులు తెగువమీఱ.
- గీ. పండితులఁ గొల్వ మక్కువపడెడువాఁడు, తోష నేవారసాంబుధిఁ దోఁగువాఁడు
చలఁగి టే మేంద్రుఁడనువాఁడు చెప్పెదీని, బుద్ధిమంతులు సౌఖ్యంబు పొందుకొఱకు.
- గీ. దేశమెల్లను దాన్యంపుఁదెవులుచేతఁ, గూలు సీకాలమున నిది మేలుగూర్పు
నని యథాశక్తిగాఁ దెలుంగునను దీనిఁ, జెప్పినాఁడ మన్నింపుడి తప్పిదములు.

తొలి పలుకు

వ్యాసదాసుఁడని నామాంతరముగల చర్చయం దీతఁ డితరులనేకాక తన్నుఁగూడ
జేమేంద్రమహాకవి యీ సేవ్యసేవ విమర్శించు కొని దోషములఁ గణించు
కోపదేశమును సంస్కృతమున రచించినాఁడు. కొన్నాఁడు. జేమేంద్రుని స్వాతంత్ర్యప్రియ
ఆతఁడు ౧౧-వ శతాబ్దివాఁడు. కాశ్మీరదేశీయుఁ యత్వము నీచిన్నిగ్రంథము ప్రకటించుచు
డు. మంత్రి కులమువాఁడు. సంస్కృతమున నాతఁ న్నది. ఇందు సేవకుల కుండుసంకటములను
డు ముప్పదిగ్రంథముల రచించెను. వానిలోఁ ధౌర్త్యములను చక్కఁగా లెక్కించినాఁడు.
గొన్ని విమర్శగ్రంథములు. అవి బౌచిత్యవిచార సేవ్యులకును జక్కనిమంధలింపు లున్నవి.
చర్చ, దేశోపదేశము, సువృత్తతిలకము, పుస్తకము చిన్నదైనను, లోకవృత్తమును
మొదలగునవి. భారతమంజరి, రామాయణ జక్కపఱచునదిగా నున్నదిగాన ప్రయోజని
మంజరి, బృహత్కథామంజరి, మొదలగునవి తెనిగించితిని. 9-37 శ్లోకములు తెలింగింప
యితిహాసకథాగ్రంథములు. బౌచిత్యవిచార లేదు. అవి సరిగాఁ దోఁడలేదు.

జయంతిపురము

29.1.1925

వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వరస్రసాద్.

నెరపూర్ణము

భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

సంపుటము ౧, సంచిక ౧౨ తరువాయి.

రాయల సందర్శన భాగ్యము

“ఇట్లుండ నొక నాడు రాయలవారి సన్నిధినుండి నాకొకై చారులవచ్చి, సార్వభౌముని యాజ్ఞయైన దని, తెలియచేసిరి. ఆసాయంకాలము సేనును సర్వసన్న దుడనై, కొలువుకూటమున తేగి, రాయలసందర్శన ప్రాప్తికి పరమానందము నొందుచు, మాయేలిక యభిమ తానుసారముగ, నైదు పారసీకయు త్తమాశ్వములను, తొమ్మిదిరకములు ఎర్రపట్టు, మొఖములు పట్టువస్త్రములు, అంగీపడ్డలు, రెండుపల్లెరములలో బెట్టి, రాయలకు కానుకగా సమర్పించిరి. వెనుక సేను వర్ణించిన నలువది స్తంభములుగల సభామంటపమున సత్కృత్యవైభవముతో నొకవేదికపై గల సింహాసనముపై రాయలు సుఖోపవిష్టుడై, నాకు దర్శనమిచ్చెను. కర్ణాటకృష్ణాపాలుడగు నా రాయలు ఒకవంక, పండితులు బ్రాహ్మణులు, కవులు, వేదాంతులు, వేశ్యలు ఒకవంక, పీఠభటులు, సామంతముండలేశ్వరులు బలసి కొలుచుండ, మహావైభవముతో కొలువుదీర్చియుండెను.

ఆతడు పసుపుపచ్చని పట్టుతో చేయబడిన యుడుపులను ధరించియుండెను. మెడలో, నవరత్నఖచితమైన వెలలేని మందిముత్యములచే చుట్టబడిన కంఠపట్టికను నానావిధరత్నభూషణములను ధరించియుండెను. ఆతని యాభరణముల విలువ ప్రపంచమున నేరత్నవర్తకుడే కూడ కట్టజాలడు; ఆతడు పచ్చని కుండనపు మేనిచాయ గలవాడు. కొంచెము పలుచగానుండి పొడవైనవాడు ఆతనిరూపరేఖాదులు చూడ చాల చిన్నవయసువాడుగా గానుపించినాడు. 1. ఆతని చెక్కిల్లందుక పలుచగా నున్నది. సొగసైన మీసమున్నది. గడ్డము మాత్రము లేదు. ఆతని చూపులును, దృష్టియు, చల్లనివై హృదయనందకరములై విశ్వాస, భయ, గౌరవములను గలిగింపజాలినవిగ నున్నవి. కొలువు కూటమును ప్రవేశించినపుడు సేనును గౌరవసూచకముగ శిరసుంచియుంటిని. ప్రతిహారలు, రాయలకు నన్నెఱిగించిరి. రాయలును అంతట నమ్మచితిరితిని సంభావించి, తన చెంత గూర్చుండ నాజ్ఞాపించెను. సేనపుడు మాప్రభువుపంపిన సుహృద్దేవును రాయల కందీయ, 2 నాతడు దానిని

1 అబ్దుల్ రజాక్ వ్రాసిన దీగందర్శనమున సంతయమునకు తావొసంగుచున్నది. అప్పటికియవదిసంవత్సరములనుండి యేలుమన్న యిమ్ముకి దేవరాయలు యావనవయస్కుడైట్లగునో తెలియుదు. ఒకవేళ నీ పారశీక రాయబారి సంవర్ణించినది, యిమ్ముకిదేవరాయ లగునోకాదో? కాకున్న మరయెవరై యుండురు? ఒక్కటి నిజమయి యుండవచ్చును. యిమ్ముకి దేవరాయలు క్రీ. ౧౪౪౩ ఏప్రిలుమాసమున క్రూరముగ చంపబడబోయిరి. ఆసిఘాతమున, నాతడు వరణించినట్లు అబ్దుల్ రజాకు చెబుపడు. కావున, యిమ్ముకి దేవరాయలు, కాయవంట్లో వాడుగావచ్చుననియు, ధృఢకాయుడగుటచేతగాని, పిన్ననాటనే సింహాసనమెక్కి యుండుటవలనగాని వయసు మీఱిన వాడుగాడనియు నూహింపవలయును.

2 అబ్దుల్ రజాక్ రాయలకొసగవలసిన యుత్తరములను పొరబడి సామూరి కర్పించెను. సామూరి ఆయుధములు తనకు గావని చెలిసికొనినపుడు అబ్దుల్ రజాక్ న కిచ్చివేసియుండును. అందువలననే కల్లికోటయందలితని! ఏమియు గౌరవము జరిగియుండలేదు. తనకు సామూరి సన్నిధిని జరిగిన పరాభవమును, నిరాదరణయు, గడుసదనముగా నబ్దుల్ రజాక్ చెప్పక దాచినాడు.

తనదుబాసిని గైకొమ్మని యాదేశించి యిట్లని మృదు మధురగంభీర భావణముల బల్మెను. “మీరాజు అత్యంతాదర గౌరవములతో పుత్తెంచిన రాయబారమును ఈ తేఖను గాంతుటచే నాహృదయము పరమానందభరితమైనది.” నేనాసమయమున, నూషిరి సలపకుండునంతటి దట్టముగా నుడుపులను ధరించినవాడ నగుటచే, తమకమును దాచుకొనజాలమి యుష్టము వైకుంఠికి, నాకు ముచ్చెమ్మటలు గ్రమ్మజేసి వైచెను. అంతట నేను చెమటచే బాధనొందుమండ క రణార్ధహృదయుడైన రాయలు, తమచేతనున్న పట్టివేళ్లవీనను విసరుగొనుటకై నాకు ప్రసాదించిరి. ఆమహాగౌరవమునకు నేను మిక్కిలి అలరితిని. ఇంతలో నేవకులు కొందఱు ఒక బంగరు పట్టెములో రేండుమోదల తమలపాకులను, ఇన్ని పోకులను, సుగంధద్రవ్యములును, అయిదునూర్ల పణములు గల నొక పట్టుసంచియు, నిరుపది దీనారములెత్తు పచ్చకర్పూరమును, దెచ్చియొసంగిరి. ఆ కర్పూరతాంబూలమందిన తరువాత రాయలు సెలవుతీసికొనుట కనుజ్ఞనిచ్చిన విడిదికి వచ్చిచేరితిని. నాకు విజయనగరమున నున్నంతకాలము దినవెచ్చమునకై రెండుగొట్టెలు, ఎనిమిదికోళ్లు, ఒకమణుగు నేయి, ఒకమణుగు పంచదార, రెండువరహాలును, పంపబడుచుండెను. ఈరీతిగ నేను ఆనగరముననున్నంతవఱకు జరుగుచునేయుండెను. వారమునకు రెండుపర్యాయములు, రాయలుకొలుపునకు నన్ను బిలువనంపుచుండెను. సాయంత్రపువేళ, నేను సముఖమున కరిగినపుడు, రాయలప్పుడప్పుడు మాయేలికయగు ఖాకానిసయ్యడు నుల్తాను వారిని గూర్చి కుశలప్రశ్నలు చేయుచు వచ్చెను. కొలుపుకూటమునుండి సెలవుగైకొని యరుగునయమమున, తొలి నాటియట్లే కర్పూరతాంబూలము ఒంగారుపణములయిరువదలగల పట్టుసంచి యొకటియు, నాకొసంగబడుచుండెను. ఇట్లు నన్ను బహుకరించు సందర్భమున నొకనాడు రాయలు, నన్నుచూచి, “ఓయీ! మీరాజులు, తమకొలుపు కేతెంచు రాయబారులతో సుఖవిసోదగోష్టితో తనవిసోదక సపంక్తిభోజన మిచ్చి గౌరవింతురు. కాని నీవు విమతస్కుడవు, విజాతీయుడవు నగుటచే నీతో మాకు సపంక్తి భోజనభాగ్యము లభిం

పను గావున, అందులకై నీయాట్టి చుక్కవర్తిచే నంపబడిన రాయబారి కుచితమైన రీతి భోజనమునకు మాత్రగా, మాగౌరవమును జూపుట కీ సువర్ణంకము లాసంగితిమి.” యని పలికెను.

తమలపాకులు - తాంబూలము

* * * * *

ఈ తాంబూలము నమలుటచే గాబోలు నేమి తమలపాకుయొక్క గుణములవలననేమి, కర్ణాటభూపాలుడు అంతఃపురమున, నించుమించుగా నేడువందలమంది రాణులను, ఉంపుడుకత్తెలను భరించుకొనుచున్నాడు! అంతఃపురములోనికి పదియేండ్లు గడచిన వగచిన్నవాడు సయితము బోరాదు. ఒక్కొక్కయువతికి, రాణిగాని, ఉంపుడుకత్తెగాని, ప్రత్యేకముగ వేర్వేలు పసతులు, పరిచారికలు, దాసదాసీజనమును గలరు. చివరకిద్దరు రాణులయిన, యిద్దరు ఉంపుటాండ్రయిన నొక యింట నివసింపరు. ఈవిశాలరాజ్యముం దెచ్చటనయిన సుందరియగు బాలికయుండుట తటస్థించెనేని వెంటనే రాయలామె జననీజనకుల యనుజ్ఞ బడసియో రొక్కమిచ్చియో, ఆబాలికను, తీసుకొని వచ్చి మహావేళవముతో, తన విలాసార్థము అంతఃపురమును జేర్చుకొనుచుండును. రాణివాసమున జేరిన తరువాత నామె యొక పరునికంట బడదు.

రాయలను జంపుటకు జరిగిన ప్రయత్నము

ఈ చరిత్రకారు డింకను కల్లికొటనగరమున, కారణ ఇతమున వేచియుండిన కాలమున విజయ నగరమున దారుణ మయిన వింత వృత్తాంత మొకటి జరిగియుండెను. అందలి విశేషము లిట్టివి. రాయలసోదరుడు, తన నివాసముకొరకు నూతన భవనమును నిర్మించుకొనెను. నూతనగృహప్రవేశమహోత్సవమునాడు రాజధానియందుగల శకల సామంత మండలేశ్వరులను, నేనాపతులను, ఉద్యోగులను, విందారగింప నాహ్వానించెను. ఇచ్చటి దేశీయుల యాచారసంప్రదాయములను బట్టి ఒకరు చూచుచుండగ నింకొకరు భుజింపరు. విందునకై యరుదెంచిన అతిథులందఱు, ఆ నూత్న మందిరమున గల యొక విశాలమంటపమునందు సుఖాసీనులయి యుండిరి. యజమానియో, లేక యాతని పరివారములో పెద్దవారో,

యొకరు అతిథులు కూర్చుండియున్న మంటపముకడను నుద్దించి, లోపల సిద్ధమయిన భోజనాదికము నారగించుటకు ఒకని తరువాత నింకొకరిని లోనికి దీసికొని పోవుచుండిరి. ఆ సహోత్సవ సందర్భమునకు పట్టణము నందుగల యన్ని వాద్యములవారిని రప్పించి, రాయల సోదరుడు భేరి, మృదంగ, థాక్కా, కాహాదివాద్యముల చేతను, సంగీతవాద్య విశేషములచేతను, హార్యమంతయు, గింగురుముని మాత్రమోగునట్లు కోలాహల శబ్దమును చేయించుచుండెను. ఆ గొప్పసంబడిసమయమున, నొకరి మాట యొకరికి కష్టముమీదనుగూడ వినబడుట లేదు. ఒక్కొక్క అతిథిని లోనికితీసుకొనిపోవుచు, ప్రత్యేక మందిరములందు కూర్చుండబెట్టుచుండిరి. అట్లు ఒక్కొక్కడే లోనికి బ్రవేశించునపుడు ద్వారముచెంతను తలుపుచాటున దాగుకొనియుండిన హంతకు లెరువురు, హఠాత్తుగా మీదబడి, యాతని కత్తితో బొడిచి ముక్కలు ముక్కలుగ జీల్చివైచుచుండిరి. ఆ నిర్భాగ్యుని శవ మచ్చటనుండి యతిత్వరితముగ గొంపోవబడిన చెంటనే, మరియొక యన్యష్టహీనుడు లోనికి ప్రవేశపెట్టబడుచుండెను. ఆనాడు అతిథులయినచ్చిన, అదృష్ట హీనుడెవ్వడును తిరిగి తమ యింటి ముఖమును జూడబోయి యుండలేదు.

ఆనాడు జరుగుచుండిన మేళ, తాళముల ఘోషవలన, నూతన గృహప్రవేశ సందర్భమున నిరపరాధులకు వారెంతరి ప్రాణములు, పరులెరుగకుండ క్రూరముగ కైకొనబడుచుండెనో, యాహంతకుని పరివారము తప్ప నొరు లెవ్వరు నెఱుంగరు. ఇట్లు నగరమున నూరును, పేరును పలుకుబడియు గల్గి రాజభక్తిగల ప్రతిమనుజుడును దారుణముగ వధింపబడియెను. ఒక మూల నీ దారుణ కృత్యములు జరుగుచుండి, రాయల సోదరుడు, రాయల యంతఃపురమునకు జనెను. అనుచు కావలివాండ్రను మచ్చికలాడి, తనయింట జరుగుచున్న విధునకై యాహ్వానించి, మెల్లగా వారినందఱు నొకరి తరువాత నొకరిని తనయింటికి బంపివైచెను. ఇట్లు యింపుమింపుగా, నగరికావలివాండ్రనందఱిని బంపివైచి, మెల్లగా రాయలను సమీపించెను. రాయల సమ్ముఖమునకు జనునపు డాతడు చేత నొక బంగరు పల్లె

రము బట్టుకొని, యందొక బాకును దాచియుంచి దానిపై తమలపాకులు కప్పివైచి యుండును. రాయలను సమీపించినతోడనే “జగత్పరమా ! ఏలినవారు విందారగించుటకై సర్వము సన్నద్ధము చేయబడినది. ఇక తమ రాక మా కనుగ్రహింప వేడెదను.” అనిపల్కెను. అదృష్టవంతులను, కారణ జన్ములు నగు మహారాజులకు రాబోవు విషత్తులు సూచితముగుచుండునని పెద్దలవలన విందుము. అందుచేతనే కాబోలు రాయల అదృష్టవశమున తన కస్వస్థతగా నున్నదోయు తమ్ముని యాహ్వాన మంగీకరింపజాలకునికి మన్నింపకలయుననియు వేడుకొని విందునకు బోయియుండలేదు.

రాయల లిట్లు తన మా యోపాయమును భగ్ను పఱచుట గ్రహించి, యాగ్రహము పట్టజాలక, నాదుర్యుధుడు పల్లెరమునుండి బాకును దీసి రాయల దేహమంతయు తూట్లుపడునట్లుగ హఠాత్తుగ మీదపడి గాయములు గలుగజేసెను. ఈ దారుణ కృత్యమును లేకమయునను అనుమానింపకయున్న వాడుగావున రాయల లసహాయుడై, గాయపడి, సింహాసనముమీదనుండి వెనుకకు పడిపోయెను. ఇద్దరాత్ముడంతట రాయలు మరణించెనని భావించి, తన చెంతనున్న నేపథున కాతని శిరము ఖండించబడిననని యాజ్ఞాపించెను. తానును తమకము నాపుకొనజాలక, రాజద్వారము కడకు బోయి, యచ్చట నున్న పరివారముతో “నేను రాయలను, మంత్రిని, ధన్వాయకులను, వండలేశ్వరలను ఎల్లరును జంపితిని. ఇప్పుడు సింహాసన మధిష్ఠింపబోవుచున్నాను” అని బిగ్గరగ నవచెను. ఇంతలో రాయల తలను గొట్టుట కాజ్ఞాపింపబడిన ద్రోహి మెల్లగా రాయలచెంతకు జేరి కత్తి యెత్తునప్పటికి, రాయలు సింహాసనపుకాలు నూతగొని లేచి ఖడ్గమును దీసికొని యాహంతకుని హృదయముపై నొక్క ప్రేటువేసి క్రిందకు బడద్రోసెను. ఆ సమయమున రాజభక్తి, విశ్వాసములగల యొకభటుడు అంత వాతకు భీతనిత్తుడై మూలను డాగియుండి రాయలు లేచుటయు, జీవించియుండుటయు గాంచి ధైర్యము దెచ్చుకొని, రాయలకు సాయముబోయి, హంతకుని యమపురి కంపియుండెను. రాయలును, జరిగిన బీభత్సమునకు వెఱగండి యాభటుని సాహాయ్యమున, అంతఃపురము

లోనికి బారిపోయెను. ఇంతలో నారాయణసోదరుడుసింహాసనమెక్కి యచ్చటనున్న వారి నందరిని తిన్న రాయలుగా బరిగిరింపవలసినదని యజ్ఞాపించుచుండెను. ఆ సమయమున రాయలే మరియొక ద్వారమునుండి ప్రవేశించి “ఓకోరి రాజద్రోహులారా! నే నింకను జీవించి యుండగ నే మరియొక దురాత్ము డెట్లు సింహాసన మధిష్ఠింపగలడు? నా కండలయెడట ద్రోహియై నాసింహాసనము నధివసించియున్న యాతని పట్టుకొనుడు” అని బిగ్గరగనటచెను. ఈ సందడినంతయు నిశ్చేష్టులయి యవలోకించుచున్న జనసమూహము ఆరుగ్ధాతిమానవుని పై బడి కత్తులతో కండకండలుగ జిక్కివైచి చంపివేసిరి. రాయ లంతట కొలువుదీరి, తన యితర సోదరులను, సామంతులను, దళవాయి, ధన్నాయకులను రాజబంధువులను రావింప నాజ్ఞాపించెను. ప్రధాని* తప్ప నందరును వృత్తులయిన వృత్తాంతమును దెలిసికొని రాయలు విమర్శించుకొన్నాడు. ధన్నాయకుడనబరగు ప్రధానమంత్రి, ఈ దాడుణ విప్లవమునకు కొంతకాలము క్రిందటనే సింహాళ ద్వీపముమీదకు వండయాత్ర వెడలియుండెను. లేకున్న అతడును చచ్చియేయుండును. రాయలును, విజర బధానియం దిట్టిఘోరకృత్యము జరుగుటకై చాలతడవు చింతించి ధన్నాయకుని (మంత్రి) వెంటనే బయలుదేరి త్వరితముగ రావలసినదని సింహాళమునకు చాచులను పంపెను. ఈ కుట్రయం దేమాత్రమయిన జోక్యముగలవారి నందఱిని బ్రతికియుండగ నే కాల్పించియో, ఒడలు చీలిపించియో, మరియొక విధముగనో చంపించి శిక్షించెను. వారికుటుంబముల నన్నింటిని నాశముచేసి వారి సొత్తు స్వాధీనము చేసికొనెను. మొదట విందునకును గృహ ప్రవేశసందర్భమునకును ఆహ్వానము గొనివచ్చినవాడుకూడ మిగిలిన రాజద్రోహులవలెనే శిక్షింపబడెను. ధన్నాయకుడు రాజధానికి తిరిగివచ్చినపు డీవృత్తాంతమంతయు విని యాశ్చర్యమగ్నునగుడయ్యెను. రాయలు సముఖమున ధన్నాయకుని కటాక్షపీఠములతో దయ చూచినపుడు,

అతడు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి “యేలినవా రీమహాపద్రవమును సుఖముగ దాటచేసిన యాశ్చర్యనకు నాకృతజ్ఞతాపదనము లప్పించుచున్నాను” అని పల్కెను. ఆ సంతకృతము రాయలకు గొప్పగండము తప్పటచే, పునర్జీవియయ్యె గావున ధన్నాయకుడు మహర్షివమి మహాత్మ్యములు ద్విగుణీకృతవైభవముతో జరుపవలసినదని యాజ్ఞాపించి సన్నాహము చేయించెను.

మహర్షి వమి + మహాత్మ్యములు

ఈదేశీయులు భాగ్య, వైభవ, బల సంపన్నులు. అందువలన, తమవిభవమును, విశ్వరూపును, గౌరవమును సగర్వముగ ప్రకటింపవలయుననుకూతుకము గలవారు. ఈ మహర్షి వమి పండుగ నీరాయలు, ఆతని మండలేశ్వరులు మున్నగువారల, తమతమ దైశ్వర్యవిభవముల ననుసరించి అతి వైభవముగ జరుపుదురు. ఆమహాత్మ్యములు కన్నలుపండువుగ జూడవలసినదేకాని వర్ణింపవలవిగాదు. అయినను ఆమహర్షి వమి వృత్తాంతమును వర్ణించి తరముచూచెదను. ముందుగా సామ్రాజ్యములోని యన్ని ప్రాంతములనుండియు, మండలేశ్వరులను, మహామండలేశ్వరులను, దుగ్గాధిపతులను, దళవాయిలను, మహర్షి వమి పండుగలకు రాజధానికి రావలసినదని యాజ్ఞాపించును. కొందరు మండలేశ్వరుల రాజ్యములు రాజధానికి మాడుమాసముల ప్రయాణ దూరమునందుగూడ నున్నవి. ఆవచ్చిన సామంత రాజులందఱును తమ పరివారములతో వేయేసియేనుగలకు తక్కువగా మండ నుండును. తుపానుచే నల్లకల్లోలమైన, యలలచే నొప్పారు మహాసముద్రపు కెరటములవలె నీమత్త గజములు తొండములు వినరుకొనుచు, ఊగుచు లేచుచు ఊపుకొనుచు నడచుచుండును. ఆమత్తే భముల ఘోరకారములు మేఘగర్జనములని భ్రమింపజేయుచుండును. తొండములకు ముఖమునకు తళితళి మెరయు యినుపకత్తులు, బాకులు, బల్లెలులు, తాపించిన కవచములును సర్వాలంకారభూషణములతో,

* ప్రాథమిక యిచ్చుకి దేవరాయల ప్రధాని యెవ్వడో యెచ్చటకు తెలియవచ్చుటలేదు. ప్రధానియే ధన్నాయకుడని, అబ్దుల్ రజాను ముందొకచోట చెప్పియున్నాడు. మరియు నాతడు బ్రాహ్మణుడట, రాజ్యమునకు గలసేన కతడే అధిపతి.

† అబ్దుల్ రజాన్ మహర్షి వమిని మహాసవి యనిపిల్చినాడు.

తొండములు సాచుచు, మావంటిండను దెదరించుచు, చూపగులు విసరు ఫలముల నందుకొనుచు నడచుచుండును. ఈయేనుగులపైనొక్కొక్కప్పుడాయామండలేశ్వరుల పరివారమునకుజేందిన గారడివాండ్రు, దొమ్మరివాండ్రు, విప్రవిసోదులు; మున్నగువారు ఆసీనులయి తమ నేర్పరితనమును, చూపు విద్యలను ప్రదర్శించుచుందురు. ఈయేనుగుల ముఖములపై, తొండములపై, వింతవింతరంగులతో చిత్రంపబడిన రూపములు చిత్రములు చిత్రంపబడి మనోహరముగ గట్టబడియుండును.

రజాబ్ మాసమున పూర్ణిమనాడు (సెప్టెంబరు ౧౮౮౬ క్రీ. శ.) వికాలమయిన యొక మైదానముమీద రాయలు డేరాలు వేయించి కొలువుండెను. ఆతడేర్పఱచిన ముహూర్తమునకు రాజ్యమునందలి మహాప్రధానులు, దళవాయిలు, దన్నాయకులు, మండలేశ్వరులు, బ్రాహ్మణులు, రాక్షసులనుబోలు ఏనుగులు రాయల సమక్షమున కొలువు బలిసియుండిరి. * ఆవికాలమయిన మైదానము, నువ్వుగింజలు చల్లిన రాలని యా జననహూహము, నడుమనడుమ మహాన్నతములయిన యేనుగులు వింతరంగులు కనుక మిరుమిట్లు గొల్పుచిత్రముల, పతాకముల, హువుదాల, అన్నియు నొకమహాసముద్రమును దలపునకు దెచ్చుచుండెను.

సుందరమయిన యాబయలునందు, రమణీయమైన మందిరములు, అయిదేసి అంతర్థులు ఎత్తుగలవి అనేకములు నిర్మింపబడి యున్నవి. ఆయంతర్థులయందు అత్యద్భుతములయినవి యనేక విధములయినవి నానావిధ రూపములతో చిత్రములు, చిత్రపటములు వ్రేలాడగట్టబడియున్నవి. ఆచిత్రరచనలలో పక్షులు, జంతువులు, మృగములు, మనుష్యులు, స్త్రీలు, మున్నగునవి యనేకములు చిత్రంపబడియున్నవి. ఇవియన్నియు, నత్యశ్చర్యకరమైన కళాచాతుర్యముతో చిత్రంపబడిన చిత్రరచనలు కాని యెండకావు. ఇచ్చటి మందిరములలో కొన్ని పాంచాలికాయంత్ర నిర్మితములయినవి గలవు. అవి యారక యప్పుడప్పుడు ప్రదర్శింపబడు నేయుచుండును.

దును ఆమందిరములు క్రొత్తక్రొత్త శృంగారములతో మనోహరముగ గన్పట్టుచుండును. ఒకమారు చూచితనివినొందుటకు వీలులేనియందచు, వింతలు, వర్ణింపఁజలవిగాని శృంగారములు, నాబయలునం దెచ్చట చూచినను గానవచ్చుచుండెను.

ఆబయలున కెదురుగా సోపానముంటప మొకటి నిర్మింపబడెను. ఆసోపానముంటపము స్తంభములపైకిట్టబడినది. ఆ సోపానముంటపమునకు తొమ్మిది వికాలమయిన అంతస్తులు గలవు. తొమ్మిదవదానిపై రాయలు సింహాసన్ముడై కొలువుదీరియుండెను. నాకీసోపానముంటపముమీదనేడవయంతస్తుమీద, నాసనమిప్పింపబడియెను. అచ్చట నాపరివారమును, ప్రాణమిత్రులును తప్ప నితరులెవ్వరికిని స్థల మిప్పింపబడలేదు. ఈసోపానముంటపమునకును మైదానములో నిర్మింపబడిన మందిరములకును నడుమగల వికాలమయిన బయలునందు వింతవింత విషయములు చూపరులకు గన్పట్టుచుండెను. అందు గాయకులు, వీరకళలు పాడువాచును విశేషముగా నుండిరి. గాయకులలో నాలమంది జన్మనలే గలరు. అవిలాసినుల తళుకుచెక్కులు చంద్రునిసోయగమును బోలియుండెను. యావనప్రాధుర్యావముతో వికసింపు వారి నెఘ్మోములు వసంతాగమనమున చివురించు తొల్గరివలె మనోజ్ఞములయి యుండెను. సర్వలంకారధూషితలయి, శృంగార కణికలయి, నృత్యముచేయుచున్న, యాబాలికల రూపము, సౌందర్యము, విలాసము, హూయలు, సింగారము, వేయేల వాలుచూపులు మావంటివారి హృదయములను, గులాబిపువ్వుములను జూచినపుడవోలె తహతహలాడించుచుండెను. ఈ సౌందర్యనతులు రాయల కెదురుగా నొక అందమైన తెజవెనుక కూర్చుండిరి. ఇంతలో తటాలున నాతెర రెండువైపులనుండి లాగివేయబడెను. తెజ దింపినంతలో నాబాలికలు నృత్యముచేయ నారంభించిరి. ఆహా ఏమి ఆనృత్యము! సర్వసంగపరిత్యాగియైన మునులకు మతిచలింపజేసెడి వారి నృత్యములు, హాస్తవిన్యాసములు, కడగంటిచూపులు, ఆహా మా

* అబ్దుల్ రజాక్ మహర్షి పమి యుత్సవమునాడు విజయనగరమున నుండిన ట్లాతనివ్రాతవలన దెలియుచున్నది.

యొక్క అన్యత్వదర్శనముచే సంకుచ్చి చెంది పరవశము లయ్యెను. (పద్యములుగలవు వాటినికొక వదలితిని.) బొమ్మలాటవాండ్రు, దొమ్మరి, గారడీవాండ్రు, యింకా ఇతర వాండ్రు, డ్రాక్యుడుత్తమయిన వింతలను జూచిరి. గజముపొడవును ఒక్కపూరెడ్డువెడల్పును, మూడునాలుగు గజము లెత్తును గల దూలములను పూడింటిని కలిపి కట్టి యొకనో నుంచిరి. వానిలో మొదటి రెండు దూలములమీదను, అంతెయ్యెత్తును లావును వెడల్పును గల మరి రెండుదూలముల నమర్చియుంచిరి. వీటిపైననొక చిన్నదూలము నుంచిరి. ఇయ్యది యంతయు మెల్లవలె నమర్చబడియుండెను. ఈవద్యకే శిక్షణగావింపబడిన యేనుగు నొకదానిని దెచ్చిరి. అది మెల్లగా సోపానములుగా గట్టబడిన యాదూలములపై కెక్కినది. మొదటి సోపానముమీదనుండి, రెండవదాని మీదకు, అందుండి జేనెదైన వెడల్పులేని మూడవ మెట్టుమీదకుకూడ నా ఏనుగు సేర్పరితనముతో నెక్కి నాలుగు పాదములను మోపెను. అంతట దానిపాదములు మోపినదూలము ప్రక్క దూలముల నన్నిటిని దీసివైచిరి. అచ్చట నిలువ బడిన యాగజముక్రింద దొమ్మరివాండ్రు పాడు వింత పాటలకు తొండముతో తాళమువేయుచు, ఎత్తుచు, దిందుచుండెను.

మరియొకచోట పదిగజము లెత్తుగల స్తంభము నొకదానిని నిలువబెట్టిరి. అస్తంభముకొనయం దొక రంధ్రమును జేసి అందుండి మరియొకదూలమును దూర్చి త్రాసువలె నమర్చిరి. ఆవాసమున కొకవైపు ఏనుగు బరువుగలయంతటి పెద్దరాతిని వ్రేలాడగట్టిరి. రెండవ వైపున ఒకగజముపొడవును, చాలవికాలమును గల యొకపలకను త్రాళ్లతో కట్టి వ్రేలాడతీసిరి. ఆపలక కొక చలమైనత్రాడును గట్టిరి. ఒక ఏనుగును దెచ్చి యాపలకమీద నెక్కించి, త్రాసునందువలె, యొకప్రక్క బండరాతిని, మరియొక ప్రక్క యేనుగును ఎక్కించి, త్రాడులాగుచు రాజు ముంగిట ఏతాముతోడు టభి నయించిరి. రాయిక్రిందకువచ్చి ఏనుగు, గాలిలో పైన నున్న పప్పుడు సయితము తొండమును తనహంగు పాటబ్బారులపాటలకు లయవెడకుండ తాళమువేయునట్లు ఎత్తుచు దిందుచు నుండెను.

పౌరాణికులు, కథకులు, పాటలవాండ్రు, సుద్దుల వాండ్రు, గాయకులు, నటులు, గారడీవాండ్రు, విప్ర వినోదులు మున్నగువారల కెల్లను యాటలు, పాటివాళి విద్యాగౌరవమునుబట్టి, కువర్ణాభరణములను, నూతన వస్త్రముల నొసంగి సత్కరించెను. ఇట్టి మహోత్సవము లెడతెలిపి లేక మాడహోరాత్రములు, అత్యంత వైభవముతో జరిగెను. అట్టి వింతలను, విశేషములను డిక్టొక్కుటిగా చెప్పినగాని తనివీతిరదు. అటు చెప్పటకు తగినంత సావకాశముగాని కాలముగాని లేదు. వాటి నన్నిటిని జూచియుండవలసినదే.

దేవరాయ మహారాయల సందర్శనభాగ్యము పండుగ మూడవనాడు రాయలు సోపానముటప మునుండి పయనమయి యొకచోటకు బోవుచు. ఆదిత్యమున నన్ను అచ్చటివరవారము రాయలసన్నిధికి దోడ్కొనిపోయిరి. కర్ణాటాంధ్రాధిపు డధిస్థించియున్న సింహాసనము మహోన్నతమయి యుండెను. అంతయు స్వర్ణమయమును, రత్నఖిలము నయియుండెను. ఆసింహాసనమునుచేసిన యగసాలి యెట్టిశిల్పయోగాని యుండలి కళానైపుణ్యము వర్ణనాతీతమయియుండెను. ప్రపంచ మందు ఏదేశమునందును ఏరాజున కిట్టిసింహాసన ముండుట నే నెఱుగను. ఇట్టి పనితనమునుగూడ ఎచ్చటను జూచియుండలేదు. సింహాసనము మీద మూడుమరుసల ముత్తై పుసగు లంచులు కుట్టుబడిన పసుపుపచ్చని చీనా పట్టుతో చేయబడిన తల్పముగలవు. ఆముత్యముల సౌరును కాంతియు నద్భుతముగనుండెను. అట్టివానిని నేనెచ్చటను జూచియుండలేదు. ఆముహూర్తవమ్మి పండుగలలో రాయ లీసింహాసనముపై యాపట్టు మెత్తపై నాసీనుడై యుండెను. మహార్షి ముపండుగ గడచిన మరునాడు రాయలవారు నన్ను నగరునకు రావలసినదని యాజ్ఞాపించిరి. అప్పుడు సాయంసమయము, సహజు చేసికొనువేళ. నేను నగరు సమీపించునప్పటికి అచ్చట పదిచతురపు గజములమేర నొకమాటము సోపానంబు పమును బోలినది నిర్మింపబడి కానవచ్చెను. ఆమంబుప మునకు వైకప్ప, గోడలును, కత్తిచెనుక భాగమున్నంత దళసరి బంగారురేకుతో కప్పబడి యుండెను మేలును నవరత్నములు మనోహరముగ స్థాపితమయి యుండెను.

ఆమెను పుట్టించి పెండ్లి పెట్టి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజుల సింహాసనము అమర్చబడియుండెను. ఆసింహాసన మంతయు స్వర్ణనిర్మితమే! అది చాలయెత్తు గామాడ నుండెను. రాయలందు రాజసమున్న నిండుగా కొలువు దీరియుండెను. నే నాప్రభుని సమీపించి బహుకారింప బడి యానీనుడనయిన పిదప మృదుదుఃఖరగంభీరభావముల, మాయేలికయగు కాఖాని సయక్ సుల్తానువారిని గూర్చియు నాతనిసామంతులను గూర్చియు ప్రసంగిం చెను. మాప్రభువున కెంతైన న్య మున్నదనియు అశ్వబల మెంతయుండుననియు నడిగెను. మాదేశపు నగరము లంధ్రలో వింతవిశేషములను, అందు ముఖ్యముగ సమరశిం డము, హిరాటు, సిరాజు, మొదలగు నగరములగూర్చి ప్రశ్నించెను. నేను మున్నెన్నడు నెఱుగని యపార కరుణాభిశేషములతో నాదరించి మన్నించెను. పిమ్మట నన్ను గాంచి “మీరాజు, మాకు నీయట్టిరాయబారిని బంపి మెత్రి నెఱపుమన్నందులకు మే మెంతయు సంతసించి సారము. ఇప్పుడు మేము కొన్ని యేనుగులను, ఇరువురు తుకీబుకొజ్జాలను, అమాల్కములను అద్భుతములను నగు వింతపస్తువులను కానుకలుగానిచ్చి మీకాఖానిసయదు సుల్తానువారికి, యోగ్యుడను, నీతికర్తారహస్యజ్ఞుడు నగు నొకరాయబారి నిచ్చి, పంపుచున్నాము” అని నాకు సమ్మోదము కలుగబెట్టెను.

ఆకొలుపు మామునందు పరివేష్టితలయున్న రాజకుమారులలో నొకడు నన్ను జూచి, ద్విభాషిద్యుగ రాయలసింహాసనము మీదనున్న జరిసగిపీ, అందలు లతలు, పుష్పములు అల్లి ననాల్గు మొఖములు పట్టు సోపాలు ఎటులున్నవని ప్రశ్నించెను. ఆతని యభిప్రాయము అట్టివి మాదేశములో చేయజాలరనుట నే నెఱింగి “అవి చాలబాగున్నవి. అట్టివి మాదేశములో తయారు చేయు ఆలవాటు లేదు. ఒకవేళ చేయదలచిన యింత అందుకును చేయగలరని నానమ్మిక” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని. రాయలును నాప్రత్యుత్తరమునకు సంతసించి పవ్వటియట్లు అనేకదీపారపణములతో నింపబడిన సంచలను తాంబూలమును, తనకై ప్రత్యేకముగా నుంచు కొనిన కొన్ని ముపురూపపు ఫలముల నిచ్చి యింటికి బంపివైచెను.

హోర్మజు (హురుమంజి) నగరవాసులు మాతస్వర్యము

విజయ నగరమున కొంతకాలమునుండి నివసించుచుండిన హోర్మజునగరవాస్తవ్యులు కొందఱు నాకు రాజు జూపిన గౌరవమును, ఆవరమును, ప్రేమను జూచి సహింపజాలక, మీదుమిక్కిలి, మాయేలికకు రాయబార మంపబూనుట విని యొర్పుకొనజాలక. మాతస్వర్య గ్రస్తులయి యెటులయిన మా నేహ సౌధమును స్వంసముజేయ బ్రయత్నించిరి. ఈ అల్పజ్ఞుడు, నిజముగా ఖాకానిసయదు సుల్తానువారి నిజమైన రాయబారి కాడనియు, కపటవేషము బూని వచ్చినాడనియు నొక యపవాదమును వ్యాపింపజేసిరి. నా దురదృష్టవశమున నీవార్త క్రమక్రమముగా, ఆనోటనుండి యా నోటబడి రాజోద్వేగలనుండి మంత్రి దళవాయులకు, తుదకు రాయబారికి జేరెను. ఆవల జరిగిన వృత్తాంతమును పిమ్మట దెల్పెదను.

కల్బరిగపై దండయాత్ర

విజయ నగరమునందు వృత్తాంతము లిట్లుండ నన్నింతవఱ కత్యంతాచరగౌరవములతో మన్నిండుచుండిన ధన్నాయకుడు (మహాప్రధాని) కలబరిగె రాజ్యముపై దండెత్తి పోవుట సంభవించెను. కలబరిగె రాజ్యము నా కాలమున సుల్తాను అల్లా ఉద్దీన్ అహమదుసా పరిపాలించుచుండెను. సుల్తాను అహమ్మదుసా, విజయనగరమున దేవరాయలను, ఆతని సామంతులను వధించుటకు జరిగిన ప్రయత్నములనెల్ల విని సంతుష్టులై రంగుడై, రాయలకు తన ధూర్తస్వభావము లేటబడ “ఏడు లక్షల వరహాల నిపుడు నాకు గవ్వముగా జెల్లింపుము, లేనియెడల నీ రాజ్యమును భస్మీకరము చేయ జాలు నైనయ్యమును బంపి, నిన్నును నీమతస్థులను యాపు మాపెద” అని వార్తనంపెను. విజయనగరాధీశుడగు దేవరాయ లామాట లాలకించి క్రోధావేశ పరవశుడై “దౌరా! ఏమి యీ కండకావరము, తురుష్కుల ముక్కురత! నే నొకను జీవించియుండగనే, ఎవరో, కొద్దిపాటి మంది, మావారు చనిపోయినంతమాత్రాన అహమ్మదుసా యిట్టి విపరీతలపు తలంపుతో నన్ను జయింప దలచెనా! మంచిది, మీ సుల్తానుతో కయ్యము

నేయుటయే మాకుసమ్యుతి. మిమ్ములను ఎదుర్కొనుటకు సమరము చేయుటకు నాకు దగిన బలమున్నది. ఒక్కరోజులో నొక లక్ష సైన్యమును గూర్చగలను. సూర్యుడు లేజోమూర్తి వెలుగునంతకాలము ప్రతియణువును కనబడును. నాశీత్రపులు, నాకు మహాపద్రవము తటస్థించినదనిగాని, నా బంధు మిత్ర పరివారము నశించిరనిగాని నన్నుండలు ద్రోహలయి వీడిరనిగాని యెంచినయెడల వారు మిక్కిలి పొరబడిన వారగుదురు. నా కివి శుభ దినములు, నాకిది మంచితే, నాకేయాపదయు వాటిల్లదు. నా సైన్యము లెక్కడ బోయిన జయభేరియే మ్రోగింపగలవు గాని పలాయనముకావు. అదృష్టదేవత నావైపున్నది. ఇప్పుడు మీ సుల్తాను నా దేశములోని క్రజలను కొల్లగొట్టి ధనమును గొనిపోయి, సయ్యదులకు మాల్యోలకు నొసంగును. నేను అతని దేశమును ధ్వంసముచేసి నా వేట కాండ్రును, ద్వితోత్రములకు నొసంగుదును" అని గంభీర భాషణముల దిరస్కరించి పల్కి, రాయబారి నవమానించి పంపివైచెను. పిమ్మట ఉభయులను సమరసన్నాహము చేయించి రణరంగమున సైన్యముల నడిపిరి. ఒకరి దేశముల నొకరు కొంతకాలము కొల్లగొట్టి పాడు చేసిరి. *

ప్రధానమంత్రి హంబనురీర్ + పారశీక దేశమునకు రాయల రాయ బారము

కలబరగ రాజ్యము పై దండెత్తి పోయిన, బ్రాహ్మణ ధన్నాయకుని స్థానమున, దేవరాయలు కార్య నిర్వహణమునకై, "హంబనురీర్" అనునాతని ప్రధానిగా

నియమించెను. రాయల యభిప్రాయమున నీతడు ఆ బ్రాహ్మణ ప్రధానియంతటి ప్రజ్ఞావంతుడగుటచే, నాయుద్యోగ మొసగియుండెను. కాని యీతనియంత దుర్భాగ్యుడును, కుట్రులుడును, క్రూరుడును, మరయొకడు లేడు. ఇతడు చూచుటకు పొట్టిగను, ఆసహ్యకరమగు నుండును. మీదు మిక్కిలి హీనకలసంభాతుడు, అనూయ పరతంత్రుడు, ముక్కోపి, కట్టిల ప్రసర్తనమగులాడు, దుర్భాగ్యుడు, నీచుడు, గౌరవమెఱుగనివాడు. వేయేల? యీ తనియందు దుర్గుణము లన్నియు మూర్తీ భవించిట్లు దోచును. చెప్పకొనుటకు మంచి విషయ మొకటియైన లేదు. రాజకార్య మీతనిపాలబడినతోడనే ధర్మాసన మగూడ మాలిన్యపూరితమయ్యెను. ఆత డధికారము పూనిన తరువాత మొదట గావించిన ఘనకార్యము నాకు ప్రతి దినమును సంపాదించుండిన దినవెచ్చమును ఆపివేయుట. హరమంజి నగరపువారికిపుడు నామీద తమకగల అనూయను దీర్చకొనుట కవకాశము గలిగెను. ఎన్నెన్ని విధముల నామీద చాడీలు చెప్పి మనస్సు పాడు చేయఁలయునో అన్నియు చెప్పి నామీద ప్రధానికి మనువున్న దానికంటె నసహ్యము నెక్కివజేసిరి. హంబనురీర్ యభిప్రాయము నెఱిగినవారగుట, నాతని యిష్టానుసారమగు, నేను నిజముగా పారశీక చక్రవర్తిచే నంపబడిన రాయబారిని గాననియు వర్తకము చేయదలచినచ్చి, కపటరాయ బారివై వెలఁచున్నాననియు నెన్నియో మంతనములను జేర్చుచుండిరి. రజశీయోద్యోగలు నమ్ముకట్లనేక అన్యత్రములను కల్పించి, వెల్లమెల్లగా వాటిని రాయల చెవి సోకునట్లు గూడజేసిరి.

* థెరిష్టాహుడ నీ కాలమున (౧౪౪౩—౪ క్రీ. శ.) దేవరాయలకును, అహమ్మదుషాకును, యుద్ధము సంభవించె నని తెల్పుచు నందులకు వేరుకారణములను దెలిపియున్నాడు. మాడుమాసములకాలము యుద్ధము సాగెను. అందు మూడు ఘోరయుద్ధములు జరిగెను. మూడింటియందును కర్ణాటాగ్ర సైన్యము వేగులుపొందుచువచ్చినవి. చూడుడు: Briggs Ferishta Volume II, P. P. 430-435.

+ ఈ పదము నిపు డేవిధముగ పూర్వస్థితికి సమన్వయింపవలెనో తోచుచున్నది. ఆబ్బూర్ రజాక్ యీ పేరును తప్పగా నుచ్చరించి వ్రాసికొనినట్లు కన్పట్టుచున్నది. అబ్బూర్ రజాక్ గ్రంథముయొక్క మరయొక ప్రతి యందు "నిమపజీర్" అని యున్నది. కాని పెక్కు ప్రతులందు హంబనురీర్ అని యున్నందున నిదియే సరియైన పాఠముని యెంచ దగినను. హంబనురీర్ అనుపేరు "హంపీర్" అనుదాని సమీపమున నున్నది. లేక "హను మంతపీర్" కావచ్చును. లాయలైన దొర దేవరాయని ధన్నాయకులలో నాగన్నయను వాడొకడుండినట్లు మాత్రము తెలుపుచున్నాడు. ఇంక నీహంబనురీర్ యెవరయియుండునో?

ఇట్లు దినచెప్పుము లేక, శత్రువులయనూయకు గురియై, ధనము లేక గౌరవము చెడి నిరాశచెంది కొంత కాల మెట్లో యాపాపిష్టి రాజ్యమున, దుర్మార్గులయిన విగ్రహ రాధకులగు ప్రజలమధ్య కాలము గడపితిని. నే నిట్లు ఇడుములబడుచుండినను, అప్పుడప్పుడు పురపిఠులందు రాయ లారేచు నా కెదురయినపుడు మదపుటేను ను నాపి, చిరునగవుతో, దయారసమొలుక నాయోగ తేను మారయునునే యుండెను. నిజముగా మహారాజు చాల బౌదాచ్యముగలవాడు. సుగుణముల పుంజ మనవగిన మహానుభావుడు.

ఇంతలో బ్రాహ్మ్య ధన్నాయకుడు కలబరిగె రాజ్యము పై దండయాత్రలు ముగించి, పరదృష్టవంతులగు కొందరిని బానిసలగను, ఖైదీలుగను బట్టుకొని, రాజధానికి విజయ లక్ష్మితో వరలివచ్చెను. ఆతడు రాజధానిని ప్రవేశించినదినముననే, నా దుస్థితిని గూర్చి విని, హంబసురీను, చాల మందలించి, ఆ దినముననే నా ఖర్చులకై వీడువేల పాముల నివ్వవలసినదని టంకసాలకు బరాల మిచ్చెను. విజయ నగరవాస్తవ్యులయిన ఖ్వాజా మనూన్, ఖ్వాజా మహమ్మదు (ఖురాసాను దేశీయుడు) అనువారలను, రాజపరమేశ్వరు డనవగినరాయలు అనేక అమాల్వాభరణములు, దుస్తులు, రత్నములు, కానుకలు, మొదలయినవి యొసంగి మాపారశీక చక్రవర్తి కడకు ప్రతిరాయ బార మంపించెను. ఆ సమయముననే, డిల్లీ సుల్తాను గానుండిన ఫిరోజు సావంశీయుడగు ఫతేఖానుగూడ, ఖ్వాజా జమాలద్దీను అనునాతని తన వకిలుగా, నేర్పించి, మా చక్రవర్తి కడకు అనేక కానుక లర్పించుచు నొక విన్నపమును బంపించియుండెను.

నేను విజయనగరమునుండి, రాయలయొద్ద సెలవు గైకొని ప్రయాణముగు రోజున, చక్రవర్తి నన్ను జూచి కృపాబుడై “ ఓయీ! నీవు నిజముగా, పారశీక సుల్తాను సారూఖ్ వారి భృత్యుడవు గావనియు, మమ్ము మోసముచేయ నేతెంచినవాడవనియు ననేకులు మాతో చెప్పియుండిరి. లేకుండిన ఇంతకంటె గొప్ప యాదరణకును, గౌరవమునకును మావలన, నీవు పాత్రు నవైయుందువు. గడవినదానికై వగవవలదు. ఎన్నటి

కైన నీవు తిరిగి మాకు విశ్వాసము గల్గినవిమ్ముట, మారాజ్యమునకు మీ సుల్తానువారిచే బంపబడుదువేని మా సామ్రాజ్యగౌరవప్రతిష్ఠలకు దగినరీతిని నన్ను గౌరవించి బహూకరించెదము” అని పల్కెను.

... ..

మా సుల్తానువారికి వ్రాసిన సుహృత్తేఖీలలో దేవరాయ మహారాయలు నా విషయమయి, తన దేశములో బుట్టినయపప్రథల నన్నింటిని నుడువుచు మోర్చుజు నగరవాస్తవ్యులు జూపిన యనూయతను వస్తించి, మరియు నీ విధముగా వ్రాయించెను. “ మీతోడ మాకు నెయ్యమును, స్నేహమును ఎంతయు మోదావహములును, వాంఛ నీయములును, గాని, కొందఱు మాకు అబ్దుల్ రజాకు మీ భృత్యుడు గాడని చెప్పుచు వచ్చిరి; లేకుండిన యింతకంటె నెక్కువగా, మా గౌరవము జూపుచు, మాస్థితికి దగినట్లుగా కానుకల సంపియుండుము. మీ రాయ బారిని గౌరవించియుండుము.”

పిమ్మట నా ప్రయాణ సన్నాహము బూర్తి చేసి కొని శుభదినమున స్వదేశమునకై బయనమైతిని.

స్వదేశాభిగమనము నడుమ తుపాను

అప్పట్లను ఆకాశమున దైవకృప అనుభాను దువయమయ్యెను. ఆకాశవనగోళమున, భాగ్యతార ప్రకాశింపజూచెను. (1) కటికిచీకటి రాత్రియందు, సంతోషకాంతులు వెలుగవగెను. అంతట నాకు దైవమును నమ్మినవారి కే బాధయు నెప్పుడును గల్గవని తోచెను.

... ..

హిందూస్థానమునం దొకచోట మారుమూల నున్నది విజయనగరము. దేశమంతయు, విగ్రహారాధన పరులు. నేను సంపాదించుకొనినవంతయు, నా కష్టకాలము! వ్యయమయిపోవుటచేత, ప్రయాణమునకు గావలసినంత ధనము నాయొద్ద లేకుండెను. ఇక, నా దురదృష్టపు సంగతులను చెప్పను. ఎట్లో అట్లా నాయందు కరుణాగుడై యుండినందున ప్రయాణము సాగించితిని. పాబాను మాసమున * పండ్లండవ దినమున నేను విజయ

* పాబానుమాసము మనకు పుష్యమాసముగను.

నగరమునుండి యితర రాయబారులతో పాటు బయలు దేరితిని. పదునెనిమిదిదినము లహోరాత్రములు పయనము గావించి 'రమజాను' మొదటిరోజున మంగళూరు నగరమును జేరితిని. మంగళూరులో రమజాను ఉపవాస దినములను జరిపి, పిమ్మట హానూరురేవునకు బయలు దేరితిమి. మంగళూరులో సయ్యదు అల్లాఉద్దీన్ మహాదే అను మహమ్మదీయఫకీరు గలడు. అతనికి నూలు యేరువది సంవత్సరముల పయస్సండునని చెప్పుదురు. హిందువులును, ముస్మానులునుగూడ నాతనికి మహా నీయునిగా భావించి పూజింతురు. అట్లే మహనీయుని ఘోరించి, యాశీర్వాదము బడయుభాగ్యము నాకు లభించినందుల కేనెంతయు సద్బ్రష్టతుడునని యెంచెదను. ఇచ్చట నుండగ నే విజయనగర రాయబారులలో ప్రధానుడగు ఖ్వాజామసూద్ అకస్మాత్తుగ మరణించెను.

హానూరు రేవునందు పారశీక దేశమునకు బోవుటకై యొడ నొకదానిని గుడుర్చుకుని నలుబదిదినముల ప్రయాణమునకు వలసిన సామగ్రి నంతయు సమకూర్చితిని. ఇచ్చట శుభశకునమును పరీక్షించి, జిరాక్ దా మాసమున ౨౫ వ తేదీన ఓడలంగరు నెత్తించితిని. ఓడప్రయాణము మాకు చాల యుపద్రవకరమయ్యెను. వరుసగా రెండు మాసము లిందుమించుగా తుపాను రేగుచుండుటవలన మేము చాల యిబ్బందుల పాలబడితిమి. ఎట్టకేలకు హిజరాశకము ౮౮౮ సంవత్సరమున

ముహరము పండుగ సమీపించునప్పటికి (ఏప్రిల్ = చైత్రము: క్రీ. శ. ౧౮౮౮) సమద్రపుగండమును గడచి మా దేశములోని కలహాట్ శిఖరమును సందర్శింపగల్గితిమి.

సముద్రయానమున హిందూ మహర్షిజానగరమునకు వచ్చితిమి.

సామ్రాజ్య చారిత్రముగూడ ముగియుచున్నది. మొహరముపండుగ గడచునపుడు మేము మస్కాటు రేవునుగూర్చి సుఖముగా పయనము నేయుచునే యుంటిమి. మస్కాటు రేవునుజేరి కొంతకాల మచ్చట లంగరు దింపి, సముద్రముమీద తుపానువలన గల్గిన నష్టమును కూడి తేర్చుకొని హర్మజానగరమునకై ఓడ లంగరెత్తించి పయనము సాగించితిమి. మస్కాటురేవు దాటిన పిదప "ఖూర్ ఫకా" రేవున రెండుదినము లాగి, మరల బయలుదేరితిమి. అప్పటికి వేసవికాలపు వేడి దుర్గరమగుటచేత నారేవున రెండుదినముల నతి కుండవలసి వచ్చెను. ఖూర్ ఫకా రేవునుండి బయటి దేరి సురక్షితముగా హర్మజారేవున సఫాన్ నెల ౧౨ వ తేదీని మధ్యాహ్నమునకునప్పటికి లంగరు దింపితిమి. ఆనాడు శుకవారము.

హానూరు రేవునుండి హారుమంజి (హర్మజా) రేవునకు మహా పయనము నేయుటకు దెబ్బదియైదు దినములు పట్టెను.

* రమజాన్ మొదటిరోజు మార్గశిర శు ౨, యొ ప్రథమతిథియో యగును.
 † కలహాట్ శిఖరము మస్కాట్ రేవునకు నలుబది మైళ్ల దూరమున నున్నది. దానియొత్తు ౬౦౦౦ అడుగులుండును.

నవనాగరికత - విద్య న్ని రాధరణము

చైతన్యరాజు దిండు సుబ్బావధాని గారు

శా. ఉన్నారిప్పటికైన నేగుడిసెనో యున్నార లేమూలనో
 యున్నావా యనువారి గాన కకటా! యొక్కొక్కప్రాణంబుతో
 నన్నంబే కరవై మహామహులు విద్యాపారగుల్ జానులుల్
 అన్నా! వేంకటేశైలభర్త! యథయం బవ్వారి కీవే సుమా!

ప్రాచీనాంధ్రులవ్వరు? ఆర్యులుకారా?

చిలు కూరి పీఠభద్రరావుగారు

(రెండవసంపుటము - మొదటిసంచిక తరువాయి)

దక్షిణహిందూస్థానము నలంకరించి యుండిన నేటిపరిశోధకులలో నగ్ర పీఠము నధిష్ఠించియున్న శ్రీమాన్ డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు మున్నొక ప్పడు హిందూదేశమున సార్వభౌమపదవి నలంకరించిన యాంధ్రులు కొందఱు తా మార్యులమని చెప్పుకొనుటచేతను, ఆర్యుల కన్న ను విశేషనాగరికతానంపన్నులమని ద్రావిడులు చెప్పుకొనుటచేతను, ఆంధ్రుల తోడను ద్రావిడులతోడను జేర్చుట కిష్టపడక తెలుగులను బడుగులని వక్కాణించిరి. దీనికి గారణము నూహించి వారిట్లు చెప్పిరి.

“Generally speaking, however, the Andhra power came into touch with the Tamil on the northern frontier marked by Tirupati and Pulikat. The wild people called Vadukar by the Tamils must have interposed between the Tamils and the Andhras * * * * This position is still more difficult by the reference to the Vadukar, which term occurs very often in the literature of this period. Vadukar is the present day vernacular name for the Telugu speaking people in the Tamil country; but they are described still as in the same savage stage of frontier tribes being as marauders. They are located in the region immediately to the north of the Tamil frontier of Pulikat and Tirupati. This would seem to preclude the equation that the Tamils regarded the Vadukar and the Andhras as one”

“అయినను సర్వ సామాన్యదృష్టితోఁ జూచినపుడు తమిళులరాజ్యమయిన తమిళకమున కుత్తరపునరిహద్దులుగ నున్న పులికాట్ (పులికాడు) తిరుపతులకడను ఆంధ్ర రాజ్యమునకు తమిళులకు సంబంధము కలుగుచున్నది. తమిళులచే ‘వడుగర్’ అని పిలువబడు నాటవికజనులు తమిళులకును, ఆంధ్రులకును నడుమ నడ్డపడియుండవలయును..... ఈస్థితి యీ యుగమునాటి వాఙ్మయమునందఱుచుగా ‘వడుగర్’ శబ్ద ముదహరింపబడి యుండుటచేత నికను మఱింతకఠినమగుచున్నది. ‘వడుగర్’ అనుపదము తమిళదేశమున నివసించు తెలుగుమాట్లాడుచున్న తెగలవారిపట్ల తమిళులచే వ్యవహరింపబడు నిప్పటి దేశభాషానామమై యున్నది. కాని వారిప్పటికిని సరిహద్దులలోని బందిపోటు దొంగలవలెనే యింకను కిరాతకత్వస్థితియందే యున్నటుల వర్ణింపబడియున్నారు. తమిళకమున కుత్తరపునరిహద్దులగు పులికాడు, తిరుపతులకు నుత్తరము నత్యంత సమీపముననే వారికి నివాస మేర్పఱుపబడి యున్నది. ఇదియే ‘వడుగర్’ అనువారిని ఆంధ్రులను వారిని నొక్కరేయని తమిళులు భావించుటకు ప్రతిబంధక మగుచున్నది.”

అయ్యంగారికి తెలుగువారినిగూర్చి యెట్టి యభిప్రాయముగలదో పైవాక్యముల వలన స్పష్టపడగలదు. ఇంక నాంధ్రులను గూర్చి వీరు వ్రాసినదానిని జత్తగింపుడు.

The Andhras are described as Aryan people who had given up the Aryan customs and practice in religion, in other words mleccchas or even Vratyas

ఆంధ్రులార్యాచారములను మతాచరణములను విడిచిపెట్టినవారు. అనగా మాటు మాటలలో మ్లేచ్ఛులుగను, వ్రాత్యులుగను గూడ నభివర్ణింపబడియున్నారు. * తమకును తమిళులకును నడుమనున్న బడుగు లను కిరాతులనుండి (తెలుగువారు) యేయపాయమును గలుగకుండఁ దమ్మును దమరాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటకై యాంధ్రు లిప్పటిగుంటూరు మండలములోని యమరావతికడ భాన్యకటక మనుపేర నొకరాజధాని నేర్పఱచుకొనిరట. ఆంధ్రులకు తమిళులకు నడుమ బందిపోటు దొంగలయిన బడుగు లుండుటచేత క్రీస్తుశక మునకుఁ బూర్వమున రెండువందలసంవత్సరములును, బరమున రెండువందలసంవత్సరములును బరిపాలనము చేసి చక్రవర్తులైన యాంధ్రులతోడ నిష్పడు తెలుగుమాట్లాడు వారేవిధమైన సంబంధమును గల్పించుకొనుటకు హక్కుగలిగియున్నారా యనుప్రశ్నము పుట్టుచున్నదట! ఇంతవఱకు దొరకినసాధనములనుబట్టి యిదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు సాధ్యపడదట!

ఈ పైవాక్యములనుబట్టియు, వీరివ్యాసములో వెలువడిచిన తక్కినవిషయములను

బట్టియు, దేలిన సిద్ధాంత మెట్టిదనిన:— “వడుగర్” అనుతెగవారు బందిపోటుదొంగలనియు, తమిళదేశములో నిపుడు తెలుగు భాషమాట్లాడుచున్నవారిని ‘వడుగర్’ అను నీతమిళ భాషానామముతోనే వ్యవహరించుచున్నందున ‘వడుగర్’ అనువారు తెలుగు వారేయనియు, ఈ శబ్దము ఆంధ్రశబ్దమునకుఁ బర్యాయపదముకాదు గనుక యాంధ్రులు తెలుగువారుకారనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది.”

అయ్యంగారి కిట్టిభావములు 1922-వ సంవత్సరములో జనించినవి. కాని 1909 దవ సంవత్సరమునాటి కిట్టిభావములున్నట్లు వీరి వ్రాతలనుబట్టి కన్పట్టదు; కాని 1909-దవ సంవత్సరము. ‘ఇండియా ఆంటిక్వేరీ’ అను పత్రికయొక్క ‘మే’ నెల సంచికయందు ‘ఆంధ్రపూర్ణ’ విరచితమైన ‘యతిరాజవైభవ’ మనుపేరుగలశ్రీరామానుజచరిత్రమునువీరు భాషాంతరికరించి దానిని బ్రకటించియున్నారు. అందలిపీఠికలో, నాకవినిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“Nothing is really known about Andhra-purna, the author of this work. Except what he chooses to tell us himself, Viz, that as he was engaged in the milk-service of Ramanuja.” Even tradition has few things to tell about him. We find his name however among those of the 74 successors of “Ramanuja” in the propagation of Vishnava Gospel, and the author of Prapannamritam, who lived a Contemporary of Venkatapatiraya (died 1614 A. D.) claims to be a descendant of Andhra-purna (Vaduganambi as he called in Tamil.) రామానుజునకు క్షీరము సమకూర్చు నుద్యోగములో నుంటినని తనంతట తాను

మనకు వెల్లడించినది తక్క యీశ్వరిక ర్తయైన యాంధ్ర పూర్ణునిగురించి నిజముగాఁ జెలియఁ బడిన దేమియును లేదు. అతనిగుఱించి తెలి పెడుగాథలోఁగూడ వానిఁగూర్చి యేమియుఁ గానఁబడదు. అయినను అతని నామము రామానుజుని తరువాత వైష్ణవ మత ధర్మమును బోధించిన డెబ్బది నలుగురు మతప్రవర్తకులలోఁ గన్పట్టుచున్నది. 1614-వ సంవత్సరములో మృతినొందిన పేంకటపతిరాయలతో సమకాలికుడై ప్రపన్నామృతమను గ్రంథమును విరచించినకవి తాను ఆంధ్రపూర్ణుని (తమిళభాషలో వడుగనబియని చెప్పఁబడినవాఁడు) సంతతివాడనని చెప్పకొనియున్నాఁడు. ఈ వడుగనబియనునాంధ్రపూర్ణుఁడు పదునొకండవ శతాబ్దిలో నున్నవాఁడు. ఆంధ్రశబ్దమునకు, బర్హయపదముగా వడుగశబ్దము వ్యహరింపఁబడుచున్నందు కింతకంటె దృష్టాంతము మఱి యేమికావలయును? అయ్యంగారు ఆంధ్రులు తిరుపతి, పులికాడులు దాటితమిళదేశములో నెన్నఁడు ప్రవేశింపలేదని మిక్కిలి ధీరత్వముతో వ్రాసిరికాని తమయభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా తమిళవాఙ్మయమునందు నొక యాంధ్రప్రభువు మిక్కిలి యతిశయోక్తులతో వర్ణింపఁబడియుండుట దలపోసి కాదని నిరూపించుటకై నెఱ్ఱిమొఱ్ఱి ప్రత్యుత్తరములు చెప్పఁదొడంగినారు. వారివ్యాసములో నిట్లు వ్రాసిరి.

“There is a chieftain known by the name of Aay Andiran. The second word of this name is rendered Andhra by some. It is just possible that it is the Tamilised form of the word Andhra.”

“ఆయ్ అందిరన్” అనుసామంతప్రభువు (మాండలికుఁడు) గలఁడు. ఈ నామములోని రెండవశబ్దము కొందఱిచే ఆంధ్రశబ్దముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. అయ్యది ఆంధ్రశబ్దమునకు తమిళభాషా స్వరూపమని చెప్పటకు సాధ్యపడును.”

ఇట్లు పైరీతిని వ్రాసియుండియు నడుగు భాగమున (Foot-note)లో నిట్లొకవాక్యమును వ్రాసి యున్నాడు.

“If the term Andar used to designate shepherds comes from the Sanskrit Andhaka, a Tamil derivation seems impossible, there is justification for this interpretation. The term Andiran is used in this compound in contradistinction to the term Einan in Aay-Eyinan undoubtedly denoting the caste or tribe from which he came. The two names would stand ‘Aay’ the shepherd and ‘Aay’ the hunter.” గొల్లవాండ్రకు పేరుగావాడఁబడిన (Andar), (అండార్) శబ్దము ‘అంధక’ అనుసంస్కృత శబ్దమునుండి పుట్టినపుడును, ఈశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి తమిళభాషలో సాధ్యము కాక యున్నపుడును, ఇట్టి వ్యాఖ్య చేయుట న్యాయమే. ఈమిశ్రనామములోని ‘అందిరన్’ అనుపదము ‘ఆయ్-ఎయినన్’ అను మిశ్రనామములోని ‘ఎయినన్’ శబ్దమునకు వ్యత్యాసముగా వాడఁబడియుండుటచేత నిస్సందేహముగా నతనికులమునుగాని వర్ణమునుగాని తెలుపుచున్నది. ‘ఆయ్’ అనఁగాగొల్లవాడని, బోయవాడని (వేటకాఁడు) రెండు నామము లేర్పడుచున్నవి.

ఇంత వ్రాసియుం దుదకు వీరు తమయభిప్రాయము నీ కిందిరీతి వెలువరించిరి.

"It would be unsafe, however, to assert that the Andhras, as such, came and settled in the South."

"అయినను, ఆంధ్రులు దక్షిణమునకు వచ్చి నివాసములయిరని వక్కాణించుట సురక్షితము కాదు." ఎందుకు సురక్షితము కాదో?

ఇమ్మహానీయులకడనే 'యూనివర్సిటీ రీసర్చిస్ట్రాడెంటు' గా నుండి తరిబీతుగాంచి నేడు 'మద్రాసు ఆర్కుయాలజికల్ సూపర్ ఇంటెండెంటు'గారి కార్యాలయమున 'అసిస్టెంటు ఎఫ్ గ్రాఫిస్టు'గానున్న శ్రీమాన్ ప. రంగస్వామిసరస్వతి. బి. ఏ. గారుకూడ 'The Origins of South Indian Dynasties' అను గ్రంథమును వ్రాసి యాగ్రంథములో నీపైవిషయమునుగూర్చి యొకింత వ్రాసియున్నారు. ఆగ్రంథమింకను ముద్రితము గాకయున్నను వారు నాకోరికను మన్నించి యందలివిషయముల నుపయోగించుకొన ననుజ్ఞ దయచేసి యున్నందున వారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను. 'ఆంధ్ర అందిరక్' అనువానిని గుఱించి వారు వ్రాసినదానిమాత్రమే నేనిచటఁ దెలుపుచున్నాను.

"దక్షిణహిందూస్థానమును బరిపాలించిన యనేకరాజవంశముల యుత్పత్తులను దెలుపు శక్తి ద్రవిడవాఙ్మయమునకుఁ గలదు. ఆంధ్ర శబ్దముయొక్క వ్యుత్పత్తిని దెలుపు జాడ నేమైన నయ్యది తెలుపఁగలదా? ఆంధ్ర శబ్దము తమిళభాషలోనికి మాఱినపుడు 'ఆందార్' 'ఆందిరన్' అనుపదములుగాఁ గన్పట్టగలదు. ప్రాచీన ద్రవిడవాఙ్మయమునందీ

పదము లొకతెగవారికి నామములుగాఁ గన్పట్టుట చిత్రము. సంఘముకాలమునాటి గ్రంథములలో 'ఆందిరక్' అనునొక ప్రభువు గన్పట్టుచున్నాడు. అతఁడు పరిపాలించిన దేశముతినై వెల్లిమండలములోని 'పొదియిల్' కొండకు చుట్టునుండు దేశమయి యున్నది. అతనిరాజధాని 'ఆయక్కుడి' అనునది. అందమైన నీటి బుగ్గలుగల 'కవిరమ్' అను కొండలవరుస యొకటి యాతనిదేశ మలంకరించియుండెనని 'అగం' అను కావ్యమున వర్ణింపఁబడినది. అతనిదేశమున 'ఏనుగ'లు సధికసంఖ్యగాఁ బుట్టుచుండెననియు, వానిని బహుమానములుగా నొసంగుచుందురనియు 'నట్టిన్' అను గ్రంథమున వర్ణింపఁబడి యుండెను. అతనికనే కులు భార్యలు గలరనియు, అతఁడు సురపొన్నపూలదండలను ధరించుటయందెక్కువ యభిలాష గలవాఁడనియు, అతఁడు కొంగులతోఁ బోరాడి పశ్చిమసముద్రతీరమునకుఁ దఱిమివేసెననియు, 'పురం' అనుకావ్యమునందు వర్ణింపఁబడియుండెను. మఱియు నాగ్రంథముననే యతని యాస్థానమండపము యొక్క సొగసు 'ఉడైఱుర్ ఎనిచ్చెరిమున మోసియర్' తురైయూర్ ఒడైకిల్లర్, కుద్దువాన్ కిరనార్' అనుకవులచేతను, 'అగ'మను కావ్యమున 'పరక్ కొర్రనార్' 'పరనార్' అనుకవులచేతను, 'నట్టిన్' అనుగ్రంథమున 'కటికన్ననార్' మొదలగు కవులచేతను విశేషముగా నభివర్ణింపఁబడియుండెను. వీరిలో 'మోసియర్' అనునాతఁడు ముఖ్యుడు. 'అదిగమాన్' అనువాని కవ

యిత్రియగు 'సువైయర్'ను, 'వేల్-పటి'యను వానికి 'కపిలర్' కవియు నెట్లో - 'ఆయ్- అందిరన్' అనువానికి 'మోసియర్' అట్టి వాడని చెప్పెదగును. మొదట నీతనిగాని యీతని దాతృత్వమునుగాని యెఱుంగక దేశదేశములు తిరిగితిరిగి తుద కీతనిప్రఖ్యాతిని విని యీతని యాశ్రయమును బొందెను. ఈ ప్రభువు నాటక ప్రదర్శనములను బ్రదర్శించుటయందు నభిరుచిగలవాడై యనేకములను బ్రదర్శింపఁ జేసె ననియును, ఇయ్యది తనగొప్పకొఱకును, స్తోత్రపాఠములను బడయుటకొఱకునుగాకతన ధర్మమని నమ్ముటచేతను తనపూర్వు లాచరించినవారగుటచేతను బ్రదర్శింపఁజేయుచు వచ్చెనని కవి వర్ణించియున్నవాడు. ఇతఁడు మృతినొందినపుడు వీనిభార్యలు పెక్కుండు సహాగమనము గావించిరట. ఇతని మృతిని గుఱించి 'మోసియర్' 'కిరనార్' కవులిరువురు మిక్కిలి జాలినిపుట్టించెడు విధముగా వర్ణించిరి. వీరిలో 'ముదమోసియర్' అనుకవి వర్ణించినపద్యములలో నొకపద్యములోని సారమిట్లున్నది.

“భూలోకమునుండి “ఆయి- అందిరన్”,
ప్రభువు వచ్చుచున్నవాడని విష్ణులోకములో
ఇంద్ర దేవాయములో గానములును, పండు
గలును మెండుగా జరుపబడుచుండెను.

ఇక్కడ నొకచిత్రభాగవతకథ వినిపింపవలసియున్నది. డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు ఆయోశబద్ధమునకు గొల్ల వాడనియు, వేటకాడనియు నర్థమున్నట్లు స్పష్టమైయున్నారు.

శాతవాహనరాజు లాంధ్రరాజు లను విషయము పురాణప్రసిద్ధమనుట యంగీకరించియె యున్నారు. మున్నోకప్పుడుసాత లేక శాతవాహనుఁ డను నాతఁడు సార్యభాముడై విఖ్యాతి గాంచియుండెననుట జగద్విదితము. ఇతనిగుర్చినకథలు భరతఖండమునందంతట చెప్పకొనబడుచున్నవి. శాతవాహనుని దక్షిణ హిందూస్థానమునందంతట నొకదైవముగాఁ బూజించుచున్నారు. తమిళదేశమున 'అయ్యనార్' అనుపేరుతోడను, కన్నడదేశమున “అయ్యప్ప” అను పేరుతోడను మనదేశమున 'పోతరాజు' అనుపేరుతోడను పూజింపబడుచుండెడి దేవుఁడు శాత వాహనుడే. ప్రాచీన తమిళభాషా నిఘంటువులగు 'దివాకరమ్' 'పింగళనిఘంటువు' లలో శాతవాహనుడే 'అయ్యనార్' అని వక్కాణింపబడియుండెనని రంగస్వామిసరస్వతిగారు వక్కాణించియున్నారు. తమిళదేశమున 'అయ్యనార్' మిక్కిలి జనరంజకుడైన దేవుఁడుగ నున్నవాడు. ఇతనికి 'శాస్త' అను మఱియొకనామముగలదు. కాని శాస్త బుద్ధదేవుని నామములలో నొకటిగా నున్నదని అమరనిఘంటువులో నిట్లువక్కాణింపబడియున్నది.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ ప్రభాగతః,
సమంతభక్త్రో భగవాన్ మారజి త్లోకజ జ్ఞః.
పడభిక్షో దశలో ద్వయవాది వినాయకః,
మనీంద్రశ్రీః సున శాస్తా మునిః...

“దుష్టా శాస్తి శిక్షితీతి శాస్తా” అనగా దుష్టులను శిక్షించువాడనియర్థము. మఱియు జనులు వీని నిట్లు ప్రస్తుతింతురు.

“భూతనాథ సదానంద సర్వభూతదయాపర;
రక్షరత్న మహాబాహూ శాస్త్రీ తుభ్యం నమోనమః”
కాని యీ ‘శాస్త్ర’ నామముతోఁ బ్రవర్తించు
బడుచున్న ‘అయ్యనార్’ అనుదేవుని (శాత
వాహనుని) హరిహరపుత్రునిగాఁ జౌరాణికు
లభివర్ణించియుండిరి. వీనిగుఱించి యీక్రింది
మంత్రములు గన్పట్టుచున్నవి.

“ఓంనమోభగవతే హరిహరపుత్రాయ
పుత్రలాభాయ శత్రునాశాయ (శాఖిదోష
విनाశాయ) మదగజవాహనాయ మహా
శాస్త్రాయ నమః”

“అస్యశ్రీ మహాశాస్త్ర మంత్రస్య
రుద్రః అనుష్టుప్చందః మహాశాస్త్రా దేవతా”

“మమ సర్వాభీష్టసిద్ధయే వినియోగః
షడంగం హరిహరపుత్రాయ హృదయాయ
నమః అర్థలాభాయ పుత్రలాభాయ శిరసే
స్వాహా, శత్రునాశాయ శిఖాయైవషట్, సర్వ
స్త్రీమోహనాయ కవచాయ హుం, మదగజ
తురంగావహనాయ నేత్రత్రయాయ వౌషట్,
మహాశాస్త్రాయ హుంఘట్, స్వాహా అస్త్రా
యఘట్”

“ఓం ఐం హ్రీం సౌం క్లీం శ్రీం హ్రీం
హ్రీం క్లీం హరిహరపుత్రాయ అర్థలాభాయ
పుత్రలాభాయ శత్రునాశాయ సర్వస్త్రీ
మోహనాయ మదగజ తురంగావహనాయ
మహా శాస్త్రాయ నమః”

అయ్యనార్, మహారాష్ట్రదేశమున ఖాం
డోబా, అనుపేరిటను కొడగుదేశమున ‘బేట

అప్పయ్య’ లేక మలేదేవుఁ డనుపేరిట నారా
ధింఁబడుచున్నాఁడు. వీని యారాధనము
శైవులలో భైరవారాధనముగను, వీరభ
ద్రారాధనముగను, వైష్ణవులలో వేంకటేశ్వరా
రాధనముగను మార్పుగాంచినది. ఈహరిహర
పుత్రునిగుఱించి పౌరాణికులైన శైవు లొక
వితగాధను బట్టించిరి. ఒకప్పుడు భస్మాసురుఁ
డనువాఁడు తనస్సుచే నీశ్వరుని మెప్పించి
తాను చేతితో ముట్టిన నేవస్తువైనను భస్మ
మగునటుల వరమిమ్మని వేఁడెనట. ఆయన తన
కావరమును బ్రసాదించిన వెనువెంటనే యా
వరముయొక్క యాధార్థ్యము సరయఁగోరి
వాఁడు తనకు వరమనుగ్రహించిన యాశివుని
నెత్తిపైనే తనచేయి నిడఁ బ్రయత్నించెను.
అతఁడు సర్వజ్ఞఁడయ్యును వానిభవిష్యద్వర్తన
మును దెలిసికొనఁజాలక యట్టివర మనుగ్ర
హించిన మహానుభావుఁడు ప్రాణభీతిచే
బటువిడి యొకకొలనిలో నొకపుష్పములో
దాగుకొని భయార్తుఁడై ప్రాణరక్షణార్థము
విష్ణుపునుగూర్చి ప్రార్థించె నట. విష్ణువు వాని
యుత్తలపాటును దెలిసికొని మోహినివంటి స్త్రీ
రూపధారియై వానిముంగట నిలువంబడి మరులు
గొలిపెను. ఆమెనుగాంచి వాఁడు కన్ను చెద
రినవాఁడై హృదయముచలింప మదోన్మత్తుఁ
డై వెంటఁబడ నామె తుద కొడంబడినట్లు
నటించుచు, “శుచివైయుండుటకు ముందుగా
నీవు కొలనిలో స్నానముచేసి కురులార్చుకొని
తలకు చమురురాచికొని రమ్ము” అని పలి
కెను. కామపీడితుఁడుగావున వాఁ డామాట
లను విశ్వసించి యట్లుగావింపఁ దనతలనుతానే

ముట్టకొన్న వాడయినందున వెంటనే భస్మ మయ్యెను. శివుఁ డాచర్యవసానమును దెలిసి కొని కొలనిలోనిపుష్పమునుండి బైటకువచ్చి విష్ణువు జరిగినవృత్తాంతము నివేదింప మరల నొకమాటు 'మోహినివిగమ్య'ని యడిగెనట. మరల నొకమాటుమోహినిరూపమునుదాల్చి యెదుట నిలువంబడ మున్నొకమాటు తన్ను మరులుగొలిపిన మన్మథునే రూపడంచినంతటి తపశ్శాలియగు భగవంతుడే కాలకర్మవశ మున మోహమత్తుఁడై యామాయామోహిని వెంటఁబడి సఫలీకృతమనోరథుఁ డయ్యెను. అప్పుడాపురాణదంపతులకుఁ బుత్రోదయప్రాప్తి లభించెను. అతఁడే హరిహరపుత్రుఁడు. ఇందలి సత్యమును జదువరులు గ్రహింపవలయును. దక్షిణదేశమున ముఖ్యముగాఁ దమిళకమున 'అయ్యనార్' అనుశాతవాహనునిగుడి లేని గ్రామ మెచ్చటనోకాని కానరాదు. ఈగుళ్లు సామాన్యముగాఁ జిన్నవిగానుండి యేకాంత ప్రదేశమున నూరునకుఁ బడమరగా నొకచోట నున్నతములైనవృక్షచ్ఛాయలనడుమ నిర్మింపఁ బడియున్నవి. వీనిముందు మట్టిచేఁ జేయఁ బడిన గజతురగాదిజంతువులయొక్క విగ్రహ ములలోఁగొన్ని చిన్నవియుఁ బెద్దవియుఁ గూడ నుంచఁబడియుండును. అనేకులు ప్రజలు నిరంతరము మ్రొక్కుబడులు చెల్లింపుచుందురు. ఈగుళ్లద్వారముల నిరుపార్శ్వముల నిరువురు ద్వార పాలకులు భయంకరాకారములతో నొప్పుచుందురు. వీనితలలపైన కిరీటములును సింగపుకోరలతో నొప్పెడుమోములును, చేతులలోఁ బెద్దకట్టలును గలిగియున్నట్లుగా వీని

జిత్రింపుదురు. గుడికి ముందటిభాగమున సప్త మాతృకల విగ్రహము లుండును. ఇవియును బూజింపఁ బడుచుండును. (త్రికరాశూరి, మాయాకరశూరి, రక్తచాముండా, వనచారిణీ (కాటేరి), భగవతీ, బాలశక్తి, భువనశక్తి, అనునవి సప్తమాతృకలు). గుడికి లోపలిభాగమున తలుపున కిరుప్రక్కలను రెండువినియకవిగ్రహము లుండును. గర్భాలయమున పూర్ణా(పూర్ణై) పుష్కలా (పుట్కలై) అనునిరువురు భార్యలు చెరియొక ప్రక్కనుండ 'అయ్యనార్' దేవుఁడు తనచుట్టును సప్తకన్య లొప్పుచుండ నడుమ నధిష్ఠించియుండును. ఉత్పవకాలమున నూరే గుటకై కొయ్యతోఁ జేయఁబడిన గజతురగాది వాహనములు ప్రక్కగృహములోనుండును. 'అయ్యనార్' విగ్రహము స్వారి వెడలు సందర్భములఁగాక తదితరకాలముల సామాన్యముగా నెఱుపువన్నెగల చర్మముతోఁ గూర్చుండియున్నటుల విగ్రహము చిత్రింపఁ బడియుండును. తలపై కిరీట ముండును. ఫల తలమున మూఁడు విభూతిరేఖ లుండును. అనేకములయిన యలంకారములతో నలంకరింపఁబడియుండును. అహింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణులును, హింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణేతరులు నాదేవున కొనంగుచుందురు. కష్టకాలములందుఁ బ్రజలు మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుచుందురు. పూర్వము మన దేశమున హరిహరారాధన ముండనని సూచనలు గన్పట్టుచున్నవి. తిక్కనసోమయాజి మహాభారతమును నాచనసోముఁడు యుత్తర హరివంశపురాణమును హరిహరనాథునకే

యంకితము గావించిరి. హరిహరపుత్రుల మూలముననే హరిహరారాధనము నద్వైతమును వెలసినవని తోచుచున్నది. 'అయ్యనాథ్' దేవేరులలో పూర్ణాదేవి నల్లనికస్తూరి బొట్టు నలంకరించుకొనియుండఁ బుష్కలాదేవి తెల్లని మూఁడువిభూతిరేఖల (తిరునీరు) నలంకరించుకొనియుండును. ఇతనికి పవిత్రకీటముగల యోధుఁడను నర్థముగల 'తిరుముడిసేవకర్' అనియు, మంచియోధుఁడను నర్థముగల 'నల్లసేవకర్' అనియు, గ్రామబాహ్యంతరమున నివసించుదేవుఁడను నర్థముగల 'పురత్తవాన్' అనియు, అందమైన కడలివన్నెగల వాఁడనునర్థముగల 'పూన్కడల్వన్నాన్' అనియు, 'యోగి' అనియు, మచ్చలేనివాఁడనునర్థముగల 'బరుమాశత్తాన్' అనియు, భయంకరాయుధము గలవాఁడను నర్థముగల 'చండాయుధన్' అనియు, పూజ్యుఁడను నర్థముగల 'అరియాన్' అనియు, ధర్మరక్షకుఁడనునర్థముగల 'అరట్టకాప్పోన్' అనియు, 'తెల్లయేనుఁగుకాతు' అనునర్థముగల 'వెల్లెయైనైయూర్తి' అనియు, యువకుఁడను నర్థముగల 'కుమారన్' అనియు, తండ్రియను నర్థముగల 'అయ్యన్' అనియు, హరిహరుని కుమారుఁడనునర్థముగల 'హరిహరపుత్తరన్' అనియు మొదలుగాఁగల నామాంతరము లెన్నో గలవు.

తమిళ దేశమునకును ఆంధ్ర చక్రవర్తియైన మొదటిశాతవాహనునకును నింతటి పురాణప్రసిద్ధిగల సంబంధము గన్పట్టుచుండినపుడు సంబంధములేదని డాక్టరుకృష్ణస్వామి

అయ్యంగారు చెప్పఁబూనుట వింతలలో వింతగదా.

అయ్యదేవర యాంధ్రుడైనపుడు మన అయ్యరులు మనఅయ్యంగారు అన్యులగుదురా? అయ్య శబ్దమునకు బహువచన స్వత్యయమైన 'అత్' అనుదానిని జేర్చినపుడు అయర్ - అయ్యర్ అగుచున్నది. సెట్టియార్, మొదలియార్, అన్నట్లుబహువచన రూపములతోఁ బ్రశంసించుట తమిళుల సంప్రదాయమగుట 'అయ్యరు' అని వ్యవహారము లోనికి వచ్చినది. 'గారు' అనుపదము తెలుఁగులో గౌరవసూచకమైనపదము. అయ్య + గారు = అయ్యంగారు అని యేర్పడుచున్నది. తెలుఁగులో 'అయ్యగారు' అనుదానికి 'అయ్యంగారు' అనునది పూర్వరూపము. 'గారు' అనుదానిని తెలుఁగువారు మాత్రమే వాడుదురు. కన్నడులు 'గారు' అనుదానికి బదులుగా 'అవర్ గళు' అనివ్యవహరింతురు. కావున మన 'అయ్యంగారు' కూడ పూర్వము తెలుగు వారియందుండి తెలుఁగు దేశమునుండి తమిళ దేశమునకుఁ బోయినవారని చెప్పఁదగును. ఇయ్యది పెక్కుదృష్టాంతములను జూపి సమర్థింప నవకాశము గలదు.

'నడుగర్' అనుశబ్దము మొదట తెలుఁగువారికి వర్తింపఁబడియుండలేదని తెలిపెడువాక్యములు డాక్టరుకృష్ణస్వామి అయ్యంగారికి, బ్రత్యుత్తరముగా వారివలన తరిబీతుగాంచిన వారి శిష్యవర్గములోనివారయిన శ్రీమాన్ రంగస్వామిసరస్వతిగారి "ద్రవిడవాఙ్మయము

యమ్. హెచ్.

స్టాక్ థర్డ్ దొరగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ వ్యాయాధికారిణి

శ్రీయత

పాండురంగరావుగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ వ్యాయాధికారిణి

వ్యాయమూర్తి

శ్రీయత సదాశివయ్యగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ వ్యాయాధికారిణి

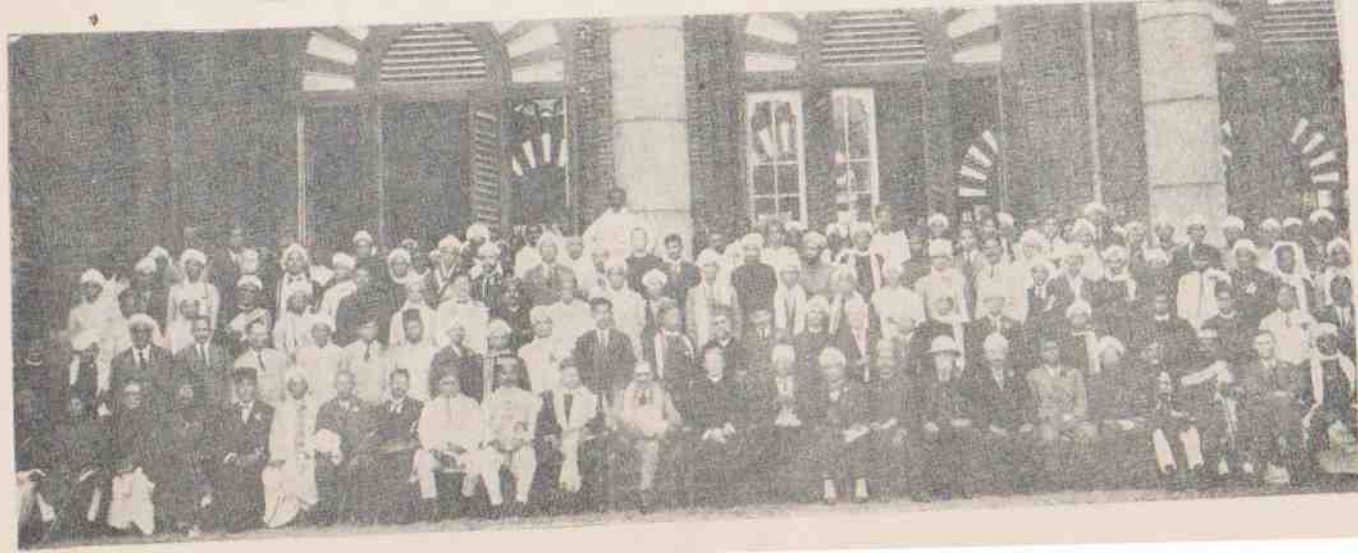

శ్రీమతి కోకా కృష్ణ వేణమ్మగారు

కాకినాడ పునపాలోసంఘ సభ్యురాలు
గోదావరికిల్లా విద్యాసంఘోపాధ్యక్షురాలు

1924 వ సంవత్సరం డిసెంబరు 20నానా వాన్స్ పురియందు
సమావేశమయిన మూడవ అఖిల భారత ప్రాచ్య
విద్యార్థిసభకు వారి సభాస్థానినిబిజినెస్
సెంటర్ బృందము

అఖిల భారత ప్రాచ్య విద్యార్థిసభ
మూడవ సమావేశము
1924 వ సంవత్సరము డిసెంబరు 22 వ తేదీ వాన్స్ పురి

ఆంధ్రులు," అను శీర్షికగలిగి క్రిందటి నెల భారతిపత్రికలో, బ్రటింజుబడినవారి వ్యాస మునుండి యెత్తిచూపిన జాలును'

"భాషల నెన్నుచో నీక్రిందియగస్త్య వ్యాకరణపజ్జీ- ముఖ్యమైనది" "కొజ్జ- న్నడ జ్యోత్సంతెలుజ్జా" దీనినే యను కరించి 'పదునొకొండవశతాబ్దిలో వెలు వడిన 'సన్నూల్' అను వ్యాకరణమునకు వాఖ్యాన మొకదానియందు 'కన్నడమ్ పడుగు కలిజమ్ నైలుజమ్' అనియున్నది, 'పడుగ' అను పద మిప్పు డావములో డెనుగుభాషకు, దేశమునకును వ్యవహారము ననుండినను మొట్ట మొదట నట్లుకాదనియు నాంధ్ర దేశమునకు బచ్చిమమున నిప్పటి బల్లారిజిల్లా ప్రాంతభూమికే పేరనియు, నా దేశపు ప్రజలకే 'పడుగ' శబ్ద ముండననియు, నిప్పటి కచ్చటనే బడగనాటి వారనుజాతివా రున్నారనియు స్థలాంతరమున వ్రాయుచున్నాను. కాలాంతరమున నాపదము యొక్క యర్థము మాఱి యిప్పుడు తెనుగు, కన్నడము రెండుభాషలకు సర్వమగుచున్నది"

ఇప్పుడు శాక్తరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారు దక్షిణహిందూదేశమునందలి ద్రావిడ పరిజ్ఞాన మేది(Dravidian Culture in South India) కలదని లోకమునకు బ్రదర్శింపుచున్నారో యా ద్రావిడ పరిజ్ఞానమనునది తూర్ద్రజ్ఞాన ముకంటె భిన్నమైనది కాదనియు, అంద్రపరి జ్ఞానముచే వన్నె పెట్టబడినది 'ఆంధ్రవృక్షి త్యచరిత్రమును తెలిసికొన్నవారికి స్పష్టము గాకమానదు. ఇప్పుడు గాకపోయినను భవిష్యత్కాలమున నైన విస్పష్టము గాకమానదు.

మఱియు నింకొకవిషయము నిచట వివరింప వలసియున్నది.

పంజాబు ఆర్క్యలాజికల్ డిపార్టుమెంటు నలంకరించి యుండిన బి. హెచ్. బేడన్, పవెల్. ఎస్. పి. సి. ఐ. ఇ. అను వారు (Mr. B.H. Baden Powell M. A., C.I. E.) హిందూదేశ గ్రామసంఘము (Indian Village Communities) లను గ్రంథములో ఆంధ్రులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"It is possible that the known invasions about the time of Darius Hystaspes (6th Century B.C.) brought new Turanian tribes to North India. A Turanian Royal family appears about that time to have succeeded to the Earlier Aryan Dynasty of the Magadha Kingdom (E. Bengal.) From them are derived the Andhra, who at one time dominated the upper part of the Peninsula, and also the Naga or snake kings of Eastern Central India. These latter invasions were of clans probably identical in race with the earliest Dravidians of epic times."

"క్రిస్తునకు బూర్వమున నావశతాబ్దిలో డెరయస్ హిస్టాస్టసు కాలమున డెలి సికొన బడిన దండయాత్రలు త్తరహిందూ సానమునకు క్రొత్తతూరానియాగుంపులు లేక తెగలు గొనిరాబడినవి. ఆకాలమునకుఁ బూర్వమున మగధరాష్ట్రమును బరిపాలించుచుండిన యార్యవంశమువారిని దొలగించి యొక తూరానియారాజవంశమువా రారాజ్యమును జేకొని పరిపాలించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఒకప్పుడు హిందూద్వీపకల్పముయొక్క యత్తర భాగమును, నాగరాజులచే బరిపాలింపబడు మధ్యహిందూదేశముయొక్క తూర్పుభాగమును ఆక్రమించి దొరలైయుండిన యాంధ్రులు

వారినండి యుద్భవించిరి. ఈకడపటిదండయా
త్రలలోఁ బాలుగొన్న తెగలవారలు పురాణే
తిహాస యుగములనాటి ప్రాచీనద్రావిడుల తెగ
లతో సంబంధించిన తెగలవా రయియుండ
వచ్చును,” ‘ఆర్యులు, ద్రావిడులు’ అనువారి
జాతివిభేదమునుగూర్చి వీ రెట్టియభిప్రాయము
గలిగియున్నను గౌతమబుద్ధునకుఁ గొంచెము
పూర్వమున ‘డెరయసు’ దండయాత్రలు
నడచి యున్నవి గనుక నప్పటికి బహుకాల
మునకు ముందే యాంధ్రులు భరతఖండములో
దొరతనము నడుపుచున్నారనుట యీనానూ
తనపరిశోధనములకు బలమునొసంగుచున్నది.
నేను వంగదేశీయులకును నాంధ్రులకును సంబం
ధముగలదని పౌరాణికవాఙ్మయమును బ్రమా
ణముగాఁ గొని తెలిపియుండఁగా నామిత్రులు
కొందఱు పరిహాసింపుచున్నారు. వారికొఱకు
నే నీక్రిందివిషయమును బ్రత్యుత్తరముగాఁ
దెలుపుచున్నాను. ఇదివఱకు తమిళులు గంగా
నదీముఖద్వారమునందున్న తమలిట్టిను(తామ్ర
లిప్తి) నగరమునుండి దక్షిణహిందూదేశము
నకు వచ్చినవారివలనఁ దమకు తమిళులన్న
నామము కలిగినట్లుగా వి. కనకనభాషిల్లగారి
గ్రంథమునుండి వారియభిప్రాయములను దెలి
పెడి వాక్యముల నుదాహరించియున్న వాఁడను
గదా. ఇప్పుడు కలకత్తా యూనివర్సిటీలో
(Lecturer of Comparative Phylology
and Indian vernaculars)గానుండిన విజయ
చంద్రమజుందారుగారు వ్రాసిన “Ancient
Bengal” (పురాతనబంగాళము) అనుగ్రంథ

ములో వ్రాసినవారియభిప్రాయములనుగొన్నిటి
నిచట నుదాహరించుచున్నాను.

తమిళభాషయు, తమిళదేశమును వీరి
మనస్సు నెక్కువగా నాకర్షించియున్నకత
మునఁ దమ వంగదేశమునకు తమిళదేశమునకు
నడుమనున్న యాంధ్రులను తెలుఁగుభాషను
మఱచిపోయి, యీ క్రింది విషయములను
వ్రాసియున్నారు.

(1) తమ బెంగాళీభాషలోనున్న పదములు
పెక్కులు తమిళభాషలోఁగూడ నున్నవట.
అవియేవియన నీక్రిందిపదములనుదాహరించెరి.

(1) ఆకలి (2) కల్ (కల్లు = రాయి) (3)
కాఱి (కాయ) (4) కడల (కడలి) (5)
చక్కన (6) చిన్న (7) తల్లి (8) పాలు (9)
పిల్ల (10) పిల్లి.

ఇవి తెలుఁగుపదములో, తమిళ్ పద
ములో, మేధావంతులైన చదువరులు నిర్ణ
యించుకొందురుగాక.

(2) బంగాళాదేశములోనుండు తెగల
వారే తమిళదేశములోనుండు తెగలవారుగా
నుండుట. ఆంధ్రులలోని తెగలు వీరితెగల
కంటె భిన్నములయినవా? వీరుభయలకు
సరిపడిన ‘Ethnology’ (వేత్తేజు తెగలనరులను
గుఱించిన శాస్త్రము) ఆంధ్రులకు సరిపడదా?

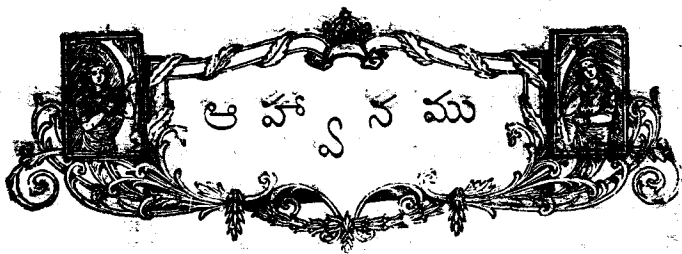
చరిత్రనిర్దిష్టమైన మఱియొకగొప్పవిషయ
మేమనఁగా బంగాళమునుండిఃపోయిన ప్రజల
వలసవిధానము ద్రావిడవాఙ్మయమునం
దుండుటయే. మిక్కిలిప్రాచీనములైన తమిళ్ భా
షాగ్రంథములు సర్వారాధకలయిన ప్రజలు
బంగాళమునుండియు ఉత్తరహిందూస్థానము

యొక్క యితరభాగములనుండియు తమిళ కములోఁ దమయాధిపత్యమును నెలకొల్పుటకు బోయియుండుట వక్కాణింపఁబడియెను.

ఈతెగలలో ముఖ్యముగా 'మరన్', 'చేరన్', 'పాంగలతిరయార్' అనునవి యెక్కువగా మాకు ముచ్చట కలుగఁజేయుచున్నవి. 'చేర' తెగలవారు బంగాళముయొక్క వాయవ్యమూలనుండితమిళ దేశమునకుఁబోయిచరిత్ర ప్రసిద్ధమైన చేరరాజ్యమును స్థాపించిరని చెప్పఁబడియెను. ఈతెగవారు మగధరాజ్యముయొక్కతూర్పుభాగమున నుండిరని ప్రాచీన బ్రాహ్మణ వాఙ్మయము తెలుపుచున్నది. 'మరన్' అను తెగవారు ఉత్తర హిందూస్థానము నందు 'చేర' తెగవారికి సమీపనివాసస్థులై యున్నారు. ప్రఖ్యాతులయిన పాండ్య రాజులు 'మరన్' తెగవారమని చెప్పకొని యున్నారు. కాళికాదేవిని పూజించుమరవలు భయంకరులయిన రణశూరులని చెప్పఁబడి యున్నారు. ఇంకను పాంగలతిరయానులను వారు (తీరవంగులు) బంగాళమునుండి మద్రాసు తీరమునకుఁ బోవుటకుముందు 'ఆర్యసంస్కరణము'లను బంగాళాదేశములోఁ బొంది యుండిరనియెంతమాత్రముజంకులేకవక్కాణింపఁగలము. ద్రావిడకవు లీతెగలను గూర్చి వారిగ్రంథములలోఁ వ్రాసినగాథలు విశ్వసించుటకు వివరణాదులలో భేదము గన్పట్టినను ముఖ్యమైనకథ సంగీకరింపఁదగును. ఆగాథలను గ్రంథస్థలములను జేసినకవులకు బంగాళమును గూర్చిగాని దాని సమీప ప్రదేశముల గూర్చికాని సరియైన జ్ఞానము లేకపోవచ్చును. ఆదేశములోనాగులు స్థిరనివాసములు కుదుర్చు

కొనుకాలమున మక్కలనువారు (Makkalar) మిక్కిలి పలుకుబడి గలవారుగ నున్నారు. 'మక్కల లేక మక్కడ' అను తమిళపదము రామాయణములోని మర్కటపదముగా సంస్కృతిగాంచినది. వీరు మధ్యహిందూదేశము లో నాగజాతులవారితో సంబంధములుగలుపుకొని దక్షిణహిందూదేశమున నున్నతస్థానముల నధిగమించిరి. బర్మాలో తెలుగువారు విశేషముగాఁ బలుకుఁబడిగలిగి యున్నకాలమున 'బోంబు' తెగలవారు ఆనాములో దొరతనముచేయునట్టి రాజవంశమును స్థాపించిరి. తిరయానులు బంగాళాసముద్రతీరమున గొప్పనావికులుగా నుండుటచేత సముద్రము మీదుగా దక్షిణహిందూదేశమునకుఁ బోయిరని తెలిసికొనుచున్నాము.

ఈవిజయచంద్ర మజుందారుగారు పైని వక్కాణించిన 'చేర' అను తెగవారు 'అంధవన' తెగలవారనియు, పాంగలతిరయారులను సంస్కృతమున సాగరకులు లందురు. 'పాల్కడయర్' అను మారుపేర్లుగల వీరు అంధవనయనబడు అంధ్రప్రహ్లాపు లనియును, 'మరన్' అంధవన తెగవారనియును వీరెల్లరాంధ్రులేయని తెలిసికొనవలయును. మన పురాణేతిహాసములను, బౌద్ధవాఙ్మయమును జక్కగాఁ బరిశోధించినవారికిఁ జక్కగా బోధపడకమానదు. నేననేకవిధములయిన దృష్టాంతములతో నిప్పటి యాంధ్రులకన్న భిన్నులుకారని సహేతుకముగా రుజువు చేసెదను. ఇదియొకవ్యాసమగును గావునను ఈవ్యాసమే యిప్పటికే పెద్దదయినందునఁ బ్రస్తుతము దీని ముగించుచున్నాను.

మక్కపాటి వేంకటరత్నకవి గారు

రాజవక్షోల్లస, దారామాంతరనదావిహారిణి! కరుణా
పాశీణశీలశాలిని! భారతి! భవదరుణచరణపాళి గొలిచెదన్.

సీ. కెందామరలు బట్టుబొందిన ట్లలరు నీ, మృదువదంబుల దొట్టు వొదవె నే? వివిధోన్నతానర్హు విసితాలంక్రియల్, తాఱుమా తై చెన్ను దక్కె నే? లోకసంజీవనోత్సేకభావత్కళల్, సిరి బాసి కనువిందు నేయవే?

సమనోభిరామ మంజుల యుంయుణధ్వనుల్, పదపదంబున వినంబడ వదేల? గీ. తల్లి! తావకనిరుపమోదాత్తమూర్తి, చేవచెడి సొంపుదక్కి కృశించె నే? చూడఁజూడంగ నిను మది గాఁడివారి, దండిసెడి గుండె నీ రగుచుండె నమ్మ!

సీ. ప్రభమిచితివి జగద్వంద్యప్రభావమా, ప్రాచేతసుని ముఖిపంకజమున, పారాడనేర్చి తుజ్జ్వలదీప్తనన్నమా, వ్యాసహాసీంద్రుని వదనసీమ, మాటపొం దెఱిగితమ్మా! శాబ్దికాగ్రణి, భాససూక్తిసుధాప్రవాహకలన, రస భావ కళల సారస్య మెఱిగితి, కాళిదాసుని పరిష్కారమహిమ,

గీ. సార సౌజన్య సౌశీల్య సరససాహితీ మహోదాత్త భావప్రదీప్త వగుచు, భువనసంస్థితి కాధారభూత వైన, నీవు నిట్లెత్తె సుతుల దుర్ని తికతన.

గీ. స్వజనమునకైన గన్లుట్టు పగిది దనరు, వైభవోన్నతి విలసిల్లు పట్టభద్ర, వక్కటా! నీవు నే డిట్టు లరులకైన, “నయ్యయో”! యనుదుర్గతి కగ్గ మైతె.

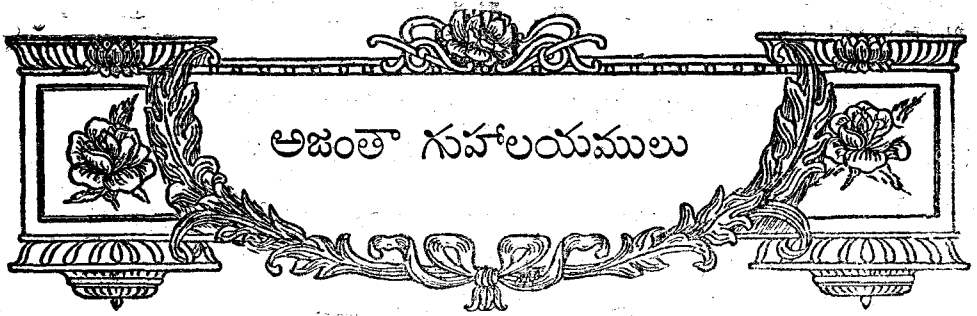
సీ. ఎల్లవిధాల వర్ధిల్ల జేయఁ గలట్టి, సృపులకు నీ వన్న నేవపుట్టె. కొంచెమో! గొప్పో! ని న్గొలుచువారలకుఁ బెద్దమ్మదాస్యమునఁ జిత్తమ్ము లవిసె, ధనికులు నీదు దుర్దళఁ గాంచుటకు నైనఁ, గలిమిచేడియ వారి కండ్లుకప్పె, తక్కువా రైన నీ చక్కిరా నరికటై, బల్చిమబుద్ధి నిర్భరతమన్ను,

గీ. తల్లి! జగమునఁ బెద్దముత్తైదు వైన, నీదు కడగండ్ల నెవరు గణించువార, లనుచు గవిపుత్రు లేమిటికిని సహించి, కడఁక నినుఁ దేర్చ నడుములు గట్టినారు.

- గీ. మాతృ నేవాపరాజ్ఞుఖమానమైన, సంతతినిఁబాసి పరుల పంచలనుజేరి,
సుడివడుచు దిక్కుమాలి నీ పడినయట్టి, కటకుఁగట్టాలు గ ట్టెక్కఁగలవు తల్లి!
- గీ. ఇన్ని నాల్గొల్లమిని భవద్ధృవయతాప, మననయింపమి కడుదోస మగునుగాక,
కృపవహించి తమించి రక్షింపు మమ్మ! తనయు లెఱుంగమి జేసినతప్పు లెల్ల.
- సీ. భోజనియోజ నపూర్వవజ్రతనుత్ర, మలవరింపంగ దార్ధ్యంబులేదు,
వీరరుద్ధునిలీల విశ్వసన్నుత పరిష్కారంబు నీ కిప్పు నలువలేరు,
రాజనరేంద్రుతరాన సామ్రాజ్యాభి, షేకోత్సవంబును నేయలేరు,
రాయలువోలె రారాజదలంకార, కోటులు నీకుఁ జేకూర్చలేరు,
- గీ. గాని నీప్రజ విమల నిష్కామభక్తి, రంగఠాత్మార్పణంబు నేయంగలారు,
తల్లిరో! తన్నిఁ జెందు మద్దానితోడఁ, గాలము దలంచి సుతుల సంకటము లెంచి.
- సీ. కాచియున్నారు స్వాగత మొసంగఁగ మార్గ,ములయందు మధువారి జలకమాడి,
అలనరించెరి దోయికులు బాంగిపారల నర్ఘ్యమునకై పరిశుద్ధరాగరసము,
చేకొన్నవారు కై నేతకై నవనవో,ద్యద్భురిమందారదామకములు,
పాడుచున్నారు సీపై గీతమాలికల్, శ్రవణపేయముగ నచ్చంపుభక్తిఁ,
- గీ. జెలఁగి దిక్కులు కదిసివచ్చిన విధానఁ, గూడ ముట్టిరి సుతుల రేపాడినుండి,
భారతి! రమ్మ! సుతులతో స్వాంతమలర, మఱల హాయిగ నాత్మసామ్రాజ్యమేల?
- సీ. ప్రావృట్టయోదగర్జారావమునకంటె, ధీర మపారగంభీరతరము,
చిత్తమోహనవిపంచిస్వనంబునకంటె, సుకుమార మతులమంజులతరంబు,
కోమలవికవధూకూజితంబునకంటె, సురుదీర ప్రణయబంధురమూ వరము,
సలలిత భ్రామర ఝంకారమునకంటె, మధుర మనర్ఘ్య సమ్మదకరంబు,
- గీ. ప్రణవనిర్ఘరఘుమఘుమ ధ్వనులకంటె, రమ్య నవరసభావనీరంధ్రమైన
మృదుమయస్వనమున వీణ మేళవించి, విశ్వగాన మొసర్చు మో విశ్వజనని.
- గీ. కళ లఖల మింక నభివృద్ధి గాంచుఁగాత, కవికుమారులు సంత్పత్తి గంద్రుగాత,
భారతి కటాక్షమహితసంపదుపలబ్ధి, ననయమును విశ్వకళ్యాణ మగునుగాత.

నెఱవొక్కము

III

కొ. సరసింహాచారిగారు

(సంపుటము ౧ సంచిక ౧౨ తరువాయి)

గుహాలయములలోని చిత్రములన్నియు వాటి నిర్మాణకాలము వాటి జనుల జీవయాత్రను దెలుపు నవిగా నున్నవి. ఇందును ముఖ్యముగా గౌతమబుద్ధుని జననమాదిగా నిర్మాణపర్యంతమును గల చరిత్ర విశేషముగా చిత్రింపఁబడియున్నది. గౌతముని జననము, బాల్యమున నాయన సహపాకకుల గూడి విద్యాభ్యాసము చేయుట, శరీరవ్యాయామముల నభ్యసించుట, యువరాజై పురపీఠుల నేగునపుడు మాపు భూతదయాదిగుణముల నెల్లడిచేయు పనులు, నైరాగ్యోదయము, సతీగుతులపీడి యర్ధరాత్రమున పురము నెడలిపోవుట, తపము, సన్నాధిసాశ్రమము, మతబోధకై నానాదేశసంచారము మొదలగు విషయములు బయస్కోపు ఫిల్మున, త్రిప్పంచు కొంతకొంతగా తెరపై జూపునట్లుగాక, యేకకాలముననే దానియందుగల చిత్రములన్నియు నా తెరపై బడునట్లు జేయురీతి, గుహాలయ కుడ్యములపైనను, స్తంభములపైనను, లోకపన్ననను చిత్రింపబడి ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి. మఱియు బోధసత్త్వము (బుద్ధుడు) వృగపక్ష్యాది జన్యుముల నెత్తినట్లును, ఆ జన్యుములయందును దయాశుభ్రము, త్యాగశీలత మొదలగు గొప్పగుణముల గలిగియున్నట్లును కొనియాడు “జాతకము”లన బరగు జన్మకథలు నూరలకొలది చిత్రితములై యున్నవి.

ఈ చిత్రములయం దాకాలమువాటి జనుల జీవయాత్రను చక్కగా జూడగలము. వారి వేషములు, ఆచారములు, వైభవములు, ఆభరణములు, వాహనములు, ఆయుధములు కరతలామలకములుగా చిత్రింపబడి

యున్నవి. ఎచుజూచినను, రాజులు, భిక్షువులు, ధనవంతులు, దరిద్రులు, వ్యాధులు, పరివారకులు, దాసదాసీజనంబులు, గాయకులు, నైఝికులు, వేత్రధరులు వారివారి యుద్యోగముల శ్రద్ధతో జేయుచున్నట్లును, పద్యమనరిదలిసాల్లు పదములు పాదపూరణ పదములవలెగాక శ్రుతిప్రాణి చిత్రమును భారగర్భితమగునట్లును చూడగలము.

ఒక్కొక్కచోట చండశాసకులయ్యును, దయావయులయి ప్రజాపాలనమొనర్చుచు తమ స్నేహము నభిలషించి యితర రాజులచేబంప బడిన రాయ బానిస గౌరవించుచు మహావైభవమున గొలుపుండు రాజులు, చతుర్విధ నైన్యసమేతులయి మృగయావినోదార్థము పోవు ప్రభువులను, నొకచోట పట్టాభిషేక మహోత్సవములను కన్నులపండువైయొప్పట చూడగలము.

హంస, కీర, కుక్కుట, సారానతాది పక్షులును; సింహ, వ్యాఘ్రు, భిల్లుక, వరాహ, వృక, గజ, ఆశ్వ, వృషభ, మహిష, మరంగ, మర్కటాది జంతువులును; కదళీ, క్రముక, పలాశ, నారికేళాది నృక్షములును; ఇంకననేక పుష్పవాతులును, వాటివాటి స్వాభావిక స్థితులలో నందముగ జిత్రించబడియున్నవి. ఈమృగపక్ష్యాదిప్రాణుల వాటి నైజస్థితియందు జిత్రించుటయే కాక చిత్రకారులు తమ బుద్ధివికాసమును, కల్పనాశక్తిని నెల్లడించుచు నా రూపములనే యలంకార చిత్రముల (Decorative and Conventional design) యందుబ్రవేశపెట్టి చిత్రించుచున్నాగు. వారికి తేత్రగణిత జ్ఞానము గలందులకు వారిచే జిత్రితములగునగాను (Riet work, పనియు ఇతర (Geometrical Pattern drawings) చిత్రములు సాక్షులు. కేశలహనుమ

గుహాలయగర్భగృహమునకువామపార్శ్వమునగల యొకచిత్రముయొక్కవస్త్రాలంకారభాగము.

ప్రతిమలేకాక దేవజాతులగు కిన్నర, గంధర్వాదులును సందర్భపుసారముగా నజంతా చిత్రకళారంగమున నచ్చుటఁ జూడఁగలము.

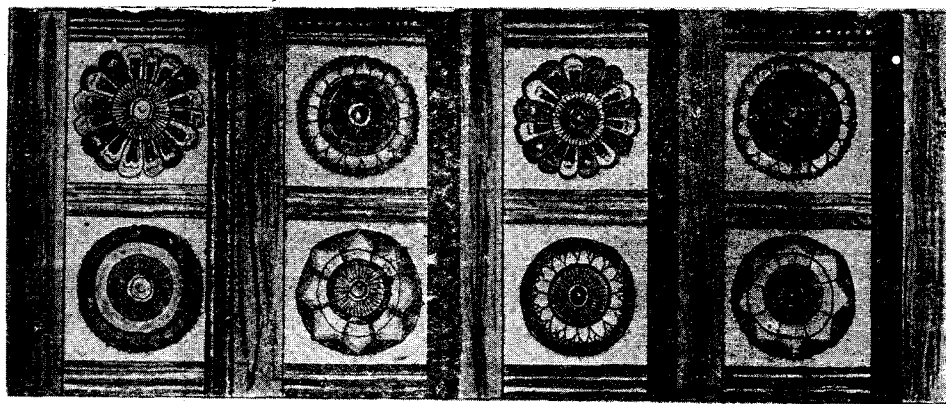
బోధిసత్తుని యవతార కథలు (జాతకములు)

షడ్దంతజాతకము

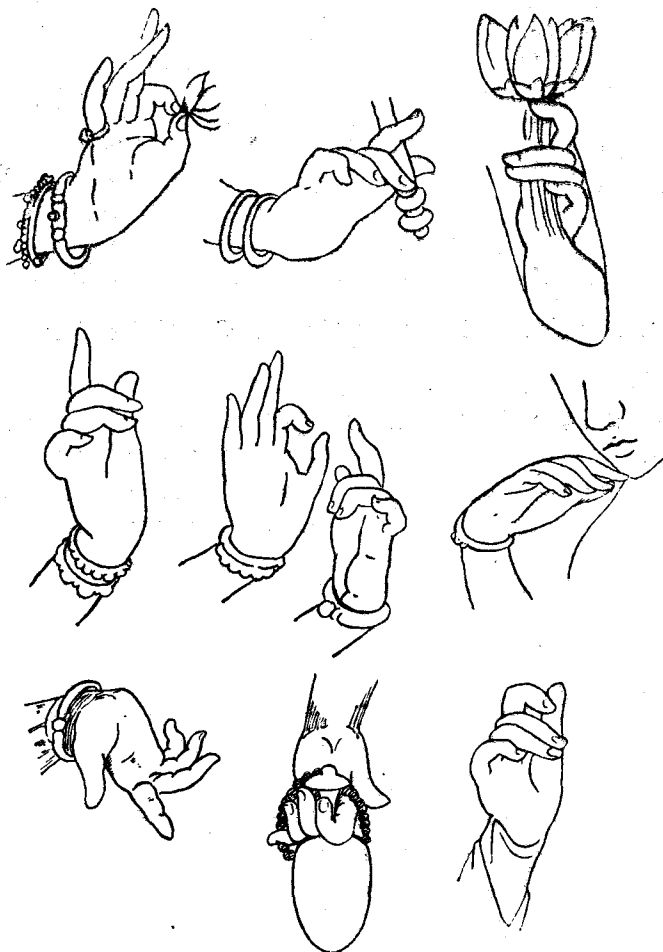
ఒకానొక సమయమున బోధిసత్తుడు (బుద్ధుడు) హిమాలయ వాసియు, 8,000 యేనుంగుల కధిపతియు నగు నొక గజరాజపుత్రుడై జనించెను. ఈ గజ సమూహమంతయు హిమాలయమునగలసి షడ్దంతసోవరనమీ పమున నొక బంగారులోయయందు వసించుచుండినది. తత్పరిసరమున నెచ్చట జూచినను తెల్లగలువలు, ఎఱ్ఱగలువలు, తామరలు మొదలగు పుష్పయంతములగు కొలంకులును, నేత్రానందకరమగునట్లు వల్లులు, తమ పైకెగఁ బ్రాచుచుండ, నాటలాడించుకొఱును ఓడ్డలకుజేయూత యొసగి తమపైకెగఁబ్రాకించుకొని యానందించు తెల్లల వలెనొప్పు వృక్షంబులును గలవనములు నేత్రపర్యముగ

నుండినవి. ఇట్టి వనముల మధ్యనాగరాజపుత్రుడు తనకళత్ర ద్వయముతో సుఖంబుండి యొకనాడు తనయొక కళత్రమునకుగోపము గల్గించిన వాడయ్యెను. తదాది యాకరిణి భర్తయెడ ననూయాగ్రస్తయై తానొకయప్రతిమాన సౌందర్యవతియై జన్మించి కాశీరాజునకు భార్యయై తన సౌందర్యాతీతయమున రాజును వశంకడునికావించుకొని తన్మూలమున తన వైరమును సాధింప నెంచెను. రాజుచే వేటకాండ్రను పంపునట్లుచేసి విషబాణమున తన భర్తను జంపించి షడ్వర్ణకిరణముల వెదజల్లు ప్రభావముగల యాతని దంతములచెప్పించుకొని తన పగ దీర్చుకొన సంకల్పించుకొని జన్మాంతరమునగోరి చింతించుచుండెను. తదాది నిరాహారయై కృశించి కృశించి తున కాకరిణి మరణించెను.

తన కోరిక ప్రకారముగనే యా యేనుగు సుందర రస్త్రీజన్మము నొంది కాశీరాజును చేపట్టెను. ఆమె తత్తేజుణమే యొకవేటకాని నడపులకు పంపి తన తొలి జన్మమున భర్తయైయుండిన గజమును వెదకించెను. వేట

గుహాలయమున లోకస్వలోనిసారుగువిల్లలయందుగలలంకారచిత్రములు, చిత్రములకుమగ్య నడ్డముగాగలభౌగములనుకలకసామాననిగ్రమించుచట్లుగాదారుకేఖలతో చిత్రించియున్నారు.

కుడ్మోపరిచితములలోనిహస్తవేఖిరులు. హస్తములేయెంతభావగర్భితములైయున్నవోచూడుడు

గుహాలయమున 12 గుర్తుగల స్తంభముపైగల అలంకార చిత్రములు.

గుహాలయపురుషుడు భారతి కార్తీకమాస సంచిక 158 పుటకుదుట చూడుడు.

కాదు ఏడు సంవత్సరములు తిరిగి తిరిగి తుదకాగజమును గనితన విష బాణమున దానినే సెను. ఆ ప్రేటునకు గజము క్రిందబడెనుగాని ప్రాణము లింకను వీడలేదు. వ్యాధుడు దానిచంతముల నుడబెట్టుక నెన్నియొకప్పుడు లబడెను. వాటి నుడదీయజాలకపోయెను. అయిన నా దంతి కడు దయాద్రవ్యసయముగాన తానేతొండమున దంతముల బెటికి వానికిచ్చి పంపెను. పరోపకార మునకై తానాదంతముల నిచ్చుట యావశ్యకమనియు

మోక్షకామికి పాపరశరీరునగల ప్రతిపాశమును త్రెంచి వైచుటయే మోక్షమార్గసర్వయనియు నా గజరాజులు చేసెను. వ్యాధుడును గజరాజు నుదారబుద్ధికి మెచ్చుకొనుచుబోయి రాణి కాదంతములనర్పించి జరిగిన వృత్తాంతమును నివేదించెను. రాణియు నాదంతముల దన వీచనపై నంచుకొనగనే తన పూర్వవైరభావ మెటుపోయెనోకాని తా నొనర్చిన భర్తృప్రదోహము దావాగ్నివలె నామెను దహింపజొచ్చెను. ఈచింతయే

మిక్కుటమై యామె వెంటనే మరణించెను. పద్మర్ణకీరణ ముల సీనుదంతములుగాన నావర్ణము లాటింటిని ఆటుదంత ములగా నన్వయించి యీ బుద్ధజన్మాంతర చరితము “పద్ధంత జాతకమనివాడెదరు.

రురుజాతకము

ఒకా నొకవర్తకుడు ధనికుడుండెను. వానికొక కుమారుడుకలడు. తల్లిదండ్రులచే నతిగారాసున పెంప బడి ధన సమృద్ధిచే నావశిష్టత్రుడు కన్ను గానక తనచే జిక్కిన ట్లాయాస్తినంతయు న్యయపణది యప్పులపాలయ్యెను. తుదకు ఋణదాతల బా ల దాళజాలకయకడు ప్రాణ త్యాగమున దన కష్టముల బాపుకొననెంచి గంగా నదిలో దుమికెను. నీటుండిన వెంటనే యతడు ప్రాణ ములపై యానమరల బాధింప చచ్చుటకు ధైర్యము చాలక యతిఃరణముగా రోదించెను. బోధిస్త్రువుడు హరిణముగా జన్మించియుండెను. తన ముంపకు వీడి యొంటుక గంగానదీ ప్రాంతములదిగుదుండి యావ

జిక్ష్వత్రుని యాక్రందనమును విని యతనిగా పాడియ తనియొద్ద తన్నెవరికిని పట్టియకుండునట్లు వాద్దానము గావించుకొని పంపెను.

ఒకనాటి రాత్రి యావణిజు డుండు పట్టణమున , జి యొకస్వప్నముకనెను. తన కొకబంగారులేడి తత్త్వమును బోధించిన ట్లామెకు స్ఫురించెను. వెంటనే యామె కుంగమునకై వెళింపెను. దానిని పట్టివ్వనని వాద్దానము గవించియు కృతఃస్మృడగు వర్తకపుత్రుడు హరిణాన్వేషణతత్త్వగు డగు రాజునకు దానియునికి పట్టును జూపెను. దేదీప్యమానముగ వెలుగుచుండు సట్టియు మృగవధుగన్వయముగల యామృగమును చూడగానే రాజు పరవశుడై దాని నేయ నెత్తిన బాణ మును జారవిడిచెను. పిమ్మట నామృగమును మహాశ్రభవ మతో నూరేసిండుకొని తన రాజధానికి గొంపోయి దేరి కిచ్చి తదాది సకల ప్రాణులకును రక్షకుడనై యుండునని దీక్ష నహించెను.

ప్రణయ ప్రభావము

దిట్టవి సత్యనారాయణగారు, బి. ఎ.

పాకలో సీగాలి సోకితే సాలు
వొయికుంటమే నాకు వొచ్చినట్లేను|| పాక||
యిడువు పొలమూలంపై యిడిశెల్లుతాను
పట్టమంటే సరై కొట్టమంటాను|| పాక||
కారడివి నదిమీకి పారి పొమ్మంటేను
శెట్లతో నీమాట శెప్పకుంటాను|| పాక||

వొక్క మావిడికినీ సక్కనీ పేరెట్టి
దానికిందా నేను తల దాసుకొంటాను|| పాక||
తెప్పలో నన్నెట్టి తేలిపొమ్మంటేను
నిన్ను తలుసుకొంటా నేనెల్లిపోతాను|| పాక||
నిష్ప గుండెల్లోను నిలుసుండ మంటేను
మనుసునీమీదెట్టి ఘాడిపోతాను|| పాక||

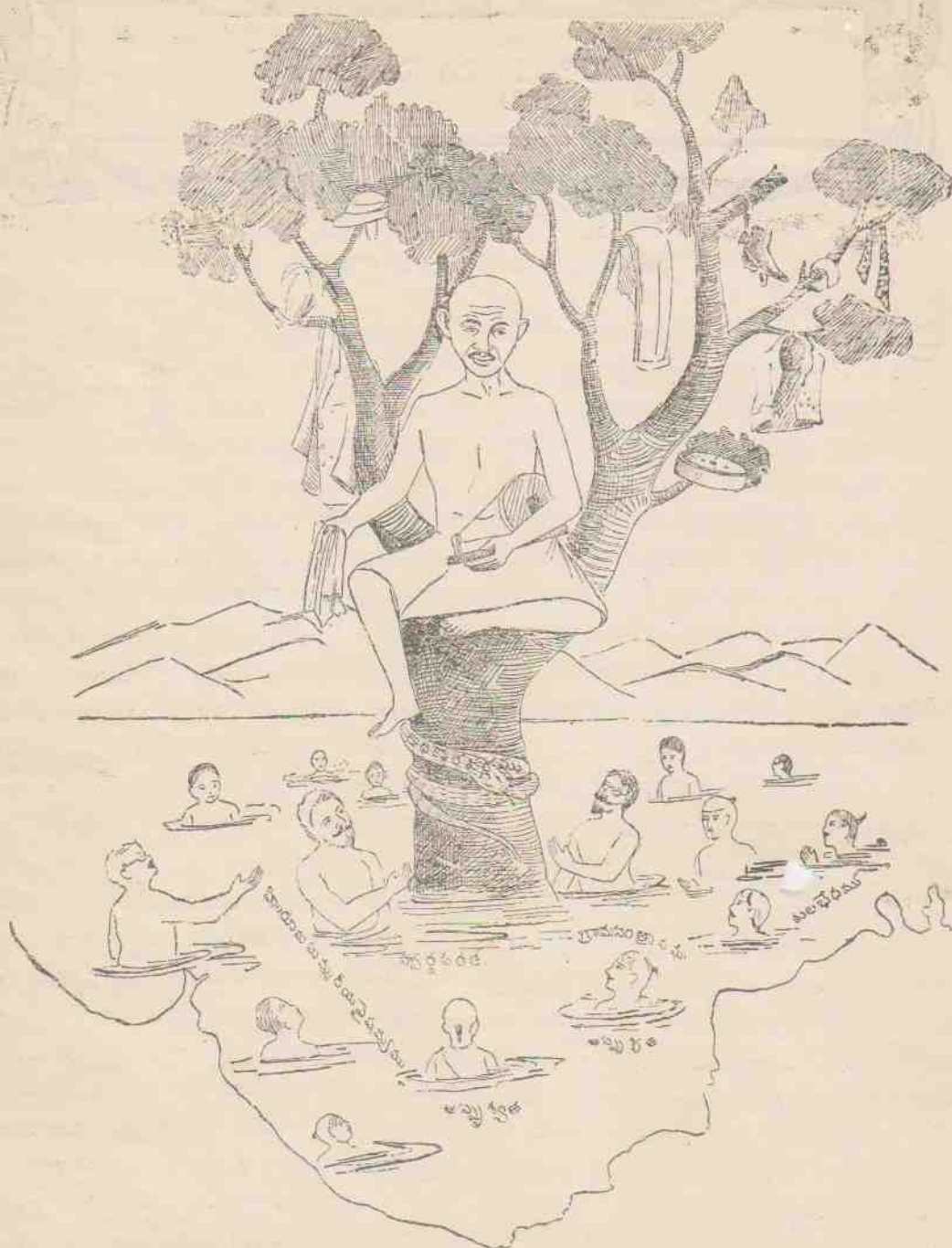
స్వ రాజ్య మ న నే మి?

టి. శి వ శం క రం పిల్లె గారు

ఈనడుము కొన్ని సంవత్సరములుగ ఆనేతు
హిమాచలము ప్రజలు 'స్వరాజ్యము' అను
పదమును ఎక్కువగా వాడుచున్నారు. ఈమాట క్రొత్తది
కాకపోయినను ఏభావమున కిది సరికేలేమో ఆభావము
జనల కిప్పటిపరిస్థితులందు లేనిదైతే క్రొత్తదనియే
చెప్పవచ్చును. భారతదేశాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య
సాధన గమ్యస్థానమై యుండబట్టియు మితవాదులు
అమితవాదు లనక నాయకులందును దీనిని ఘటించుటకు
దీక్షాబద్ధులయి యుండుటలనను ఈ వహతార్కమ
నందు వీరనక వారనక ప్రజలందరు ఏక గ్రీనముగ తోడు
పడవలయుట సన్నిహితకర్తవ్యమై యుండుటచేతను,
రాజసభలందు ఈ ప్రజాశీలావమునుగూర్చి తీవ్ర
మయిన చర్చలు జరగుచుండుట బట్టియు 'స్వరాజ్యము'
అనుపదముయొక్క పరమార్థ 'మహిమార్థం' మని వివరించి
నిర్ణయించుట ప్రజాకర్తవ్యము నందు ప్రథమ
సోపాన వనజైలు.

'యద్భావం తస్మానతి' యను పురాణసలోక్తోక్తి
యందు దాగియుండు తత్త్వము మనకు క్రొత్తదికాదు.
ఒక మనుష్యుడు తాను కోరునది తా నగుననుటయే దీని
యర్థము. ఇది యధార్థమును నగు, అట్లుండ దేశమే
సముదాయమున స్వరాజ్యమును కోరునపుడు తాము
కోరు స్వరాజ్యమునకు లక్షణ మిదియని జనసామాన్య
మొకటివిధముగ తెలియు కొలది ఆభావమునకు తీవ్ర
సాసరను. అట్టితీవ్రత ఈ మహత్సంకల్పమునకు
సాసగనంతమునకు ఈ సంగతియందు మనము చేయు
యత్నములు విచ్ఛిన్నములై గుఱిబేరుటకు చాచినంత
శక్తి మంతములుకావు.

ఇప్పటి స్థితియందు స్వరాజ్యమన నెవ్వరు జను
లను నెవ్వరుగ తోచుచుండుట, కొంత దీర్ఘముగ వివ
రించితిమేని స్మరించకపోదు. పూర్వము కేడ తొలగుటయే
స్వరాజ్యమని పల్లెటూరివా డనుకొనును. దేశమునకు
స్వరాజ్యము ఘటించిన తోచనే మడుచుటకు కూడును
కట్టుటకుబట్టయు కొదువలేక దొరకుననుట బీదసాదల
యాశ. స్వరాజ్య మబ్బనేని వన్నులు చెల్లించవలసిన
భారము నెటునే వదలునని ఏమియు నెరుగని కృషీశల
మనోరథము. నరుంబడి వృత్తి వన్నులనంటి తొడుగులు
స్వరాజ్యాగమనముతో మూర్ఖరశ్మిచే మంచునలె పటా
పంచలగుననుట కగ్రామవర్తకులభ్రాంతి. స్వరాజ్య సంఘ
టనతో తమకు విడుదలయగుననుట కార్యసామాన్య
యాశయమై యుండనోపు. నివృత్తాతుల రాయడి
తగ్గి నానాటికి తూటావ్రుచుండు వర్ణాశ్రమధర్మ
ముల నిల్చుకొనగల్గుటకు స్వరాజ్యమే శరణ్యమని
పూర్వాచారపరాయణు లనుకొనవచ్చును. దేశమునకు
స్వరాజ్య మొనర్చవలెనపుడు, ఇప్పటి ఖర్చు వెచ్చ
ములులేకనే తనపని పండునని విద్యార్థియూహ.
వాణిజ్యమునో యధికారపదవినో జీవికగా గైకొని
విజ్ఞాపించుండు క్షేత్రముఖచర్మమునకు, దేశమున స్వరా
జ్యము పొందుకొనునేని తమ పరువుక్రిందికి నీచుతెచ్చు
కొన్నట్లగుననుట వారిభయము. కార్మిక పక్షనాయ
కుడై (Labor Party Leader) బ్రిటిషు సామ్రా
జ్యమున ప్రధానమంత్రిస్థానము నలంకరించియుండు
'రాంసే మెక్ డొన్ నాల్ డ్' వంటి మహాదారులగు
రాజ్యతంత్రవేత్తలు స్వరాజ్యము దేశమునకు భాగ
ధేయమందురు. ఖడ్గధరించుటయే స్వరాజ్యానుభవ

పెనుకొండలో స్నానము చేయుచు వున్న వారు. పెనుకొండ ప్రభుత్వ ప్రాంగణము.

మనుట సహాయనిరాకరణపాపండులగుటయు. విదేశీయులగు తేల్లవారిని నెనరులేక భారతభూమినుండి వెడలగొట్టగల్గుటయే స్వరాజ్యానుభవమున కానవలయుట తామసభిప్రాయము. స్వరాజ్యము కట్టులేని స్వేచ్ఛకు పేరనుట జాడ్యమనఁగల్గుల యభిప్రాయము. కైంకర్యము లేని యధికారమే స్వరాజ్యమనుట గ్రామసంత్రాసకుల (Village Tyrants) యభిప్రాయము. పాతకాలపు సనాతన ధర్మదర్శనలకు కంకంటి పాపరాజు

సీ. సుతులులేక కలంగు సుదతు లెక్కునలేరు,
సుతవియోగముచెందు సతులు లేరు
పతులఁబాసిన కళావతు లెయ్యెడను లేరు,
పడఁతులఁ బాసినపతులు లేరు,
దారిద్ర్యదుఃఖిసంతపు లెందును లేరు,
కలిమి గర్వముఁ జెందుఖిలు లేరు,
వ్యాధుల నాధుల వగవవారలు లేరు,
నిందబొందినవార లెందు లేరు,

గీ. లేరు జారులు చోరులు లేరు దుర్వి
చారు లన్ని బలాహిత్యస్తాక్షుభాది
వాతదుర్భిక్షభయమైనవారు లేరు
రఘుకులోత్తంస ! నీవేలు రాజ్యమునను.

అనుపద్యమున తనయు త్తరరామాయణమున వర్ణించినట్లు రామరాజ్యము స్వరాజ్యమని తోచునేమో?

ప్రజలకష్టములు తగ్గుటయొసాఖ్యములు హెచ్చుటయు ఇట్టి వివిధాశయములకు సామాన్యాలేఖములయి యుండబట్టి స్వరాజ్యానుభవమున కారెండేలక్షణములను యనువాదము ఈవ్యాసపు శీర్షికలోని సమస్యకు సిద్ధాంతమని యనేకులు భ్రమించవచ్చును. ఈనికషమయినను (test) స్వరాజ్యపరమార్థమును తూచుటకు చాలదు. ఆఫ్ ఫుక్స్ సానము స్వతంత్రరాజ్యమే. అట్లున్నను అక్కడి ప్రజకు ఈదేశీయులకుండునన్ని సౌకర్యములున్నవని చెప్పరాదు. పారసీకమందును ఇపుడిపుకు స్వాతంత్ర్యము గడించిన తురుష్కమందును గల సిత్తులను పరికించినపుడు, ఆరాజ్యక్రమములందు ప్రజాహితమునకై మనదేశమందుండునన్ని యుపకరణము లుండవనుట కనుగొనవచ్చును. అంతయేల, సంపూర్ణమయిన స్వరాజ్యపద్ధతికి పుట్టినిల్లను ఉత్తర అమెరికాయందు మూగజంతువుల బొచ్చు ధరిం

చుట జనులు ఆలంకారముగ భావించి అందుకై సంపత్తిరమున ఇరువదిలక్షల జంతువులు ఉక్కు-పంజరముల యందు చిత్రపథకు పాలుపరచబడుచుండుట ఇప్పటి యాచారమైయున్నది. ఇంగ్లాండున నేడు లక్షలకొలది జనులకు మాడులేక 'అన్న మోరామచంద్ర'యని యల్లాడుచున్నారు. వారయినను, కుంటి, గ్రుడ్డి కురూపులగు చేతకానివారుకారు. కడచిన ఘోరసంగ్రామమందు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునకే జయ మాపాదించినహితేశమలగు వీరవరులలోనివారు. దేశాభిమాన తత్పరులు. యుద్ధమునకై చేసిన కోట్లకొలది ఋణముపై వడ్డీ యయినను చెల్లించుటకు వెరపుగానక నేడు అట్టి ఇంగ్లాండ్ లెల్లడిల్లుచున్నది. ఇప్పటి కార్మిక ప్రభుత్వమువారు (Labour Govt.) ఈభారమును ప్రజలనుండి తగ్గించుటకై యుపపన్నులగువారి మూలధనముపైన కన్నువేయ నారంభించుచున్నారు. ఇట్టి విపరీతపు పోకడలకు రుష్యా మరియొక నిదర్శనము. ఈ సామ్రాజ్యము చిరకాలము నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు లోనైయుండి యోర్వజాలక, నీరంకు శాధికారమును ధిక్కరించి అంతకుముందున్న కట్టను త్రెంపుకొనుటయే విషమరయని తలచి బంధముం బరిత్యజించుకొనిరికాని, పరిణామమందు తామెదురుమాడని యుచ్చులంఖిలస్మృతి ప్రజల నావరించి, యామూలమున దేశమే పడరాని కడగండ్లపాలయి, చేయునది లేక త్రెంపుకొన్న వెనుకటి కట్టులను ఒక్కొక్కటిగ వెలికికొన నారంభించుచున్నది.

చిరకాలముగ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించు సామ్రాజ్యములగతియే యిట్లుండ మనకురాబోవు స్వరాజ్యమున మాత్రము చిక్కులుండవనుట యపభ్రాంతి. రాజ్యభార మంతయు నెత్తినపడి ప్రజలే నిర్వహించ బూనినపుడు, క్రొత్తసంసారమును సమకూర్చుకొనుట యందువలె మనము సమర్థించుకొనవలసిన సమస్యలు సర్వతోముఖములయి మనల నావరించునువి. నిన్ను జాతల యెడల చేమి, హిందూమసామ్యదీయసఖ్యము, కలభేదముల సవరణ, సంస్థానాధీశుల సమాదరణము, వాణిజ్య నావికా వాణిజ్యసరణి, భూమ్యాకాశసముద్రములందు రాణువుల నెలకొల్ప నిర్వహించుట, ఆర్థిక సంపదధారమునకై యంత్రసాధన సంపత్తి మున్నగు వేనవేలు సమస్యలు ప్రజల నెదుర్కొనునున్నవి. ఇట్టి సందిగ్ధసమయమున

స్వార్థపరతను నిగ్రహించు నరసరము తీవ్రముగ నన్ని దిశల వ్యాపించును. ఆతరువాత 'స్వరాజ్యము స్వరాజ్యమో'యని ఇచ్చుడు పలవరించు మనలో ననేకులు 'ఇది యేటి పీడ'యని వినుగుకొనుకాలమువచ్చినను రావచ్చును. స్థానిక పరిపాలన కాఖ్యాయండు (Local Self Govt.) ఇచ్చుడు ప్రజలకు సంఘటించియుండు స్వాతంత్ర్యము భవము ఇట్టి నేనటకుమచ్చు.

ఇట్టి ప్రమాదముల చేయెత్తిమాసి యాపత్సతా కదిర్చిననుచే స్వరాజ్యభాగ్యము నాశించువారిని భయ పెట్టవలెననుట ఈవ్యాసకర్త యాశయముకాదు. ప్రజలు ఇట్టి వివక్షలను మునుమున్నుగా తెలిసి కార్యము నెదుర్కొన వలెననుటయే. హిందూ మహమ్మదీయ స్పర్థలు నిమ్నజాతుల సంత్రాసము ఆధీగోవాత్తుడగు మహాత్మునే కలవర పెట్టు చుండునపుడు తక్కిన వారన నెంత?

'నేతి నేతి' యను సిద్ధాంతసరణిని ఉపయోగించి యియ్యదిస్వరాజ్యము కాదన నూచించుట సులభమయి యుండునేమో కాని దాని పరమార్థము అనుభవము చేతనే గ్రహించవగినది. స్వరాజ్యామృతము దానిని చవిగొన్నవారికే వేద్యమనిన తప్పకాదు.

ఐహిక స్వరాజ్యము ఆయుష్షికమోక్షపదమునకే చరమ సోపాన మనజెల్లు. స్త్రీజన్మమునకు మాతృత్వ మెట్లు భాగధేయమో వృక్షవర్ణమునకు ఫలపుష్ప భరణ మెట్లునియతియో జాతీయతకు స్వరాజ్యానుభవ మట్లు. కనులకు వెల్లురెట్లో ప్రజ బ్రతుకునకు స్వరాజ్య మట్టి పన్నుగడ. ప్రమాదమునకు రైల్వేలో ప్రజాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య మంతటి మహోపకరణము. బరువు నీడ్చు పొగబండికి అడుగునవేసి యాండు ఇసుకమ్ము రెట్లు సౌలభ్యకారణమో జనుల జీవనూత్తకు స్వరాజ్య మట్టి సాధనోపాయము. ఈ పరమార్థము ప్రజలనునను నానేశించునేని దాని సాధనకై సంతోషముగ సమర్పింపబడలేనంతటి త్యాగము మరియొకటి లోకమందుండదు. ఏదేశపరిత్రయందుగాని స్వాతంత్ర్యమునకై తనయనువుల సమర్పించిన వీరవరుల స్మృతి ఆకాశమున చుక్కలవలె వెలుగుచుండును. అట్లుకాదేని కడచిన ఐహికా మహాసంగ్రామ మందు పాల్గొనిన యోధా

గ్రేసరులు తమదేశస్వాతంత్ర్య రక్షణకై తమప్రాణములనే యొక్కుక్ముగ సమర్పించుట తబ్బినచి యుండదు. స్వరాజ్యమునకు మాలమున త్యాగమున కిదియే పరిమాణము.

స్వరాజ్యమన నిర్దిష్టమగు స్థలముకాదు. సముదాయమున ప్రజల మనోవిశ్రియం దుపయుండు స్వాతంత్ర్యదర్శనము (Scene of Freedom). తెలుపుటను కిటికీలను మానియుండు ఇంటి వెలుపల యెండ యెల్లు సందునొడుకనా! ఎల్లు లోపల స్రవేశేంతునా! యని కామగొన్న ట్లెల్లెడల వ్యాపించి యుండునో అట్లే స్వాతంత్ర్యము జనులమనోస్థితుల నానరించుటకు సాన్నిధ్యమందే వేచియున్నది. స్వరాజ్యభారము చులకనగాదు. సునతయే దాని లక్షణము. దాని తత్త్వమెరిగినవారు ఆభారమును భరించుట కుబ్బిళ్లారజొత్తురు. అట్టి భారవాహిత్యమునకు విశ్రాంతి బరువుతగ్గించుటయందు కాదు. దానిని మోయుశక్తిపొందుటయే. తల్లికి బిడ్డల బరువెట్లో, వివేచనతమగు ప్రజకు స్వరాజ్యభారము. తల్లియెప్పుడైనను తనబిడ్డల బరువుతగ్గవలెనని తలంచునా? దినదినము తనబిడ్డలు పుష్టిగలవారలపకొలది తనయందు వారల జంకనిడుకొనుటకు శక్తి మోస్తుగుచుండవలెనని కోరును.

ఇట్టి పహితరభాగ్య మిత్రుణమున దేశమునే యాదుకొన రాబోవునట్లున్నది. వివిధపక్షముల ప్రజాప్రతినిధులు రాజసభలందు నిచ్చి శా.ఆశాబంధములన్ని యూచ్చి, యనురాగారావపత్రాళి నెంతో శోభిల్లుటచింతిరణములకా తుష్టికాసుధా లేపన, ప్రాశస్త్యం బొడగూర్చి భక్తిమయదీపంబుంచుమానీంద్రహృతోక్తబంబు గవ వాసయోగ్యములు నీకుకా భక్తచింతామణి!

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు.

అని కైవారములపాడి రానున్న స్వరాజ్యలక్ష్మికి స్వాగత మొనగుచున్నాడు.

ఆమహాదేవి వచ్చినిల్చుటకు ప్రజాహృదయసింహాసనమును నిర్మలముగ సిద్ధపరతురా? జాతివైషమ్యముల విడనాడుదురా? కులభేదముల బోకార్తురా? అస్పృశ్యతాపిశాచమునకు పుణ్యాహవాచనము చెప్పదురా? స్వార్థ

మను యజ్ఞపశువునువధించి యాగమొనర్తురా? అల్లదిగో!
గాంధీపురోహితుడు, మీతోసంకల్పము చెప్పింపుటకు
సంసిద్ధుడై యున్నవాడు.

‘ఉత్తిష్ఠత, జాగ్రత్, ప్రాపవ
రాన్నిబోధతో’ (?)

యనుమహామంత్రము నుపదేశించ లేచియున్నాడు.

ప్రజలేమిచెప్పెదరు.

క. కొందరు చెడలుడ మందరు

కొందరు చెడలుటయు సిగ్గుగోను గోవిందుం

డందరు కొందరు మదిలో

కొందలనుందుదురు కడుకు గొని మనుజేంద్రా!

(గోపికా వస్త్రావహరణము, భాగవతము)

ఇట్టిసంశయమున కిది తరుణముకాదు? భవసమర్ప
ణముయొక్క మహాఫలము మున్న మనమూహించ
లేము. స్వాంత నివేదన మొనర్చిన పిదపగాని దానిరసాను
భవమున కర్హతపొసగదు. అది పొసగినపుడు గోపికలవలె

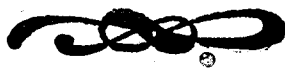
గీ. చీరలపహరించి, సిగ్గులు విడిపించి,

పరిహాసించి యయిన బరగ మనకు

ఘనుడు నోము కొఱతే కాకుండ మొక్కించె

ననును హరినుతించి రబలల్లె.

అని దేశభక్తులగువా రుపతని పాడనను.

మ ర ణ భీ తి

దామరాజు పుండరీకాక్షుడు గారు, బి. ఏ.

మౌఖమా! నన్నేమిచేతువు - మాటిమాటికి బెదరగొట్టెడు
ఋమవతితు డనంతమూర్తికి - దరినికేరి సదాభజించెద;—మరణమా!

ఆలుబిడ్డల వీడజాలక - గోలగోలగ నేడ్చువారిని,
చాలవిభవము విడువలేక వి-చారవార్ధి మునుంగువారిని,
కఫ ఋంఋర లెగసి తట్టగ - కాళ్లు చేతులు చల్లబడగా
“గావుగావు” మటంచు వైద్యుల - కాళ్లుపట్టి తపించువారిని,
లోకసుఖములె నాకసుఖమని - లోలులై భ్రమనేటివారిని,
జేరుపో నీయాట లచ్చట - జెల్లిపోవును, చెల్లవిచ్చట;—మరణమా!

రామతారక ముత్రరసము ఋ-రాకునేయక క్రోలువాడను,
నేమమున నీ జీర్ణ కాయము - నిలిపి నూతనవస్త్రధారణ
చేసిచేసియు తుట్టతుడకా - శ్రీ రమేశు పదాబ్జములనె ని
వాసముగ నేర్పరుచుకొనిమెద - భయము నాకేమిటికి ఛీ! ఛీ!
మరణమా! నన్నేమిచేతువు - హరికృపారసమున నశించువు.

సూత్రకాలవ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్యాల వేంకటసుబ్బాస్వామి శాస్త్రి గారు

శ్రీ . పూ. 1000 మొదలు క్రీ. పూ. 500 వరకు

సూత్రకాలచరిత్రమును వ్రాయుటకు కల్ప సూత్రములు, జైమిని పాణిని ఆపస్తంబ గౌతమాది మహర్షులచే రచింపబడిన పూర్వమీమాంసా వ్యాకరణ ధర్మశాస్త్రగ్రంథములు; మహాప్రఖ్యాతినొందిన మను స్మృతి, తోడ్పడినవి. ఈకాలపుజనులు, ఋగ్వేద ఔత్త కాలములజను లవలంబించిన వ్యవసాయవిధులకంటె హెచ్చగువిధులచే వ్యవసాయము జేసి లాభమునొందిరి. భూమికి దగిన దోహదము జేసి, తగినబీజమును విత్తిన చో ఫలాభివృద్ధి కలుగునని నాటివారు తలందుచుండిరి. చూడుడు :

(1) (వరిమొదలగు) నోషధులకు, (మామిడిమొద లగు) వృక్షములకు, భూమికి దగిన దోహదవిశేషము నందు, బీజమునకు దగినఫలాభివృద్ధి కలుగును.

పైసూత్రముచే నాటివా రేభూమి కేదోహ దము జేసి యెట్టిబీజములను నాటిన ఫలాభివృద్ధి కలు గునో దానిని బాగుగ గుఱుతెఱిగిరిని నమ్మువలసి యున్నది.

శ్రాతకర్మలలో “చైవ” శ్లేషమున యజ్ఞస్థాన మును దున్నెదరు. ఈ దున్నెటకు, యజురధర్మవేషముల యందు విధులు కలవు. ఆవిధులే తాళికర్షణమునకును బనికివచ్చునని, సాయనాచార్యులవారు తమ కృష్ణయజు ర్వేదసంహితాభాష్యమునం దిటుల వ్రాసిరి.

(2) మాడరకలతో చివరనుండి మొదటికి దున్న గా మాడుచాళ్లేర్పడును. కాని మాడుచాళ్లయొక్క మధ్యభాగము పూర్తిగ పెల్లగింపబడదు. కాన యాయ ఁకలను బ్రదక్షిణముగాఁ ద్రిప్పి తూర్పుపశ్చిమములకు దున్ని పిమ్మటను దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకు దున్నిన యెడల భూమి బాగుగ దున్నబడును.

ఇటులనే యధర్వసంహితయొక్క (8-17) మంత్ర మునకు భాష్యమును వ్రాయుదు విద్యారణ్యులు, కాళిక, వైతానిక, సూత్రము లను శ్రోడికరించి, పై యజుర్వేదభాష్యమున వ్రాయబడినదానినే దృఢపఱచి యున్నారు. అందు స్వల్పభేదములే కాన్పించినందున గ్రంథము పెఱుగునని వ్రాయలేదు. దానిపర్యవసానము నాలోచింపఁగా యజమాని కొంతదున్ని, భృత్యునకుఁ బిమ్మటనిచ్చి దున్నించుదుయే విశేషమని తోచినది. ఇందు యజమాని శ్రద్ధావిశేషము కాన్పించును. “కాళిక సూత్రీకులు” తమహితము’ బాగుగ పండవలెనని “కృషి లాభకర్మ” యను నొకకర్మ జేయుచుండిరి. దాని నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

(3) కృషిలాభకర్మయందు బాగుగ వంశిన యన్నమనందు నెన్న, గుగ్గిలము, పసుపు, ఉప్పు వేసి “నీలే ఇంద్రామహేత్వా” యనుమంత్రమును బఠింపి, భుజింపవలెను. పైసూక్తముచే హరికునిచే మాడుచాళ్లు దున్నించి పిమ్మట యజమాని “నీరా

(1) యథౌషధివనస్పతీనాం బీజస్య తేత్రకర్మ విశేషే ఫలపరివృద్ధి కేసం॥ ఆపస్తంబధర్మసూత్రం. 2-1-4.

(2) కల్పాశ్చిప్తాచ్చిర్భిశ్చపతి...ప్రదక్షిణమవర్తాయాం స్త్రస్ స్త్రస్ స్సీతా స్సంహితాః కృషతిమధ్యే సం ఛిన్నా భవంతి దక్షిణా త్వతా దుత్తరస్యాద్దక్షిణాయై శ్రోణే దుత్తర మంస ముత్తరాయై దక్షిణమ్॥ కృష్ణయజుర్వేద భాష్యం. 5-2-5. (3) కృషిలాభకర్మని, సారూపవల్నే ఏవనే నకృత్పిండగుల్లలవణాని ప్రక్షిప్య అనేన సూక్తేన సంపాత్య అభిమంత్ర్య అన్నాతి “నీలే ఇంద్రామహేత్వా” ఇత్యుచా హరికేన కృష్యమాణా స్త్రస్ స్సీతాః కర్తా ప్రత్యేక మనుమంత్రయతే. అత్ర “నీరాయంజంతీతి” యుగలాంగలం ప్రతిసోతి నక్షత్రం ఉప్తారం ప్రథ మం యున క్షి—కాళికశ్రాతసూత్రం. 8-3-11.

యంజంతి" అనుమంత్రముఁ బఠింపుచు, విశేషముగ దున్నుచున్నాఁడు. ముందు దక్షిణమునుండి యుత్తరము నకు దున్నుచున్నాఁడు.

“వైతానిక” సూత్రీకులు ముందు తాము దున్ని, పిమ్మట భృత్యునిచే దున్నించు చున్నారు. అది భృత్యున కుపదేశసూచకమై యున్నది. కాళిక సూత్రీకులు ముందు భృత్యునిచే దున్నించి తృప్తినొందక పిమ్మట, దాము దున్ని శ్రద్ధాశుత్రును జూపుచున్నారు. రెండును, వ్యవసాయమునందలి శ్రద్ధనే సూచించుచు “కృషిలాభ కర్మ” యనుటకుఁ దగియున్నవి. వైతానసూత్రములో (5-1) “కృతేయోనా” అనుబుక్కును బఠింపుచు విత్తన ములఁ జల్లవలెనని కలదు. బుగ్గకాసాన్నువేడియల కంటె నధర్వవేడియలు ‘దున్నుట, విత్తుట’ యనుకర్మల నతిశ్రద్ధతోఁ జేసి విశేషలాభము నొందుచుండిరని తోచుచున్నది. కృషికర్మకుఁగూడ వేవ్వేలుసాంప్రదాయములు ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకును గలవు. మఱియు దున్నుట, విత్తుట, వేవకాలమునుండి నేటివఱకు శుభ కర్మగా నాలోచించి ద్వైజులు తనయిండ్లలో జరుగు వివాహోపనయనాదులలో “అంకురాగోపనము” అను కర్మ చేయుచున్నారు. ఆకర్మయం దయిదుమాఁకుడుల దీసికొని, పుట్టమట్టితో వానిని నింపి, తొమ్మిదికంటె హెచ్చునరకములవిత్తనములఁ బాలతో దడపి పైమాఁకు డులలోఁ జల్లెదరు. విత్తనములఁ జల్లినమాఁకుడు లయి దింటికి, ‘పాలికలని’ పేరు. ఈపాలికలను, శుభకర్మ జరుగుదినములలోఁ బూజ నలుపుదురు. పాలికలలో మన్నును బోయునపుడు, “భూమృద్దేవతాక” సూక్తమును విత్తనములఁ జల్లినపుడు “ఏషధీమాక్తమును” బఠింతురు. అందు మంత్రపఠనములో నొక్కొక వేవకాఖివాని కొక్కొకసాంప్రదాయ విశేషము కలదు. “అంకు రాగోపనకర్మ” మీ సూత్రకాలముననే బయలు దేరెను. ఆపస్తంబాదులు, పుట్టమట్టి తెచ్చి పాలికా

ప్రతిష్ఠాపనతోఁ దృప్తినొందిరి కాని “పారస్కరగృహ సూత్రకారుఁ”డంతటితోఁ దృప్తినొందక శుభకర్మ చేయుటకుఁ బూర్వమే, మంచిమహూర్తముఁ జూచికొని, సోమములో దున్ని విత్తనములఁ జల్లవలెనని విధించుచున్నాఁడు. ఆగృహ్యసూత్రమునుండి కావలసిన యంశముల నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

(1) పూర్వదినమున నాఁగలిని గూర్చవలెను.

(2) ఎద్దులను, కెఱుగు, బియ్యము, పరిమళద్రవ్యములచే నర్చించి వానిచేఁ బేసెను. నేతని నాకింపవలెను.

(3) “సీరాయంజంతి” యనుమంత్రముచే నాగలిని గట్టవలెను.

(4) “సునర్థస్థలా” యనెడుమంత్రముఁ బఠించుచు దున్నవలెను. లేక కఱుకోలనైనఁ బట్టుకొనవలెను.

(5) అఱుకలవాండ్రలో మొదటివాని నభిషేచించిన పిమ్మటఁ దక్కినవారు వాని ననుసరించి దున్నుట కారంభింపవలెను.

(6) స్థాలీపాకదినముకంటె పూర్వదినమునందే యాసీతాదేవిని బూజింపవలెను. వ్రీహులగాని యవలగాని చల్లవలెను. వ్యవసాయారంభమును, ప్రైప్రకారమే చేయవలెను.

(7) పిమ్మట బ్రాహ్మణులకు భోజనమును తెట్టవలెను.

వ్యవసాయదారులు నేటికిని, శుభనక్షత్రాదులఁ జూచికొని “యేఱువాక” యనునొకకర్మ నమంత్రకముగాఁ జేయుచున్నారు. ఆకర్మను వ్యవభూమిలముల బూజించి తా వలంకరించుకొని, మానవ్రతమూని చేయుచున్నారు. మరొకరిందరు (గోదావరీమండలవాసులు) “దొంగయేఱువాక” యను పేరుతో, ప్రతిఫాల్గున బ 30 నాటిరాత్రి, శుభాశుభములను విచారింపకయే చేయుచున్నారు. దీనికి ననుశ్రుతమే ప్రధానముగా నున్నది.

1. పుణ్యాహే లాంగలయోజనం; 2. దధ్నా తండులై గ్రంధై రిష్టానదుహా మధుఘృతైః ప్రాశయేత్;
3. సీరా యంజంతీతి యోజయేత్; 4. సునర్థస్థలా ఇతికృషేత్ ఫాలం వా లభేత్; 5. అగ్ర్య మభిషి చ్యాకృష్టం తథా కృషేయ్యః; 6. స్థాలీపాకస్య పూర్వపక్షేవతా యజే దుభయో ర్వ్రీహియనయోః ప్రవప స్సీతాయజ్ఞేద;
7. తతో బ్రాహ్మణభోజనం—“పారస్కరగృహ్యసూత్రం” (13 కండికా).

హలకర్పారంభమునకు, “మాహూర్తిక” గ్రంథములలోఁ గొన్ని నిబంధనలు కలవు. వాని ననుసరించియే సిద్ధాంతాలు, తమపంచాంగములలో గొన్ని మహూర్తములను, “వసంతర్తువునందు” వ్రాయుచున్నారు. “పారస్కరుఁడు” తనగృహ్యసూత్రములలో హలకర్పారంభమునకు విశేషవిధులను సూచింపక, జ్యేష్ఠా స్వాతీనక్షత్రములు మంచినవి మాత్రము చెప్పియున్నాఁడు. “అపస్తంబా”ది సూత్రకారులమతము ననుసరించి, “స్మార్తానుక్రమణికా”ది గ్రంథములలోఁ జెప్పబడిన యంకురాగోపణవిధులను గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

ధాన్యవిశేషములు

క్షాత్రకాలమునందుండిన ధాన్యవిశేషములకంటె సూత్రకాలమునందు నానావిధములను బీజముల నార్దులు కనుపెట్టి వ్యవసాయముఁ జేయుచుండిరి. క్షాత్రకాలమునఁ జెప్పినవానిని విడిచి యీ కాలమునందు నాడబడినవానిలోఁ గొన్ని టిని మాత్రమే వ్రాయుచున్నాఁడను.

పాణిన్యాచార్యులవారు, తమయష్టధ్యాయయందు శబ్దనిష్పత్తిఁ జేయుపట్టలలోఁ గొన్ని బీజములను వృక్షములను నుచ్చరించుచున్నారు. అందీక్రింది ముఖ్యమైనవి. 1 కందులు, ఆవాలు, శనగలు, వృష్టికములు (2) ఉలవలు, (3) చెఱుకు దోట్టులు, (4) చెఱుకులెల్లులు, (5) పసుపు, (6) బీర, ద్రాక్ష, పిప్పలి, చింత, (7) పత్తి, పెక్కు-చోటులను సారకాయ, గుమ్మడికాయ, దోసకాయ మొదలగువాని నుచ్చరించుచున్నారు. మఱియుఁ బాణిన్యాచార్యులవారు పెక్కు-చోటులను, టిల్లు, ఖర్జూర, తింత్రీ, చూత్, శాల్మలీ, పిప్పలి, దాడిమ, కసిత్థ శబ్దములను, అట్టివనములను వచించుచున్నారు. దేశమునందు, నానావిధధాన్యములు పండు సోలము లున్నవని యీ క్రిందిపేరులచే రూఢిపరచుచున్నాడు (8) పెసలు పండుసోలము “మాద్దినము,” ఎఱ్ఱజిలమధాన్యము పండుసోలము “వై” హేయము, “తెల్లధాన్యము పండుసోలము “కాలేయము,” తెల్లగోధు

ములు పండుసోలము “యవ్యము” లేక, “యవ్యము,” వృష్టికలు (60 దినాలకు బండుధాన్యము) పండుసోలము “వృష్టిక్యము,” తిలలు పండుసోలము “తిల్యం” లేక, “తైలినం,” మినుములు పండుసోలము “మావ్యం” లేక, “మాషీణం,” ఏగిసనట్లు పండుసోలము “ఉవ్యము” లేక, “బౌమినము,” (పతంజలి ఉమలుధాన్యముకాదని నాఁడు. ఉమయన యగి సెహాడ యర్థము) జనుము పండెడు సోలము “భంగ్యము,” నల్లనట్లు పండుసోలము “అవ్యము” లేక, “అవీనము” అనుశబ్దము లగుచున్నవనిరి. దమ్యుచేసి యూచ్చేడినేలలు నాఁడు కలవు. అట్టిసోలములనమాహమునకు, “కైదార్యం” లేక “కైదారకం” అని పేరు. (మాడుఁడు అష్టాధ్యాయ; 4-2-40) కాని 4, 5 సంవత్సరములనుబోర్వమునకును, మనదేశమునందలి పాశ్చాత్యవ్యవసాయశాస్త్రజ్ఞులు దమ్యుచేసినయెడల భూమి పాడగుననియు, పండెదనియుఁడలంచి యటుల బోధించుచుండిరి. 1907-వ సంవత్సరము ప్రారంభవ్యవసాయశాస్త్రపరీక్షకుఁ బోయినవిద్యార్థులకు “దమ్యుచేసినయెడల కలుగుచెఱుపేమి” యను సర్థమిచ్చుప్రశ్ననుగూడ పరీక్షాధికారు లడిగిరని జ్ఞాపకము. నేఁ డటులుకాక, దమ్యునేలలుగా కొన్ని యుండు టవసరమని, ప్రభుత్వవ్యవసాయశాఖవారు తలంచుచున్నారు. నేటికి మూడువేలేండ్ల క్రితమే మనదేశీయులు, దమ్యునేలలుగాఁ గొన్ని, మెట్టదుక్కిగాఁ గొన్ని సోలములుండు నావశ్యకతను గ్రహించి యున్నారు. బాగుగదన్నుటను పాణిని చెప్పియున్నాఁడు (9) వృష్టికలను ధాన్యము అరువదిదినములకుఁ బండునవి. ఇవి మూడువేలేండ్లనుండి మనసోమాదేశమునందు లాభదాయకధాన్యమై యున్నది. స్మృతికర్తలు వృష్టికలను బనిత్రధాన్యమని శ్రాద్ధాదులకు పయోగింపు మనిరి. ఇవి నేటికి, “దాళువా, గరికనన్న” మనుధాన్యమునకు పితామహస్థానీయ మనవచ్చును. సత్తికలనుధాన్యము విశాఖపట్టణపుజిల్లాలోఁ గలవు; అవి వృష్టికలేమో. “కలుపు”

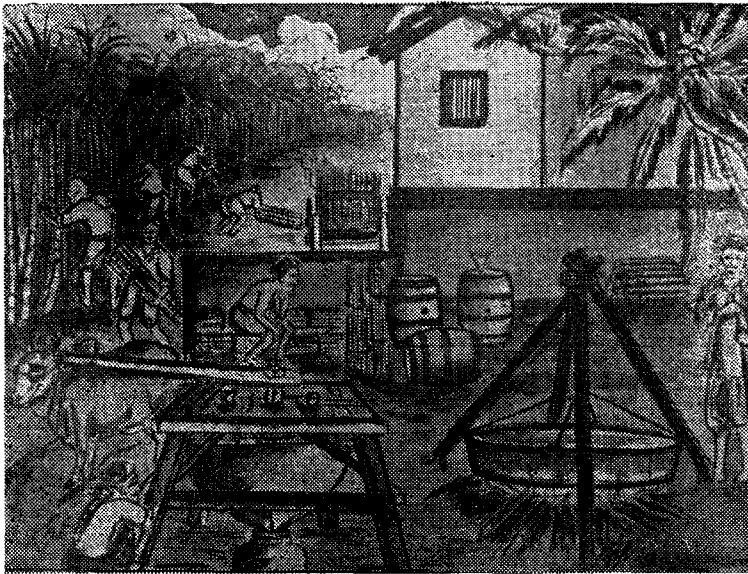
1. 2-4-3; 2. 4-4-4; 3. 8-45; 4. 4-4-103; 5. 4-4-53; 6. 4-3-167; 7. 4-3-186; 8. ధాన్యానంభవనే తైలే ఖర్జూ, (5-2-1) వీహికాలోర్క (5-2-2) యవయవక వృష్టికాద్యత్ (5-2-3) విభాహతిలమాషామాభక్షాణుభ్యః (5-2-4); 9. కృషేశ్చందసి. 7-4-64. — అష్టాధ్యాయ సూత్రములు.

సస్యమునకు నడుమ బయలుదేరిన యనవసరపు మొక్కలు తీయుపద్ధతిని నాటివా రెఱుంగదురు.

(1) పైరుఁ బెట్టువాఁడు, పైరునందలికలుపు నూడఁబెఱికి యెటులు పైరును గాపాడునో.

పైనిచెప్పిన సస్యములేకాక “వెల్లుల్లి” కలదని గౌతమనూత్రమునందును, చెఱుకుపానకమును గాఁచి “ఫాణిత” మనుమదకరద్రవ్యమును, నండుమండిరని,

నుండి పంచదార దిగుమతియగుమండుటకుఁ గారణ మేమై యుండును ? (2) పట్టుబట్టులు, ఎఱ్ఱనిబట్టులు (3) లక్క, లత్తుక, రంగులువేయఁబడినబట్టులు కలవు. వస్త్రములకు, రంగుబట్టులకుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినభరతఖండమున కేల పరదేశ ములనుండి బట్టులు రంగులు దిగుమతి యగుచున్నవి? పంట లెక్కువగాఁ బండుటకుఁగాను “ధాన్యసమృద్ధి” కర్మను “కాశికనూత్రీకులు” చేయుదుఁడిరి. గ్రంథవిస్తరభితిచే

చెఱుకురసముతోఁ బంచదారను వండుట

దానిని వ్రాయలేదు. పాణి న్యాయార్థములు, ద్రాక్ష మాతాదినములను, పెక్కు సారు లుచ్చరించుటచే తరు కృషి విస్తారము కల దని తోఁచుచున్నది. వృక్షముల నుండి (4) గుగ్గిలమును, కర్పూరమును దీయుచుం డిరి. ద్రాక్షేత్తుఖర్జూరాది మగురుద్రవ్యసమృద్ధి కలుగు టచే ష్టాత్రకాలమునందుండి నంత సరసూ (తేనె) వృద్ధి నూత్రకాలమునందు లేదని తలంపవలసియున్నది. శిల్ప ములయొక్క సూక్ష్మావ యవములు మొదలు, సూర్య మండలపర్యంతముఁగొలిచెడి

ఆపస్తంబధర్మనూత్రమును చెప్పచున్నది. “ఫాణితము” తేనె పానకమా, లేక, చెఱుకురసమునుండి వండిన “మద్యమే” యైయున్నది. “బాసాటా”ది గ్రంథముల లోని వర్ణనలచే, తేనెపానకమని తలంచుచున్నాను. నూత్రకాలమునందే చెఱుకుఁదోట లీభరతఖండమున వ్యా పించి, ఫాణితము, బెల్లము, పంచదార వండుఁబడుచున్న దని, పాణినికృతాష్టాధ్యాయులలోని పదములచేఁ దెలిసి కొనుచున్నాము. అనూచానముగ గుడ్డ, శర్కరారుదులక స్థానమైన భరతఖండమునకు, “బావా, జమైకా”దిదీవుల

నూత్రకాలగణితకాస్త్రజ్ఞులకు భూమికొలత, వర్షపుఁగొలత తెలిసియుండుట లెక్కలోనిది కాదు. పాణినిఅష్టాధ్యాయు యందు, భూమికొలతను, వర్షపుఁగొలతను జెప్పినాడు. (5) స్వల్పసంఖ్యాకు లప బ్రాహ్మణులు, విద్యాకృషిలో నిమగ్నులగుటచేతను, నైదికకర్మపరతంత్రులగుటచేతను, అట్టిబ్రాహ్మణులను ప్రభువులు పోషించుచుండుటచేతను తుత్తియులు రాజకీయపంతంత్రులగుటచేతను, పైరెండు జాతులవారికిని, వ్యవసాయముచేయుటకు సావకాశము లేక, వాణిజ్యవృత్తితోపాటు, కృషి పాశుపాల్యవృత్తులు

1. “యస్మిన్ధర్మనిర్ధాతో కత్తం ధాన్యంచరక్షతి.” మనుస్మృతి (7-110); 2. గౌతమనూత్రం 7 ఖండ;

3. అష్టాధ్యాయ (4-2-1,2); 4. అష్టాధ్యాయ (4-4-53) (4-2-80); 5. కాండంతాత్మేతే (4-1-2) వర్ణ ప్రమాణ ఊలోపశ్చాస్యాన్యతరస్యాం (3-4-32).

వైశ్యులవృత్తులైనవి. అందువలననే నాటిగ్రంథములలో వ్యవసాయవృత్తి, వైశ్యవృత్తియని వ్రాయబడినది. శూద్రుడు, త్రైవర్ణికనేవకుడుగా నాడుండెను. పంచముడు నేడును నాడును, ఇంచుమించు సమానస్థితిలోనే యుండి

మొకబాతివారి వృత్తిగ నుండుట నూత్రకాలము భారతీయులకు లాభకరమై కాన్పించెను కాని ప్రస్తుత కాలమునం దొకబాతివారివృత్తిగ నుండుట నష్టదాయకముగాఁ గాన్పించుచున్నది. నూత్రకాలపు వాఙ్మయము

బరీలింపగా, నాటి కాలమునందు వ్యవసాయము మహాన్నతస్థితిలో నున్నదని తోపగలదు. నాటికాలపుభర్యశాస్త్రవేత్తలు ప్రభువులు, ప్రజల సుఖముగ జీవించుట కనునరపస్థతుల గనిపెట్టిరని నాటిగ్రంథములచే నుహించఁ బడుచున్నది.

పశువర్ధనము

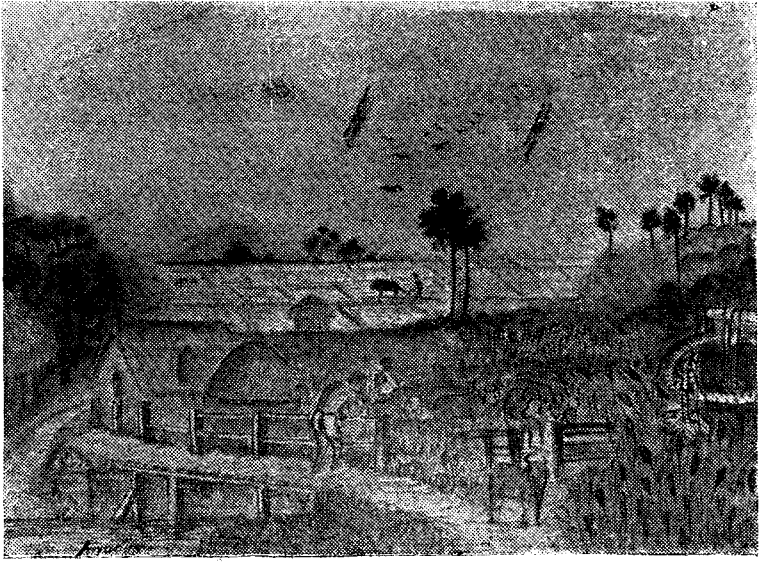
ఈ కాలమున భరతఖండమునంద పశువు లత్యభివృద్ధి నొందినవి. గ్రామ నిర్మాణము జేయునపుడు ముందు పశుసౌఖ్యమునే గమనించుచుండువార మాడుదు:

(1) పశువులు గ్రామసమీపము నేర్పచ్చగ నంచరించుటను గ్రామమునఁ చుట్టును, నాల్గసంచలమూరల దూరవ

గ్రామమును కొలత చేయుట

నాడు. కొన్ని విధములచే నాడే పంచముడు, కొంత మంచిస్థితిలో నుండెనని తలంచుచున్నాను. కృషి వాణిజ్యాదులు, వైశ్యుని ముఖ్యవృత్తులనియు బ్రహ్మక్షత్రియు లాపదవచ్చిన పుడేకాని వ్యవసాయము జేయరాదనియు, అప్పుడైనను, బ్రహ్మక్షత్రియులు స్వయముగదున్న కరున్నించి వ్యవసాయము జేయించుకొనవలెననియు భోధాయనతిప్రబ, గౌతమ, మనుస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. గ్రంథము పెఱుగునని యాచర్య యిందు వదలబడెను. వ్యవసాయ

గ్రామవర్ధనము - పశువులు

1. ధనుశ్చేతపరీహారో గ్రామస్య స్యాత్సమంతేతః; శివ్యాపాతా స్త్రయోవాపి త్రిగుణో నగరస్యతు. తత్రా పశువృత్తాన్యం విహింస్యః పశవో యది; నత్రత్రప్రణయే జ్వడం స్యపతిః పశురక్షిణామ్. మనుస్మృతి 8—237, 238

వరకు మందబయలు సేర్పరుపవలెను. లేక బలముగల వానిచేత విశుభవబడినమాఁడు కోలలుపోవు దూరమువర కైనను మందబయలు సేర్పరుపవలెను. పట్టణమునకు మాఁడురె ట్లభిక్రముగ మందబయలు సేర్పరచవలెను.

ఆమంద బయలులో కాపురల చేయని ధాన్యాదు లను పశువులు తినినయెడల పశుపాలకుఁడు దోషికాఁడు.

ప్రాచీనకాలమున సేర్పరుపఁబడిన మందబయల్ల గుఱుతు లింకను నామమాత్రముగ నున్నవి. ఈమంద బయళ్లు గోదావరి, కృష్ణా డెల్టా గ్రామములలో క్షీణించి క్షీణించినాలుగునందలమూరలకుబడులు, నాలుగుమూరలైన లేనిస్థితి కలవై యున్నవి. మందబయళ్లు లేనిగ్రామములలో మంద లెటులుండును ? ఇందునుగఱించి, యంగ్లకాల చరిత్రలో వ్రాయగలను. మనువుచెప్పిన చోప్పన మంద బయళ్లు, హైదరాబాదురాజ్యమునను పశ్చిమాంధ్రరాష్ట్రమునను కొన్నిచోటులఁ గాన్పించుచున్నవి. మను స్యుతిలోఁ జెప్పినదానిని, గౌతమధర్మశాస్త్ర మిటులు బలపఱచుచున్నది.

(1) గోదాము దేశమునఁ బీడింపఁబడిన నది ప్రభు దోషము, పశుపాలకుఁడు రక్షింపకపోయినచో నది పాల కునిదోషము. దారిసమీపమునందుండిన గోలముకాపురల చేయకపోయినచో నందుఁ బశువులు పడినయెడల, కొంత గోలమువానిది కొంతఁ బశువులకాపరిదిగాఁ జే దోషముగను.

గ్రామసమీపస్థితైత్రాధికారి తనపాలము నకు, ఒంతుకుఁ గనఁబడనంతయెత్తుగఁ గంచెను వేసికొనవలె నను విధిని సున్యాదెస్యతులు చెప్పుచున్నవి. ఎద్దల నాభోతు లనుగా, సభర్హవేదకాలముననే విడుదుటకుఁ బ్రారంభించిరి. అది యీసూత్రకాలమున వృద్ధినొందెను. పశుసం బంధముగ నభియోగాదులకు మనుస్మృతియం దెట్టి నిబంధ నలు కలవో దిక్షాత్రముగ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

(2) ముక్కుత్రాడు తెరికాని కాడి విజ్జికాని ఎద్దువలనగాని బండివలనఁగాని, మఱియొకని కాపడ సంభవించినయెడల బండియజమానిని దండింప రాదు. పశు వులను మేపువాఁడు పగలు పశువులఁ దోలుకొనిపోయినది మొదలు రాత్రి యజమానికడ నప్పగించునటు నాపశు వులకును పశువులవలనఁ బైరులకును గలుగునష్టమును, పశుపాలకుఁడేధరింపవలెను. ఇంటికడ నొప్పఁజెప్పినపిమ్మట యజమానిని దగను. మందలోఁ జెడిపోయినను, క్రిములు మొదలగువానిచే జంపఁబడినను, కుక్కలు మొదలగువాని చేఁగఱువఁబడినను, మిట్టపల్లములఁబడినను, అశ్రద్ధగా మేపుటవలననభించినను, కలిగెడిపశునష్టమును మేపువాఁడు ధరింపవలెను. పశువులు తమంతట నవియే యడవిలోఁ జచ్చినయెడల యాపశువులచేవులు తోకవెండ్రుకలు గోరోచనము కొమ్ములు మొదలగునవి పశుపాలకుఁడు యజమానికి నమ్మకమునకై చూపవలెను.

పశువులదీటులు విస్తారముగ నాఁడుకలవు. “న్రజ, గోచర” శబ్దములను “పాణిని” అప్రాధ్యాయయందుఁ బె క్కుసారు లుచ్చరించుటచే, దేశమునం దనేకప్రదేశముల లో, గోశాల లండెనని తలంపవలసియున్నది. ఋగ్వేద కాలమునం దారంభింపఁబడి, ఔత్త్రకాలమున వృద్ధినొందిన పశువైద్యము సూత్రకాలమున విశేషాభివృద్ధి నొందెనని క్రిందినిదర్శనములచే నూహింపఁబడుచున్నది.

“అల్లండువు” అను క్రిమి గోశరీరమున వ్యాపించి రక్తమాంసములఁ బీల్చును, తోకచివర నంటుకొనును. ఈ క్రిమికే దగినచికిత్సః(౩)గోశరీరగతముగ “నల్లండువు” లను నశింపఁజేయుటకు “ఇంద్రస్య యామహీ”యనెడి యధర్మ నూక్తముచే నేతితో నల్ల సెనగలగు హోమముచేయవలెను.

1. పశుపిడితే స్వామిదోషః, పాలసంయుక్తతుస్త్వికా, పథి తేత్రే అనావృతే పాలతేత్రికయోః॥ గౌతమ ధర్మసూత్రం. 12 ఖండః; 2. శ్లో. ఇన్నా నాన్యే భగ్నయ్యుగే న దండంనుమరబ్రహ్మిత్. 8-291, 292, శ్లో. దివా నక్త వ్యతా పాలే రాత్రౌ స్వామిని తస్య హే, యోగతేమేఽన్యథాచేత్తు పాలో నక్తవ్యతా మియాత్. 8-293, శ్లో. నష్టం వినష్టం క్రిమిభిః శ్వహాలేం విషమే మృతమ్, హీనం పురుషకారేః ప్రదద్యా త్స్వలవతు. 8-293, కష్టా చర్మపద వాలాంశ్చ వస్త్రం స్నాయంచ రోచనామ్, పశుషు స్వామినాం దద్యాత్ మృతేవ్యంగాని దగ్ధయేత్. 8-294. మనుస్మృతిః; 3. “ఇంద్రస్య యామహీతి” ఖల్వాంగాన్ అల్లండుహాననాన్ ఘృతేమిత్రాన్ జుహోతి. వాలాన్ అసిర కాండే నవ్యం పరివేష్య సంభిన్నప్రతపత్యాదధాతి సవ్యేన పక్షిణాముఖి పాంసుం ఉపమగ్న కిరతి. సమృద్ధా త్య దధాతి. (కౌశికసూత్రం-4-8).

గోవుయొక్క తోకకుచ్చును విడదీసి కాచవలెను. మార్గ మధ్యమునందుండిన బూడిద నెడమచేతితో దీసికొని, కుడిచేతితో స్పృశించుచు, దక్షిణాభిముఖుడై పైసూక్తము జపించుచు రోగము వచ్చిన గోవుయొక్క శరీరమునఁ జల్లవలెను. పైసూక్తము జపించుచు మార్గమధ్యమునందలి బూడిదను రోగవంతముగు గోశరీరమునందంతటను రుద్దవలెను. నేడు పల్లెలలో “గోమారు” అను పురుగు గోశరీరమునం దంతటను వ్యాపించినయెడల బాగుగ కడిగి శరీరమారినపిమ్మట “కరుమాపమును” (తాటాకుల యిండ్లలో పొగబారుచోటున వ్యాపించు ఘోళి) బట్టించుదురు. తోకకుచ్చునకు నూకగింజలవంటి పేలుపట్టి యంటుకొనినపుడు తోకను విడదీసి పిడుకనిప్పుతో కాచెదరు. పైవైద్యములకు వ్యయ మేమియును లేదు. కాశికనూత్రమునఁ జెప్పబడిన వైద్యమునకును నాటికాలమున నల్ల సెనగలు, నేయి హోమముఁజేయుటలో వ్యయ మేమియుకలుగదు. కాని నేటి యాంగ్లేయ పశువైద్యప్రకారము గోమారు, పేలు, వడలుటకు అర్థరూపాయవఱకు వడలవలసి యుండును. కిరసనాయిలుగాని సబ్బుతో 2, 3, సారులు కడుగుటలో వ్యయ మెక్కువకాదు.

పశువుల శరీరమునఁ బుండ్లువడి

పురుగులుపట్టినపుడు చేయఁదగినకర్మ

(1) “ఉద్యన్నాదిత్యః” అన నూక్తముచే సంధ్యా త్రయమునందును, గోవులకు బుట్టినపుండ్లపై దర్భలతో రాయవలయును. నేటితో నల్ల సెనగలను పైసూక్తముతో

హోమములజేసి, ఆపురుగులు, చంపబడినవి చంపబడినవి యని చెప్పవలయును.

(2) “బ్రహ్మజిజ్ఞాసం, ఆగాహః, ఏకాచమే” అను మంత్రములఁ బఠింపుచు, కాచి చల్లార్చిననీటిలో నుప్పును వేసి, గోవులచేద్రావింపవలెను. సంతానముఁ గోరువారు గోవులు నీరుఁ ద్రావుటకు దొట్టెల గట్టింపవలెను.

పశువులు నీరుఁ ద్రావుటకు దొట్టెలను బుుక్కివలె కాలముననే యార్దులు కట్టుచుండిరి. ధర్మముకొఱకు నూత్రకాలమునఁ దొట్టెల గట్టుటకు నారంభించిరి. పైని చెప్పబడిన చిన్నచిన్న వైద్యములను బల్లెలలో నేడును వ్యవసాయకులు చేసికొని, తమ పశుగణమును రక్షించుకొనుచున్నారు. పశువు లరణ్యమునకుఁ బోవునపుడును, తిరిగివచ్చునపుడు పాలు వృద్ధి నొందుటకును, పెక్కులు పశువృద్ధికరతంత్రము లానాడుకలవని కాశికనూత్రములు చెప్పవచ్చును. గ్రంథము పెఱుగునని వ్రాయలేదు.

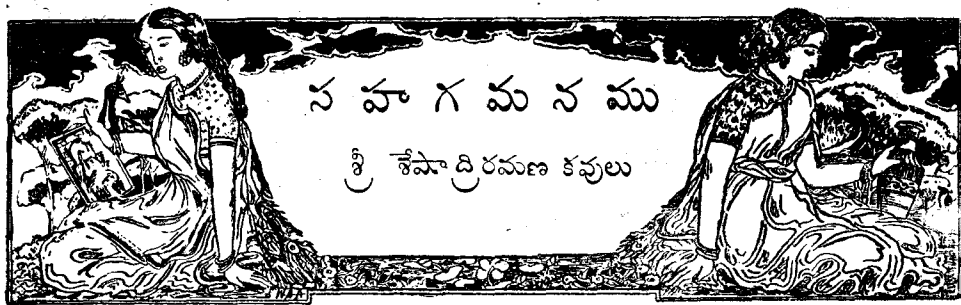
రాజునకు వ్యవసాయదారునకుఁగలసంబంధము

ప్రభువునకు భూమిపై నెంత యధికారము కలదో పూర్వమిహంసాశాస్త్రకర్తలు నిర్దేశించియున్నారు. పూర్వమిహంసలో యాగ దక్షిణావిధానమునందు భూమినిఁ బ్రభువు దానమియవచ్చునా మాడదా యను మీహంస యాశాస్త్రజ్ఞులకుఁ గలిగి, “విశ్వజిద్యాగ” దక్షిణావిధానములో చర్చించియున్నారు. పూర్వ మిహంసాశాస్త్రకర్తయగు “జైమిని” యొక్కయు, ఆజ్ఞేమిని నూత్రములకు భాష్యముఁజేసినవారి యొక్కయు చర్చ నిందు వ్రాయుచున్నాఁడను.

1. ఉద్యన్నాదిత్య ఇత్యుద్యతి గోనా మేత్యాహ. అసావితి నూక్తాం తేతే హతాహతఇతి ద్వైర్భి రభ్య స్యతి మధ్యందినేచ ప్రతీచీం అపరాహ్ణే చాలస్తుకాం ఆభిద్య ఖిల్వాదీని ఇతి. (కా. నూ. 4-8): 2. “బ్రహ్మ జిజ్ఞాసం, ఆగాహః, ఏకాచమే” ఇతి గాలవం పాయయ త్యుపతాపినీః ప్రజననకామాః ప్రపాం అవరూద్ధి. (కాశికనూత్రం. 3-2).

రూఢవిక్రాంతి కాకతి రుద్ర దేవ, చక్రవర్తి సమగ్రాంధ్ర శాసనుండు

హనుమకొండాభిధాన పురాంతరస్థ, రత్నసింహాసనస్థుడై రాజ్యమేల.

సీ. ప్రాకృయోరాశితరంగడోలికలపై, నామోదమెసంగ నుయ్యాలలూఁగి
శ్రీశైలవిశ్వేశ సేవాసమారబ్ధ, మహితసౌభాగ్యసంపదల నొంది
మాల్యనత్సహకారమంజరీమకరంద, కలితగంధానిలంబులను దనిసి
కళ్యాణపుర రాజ్య కళ్యాణసమధికై, శ్వర్యసంపదలను సంగ్రహించి

తే. గీ. ఆంధ్రగిరిరకుమార కరాంతరస్థ, రమ్యహేతులపై నాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి
యాటలాడుచు నుండెడి యవనరమునఁ, గలిగె దుస్తరమైన సంగ్రామ మొండు.

ఉ. మేళగి దేవభూవిభుఁ డమేయపరాక్రమశాలి; ధారుణీ
పాలకు రుద్ర దేవు గెలువఁ దలపోసి సమగ్ర సైనిక
శ్రీలలితాత్ముడై రణము నేతకు వచ్చెను హన్మకొండ కీ
కీలకముం గ్రహించి యుటికించెరి వాజుల నాంధ్ర పుత్రకుల్.

ఉ. * బాలసముద్ర తీరమున వైరులదండు వసించె, రుద్ర భూ
పాలుండు శైలదుర్గ పరిపాలకులం దిలకించి మార్పురఁ
తోలుండటంచు వాకొని కుతూహలియై జవనాశ్వమెక్కి ని
ర్వేలపరాక్రమాప్తి నెదిరించె విరోధివరూఢినీ తత్తిక.

క. పాలవాస రాజ్యలక్ష్మి, తిలకుండు మేళగి విభండు తీవ్రాత్ముడై
బలములను రుద్ర విభుబల,ములపైకిఁ ద్రిప్పె భటసమూహము పొలిసెన్.

చ. మిగుల భయంకరంబుగ సమిద్భువి రుద్ర నృపాలుసైనికుల్
పగతుర ముట్టడించి యెటుఁ బాఱఁగనీక వధింపుచుండగా
దెగువ దలిర్ప మేళగిపతిఁ దునుమాడఁగ రుద్ర దేవుఁ డా
నగ గ్రహించి వైచె బయిపై నిశితప్రదరప్రతానమున్.

ఉ. అమ్ములతాకిడి నొగిలి యంగకసంధులు వీడిపోవ న
శ్వమ్ము మఱిల్చి మేళగి నృపాలుండు యుద్ధభరంబువీడి ప్రా
ణమ్ముల కాసచేసిచనినన్ విడనాడక రుద్ర భూవిభుం
డమ్మొయి వెంటనంటె బ్రళయాంతకు కై నడి సాహసక్రియన్.

* బాలసముద్రము, ఇది హనుమకొండ చెంతగల యొకానొక తటాకము.

† మేళగి దేవుండు పాలవాసరాజ్యము పాలించుప్రభువు. పాలవాస నిజాంరాష్ట్రమున గోదావరీ తీరము

తే. గీ. ప్రభుఁడు వెన్నిచ్చుటం గాంచి పోజులెల్ల, మొగ్గరంబును విశి పాటిపోవుచుండ
 రుద్రధరణీశు భటులు వైరులనుబట్టి, బలియొనర్చిరి యద్యాక్షి* పార్వమందు.

ఉ. మేళగి భూమినాయకుఁడు మృత్యు భయంకర శాతదంష్ట్రికా
 జాలనిబద్ధశీర్షుడయి సంగరరంగ మతిక్రమించి వా
 తూలరయాను సారియయి తుంగతురంగక మెక్కిపోవుచో
 గాలవశంబునక ధరణి కాంతు తురంగము నుండగింపంగక.

తే. గీ. మేళగి నృపాలుఁ డత్తటి మేదినీధ్ర, కాననాదికముల నెల్ల గడచిగడచి
 కాకతి నృపాలు ధాటిని గన్నుల్రామి, తెలుపు విడనాడి యెందో యదృశ్యమయె

చ. “అరిన్మపుఁ డెందుఁబోయె నిశితానికి నుత్సన కారణంబు రూ
 పతె” నని రుద్ర భూవిభుఁ డుదగ్రపరాక్రమ బాహుదర్ప వి
 స్ఫురణము తాండవింప వనభూములు గ్రుమ్మఱసాగె గాననాం
 తరమున నెంచునేనియుంగనంబడ వశ్వఖురాగ్రచిహ్నముల్.

ఉ. ఎక్కడ వైరి చిక్కు, నటనే విజయాంకము లుల్లిసిల్లిగా
 నక్కజమైన శాసనజయధ్వజముల్ నెలకొల్పవచ్చు నక
 మక్కువతోడఁ ద్రిమృరంగ మైళగిభూవిభుఁ డేగుత్రోన, యే
 దిక్కునఁ దోచదయ్యె నెదఁ దీవ్రత హెచ్చెను జక్రనర్తికిక.

సీ. తలిరు తీవియలచే మెలిగొన్న యెలమావి, తరుమూలములనెల్ల నరసి యరసి
 పరువంపుఁ జివురు జొంపములచే రాజిల్లు, పొదరిండ్లలోనికి బోయిపోయి
 జనదుర్గమములైన శైలభాగములెల్ల, విసువక నొంటిమై వెదకివెదకి
 తరణికరంబులు చొరరాని ఘోరకాం, తారభాగములందుఁ జేరిచేరి

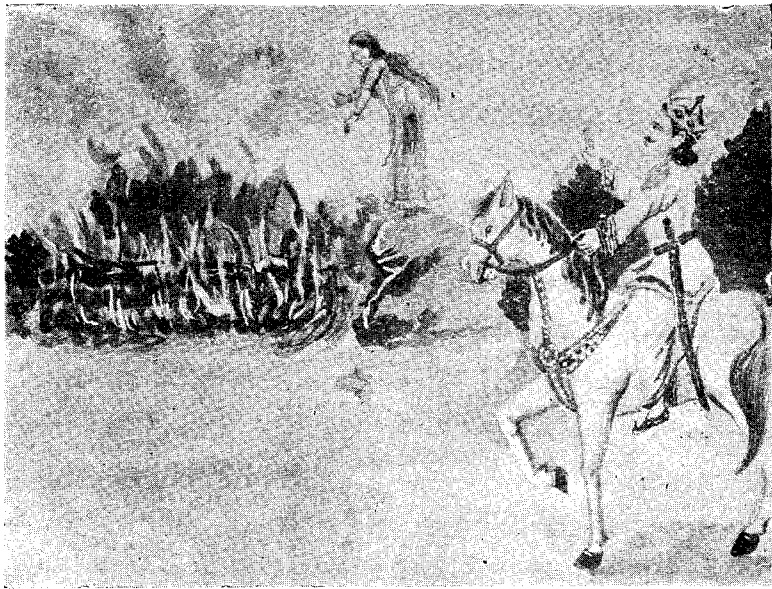
తే. గీ. ఆంధ్రసామ్రాజ్యశాసనుఁ డనుమకొండ, రుచిరసింహాసనారోహి రుద్రవిభుఁడు
 వెదకె పొలవాస మేళగివిభునిసొఱకు, పొరుష సుమంబు రేకెత్తఁ బ్రతిపదంబు.

ఉ. కొంగలమధ్యభాగమునఁ గ్రుమ్మరుచుండఁగ, నొక్కచో లతా
 మండప పార్వభాగమున మైళగిదేవునివాజి కన్పడక
 నిండు ముదంబుతోడ ధరణీపతి రుద్రవిభుండు; వైరి యిం
 దుండఁగ వచ్చునంచు జనుచుండె దదంతరమధ్యసీమకుక.

చ. జ్వలనుఁడు మండుచుండె నొకచాయ మహాన్నతకాష్ఠపక్షిపై,
 చెలియ యొకర్తు పార్వమనుఁ జేరి సుమాంజలి డాల్చి ధ్యానని
 శ్చలమగు దృక్పరంపరలు శాంతరసంబు సృజింపుచుండఁగా
 బలుమరు ప్రేమగీతకలు పాడఁగసాగె శ్రవఃస్రియంబుగక.

తే. గీ. పావనతరుండు ప్రత్యక్ష ధైవతంబు, వహ్నిభట్టారకునిచుట్టు వనిత తిరిగి
 యంజలిస్థసుమంబుల నందువిడచి, సమధి కోన్నతమైన ప్రస్తరమునెక్కి.

* హనుమకొండయందున్న శైవదేవత.

ఉ. “ప్రాణవిభండు మైళగి నృపాలుడు పోయిన త్రోవనాకు, ని
ర్యాణసుఖ ప్రదాయకము భౌతికదేహము పొందుచులు, ని
ర్యాణమునొంద భర్తృచితి యందు విలీనమ నొందునంచు” పూ
బోణి వచించి కన్నుగివ మోడ్చి బతిస్మరణానుర క్తయై.

చ. “ఇక నిముసంబు సైపు జననీ! జననీ! జననీ!” యటంచు, రా
జకులుడు రుద్రభూవిభండు సత్వరరీతి వచించుచు, దురం
గకము నదల్పుచుండ, నల కంజనిభానన దూకె నగ్నిలో
వికచపయోజకర్ణికను వేగమ వ్రాలెడుతేటి పోలిక.

తే. గీ. గాటహా కౌగిలింతల గలసి మెలసి, దహనువేరిటియవనికాంతరమునందు
దంపతులు సుత సేపు శాంతముగ నుండి, దృశ్యలోకంబు విడిచి యదృశ్యమైరి.

క. పాపనతరసహగమన మ, హావ్రతమును నిర్వహించి యైహికసౌఖ్య
శ్రీవదలె నేకవీరా, దేవికి దులనిడంగ దగిన తెఱవలు గలరే.

తే. గీ. స్నిగ్ధభావాదికోన్మాద చిత్తయగుచు, భర్తృచితిలోన శయనించి భస్మమైన
కాంతబూదినిగూర్చి, విగ్రహమొనర్చి, సలివెనట దేవళము రుద్రచక్రవర్తి.

క. మగువ సహగమన నియమము, మొగిలిచరలలోన సలివె, భూవిభం డచట
భగవతికి * ఏకవీరకు, నగణితవృత్తుల నొసంగె నర్చావిధికి.

తే. గీ. కాకతీయుల రాజ్యంబు గంగంగలసె, మైళగినృపాలు రాజ్యంబు మాయమయ్యె
ఇప్పటికి శాశ్వతంబుగానేకవీర, యాదరించుచున్నది యాంధ్రసత్తుల.

* మైళగి దేవునితో సహగమనవ్రతమునలిపి వృత్తజీవినియైన ఏకవీరాదేవి యాలయము హనుమకొండకు నాలుగు
మైళ్లదూరములో మొగిలిచర్ల యందుగలదు. ఏకవీరాదేవి యిప్పటికి బ్రత్యక్ష దేవతగా భావింపబడుచున్నది.

మూడవ వజ్రహస్తుని చిక్కలవలస శాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

ఈ తామ్రశాసనము ఉద్దాము, కంబకాయ గ్రామములకు మధ్యగా నొకపైలు దూరముననున్న చిక్కలవలస అను నొక గ్రామమునందలి రైతు తనపొలమును దున్ను కొనుచుండగా బయలుపడినది. ఈ సంగతి తెలిసికొని, చిక్కలవలస నివాసులు, శ్రీభైరి అప్పలస్వామి నాయుడుగారు ఆరైతునుగలిసి కొని, ప్రకటింపబడినవిదప నాశాసనముమఱల నతని కిచ్చివేయబడునని యతనికి నచ్చజెప్పి దానిని దీసికొని ప్రకటనార్థము దేశోద్ధారక శ్రీయుత కాళీనాథునినాగేశ్వరరావు పంతులు గారికిఁ బంపిరి. పంతులుగారు 'భారతి'లో బ్రకటించునిమిత్తము దయతో దానిని నా కొసంగిరి.

ఆకారాదికములు

శాసనమునంగల రాగిరేకులుఅయిదు.

ఒక్కొక్కరేకు పొడవు ౮. 7/8 అంగుళములు. వెడల్పు 3. 7/8 అంగుళములు. రేకులు కుడి యెడమ వైపులఁ గొంచెము వెడల్పుగను, నడిమిభాగమునఁ గొంచెము సన్నముగను ఉన్నవి. రేకుల యెడమభాగమున అంచులకు 3/8 అంగుళము దూరమున రంధ్రములుకలవు. ఆరంధ్రములగుండ పోనిచ్చిన యొకరాగి కడియముమూలమున నీయైదు రేకులును బంధిం పబడియున్నవి. కడియముయొక్క వ్యాసము

౮. 7/8 అంగుళములు. ఈ కడియ మొకరాజ ముద్రికలో నతికింపబడి యున్నది. రాజ ముద్రికమీఁద పరిస్ఫుటముగ నొకనంది చెక్కబడియున్నది. ఆనంది కిరుప్రక్కల చంద్రుడు, సూర్యుడు, శంఖము, నాగలి, మత్స్యము మొదలైనవి కలవు. మొదటిరేకు మొదటిపెడ నేమియువ్రాయఁబడి యుండక, పుస్తకమును అట్టవలె, శాసన మును గాపాడుచున్నది. నాలుగవరేకు రెండ వపెడఁగూడ వ్రాయఁబడియుండుటవలన క్రిందిభాగమున శాసనమును గాపాడుటకు ఒకరేకు చేర్చబడినది. శాసనపరిరక్షణమే ఆరేకును జేర్చుటలోఁగల యుద్దేశము. ఆ యైదవ రేకునకు రెండువైపులఁగూడ వ్రాత లేదు.

లిపి - భాష

శాసనమునందలిలిపి నాగరి; కాని యిప్ప టినాగరి అక్షరములకు, శాసనములోని అక్షరములకుఁ జాల వ్యత్యాసము కలదు. అయినను ఇప్పటి నాగరి లిపి శాసనము నందలి లిపి యొక్క పరిణామమే యనుట స్పష్టము. పూర్వమునకు ఇప్పటికి మిక్కిలి వ్యత్యాసముగల అక్షరములలో ఇ, ఏ, ఖ, ఘ, జ, చ, ఞ, ణ, ధలు పేర్కొనఁ దగినవి. నకారపుఁబొల్లు 'న' అనుఅక్షరము

నకు క్రింద నొకగీటు గీయుటచే జూపబడినది. ఉదా ౧౩-వ పంక్తిలోని 'నివహా', ౧౬-వ పంక్తిలోని 'త్రింశతమద్దకా' అనునవి చూడదగును. మకారపుబొల్లు పై నొక యనుస్వారము వ్రాసి దానిక్రిందతలక్రిందయిన అర్ధచంద్రాకృతివంటి యొకగీటు వ్రాయుట చేత జూపబడినది. ఉదా: రెండవ పంక్తిలోని 'గోత్రాణామ్', ౪-వ పంక్తిలోని 'మహీణామ్' మొదలగునవి చూడదగును. ఈ పద్ధతికి వ్యతిరేకముగ ఈ మకారపుబొల్లు అక్షరమునకు నెత్తిమీద నిచ్చు అడ్డుగీటు తీసివేయుట వలనను జూపబడినది. (చూడు పంక్తి ౩౩ 'మహీమ్') ఇట్లే రకారపు పొల్లుకూడ ఆయక్షరమునకు నెత్తిమీదనున్న అడ్డుగీటు తీసివేయుటవలన జూపబడినది. (చూడు పంక్తి ౪౬ 'తస్యభార్యార్ రయసా') అనుస్వారము కొన్ని కొన్నిచోట్ల అక్షరముల శిరోభాగమునను, కొన్నికొన్నిచోట్ల అక్షరమునకు అక్షరమునకు మధ్యగా నెగువనుగలదు. అక్షరమున కెడమవైపున నీయబడుగీటు అక్షరమునకు నెత్తిమీద నీయబడు అడ్డుగీటును దాటి పైకిపోనిచ్చుట వలన ఇకారమును, అడ్డుగీటుతో సమముగా వ్రాయుట వలన ఏకారమును, ఇట్లే అక్షరమునకు గుడివైపున నీయబడుగీటు అక్షరమునకు శిరోభాగమున నీయబడు అడ్డుగీటునుదాటి పోనిచ్చుటవలన ఈ కారమును, అడ్డుగీటుతో సమముగా నిచ్చుటవలన ఆకారమును సూచింపబడినది. 'ణ' 'ల' అనునక్షరములకు స్వల్ప వ్యత్యాసము కలదు: మొదటి

దానికి నెత్తిమీద నడ్డుగీటులేదు: రెండవ దానికి గలదు. కాని 'ల్ల' 'ణ్ణ' అక్షరములు రెండును ఇంచుమించుగ నొక్కరీతి నున్నవి. 'ఇ' 'ఇ' అని వచ్చినపుడెల్ల చ, ఛ లు ముందును, పిదప అనునాసికమును వ్రాయబడినది. 'జ్ఞ' 'జ్ఞ', 'జ్ఞ', 'జ్ఞ' అనునక్షరముల స్వరూపములు గమనింపదగినవి. రేఫము పిదపవచ్చు ప్రతిహల్లును ద్విత్వము జేచినది. ఇట్లు ద్విత్వములేని హల్లులును గొన్నికలవు: ఉదా: పంక్తులు ౧౦, ౧౧, ౧౯, ౨౦, ౩౩. శాసనమునం దంతటను బకారమునకు వకారము వ్రాయబడినది. ఇట్లే కొన్ని కొన్నిచోట్ల శవర్ణమునకు సకారమును, సకారమునకు శవర్ణమును వ్రాయబడినది.

శాసనమంతయు సంస్కృతభాషలో గలదు: గద్యపద్యాత్మకము. శాసనమున పండ్రెండు శ్లోకములు కలవు: ఇవి శాస్త్రావిక్రీతము, మాలిని, వసంతతిలకము మొదలగు వేత్తేలు వృత్తములలో గలవు.

శాసన వృత్తాంతము

ఈ శాసనము గాంగవంశజుడైన అనంత వర్మాభిధానుండగు వజ్రహస్తదేవునిది. గాంగవంశజులలో వజ్రహస్త డను పేరుగల వారిలో నీతడు మూడవవా డగుటచేత నీతనిని గాంగవంశచారిత్రమున మూడవ వజ్రహస్త డందురు. ఈ వజ్రహస్త వంశీయులైన గాంగులు ఆత్రేయ గోత్రులు; షరమమాహేశ్వరులు; షరమ భట్టారకులు; త్రికలింగ మహీభాజులు. శాసనమున

మొట్టమొదట వారివంశ ప్రశస్తి కలదు. పిదప వజ్రహస్తుని వంశానుక్రమము తెలుపబడినది. అది యీరీతిని గలదు:

గాంగవంశమున కలంకారభూతుడైన వాడును, విక్రమముచేత భూతలమునంతను ఆక్రమించిన వాడును అగు గుణమహార్ణవ మహారాజు కడు కలడు. ఆతనికి వజ్రహస్తుడు అను కొడుకుగలడు. పూర్వము అయిదుఖండములుగ విభాగింపబడి, అయిదు గురు రాజులచేత పరిపాలింపబడు భూమి నంతను ఒకటిగజేసి శత్రుసమూహమునంతను జయించి అతడు నలువదినాలుగు సంవత్సరములు పరిపాలించెను. అతనికి గుండమరాజు, కామార్ణవుడు, వినయాదిత్యుడు అను మువ్వరు కుమారులు గలరు. ఈ మువ్వరిలో వజ్రహస్తుని అనంతరము గుండమరాజు మూడు సంవత్సరములును, పిదప నాతని యనుజుడైన కామార్ణవదేవుడు ముప్పదియైదు సంవత్సరములును, అటుతరువాత నాతని యనుజుడైన వినయాదిత్యుడు మూడేండ్లును పరిపాలనముచేసిరి. వినయాదిత్యపరిపాలనానంతరము కామార్ణవుని కొడుకును, అనియంక భీమనృపతి అనుపేరు గలవాడును అగు (రెండవ) వజ్రహస్తుడు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. ఈ రెండవ వజ్రహస్తునికి మువ్వరు కుమారులు కలరు (౧) (రెండవ) కామార్ణవుడు, (౨) (రెండవ) గుండమరాజు, (౩) మధుకామార్ణవుడు. వీరు వరుసగా నొకరితరువాత నొకరు రాజ్యమునకు వచ్చిరి. వీరిలో కామా

ర్ణవుడు అర్ధసంవత్సరమును, గుండమరాజు మూడేండ్లును, మధుకామార్ణవుడు పందొమ్మిదేండ్లును పరిపాలనముచేసిరి. వీరిలో గడపటివాడైన మధుకామార్ణవుడు గుండమరాజునకు సవతిత్వం కొడుకు. ఇతని తరువాత (రెండవ) కామార్ణవునికి వైదుంబవంశీయురాలైన వినయ మహాదేవి వలన గలిగిన (మూడవ) వజ్రహస్తుడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈతడే యీ శాసనమునందలి దాత. ఈతనిదే యీ శాసనము. సూర్యుడు వృషభ రాసియం దుండగా, తొమ్మిదివందల అబువదవ శకవర్షమున చంద్రుడు ధనుర్నక్షత్రమున రోహిణిలో నుండ, అనగా క్రీస్తుశకము ౧౦౩౮ - వ సంవత్సరము మేనెల మూడవతేది ఆదివారమురాత్రి ఎనిమిదిగంటల ఇరువదియేడు నిమిషములకు శుక్లపక్షతృతీయా ఆదివారమునాడు అనంతవర్మాభిధానంబునం బరగునీ (మూడవ) వజ్రహస్తుడు సకలధరాతలమునుసంరక్షించుటకు బట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. శకము ౯౮౨-వ సంవత్సరమున నీ వజ్రహస్తుదేవుడు కోలువర్తని విషయములోని కుద్దమాఖ్య గ్రామమును మల్లపశ్రేష్ఠి అనునొక వైశ్యునికి దానమొసంగెను.

(ప్రతిగ్రహీత)

దానమును పట్టినవాడు మల్లపశ్రేష్ఠి అనునొకవైశ్యుడు. ఇతనితాత పేరు మాధవశ్రేష్ఠి. తండ్రి పేరు సోమనశ్రేష్ఠి. తల్లి పేరు అరయప. వీరిది దత్తగోత్రమని చెప్పబడినది. వైశ్యుల కులదేవత యగు వాసవికన్యతో

గాంగవంశవృక్షము

౧. గుణమహర్షి వ మహారాజు

౨. (మొదటి) వజ్రహస్తుడు (౪౪ ఏండ్లు)

౩. గుండమరాజు (౩ ఏండ్లు)

౪. కామార్జవదేవుడు (౩౫ ఏండ్లు)

౫. వినయాదిత్యుడు (౩ ఏండ్లు)

౬. అని యంశభిముడు నాబరగు(రెండవ) వజ్రహస్తుడు. (౩౫ ఏండ్లు)

౭. కామార్జవధూపతి(వైదుంబవంశజ యగు వివయవహాదేవిని పెండ్లిచేసికొనెను.)

౮. గుండమహీపతి (౩ ఏండ్లు)

౯. మధుకామార్జవుడు (౧౯ ఏండ్లు)

(అర్ధసంవత్సరము)

౧౦. మూడవ వజ్రహస్తుడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౩౮ లో పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను.)

నగ్నిగుండమును జొచ్చిన నూటరెండు గోత్రములవారిలో దంతగోత్రీయులు కలరుకాని దత్తగోత్రీయులు లేరు. అందువలన దంతఅనుటకు శాసనమున దత్త అని తప్పవ్రాయబడినదని నాయూహ. శాసనములలో లేని సున్నలుపెట్టుట, ఉండవలసిన సున్నలు లేక పోవుట యిట్టి లేఖకప్రమాద దోషములు సర్వసాధారణము. అందువలన ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠిది దంతగోత్ర మనియే నానిశ్చయము. దంతగోత్రీయులప్రవర వైశ్యపురాణమునందును, వైశ్యగోత్రాంకిత పద్యావళిలోను నీరీతిని చెప్పబడినది.

దంతాఖ్యగోత్రుండు దంతమూలస్వయం

దంతయు వింధ్యాద్రి సలమితోడ

సలి సుతీక్షణాహ్వాయమునికిని శిష్య

వశ్యుడై పదివేలవత్సరములు

తపముచేసి సుఖలదానంబు లొనరించి

జమ్యవృక్షంబు నర్జుంబుగాగ

జహ్ను సాగరమును జామదగ్నీ శ్వర

నిలయముకొగల్పించి నలువదేను

దీపకలికల నొసగి యద్దేవునకును

బండుక్షేత్రంబు లేబది పదిలపఱచి

సకలవైభవయోగముతో జరిపి [పిదప]

నొకరి కొకరికిం బ్రవరయై యుష్పమండు.

మనము గమనింపవలసిన మఱియొక విషయముకలదు. నేను చూచినంతవఱకు పూర్వచాళుక్య శాసనములలో వైశ్యుల కిచ్చిన దానమును దెలుపు శాసనమొక్కటియుఁ గానరాదు. ఈ కళింగ గాంగవంశజులు బ్రాహ్మణులకే కాక వైశ్యులకుఁగూడ నగ్రహారములను దానముచేసి పుణ్యమును, యశస్సును సంపాదించుకొని యున్నారు. మన శాసనమునందలి దాతయైన వజ్రహస్తునివలెనే యతని పూర్వుఁడును, ఆనంతవర్తమహారాజు కుమారుఁడు నైన మధుకామార్జవ

దేవుడు! కూడ “గాంగేయ వంశ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము” ౧౭౨౬ లో వైశ్య కుల సంభవుడును, మంచినాయకుని కుమారుడునైన ఎరపనాయకునకు పట్టామము, హొండరవడో, మోరఖని అను మూడు గ్రామములను వైశ్యాగ్రహారముచేసి యొసంగి యున్నాడు.² ఈవిధమున కళింగ దేశము నందలి వైశ్యులు గాంగవంశజుల యాదరణ పోషణముల క్రింద వర్ధిల్లినట్లు తెలియఁగలదు.

దాన ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠి కుద్దమాఖ్య గ్రామమునకు రాజునుండి దాన శాసనమును సంపాదించి పిదప తనకు నివేశన స్థలమును, ఉద్యానస్థానమును, ఆగ్రామములోని నూలుమురల ధాన్యోత్పన్న భూమిని అనఁగా ధాన్యముపండు భూమిని మిగుల్చుకొని మిగిలిన కుద్దాముగ్రామ శేషమును జలమ్మూరు గ్రామనివాసియు, ఉపమన్య గోత్రుఁడును, ద్విజోత్తముఁడు నైన పిల్లిశర్మ మనుమఁడును, కరంటమ నాయకునికిని రేకమకును పుత్రుఁడును అగు మాపయ నాయకునితోఁ గూడ ముప్పదిమంది బ్రాహ్మణులకు ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమున సగ్రహారముచేసి యాగ్రామమునకు వచ్చు కప్పములు నూలుమురల ధాన్యముతోను, ఎనిమిదిమాడలతోను ధారా పూర్వకముగ మఱల దానముచేసెను.

స్థల నిర్దేశము

ఈశాసనమునఁ జెప్పబడినవి మూడు

గ్రామములు నూత్రమే : ఒకటి మాపయ నాయకుని నివాసస్థలమైన జలమ్మూరు; రెండవది దానముగ నిచ్చిన కుద్దాముగ్రామము. దానమిచ్చిన యీగ్రామము కోలువర్తని విషయములో నున్నట్లు తెలుపబడినది. మూడవది కళింగనగరము. ఇది గాంగ వంశజుల రాజధాని. ఇచ్చటినుండియే దాతయైన మూడవ వజ్రహస్తదేవుడు మల్లపశ్రేష్ఠి కి దానము నొసంగియున్నాడు. ఈ గ్రామములు ఎచ్చట నున్నవి?

గంజాము మండలమునందలి శ్రీకాకుళము తాలూకాలో జల్మూరు, కుద్దాము అను గ్రామములు కలవు. కుద్దాము గ్రామమునకు జల్మూరు ఈశాన్యదిక్కుగ ఆఱుమైళ్ల దూరముననున్నది.³ కుద్దాము గ్రామము ఉర్లాం సంస్థానమునకు రెండుమైళ్లదూరముననున్నది. ఈ కుద్దాము గ్రామము పొలిమేరనే మన యీశాసనము చిక్కాలవలన నివాసియైన యొకరైతునకు దొరకినది. అందువలన మన శాసనమునందలి జలమ్మూరు శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని యిప్పటి జల్మూరుగను, కుద్దాఖ్యగ్రామ మనఁబడు కుద్దమాఖ్య గ్రామము ఇప్పటి కుద్దాముగ్రామముగను గుఱ్ఱించుటలో సంశయింపం బనిలేదు. కుద్దాము గ్రామమున గృహస్థానమును, ఉద్యానస్థానమునుగాక ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠి తనకు మిగుల్చుకొనినది ‘శతమురధాన్యో

1. ఈ మధుకామార్తవునికి మనశాసనమునందలి దాతయైన వజ్రహస్తదేవునికిఁ గల సంబంధము తెలియదు.

2. Ep. Coll. Cp. No 5 of 1918-19.

3. కుద్దాము, జల్మూరుల స్థానమును, వాటికిగల దూరము మొదలగు విశేషములను నయతోఁ దెలిపినందులకు శ్రీ శైరి అప్పలస్వామినాయుఁడుగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

త్పన్నభూమి' అనఁగా నూఱుమురలధాన్యము పండుభూమి. మఱల మల్లపశ్రేష్ఠి అగ్రహారముచేసి యిచ్చిన కుద్దాము గ్రామమువలన ప్రతిగ్రహీతలైన బ్రాహ్మణులకువచ్చు ఆదాయము శతమురధాన్యము, అష్టమాడలును : అనఁగా నూఱుమురలధాన్యమును, ఎనిమిది మాడలును. మొత్తముమీఁద కుద్దాము గ్రామమునకువచ్చు ఆదాయము రెండువందల మురల ధాన్యమును, ఎనిమిదిమాడలును. మురయననేమి ? ఈ మురయను పదము మొదట భూమికిని, పిదప ధాన్యమునకును గూడ నుపయోగింపబడుటచేత, నిది కేసరి పాటిపుట్టి, కేసరిపాటి తూమువలెనే భూమికొలతకును ధాన్యపు కొలతకునుగూడ నుపయోగించు నొకవిధమైన 'కొలమాన' మని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ 'ముర' అనుపదము 'మురయ', 'మురక' అనురూపములను గాన వచ్చుచున్నది. వైశ్యుల కగ్రహారముచేసి యొసంగిన మధుకామార్జవుఁడు తన దానశాసనమును ¹ వ్రాసిన లేఖకునికి రం మురల భూమి నిచ్చినట్లుకలదు ('లేఖకస్యభూమి మురయ రం; సత్రస్యభూమి మురయ శత డ్వయమ్ ౨౦౦). ఇట్లే దేవేంద్రవర్మసూనుఁడైన సత్యవర్మయొక్క శ్రీకాకుళము శాసనమునను² 'మురయ' పదము కానవచ్చుచున్నది. అచ్చటఁగూడ నిది 'కొలమానము'ను తెలియఁజేయు పదముగకే కాన్పించు

చున్నది. 'మురక' రూపముతో నిది మనవజ్రహస్తుని మఱియొక శాసనమున³ గన్పట్టుచున్నది (ధాన్యము రకశతద్వయో త్వత్త్వా భూమిద్దకత్తా). కాని యిన్ని శాసనములలో 'మురయ', 'ముర', 'మురక' పదములువచ్చినను అవియొక నిగ్రీతమైన 'కొలమానము'ను దెలియఁజేయునవని తెలిసినను అది యిప్పటి పుట్ల కొలతలో నెంతకు సమానమో తెలియరాదు. ఈజల్మారు, కుద్దాము గ్రామములున్న ప్రదేశమే కోలువర్తని విషయము. కోలమనఁగా వరాహమునకుఁ బేరుండుటవలన, శ్రీయుతులు రావుసాహేబు హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు⁴, కోలువర్తనీ లేక కోలవర్తనీ విషయమనఁగా వరాహవర్తని విషయము కావచ్చును. వరాహవర్తని విషయము గాంగవంశజుల చాలశాసనములలోఁ బేర్కొనబడినది⁵. ఈ మూడవవజ్రహస్తుని నడగాంశాసనమునఁ గూడ కోలువర్తనీ విషయము పేర్కొనబడినది. కాని యావిషయమున నున్నట్లు చెప్పబడిన 'నుగిల గ్రామము' గుఱ్ఱింప నసాధ్యమైనది. అదియట్లుండ మన శాసనమునం జెప్పబడిన 'జలమ్మూరు' వజ్రహస్తునికిఁ బూర్వము కళింగమును బరిపాలించిన గాంగవంశజుల కాలమున నొక విషయము (అనఁగా నిప్పటి యొకమండలము—జిల్లావంటిది)గ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. స్వేతకము రాజధానిగా కళింగమును బాలిం

1. Ep. Coll. Cp. No 5 of 1918-19. 2. Ind. Ant. Vol XIV. p 10. 3. Ep. Ind. Vol. IX, p 94,

4. Ep. I-d. Vol IV, p 185, Note 5. 5. Ep. Ind. Vol III, p 127, Ind. Ant. Vol. XIII. p 275. Ind.

Ant. Vol. XIII. p 120. Ep. Ind. Vol. XIII; p 212. Ep. Ind. Vol. IX. p 94. 6. Ep. Ind. Vol. IV. p 183.

చిన ఇంద్రవర్మ జలమ్యోరవిషయము¹ లోని అమెరసింగయను గ్రామమును దానము చేసెను. ఈ జలమ్యోర గ్రామమును, మన శాసనమునందలి జలమ్యూరు గ్రామమును ఒక్కటియే యనియు, ఈ జలమ్యూరు(ఇప్పటి జల్మూరు)ను బట్టియే జలమ్యోరవిషయ మను పేరు వచ్చినదనియు నానమ్మకము. కాని యిప్పుడు అమెరసింగగ్రామమును గుఱించుట కష్టసాధ్యము. ఆపేరుగల గ్రామ మిప్పుడు కానరాదు.

ఇక గాంగవంశజులకు రాజధానియైన కళింగనగర మేది? గాంగవంశజులకు ఈ వజ్రహస్తుని కాలమున రాజధానీనగర మొకప్పుడొకటియు, మఱియొకప్పుడొకటియు నుండి నట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియుచున్నది. మూడవ వజ్రహస్తుని మొదటిరాజధాని దంతి పురము; రెండవరాజధాని కళింగనగరము. గాంగ వంశజులకు జాల పూర్వ కాలము నుండియు వచ్చురాజధానులలో కళింగనర మొకటి : ఇదికడు ప్రసిద్ధమైనది. రఘువంశమున కాళిదాసమహాకవిచేతగూడ

శ్లో. య మాత్మన స్సన్ధుని సన్నికృష్టో
మన్త్యస్థనిత్యాజితయామతూర్యః;
ప్రాసాదవాతాయనదృశ్యవీచిః
ప్రబోధయ త్కర్ణవవన సుప్తమ్.

అనికీర్తింపబడినది. కళింగ నగరమును గాంగవంశజుల శాసనములుకూడ నీ విధముననే వర్ణించుచున్నవి. మహారాజయిన

ఇంద్రవర్మయొక్క శ్రీకాకుళము శాసనమున² కళింగ నగరము ఈవిధమున వర్ణింపబడినది.

“స్వస్తిజలధిజలతరంగకరపల్లవాలింగిత సకలకలింగావనీతల
తలకాయమా నాద్విజయకలింగనగరాత్...”

అందువలన నీనగరము సముద్రతీరస్థమనుట స్పష్టము. శ్రీకాకుళముతాలూకాలో రేవుపట్టణమగు కళింగనగర మొకటి కలదు. గాంగ వంశ జుల రాజధానియైన కలింగనగరము ఇది యగునా కాదా యను విషయమున చర్చ చాలకాలమునుండి జరుగుచున్నది. పల్లాకిమిడి తాలూకాలోని ముఖలింగమే కళింగనగరమని శ్రీయుత రావు సాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు.³ శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని కళింగనగరమే అసలు కళింగనగరమని శ్రీయుత గాదినరిసింగరావు పంతులు (బి. యే) గారు విజయనగరము మహారాజావారి కళాశాలపత్రిక కొకవ్యాసము వ్రాసియున్నారు.⁴ శ్రీనరసింగరావు పంతులుగారు రఘువంశము, దశకుమారచరిత్రము లందలి కళింగవర్ణనములనుబట్టి యిప్పటికళింగ నగరమే అసలు కళింగనగరమని వ్రాయుచు దమవాదమునకు బలము నిచ్చుచున్నదని వేములవాడ భీమకవి విరచిత మనబడు నొక నీనగరము (చాటువు) నుదాహరించి యున్నారు. కాని ఆపద్యము భీమకవిదాయని సంశయింపఁదగి

1. Epi. Coll. Cp. No. 9 of 1917-18.

2. Ind. Ant. Vol. XIII. p 122. దీనిని శ్రీయుత జి. రామదాసు పంతులుగా రిదిమొకే చూచియున్నారు.

3. Ep. Ind. Vol IV. p 183.

4. Vol I. p 59.

యున్నది. పలుకున పద్యములతోడబోలు
కలింగనగర వైభవము నభివర్ణించుచు ముఖి
కొన్ని పద్యములకూడఁ గలవు : చక్కని
శైలిఁ గలిగి చదువుట కింపుగ నుంటుండే
వాని నిట పొందుపఱచుచున్నాను.

సీ. యోజనవ్యయవికాలోన్నతిఁజెలువొంది
పట్టణంబువరె శోభావిభూతి
హతికరత్నకవాటానుమోచమై
నూటిమించెను కంచుకొటమహిమ
నూటొక్కగుళ్ల చెన్నుగశివానందమై
నిత్యోత్సవకీడ నైమృదవరె
పంశిధారానదీవారాశివయ్యుత
సాగరపంగభిద్రంభ మమరై
గడిదిరాయకలింగ (గంగు) భూకాంతునకును
రంగమై నవలక్ష్మకలింగ యనఁగ
శృంగళద్వీపవనఁగఁ బ్రసిద్ధిమించి
నాజెమయ్యై కలింగపట్నంబు ధాత్రి.

సీ. తారాపథోత్తుంగ తీరవిహారాభి
వారాశి గంభీర వారితంబు,
లిలాధసానేక బాలాచమత్కర
భేలానిరంతరాలలోనంబు,
నానా విచిత్రితోద్యానఘనామోద
గానామృతోత్సవమానితంబు
స్వాంత్యనోదనితాంతాభిరాజప్య
దంతానుమోద సభాంతరంబు,
ధీర (?) కీరమయూరకిశోరసార
కారికారావకలకలోజ్జ్వలకదంబ
నింబజంబీరవననికురుంబములను
డంబమయ్యై కలింగపట్నంబుధాత్రి.

సీ. విలసితమ తేభములబారు లొక్కచోట
నురుతరతురగంబు లొక్కచోట

బంశారుజగ్గారుపల్లకు లొక్కచోటఁ
జక్కనియందలా లొక్కచోట
భేరిలసస్త్రిదంగారావ మొక్కచోట
నొప్పైనవర్తకు లొక్కచోట
కన్నురకమూరికాగంధ మొక్కచోట
చొక్కంపుక్రిగంధ మొక్కచోట
ఉక్కు (నినులు?)గల రాజకామిను లొక్కచోట
(వనగు?) విష్ణులవారలొక్కచోటఁ
గలిగి తండ్రిపతండ్రిమై ఘనతమించి
నయముతోడ కలింగపట్నంబు నెలసె.

సీ. రంగతురంగసారంగవాణిజ్యత
రంగమైవలయు ఫరంగిగములు
కుందనంబులనొప్పి కొట్లకుపడగలు
సాండుగావిడిన వళిందుజనులు
వారణానేకపద్మర్తకస్ఫూర్తిచే
వాసిమించిన యింగిరీసుచురుము
అమలకుక్కప్రవాహాది నానారత్న
రుచిరుకాదీనుమరుంగు ఘనులు (?)
బహువిచిత్రంబరూనేకపంచలోహ
హారక స్మరిగంధసారాధ్రమహిత
జాతిఫలములచేత సాజార మమర
నాజెమయ్యై కలింగపట్నంబుధాత్రి. *

ఏటిలోని కడపటిపద్యమున ఫరంగిగ
ములు, చలందువారు, ఇంగిరీసులు మొదలగు
వారు జేర్కొనంబడుటచేత నీ పద్యములు
వేములవాడ భీమకవి విరచితములగా యని
శంకింపవలసియున్నది. విదేశీయులైనబుడతక్కిమ
లును, వళిందులును, ఇంగిరీసులును క్రీ. శ.
షదునేడు, షదునెనిమిదవ శతాబ్దాలలో విరి
విగా వర్తకముచేసిననాటి కలింగనగర మీ
పద్యములలో నభివర్ణితమైనది. కవి యిందు

* ఈపద్యములను కడచిన శ్రేష్ఠమాధనంపికకు కలింగము: కలింగపట్నము అను విషయమునుగట్టించి వ్రా
సినవ్యాసమున శ్రీయుత బుడ్డా శేషునిరావుపంతులుగా రుదాహరించియున్నారు. ఇవి అచ్చయినపదప సేను
వారివ్యాసమునూడుట తటస్థమైనది.

కలింగనగరముయొక్క ప్రాచీన చారిత్రమును గూడ వర్ణించియున్నాడు. పద్యములు వేములవాడ భీమకవివి కాకపోయినను అప్పటికి ప్రజలకు ఆ కలింగనగరమునుగుఱించి తెలిసిన చారిత్రమును మనకుఁ దెలుపుచున్నది.

అది యటుండ క్రీ. శ. ౧౮౧౦ - ౧౨ ప్రాంతముల కలింగనగరమునుగూర్చి వ్రాయఁబడిన కైఫీయతులో నిట్లు కలదు.

ఈ రాయకలింగంగు అధికారం జరిగిన తరువాత కొన్ని దినములకు సముద్రముపొంగి కలింగపట్నం సముద్రగామి అయినందున కోటపూడా సముద్రగామి అయినది. యప్పుడు సముద్రములో ౨-3 నిలువుల లోతున కోటమందరవున్న చదురురాళ్లు ఖుడలకు తగు లుతినవి వాడలునడిచే పల్లెవాండ్లు చెప్పినారు. సదరు రాయకలింగంగుతరుణముందు కలింగపట్నం సముద్రగామి అయిపోయిన తరువాతను పట్నం జేపిరాకు అయి వాడరేవుమాత్రం సాగుతూవుండెను¹

ఇక ముఖలింగమునకు కైఫీయతులలో నిట్టిగాధ లేవియు వ్రాయఁబడలేదు. అది యట్లుండ ముఖలింగమునకు కలింగావసినగరము², కలింగ దేశనగరము³, (కలింగావని యుండలి నగరము) అను పేర్లకాక త్రికలింగావనీ నగరము⁴, (త్రికలింగావనియందలి నగరము) అనియు, గోకర్ణ సునియుఁగూడఁ బేర్లు ఉన్నట్లు ఇచ్చటి శాసనములవలన స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన ముఖలింగమునకు పుష్పదుగురు కలింగనగరమును పేరు రూఢముగ నుండ లేదేమోయని నా సందేయము. ఈ కారణములవలన నిచ్చటి కలింగనగరమే గాంగవంశజుల

రాజధానియైన కలింగనగరమని నా యూహ. అయినను ముఖలింగము శాసనములు అచ్చు పడువఱకు నీవిషయమిదమిత్థమని నిర్ణయింపజలనుపడదు.

కాలనిర్ణయము

అనంతవశ్యాభిధానుండగు వజ్రహస్త దేవుడు మల్లపశ్రేష్ఠికి కుద్దమాఖ్య గ్రామమును శాలివాహనశకము కర (౨) వసు(౮) నిధి (౯) అనువానిచే నంకితమగు ౯౮౨ వ సంవత్సరమున కార్తికమాస ప్రథమపక్ష తృతీయా సోమవారమున దాన మొసంగెను. కార్తికశుక్లపక్ష తృతీయనాడు ఆలోచన గౌరీవ్రతమును నొక శైవవ్రతము చెప్పబడియున్నది. వజ్రహస్తదేవుడు పరమమహేశ్వరుడని వర్ణించఁబడిన పరమశైవుడు. అదిగాక కార్తికమాసము శైవుల కత్యంతప్రీతి. అందువలన కార్తికమాస శుక్లపక్ష తృతీయనాడు ఆలోచనగౌరీవ్రతసందర్భమున మహారాజైన వజ్రహస్త డీదానమును జేసియుండును. ఈపైనిచెప్పిన శకవర్షము వర్తమానాబ్దమా, గతాబ్దమా? వర్తమానాబ్దమనుకొనిన తిథి, వారములు సరిపోవుటలేదు; గతాబ్దమనుకొనినవి సరిగాసరిపోవుచున్నవి. గతాబ్దమనుకొనినచో సోమవారమునాడు ద్వితీయ తిథి సూర్యోదయానంతరము ౩౩ గడియలతో నంతమై తృతీయతిథి వచ్చుచున్నది అనఁగా సోమవారము పగలు గం-౧ ని ౧౫ లకు తృతీయవచ్చుచున్నది. అందువలన పై

1. Loc. Rec. Vol. IX p 366,

3. Ep. Coll. No. 228 of 1896 (శకము 1053)

5. " " No. 237 of 1896 (శకము 1013)

2. Ep. Coll. No. 169 of 1896 (శకము 1055)

4. " " No. 230 of 1896 (శకము 1052)

నుడివిన శకవర్షము గతాబ్దమనుట నిశ్చయము. దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది క్రీ. శ. ౧౦౩౧ అక్టోబరు నెల ౧౧ అగుచున్నది. *

ఈ శాసనమున మఱియొక పుణ్యకాలము కలదు. ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమున మఱల మల్లపశ్చేష్ఠి యాగ్రామమునఁ దనకుఁ గొంత మిగుల్చుకొని తక్కినది కుద్దామను పేరన గ్రహరము చేసి ముప్పదిమంది బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెను. అనఁగా కార్తికమాస శ్రాధమ పక్ష తృతీయకుఁ దరువాత. వచ్చిన యుత్తరాయణ పుణ్యకాలము. అనఁగా నది క్రీ. శ. ౧౦౩౧ వ సంవత్సరము జూలై నెల ౨౫వ తేది శనివారమగుచున్నది.

ఇదిగాక వజ్రహస్తుని యితరశాసనము లందున లేనే యీ శాసనమునఁ గూడ ఆతని పట్టాభిషేకదినము తెలుపబడినది. శాలివాహన శకము (వియత్ ౦; ఋతు ౬; నిభిశ్) ౯౬౦-వ సంవత్సరమున సూర్యుఁడు వృషభమున నుండఁగా, చంద్రుఁడు రోహిణిలో ధనుర్లగ్నమున నుండఁగా, శుక్ల పక్ష తృతీయా ఆదివారమున అనఁగా దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది క్రీ. శ. ౧౦౩౭-వ సంవత్సరము మే నెల ౩-వ తేది ఆదివారము రాత్రి ౧౦ ౮ ని ౨౭ లకు వజ్రహస్తునికి పట్టాభిషేకము జరిగెను.

అందువలన మన యీ శాసనము వజ్రహస్తుని ప్రవర్థమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము ౨౨ లోనిది.

వజ్రహస్తుని యితరశాసనములలోని వృత్తాంతము. ఈ వజ్రహస్తుని రాజ్యాభిషేక కాలము మనకుఁ దెలియును. ఇతనితరువాత శకింగమును పరిపాలించి నట్టియు ఇతని కుమారుడైనట్టియు దేవేంద్రుఁడగు వర్మరాజరాజ దేవుఁడు శకవర్షములు ౯౯౨-లో పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు ఆతని శాసనముకంటే¹ తెలుపుచున్నది. అందువలన మనమూడవ వజ్రహస్తుఁడు శకవర్షములు ౯౬౦ మొదలు ౯౯౨ వఱకుఁ బరిపాలించినట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ వజ్రహస్తుని తల్లి వైద్యురబంశములోని విశ్వయమహాదేవి యని మనకుఁ దెలియును. ఇతనిభార్య అనంగ మహాదేవి². ముఖ్య లింగమునందలి ముఖ్యలింగేశ్వర దేవాలయములోని యొక శాసనము³ ఈ మూడవ వజ్రహస్తుని రాణిచేసిన ధర్మమును తెలుపుచున్నది. అందామె శైవాయ వంశజుని తెలుపబడినది. అందువలన నీయనంగ మహాదేవి శైవాయవంశజయని తెలుపబడిన ఆరాణి కాదుకదా, అని సంశయింప వల్లినవచ్చుచున్నది. ఆ శాసనము శకవర్షము ౯౯౦ లోనిది. ఈ వజ్రహస్తుని యొక శాసనమున నిజముగా దాత యొక 'రాణక శ్రీ ధర్మభేడి' అనువాడు. ఇతఁడు పరమ మాహేశ్వర పంచవిషయాధిపతి మహామండలేశ్వర 'రాణక శ్రీ భామభేడి' కొడుకు. ఈ త్రిండు కదంబవంశజులు. వజ్రహస్తుని పర్లాకి మిడి తామ్ర శాసనమున⁴ నింకొక 'భేడి' కన

* ఇందుల తేదులు దివాకరబహద్దరు శ్రీయతఃస్వమిక్ష్ణుషిర్లగారి జంత్రి (Ephemeris) ననుసరించి, దాని సాయమున సరిచూడబడినవి.

1, Ep, Coll, Cp, No 4 of 1918-19, 2, Ibid, 3, Ep, Coll, No 248 of 1896, 4, Ep, Coll, Cp, No 12 of 1917-18, 5, Ep, Ind, Vol III, p 222.

బడుచున్నాడు. అతనిపేరు ఉగ్ర ఫేడి? కాని యీ వజ్రహస్తాదును మన మూడవ వజ్రహస్తాడు నొక్క రాయను వినుజుము విచారణీయము. ఉగ్ర ఫేడి కూడ 'కదంబ'మలకుల తిలకు'డని వర్ణించబడినది. దేవేంద్రవర్మ విశాఖట్టణము తామ్ర శాసనమున¹ ధర్మ ఫేడియొకడు పేర్కొనబడి యున్నాడు. ఇతడు కదంబ'మలకుల తిలకు' డని వర్ణించబడియుండలేదు. కాని దేవేంద్రవర్మకు మేనమామయని చెప్పబడియున్నాడు. ఇట్లే కదంబ వంశజుడని తెలుపబడిన 'మహాసామంత నాగ ఫేడి' యొకడు ఇంద్రవర్మ విజయగిరి శాసనమున² పేర్కొనబడి యున్నాడు. ఈ యుదాహరణములన్నిటిని బట్టిచూడగా 'ఫేడి' పద మంతమందు గల పోరలు, కదంబ వంశజులైనవారలు ఈకళింగ గాంగుల క్రింద అధికారులుగను, సామంతులు గనుకరింపబడుచుండగా, రాజకుటుంబమువారికి గొన్ని కొన్ని యెడల సంబంధ బాంధవ్యములు కూడ నెఱవినట్లు తెలియగలదు. గాంగులకు, కదంబులతోడనేగాక వైదుంబులతోను హైహయలతోడ గూడ సంబంధ బాంధవ్యము లున్నవనుట స్పష్టము. ఈ బాంధవ్యము వైదుంబులతో నీవజ్రహస్తాని

తండ్రియైన కామార్జ్యపునికాలమునను, హైహయలతో నీవజ్రహస్తాని కాలమునను గలిసి నట్లూహించవగును. ఈ వజ్రహస్తాని శాసనముల ననుసరించిన వైదుంబులతో సంబంధముచేసినవా రింకొకరు గలరు. ఈ మూడవ వజ్రహస్తాని యొక తామ్ర శాసనమున³ 'మానాదిత్యచోట్ట' అను నొకనికి 3౫ గ్రామములతో నున్న 'గౌరన త్తవిషయము' దానముచేయబడినట్లు తెలుపబడినది. అందు ఈ మానాదిత్యచోట్ట చోట్ట చోడవరాజు మనుమరడనియు, జెప్పబడినది. ఈ మూడవ వజ్రహస్తానికి అయితశాఖ్యుని కుమారుడైన శ్రీకంఠనాయకునికిని, అతని భార్య వేదవికి జనియించిన పాంగుసా(సో)మయ అనునతడు అల్లుడనియు, అతడు వజ్రహస్తాని దండనాయకుడనియు⁴ చెలియుచున్నది.

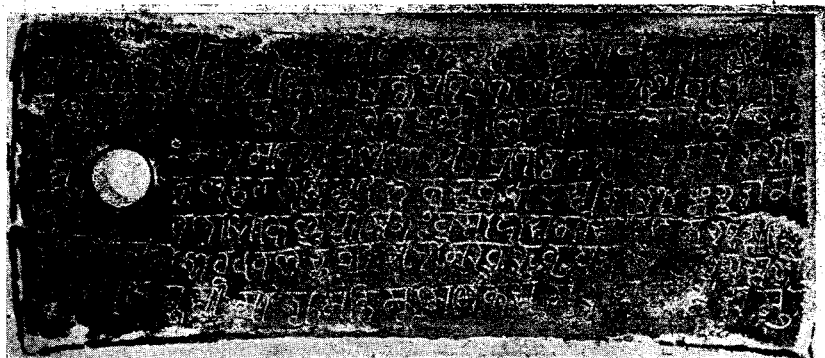
ఈ వజ్రహస్తాని యితర శాసనములు.⁵

1. Ep. Ind. XI p. 147.
2. Ep. Ind. Vol IV, p. 183.
3. Ep. Ind. Vol IX, p. 94.
4. Ep. coll. cp. no. 3 of 1918-19.
5. Ep. coll. cp. no. 12 of 1917-18.
6. Ep. coll. no. 248 of 1896.
7. Ep. coll. no. 249 of 1896.
8. Ep. coll. no. 257 of 1896.

1. Ind. Ant. vol xviii p. 145.
 2. Ep. coll. cp. no. 9 of 1917-18.
 3. Ep. coll. cp. no. 16 of 1908-09.
 4. Ep. Ind. Vol IV p. 183.
 5. గౌరవ మెరు శాసనశాఖవారీచే సరిపాడితములైనట్టియె; నింతవఱకు ప్రకటించబడినట్టియు శాసనములు.
 6. ఇందు విజయరాజ్యసంవత్సరము తప్పగనవచ్చు తోచును.

మూలము

మొదటిరేకు: రెండవపెడ

[ ] యీ బ్రాహ్మణుల నుంచిన యక్షరములు మూలములో సంజేహముగ నుండునవి

[*] ఇట్టి యక్షరముల బ్రాహ్మణుల వ్రాయబడిన యక్షరములు శాసనములో లేక యిప్పుడు ముండునవి

( ) బ్రాహ్మణుల నున్నవి మూలమున అధికమై త్రోసివేయవలసిన యక్షరములు

1. ఓం స్వస్తి శ్రీమతా మఖిలభవనవినుతనయవినయదయాదాసదాక్షిణ్యస
2. త్యక్తౌచ శౌర్యోధైర్యోద్ధిగ్గుణరత్నవిత్త కాణా మాత్రేయగోత్రాణామ్
3. మలవిచారాచార పుణ్యశలిల ప్రత్యుత్తర కలికాలకల్మషమ
4. పిణామ్ మహామహేంద్రాచల శిఖర ప్రతిష్ఠితస్య సచరాచరగురో
5. సకలభవన నిర్మాణైకసూత్రధారస్య శ్రాద్ధమాడామణే
6. భృగవశో గోకర్ణక స్వామినః ప్రసాదానమాసాదితైకశభభే
7. రిశ్చామహాశక్త్యో ధవలచ్ఛత్ర హేమచామరవర వృషభలంకారసము
8. జ్వాలసమస్త సామ్రాజ్యమహిమ్నా మనేకనమరసజ్జటనము

1. నాదగ్గఱనున్న రేకుల ననుసరించి
2. ఇనియొకగుర్తువలన జూపబడినది
3. ఇచ్చట రేఖకుండు ముందు 'య్యో' వ్రాసి కొట్టివేసి పిదప 'య్యో' చేసినాడు
4. ఇచ్చట రేఖకుండు ముందు 'హి' వ్రాసి పిదప దానిని 'ది'గా దిద్దినాడు.
5. 'హి'లక్షణంతో అని చదువవలెను
6. 'శి'కాబ్బో అని చదువవలెను
7. 'ప్రసాదా' అని చదువవలెను
8. 'మహాశక్త్యో' అని
9. 'సమస్తజ్వాల' అని

రెండవ లేకు: మొదటి పెడ

9. పల¹⁰స్థ విజయలక్ష్మ¹¹సమాలిక్ష్తోతుంగభుజదణ్ణమణ్ణితానామ్
10. త్రికలిజమహీభుజాం గజ్జానామన్వయ మలక్ష్మరిణ్ణో విఃష్ణోరివ
11. విక్రమాక్రాంతధరామణ్ణలస్య గుణమహాణ్ణావ మహారాజస్య పుత్రః॥౧॥¹²పూ
12. వ్యోమ్ భూఃతీభివ్యోభజ్యవ¹³సుధాయాపఞ్చభిఃపఞ్చధా [1*] భుక్తాభూరిపరా
13. క్రమోభుజ¹⁴వలాత్తా¹⁵మేక ఏవన్వయమ్ [1*] ఏకీకృత్యవిజిత్యస¹⁶త్ప్రనివహ
14. సశ్రీవజ్రహస్తశ్చతు[1*]శ్చత్వారిమ్¹⁷శతమత్యుదారచరితఃసర్వామరక్షీత్సమా
15. ॥ [౧॥*] తస్యతనయో గుణ్ణమరాజా¹⁸ వసుత్రయమపాలయత మహీమ్॥ తద

నుజః కా

16. మాణ్ణావదేవః పఞ్చత్రింశత మన్ద¹⁹కా॥ తస్మానుజో వినయాదిత్య [1*]సమా

10. 'పలబ్ధ' అని
11. 'లక్ష్మీసమాలిక్ష్తోతుంగం' అని
12. కార్జుల స్మృత్తిము
13. లేఖకుడు మొదట 'వాసుధా' అని వ్రాసి పిదప 'వసుధా' గ దద్దినాడు
14. 'భుజబలా' అని
15. లేఖకుడు మొదట 'త్రామిక' అని వ్రాసి పిదప 'త్రామేకం' అని దద్దినాడు
16. 'శత్రునివహా' అని
17. 'చత్వారింశత' అని
18. 'రాజో' అని
19. 'మబ్ధకా' అని

రెండవరేకు : రెండవపెడ

17. సిస్స[*]*²⁰తతః కామాణ్ణవాజ్ఞతో²¹జగతికల్పభూరుహః | యోరాజద్రాజితః(*)చ్చా

18. యోనజ్రహస్తోవనీపతిః || [౨*]*²²ప్రశోవ్యదన్మదగన్ధలున్ద²³మధుః వ్యావీధగణ్ణాన

19. జా[1*]*న(౨)ధి²⁴భ్యః సమదాత్సహస్రమ²⁵తులో యస్త్యాగినామగ్రణీ[*]* స

(*) శ్రీమాననియజ్ఞ-

20. భీమన్యపతిగ్గజ్ఞాన్వ²⁶యోతంశ²⁷కః [1*]*శ్చత్రింశతమ²⁸ద్దకాన్య

21. మభనకృష్ణీమ్ సుతఃపాథివై || [3*]*²⁹తదగ్రసూనుః సురరాజసూ³⁰నునా

22. [స*]* మస్సమస్తాం స³¹మితారి మం³²డలః [1*]* స్మపాతికామాణ్ణవా భూ³³ప

తిభ్యువం సమృద్ధి

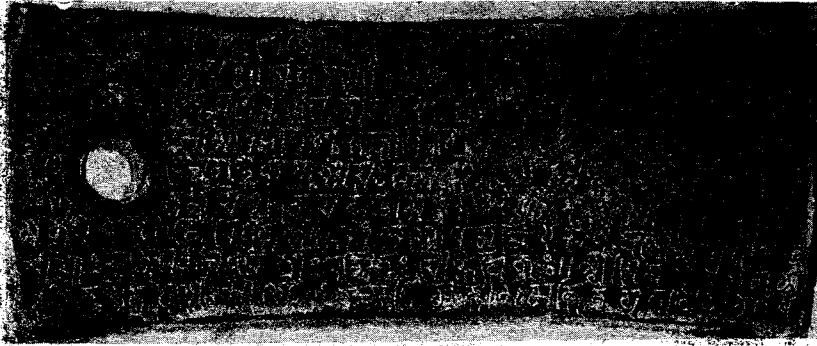
23. మానద్ధ³⁴సమాం సము³⁵జ్వలః || [౪*]*³⁶తదనుతదనుజన్మో³⁷చీత్తజన్మోసమానో

[1*]* గుణ

24. నిధిరనవద్యోగుణ్ణ మాఖ్యోమహీస³⁸ [1*]* సకలమిద మరక్ష³⁹శ్రీణివర్మా

20. స్లోకము 21. లేఖకుడు మొదలు 'జగతీం' వ్రాసి పిదప 'జగతీం' గ దిద్దినాడు 22. శార్దూల వృత్తము 23. 'లంబం' అని 24. లేఖకుడు మొదలు 'స్మధి' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'స్మధి' గ దిద్దినాడు 25. లేఖకుడు ముందు 'మతులో' లోని 'మ' అనునక్షరమును గొంచె మించుమించు 'స' గా వ్రాసి పిదప దానిని 'మ' గ దిద్దినాడు 26. లేఖకుడు ముందు 'గంగాన్వయో' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'గంగాన్వయో' గ దిద్దినాడు 27. 'యోత్తంశకః' అని 28. 'మద్భక్తా' అని 29. 'వంశస్థము' 30. లేఖకుడు ముందు 'సునునా' వ్రాసి పిదప దానిని 'మానునా' గ దిద్దినాడు 31. 'శమితారి' అని 32. లేఖకుడు ముందు 'మజ్జలః' వ్రాసి అవశ్యపడి తుదకు దానిని 'మజ్జలః' చేసినాడు 33. లేఖకుడు ముందు 'భూపతి' వ్రాసి దానిని 'భూపతి' గా దిద్దెను 34. 'స్వముజ్వలః' అని. 35. మాలిని. 36. 'తదనుజన్మో' అని 37. 'మహీశః' అని 38. లేఖకుడు ముందు 'రక్షిత్రీం' అని వ్రాసి పిదప 'రక్షిత్రీం' గా దిద్దినాడు. 'రక్ష త్రీం' అని చదువవలెను

మూఁడవ రేకు: మొదటిపెడ

25. ణిధాత్రి [1*] వలయమలఘు తేజో నిష్ఠాతారాతిచక్రః || [౫1*]³⁹తతోద్వైమా
తరస్తస్యమ
26. ధుకామాణ్ణావోన్యః (1) అవతిస్మావసీమేతామద్దానేకా⁴⁰ణ్ణావింశతిం || [౮1*]
27. ⁴¹ అథవజ్రహస్తస్యపతిగ్రసుతాదఖలగుణిజనాగ్ర [౫*]ణ్య [ః*] కామాణ్ణా-
వాత్కవీన్ద్ర)
28. ప్రగీయమానావదాతశుభకీర్తే⁴² || [౭1*]⁴³శ్రియ ఇవవైదుమ్యా⁴⁴న్వయఃపయఃప
29. యోనిధిసముద్భవాయాశ్చయః సమజనివిషయమహాదేవ్యాః శ్రీనజ్రహస్త
30. ఇతితనయః || [౮*] ⁴⁵వియదృతునిధి సంఖ్యాం యాతిశాకాన్ద⁴⁶ సజ్జే [1*]ది
31. సకృతిన్యపభస్థే రోహిణీభసులగ్నే [1*] ధనుషిచసిత పక్షేసూర్యవాక్షేత్వ
32. తియా(మ్) [1*] యజనకలధరిత్రీమ్ రక్షీతుమ్ యోభిషిక్తః || [౯*]⁴⁷న్యాయేస
యత్ర సమమా

33. చరితుం త్రినగ్గమాగ్గేణ రక్షతి మహీమ్ మహితస్తతాపే [1*]నివ్యాధ

39. స్తోకము

40. 'సేకాన్త వింశతి' అని 41. 'ఆర్యాగీతి

42. 'తేఖనుడు ముందు 'కీర్తీ' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'కీర్తే' అని దిద్దినాడు. 43. 'ఆర్యాగీతి

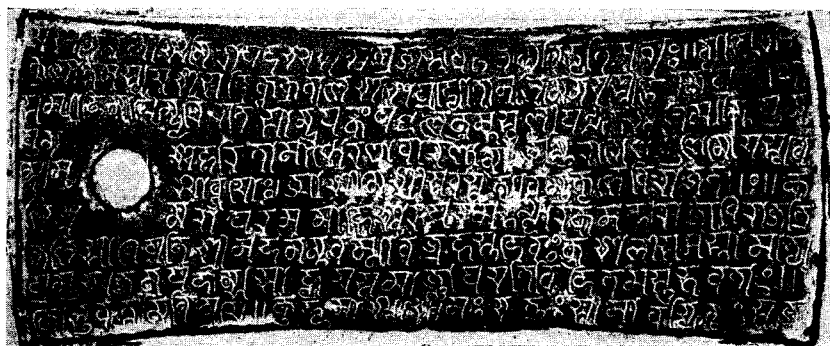
44. 'వైదుమ్యాన్వయ' అని

45. మాలిని

46. 'శాకాబ్ద' అని

47. 'వసంత తిలకము.' 'న్యాయేన' అని

మూడవరేకు: రెండవపెడ

34. యశ్చ నిరఘాశ్చ నిరాపదశ్చ శశ్వత్ప్రజా భువి భవంతి విభూతి వత్స⁴⁹॥

[౧౦*] ⁴⁹వ్యాప్తేగజ

35. కులోత్తమస్య యశన⁵⁰ దిక్చక్రవాలేశశి [*] ప్రద్యోతామలినేన యస్య భవన ప్రహ్లాద⁵¹

36. సమ్పదినా [*] సై⁵²న్దూరై రతినాన్ద్రోపజ్కపటలై [*] కుమ్భసలీ పటకే
[*] శ్వా⁵³లిమ్పన్తి పున[*]

37. పునశ్చహరితా మాధోరణావారణా॥[౧౧*]॥⁵⁴అనురాగేణ గుణినో యస్య వ

38. త్కోముఖా⁵⁵బ్జయోః॥ ఆ⁵⁶శీనే శ్రీసరస్వత్యా వనుకూలే విరాజత [*] ॥౧౨*]క

39. లిజ్జన [గ*]రా త్వరమ మాహే⁵⁷శ్వర పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ త్రి

40. కలిజ్గాధిపతి శ్రీమదనన్తవర్మా వజ్రహస్తదేవః కుశలీ సమస్తామాత్య

41. ప్రముఖజనపదా స్సమాహూయ సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు భవతామ్॥

42. కోలువ త్తనవిషయే॥ కుద్దమాఖ్యగ్రామః సీమావచ్చిన్నః సజ

48. 'మత్య' అని

49. శార్దూలము

50. 'యశసా' అని

51. శేఖరుడు మొదట 'ప్రహ్లాదా' అని వ్రాసి దానిని 'ప్రహ్లాదా' అని తిద్దినాడు

52. 'సిన్దూరై' అని

53. 'వ్యాలిమ్పన్తి' అని

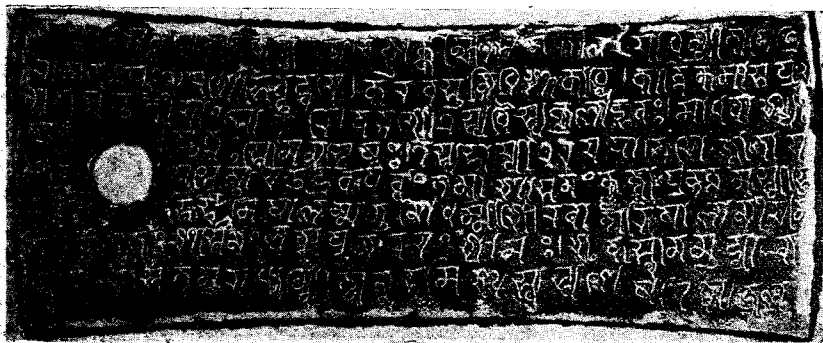
54. శ్లోకము

55. 'ముఖాబ్జయోః' అని

56. 'ఆశీనే' అని

57. శేఖరుడు ముందు 'మాహేశ్వర' వ్రాసి పిదప దానిని 'మాహేశ్వర' గా తిద్దినాడు

నాలుగవరేఖ: మొదటిపెడ

43. లక్ష్మల: సర్వపీడా వివర్జితమాచ⁵⁸న్యాక్క⁵⁹క్షీతి సమకాలం యావన్యా.

తాపిత్రో

44. రాత్మన: పుణ్యయశోభివృద్ధయే॥ కరవసునిధి శాకాద్దే⁵⁹ కాత్తికమాసప్రథ

45. మషక్ష తృతీయాం⁶⁰ సో⁶¹వరే దత్తగోత్రస్య వైస్య⁶² కులోద్భవ: । మాధ

వాఖ్య:

56. తస్యపుత్ర: సోమనస్తే⁶³ష్ఠ: తస్యభార్యాయో⁶⁴రయపా తయోజ్జాతాయ

47. మల్లపస్తే⁶⁴ష్ఠాయ ఉదకపూర్వం తామ్రస్య⁶⁵ శాసనం కృత్వా ప్రదత్త⁶⁶

మస్మాభి

48. భౌభి భూమిపాలై మ్మోనునో[క్త*] ధర్మా⁶⁷ గౌరవాత్పరిపాల⁶⁸

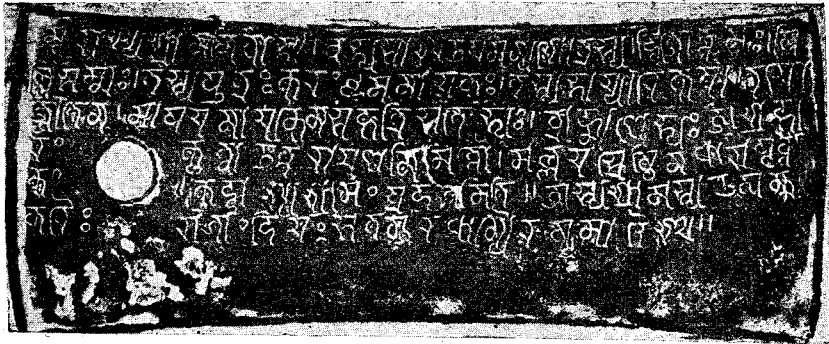
నీయమి⁶⁹

49. తి॥ రాజత: ⁷⁰ శాసనం లభ్యా⁷¹ పు⁷²నరయంగ్రామ: గృహస్థానముద్యాన

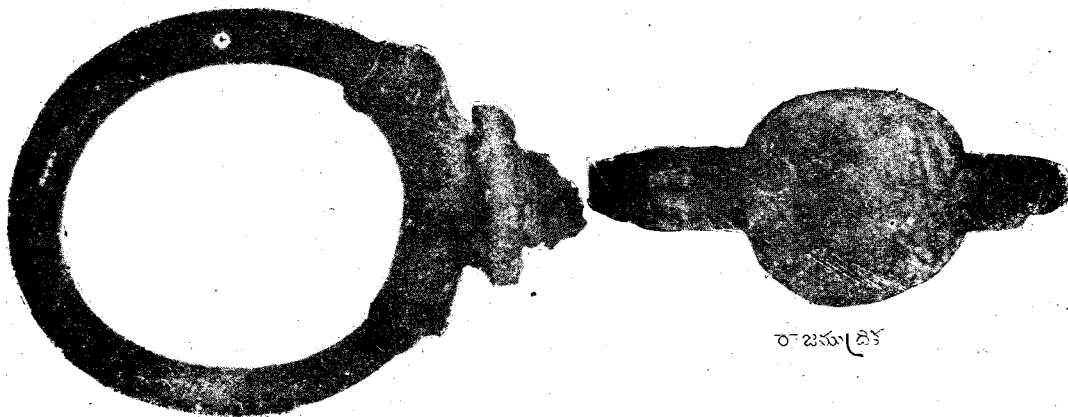
50. స్థానంచ॥ స⁷³తమురాధాన్యో⁷⁴ త్వన్నభూమిశ్చ⁷⁵ స్వస్య శేషయిత్వా । జల

58. లేఖకుడు ముందు 'మా' వంటి యక్షరమేవో వ్రాసి పిదప దానిని 'స' గా దిద్దినాడు. 59. 'శాకాద్దే', అని 6. 'తృతీయా' అనిగాని లేక 'తృతీయాయాం' అనిగాని చదువవలెను. 61. 'సోమవాకే' అని 62. 'వైశ్య' అని 63. 'శ్రేష్ఠ' అని 64. 'శ్రేష్ఠాయ' అని 65. తామ్రశాసనం అని 66. 'ప్రదత్తో' స్మాభి' అని 67. 'ధర్మగౌరవాం' అని 68. లేఖకుడు ముందు 'పాలా' అనివ్రాసి పిదప 'పాలాంగ' దిద్దినాడు. 69. 'పాలనీయ ఇతి' అని 70. 'రాజ్ఞ:' అని 71. 'లభ్యా' అని 72. లేఖకుడు ముందు 'పూ' వ్రాసి పిదప దానిని 'పు'గా దిద్దినాడు. 73. 'శత' అని 74. లేఖకుడు ముందు 'ధాన్యో' త్వన్న' అనివ్రాసి దానిని మఱల 'ధాన్యోత్వన్న' అని దిద్దినాడు. 75. లేఖకుడు ముందు 'స్వస్య' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'స్వస్య'గా దిద్దినాడు.

నాలుగవరేకు: రెండవపేజ

51. మ్వారాఖ్య గ్రామనివాసీ వభ్య⁷⁶సాశ్వ ఉపమన్యగోత్రస్యో ద్విజో త్తమః॥ పి
52. ల్లి స⁷⁷మ్యుః॥ తస్యపుత్రఃకరంటమనాయకః॥ తస్యభార్యుః రేకవా తయో
53. జ్జాతేన మావయనాయకేనసహ త్రిస⁷⁸తిభ్యః॥ వ్రా⁷⁹హ్మణిభ్యః అగ్రహం
54. రంకృత్వా ఉత్తిరాయణ నిమిత్తే॥ మల్లయ స్తే⁸⁰ప్తేన ధారా పూర్వః
55. కం కుద్దాఖ్యగ్రామంప్రద⁸¹తమితి॥ అస్యగ్రామస్య ఉత్పన్న
56. కరైః రాజ్ఞాం(౦)దే⁸²యమ్ సతముర⁸³ ధాన్యై రష్టమాడైశ్చ॥

రాజమద్రక

రాగికడియము

76. ఈపడమనకు అర్ధమ బోధక గుటలేదు. 77. 'శమ్యుః' అని 78. 'త్రింశతి' అని 79. 'వ్రాహ్మణేభ్యః' అని 80. 'ప్రేప్తేన' అని. లేకకుడు ముందు 'ప్రేప్తేన' అని వ్రాసి, పిదప దానిని 'ప్రేప్తేన' అని ద్విగతాదు. 81. 'ప్రదత్త మితి' అని 82. లేకకుడు ముందు 'నియం' అనివ్రాసి దానిని పిదప 'దేయం' అని ద్విగతము 83. 'శతముర' అని

ఆంధ్ర చిత్రకారులు

లలితకళలలో సర్వమానవహృదయములను రంజింపజేసే రసానుభవమును, తాదాత్మ్యభావమును గలిగించునది చిత్రకళయే. ప్రాచీనకాలమునుండియు దేశకాలజాత్యాచారభేదములచే గొన్నిమార్పుల జెందుచు వచ్చినను జిత్రకళ స్వాతిశయమును గోల్పోవక నూతనమార్గముల వెలయుచుండుట నిర్వివాదాంశము. ప్రాచీనబౌద్ధకాల (అజంతా) చిత్రములకును, మధ్యకాలపు రాజపుత్ర మొగలు చిత్రములకును, ఈనాటి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య చిత్రములకునుగల తారతమ్యమివిషయమును దేటపఱచుచున్నది. కాని క్రమముగ భారతీయ చిత్రములయందు భావప్రధానములై రసానందానుభవమును గలిగించునవి మృగ్యములయ్యెను. పాశ్చాత్య చిత్రలేఖన విధానసాంకర్యమే దీనికి గారణము. ఇటీవల వంగదేశచిత్రకారులచే లిఖింపబడిన చిత్రరువులు కొన్ని యీకొఱతను దీర్చడగినవిగ నున్నవి. చిత్రకళాపరిజ్ఞానమంతగా నభివృద్ధిగాంచకుండిన యాంధ్రదేశమునఁగూడ భావప్రధానచిత్రములను జిత్రింపగల చిత్రకారులు కొందఱుజన్మింపిరి. ఇది యాంధ్రమాత కభ్యుదయసూచకము. మఱియు నీచిత్రకళయొక్కయభివృద్ధికి జిత్రకళాశాలలు, జిత్రకళాప్రద

ర్శనములు వేవిధములుగఁ దోడ్పడుచున్నవి. లట్టి వాంధ్రదేశమునఁ గొన్నియే కలవు. వానిలోరాజమహేంద్రవరమునందలిచిత్రకళాశాలయ, బందరు జాతీయకళాశాలలోని చిత్రకళాశాఖయుఁ జేర్కొనఁదగినవి. ఈ రెండును యథాశక్తిని జిత్రకారుల నాంధ్రమాత కర్పించుచున్నవి. ఇంకను ఇట్టిపెన్నియోయొడినఁగాని భారతీయ చిత్రకళ సత్వరాభివృద్ధిని గాంచనేరదు. ఆంధ్రచిత్రకళకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును గలుగఁజాలదు. కావున సంపన్నులును ఉదారాశయులును నగు నాంధ్రమహాజను లీవిషయమున నధికముగ శ్రద్ధను వహించి చిత్రకళాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడవలసియున్నారు.

ప్రస్తుత మాంధ్రదేశమున నెన్నికగాంచిన చిత్రకారులలో (1) శ్రీయుత డామెర్ల రామారావుగారు సుప్రసిద్ధులు. వీరివయస్సు 27 సంవత్సరములు. వీరిచిత్రము లించుకపాశ్చాత్య లేఖనవిధానసాంకర్యము గలిగియున్నను భావగర్భితములై భారతచిత్రకళను జక్కఁగాఁ బోషింపఁజాలినవై యున్నవి. వీరి చిత్రములలో నాకారచిత్రము లుత్తమస్థానము నలంకరించుచున్నవి. భావగర్భితములై జీవకళను వెలిపుచ్చుచున్నవి. హైందవసాంప్రదాయానుసారముగ నలంకార లక్షణ

ములను గ్రహించి తమచిత్రములయందుఁ బొందుపఱచుటయందు వీరికి సామర్థ్యము మెండు. వీరిచిత్రములలో నధికముగ స్వకపోల కల్పితము లగు పోకడలే కాన్పించుచుండును. వీరిచిత్రములు భారత దేశమున జరిగిన వివిధ కళా ప్రదర్శనములయం దనేకబహుమాన ములఁబడసినవి. మెట్లీ ప్రదర్శనమునను బహు కళింఁపఁబడినవి. మెట్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బంపిన వానిలో నొకదానిని కనేడియన్ జాతీయప్రదర్శనమువారు గైకొనిరి. ఎల్లవిషయములను స్వాతిశయమును బ్రకటించుకొను పాశ్చాత్యులు వీరిచిత్రములయెడఁ జూపిన గౌరవ భావమే వీరి నేర్పును జాటుచున్నది.

(1) కృష్ణలీల, (2) రాణి యలంకరించు కొనుట, (3) కాతీయవాన్ గొల్లపడుచు, (4) సిద్ధార్థరాగోదయము, (5) కార్తికపూర్ణిమ (4,5 చిత్రములు మెట్లీయందుఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి), (6) నందిపూజ, (7) పుష్పాలంకారము, (8) అజంతావిహారము, (9) అజంతాగుహలు, (10) ఎల్లోరా గుహలు, (11) భారతి (భారతినంపుటము ౨ సంచిక ౧ అట్టచైత్రము) మొదలయినవి వీరియత్తమ చిత్రములలోఁ గొన్ని.

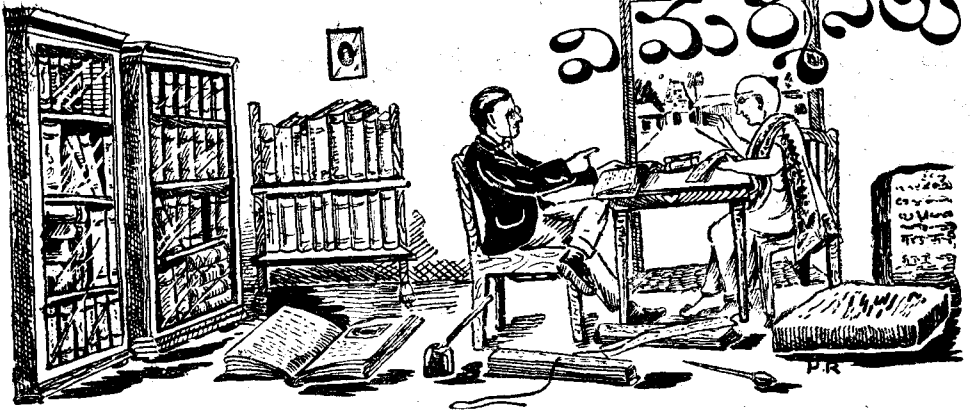
(2) శ్రీయత చేమకూర భాష్యకార్లు రావుగారు. వీరి వయస్సు 29 సంవత్సరములు వీరు రూపచిత్రరచనమున గడునిపుణులు.

వీరి చిత్రములు స్వదేశవిదేశములయందుఁ బేరెన్నిక గాంచినవి. మెట్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బంపిన రెండు చిత్రములలో నొకదానిని కనేడియను జాతీయవస్తుప్రదర్శన సంఘము వారు గైకొనిరి. వీరిచిత్రములలో (1) లోకమాన్య తిలకుగారిరూపచిత్రము, (2) మహాత్మా గాంధీగారి రూపచిత్రము, (3) భగవదస్త్యేషణము (గోపికలు - మెట్లీలో ప్రదర్శింపఁబడినది), (4) సనాతీశ్వరుడు, (5) శకుంతలా దుష్యంతుల పునస్సమావేశము, (6) అనంతనియందు లీనము మొదలయినవి ప్రశస్తములయినవి.

3. శ్రీయత పరదా మెకటరత్నము గారు. వీరిచిత్రవిద్యానైపుణ్యము పరంపరాగతమైనది. ఏకరూపచిత్రరచనమునందు వీరు మిగుల సమర్థులు. చెన్నపురి చిత్రకళా ప్రదర్శనములలో వీరిచిత్రములు మెక్కులు బహుమతులఁగాంచినవి. ఒకచిత్రము మెట్లీ ప్రదర్శనమునకును బంపబడెను. (1) విష్ణువు, (2) నటరాజు (మెట్లీలో ప్రదర్శింపఁబడినది), (3) వారణాసిరాజు, (4) కైలాసనాథశివ మొదలయినవి వీరిచిత్రములలోఁ బేరుగాంచినవి.

ఈమువ్వరియొక్క రూపచిత్రము లీ సంచికయందుఁగలవు. ఈభాయాచిత్రములను కాంగ్రెసు పత్రికానిర్వాహకులు శ్రీయత మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు భారతీయందుఁ బ్రకటనార్థము దయతోఁబంపిరి.

బారిష్టరు పార్వతీశం

ప్రథమభాగము

గ్రంథకర్త: శ్రీ మొక్కపాటి నరసింహ శాస్త్రిగారు, సాహితీసమితి, తెనాలి. క్రొను పే. 166, షెడర్వైటుకాగితం. పుస్తకం క్రొత్త తోవతోక్కి అందంగా కనిపిస్తుంది.

వెల రు. 1-4-0.

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో సామాన్యంగా వాడుకమాటల్లో క్రొత్తభావాలను, క్రొత్తపోకల్లను నింపుతూ, పాటలూ, పదాలూ, పద్యాలూ, కథలూ, గుంపులుగుంపులుగా పుట్టుతూ ఉండడమూ, వాటిని వ్రానేవారు సాహితీసమితి సభ్యులే అయిఉండడమూ దాదాపు ఆంధ్రలోకమంతా యెరిగినవిషయమే. వాటిలో సరసాలు, విరసాలు, ఎన్నోరకాలు. అవి గ్రహించేవారి రుచినిబట్టి ఏర్పడుతూ ఉంటవి.

ఈ గ్రంథకర్తగారు సాహితీసమితి సభ్యులూ, సరసులూ. వా రీ గ్రంథాన్ని చదివే వాళ్లకు నవ్వు పుట్టాలని హాస్యరసంతో గుచ్చెత్తి వ్రాసారు. కథానాయకుడు పార్వతీశం కుర్తవాడు అయిదోఫారందాకా చదివాడు. బారిష్టరు ఆయి దేశానికి యేదో యేదో చేయాలని యింగ్లాండు ప్రయాణం కట్టాడు. మొగల్తుర్ పార్వతీశం మదరాసు, కొలంబో, మార్సెల్లులమీదుగా ఫాక్స్

చేరాడు-అనగా ఇంగ్లాండులో అడుగు పెట్టాడన్న మాటే. ఇక్కడ యీభాగం అంతరిస్తుంది.

శ్రీవీరేశలింగం పంతులుగారి ప్రహసనాల్లోకంటే, శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారి హాస్యగ్రంథాల్లోకంటే యీ గ్రంథంలో హాస్యరసం పొంగి పొరలి చదివేవాళ్లను ముంచేస్తుందా అన్న సందేహం బాధిస్తుంది. ఎచేతంటే, అయిదోఫారందాకా చదువుకొన్న పార్వతీశం నిడదవోల్లో రైలే క్లె-టప్పడూ, రైల్వోలో, మదరాసు హోటల్లో, ట్రాము ఎక్లె-టప్పడూ, స్టీమరు ఎక్లె-టప్పడూ, స్టీమరులోపలా, ఇంకా ఎన్ని చోట్లనో, చేసిన వెజ్జిచేప్టలూ, చెప్పిన వెజ్జిమాటలూ స్వభావసహజంగా ఉంటవా అని. అయితే పైవారి గ్రంథాల్లోకంటే దీన్నో బక విశేషం. ఏంటంటారా - వాడుకమాటల్లో వ్రాయడం. అంచేతనే విమర్శనకూడా వాడుకమాటల్లోనే చేయడం. మొదటనే చెప్పేను కాదూ రుచినిబట్టి తేలాలని యిదంతా. అంచేత యీ గ్రంథాన్ని అందఱూ చదివి రసం చదియిలాటిదని నిశ్చయించాలి.

ఇంకా పార్వతీశంగారు బారిష్టరు అయి చేసే దేశసేవల్లో తెలివి తేటలు తెలిపి న్యాయాలని గ్రంథకర్తగారిని కోర్తాం.

సా భి ప్రాయ వి శే ష ము లు

శ్లో. భక్త్యా త్వనస్యయా శక్త్య అహా మేహం విధోర్జన!

జ్ఞాతుం ద్రష్టుం వ త త్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప !

భారత దేశసమస్య లపూర్వములై మహా మహులనుసయితము సంభ్రమపరవ శులను జేయుచున్నవి. పరదేశీయుల దురభి మాన దౌర్జన్యములు స్వదేశీయుల దైన్య దౌర్బల్యములు పరమానర్థములకు మూలము లైనవి. సర్వమును విలయావస్థనాశ్రయించు చున్నవి. పునర్నిర్మాణమునకు విలయ మా ధారమైనను వర్తమాన పరిస్థితులు విపాద మును గలుగ జేయుచున్నవి. భావము లతివేగ మునను పరుచుచున్నను కార్యములు మంద గమనమును జేయుచున్నవి. తెల్ల వారికిని భారతీయులకును, మహామ్మదీయులకును హిందువులకును, బ్రాహ్మణేతరులకును బ్రాహ్మణులకును, నిమ్నజాతులకును నున్న తజాతులకును ప్రతిఘటనము ప్రబలుచున్నది. రాజకీయ సాంఘిక కార్మిక రంగములందు సంరంభము ప్రబలుచున్నది. కార్యభార మహత్వము విపాదమును గలుగ జేయుచున్నది. విపాదదశయందు చేయవలసినది తోచక నిస్పృహయును నిరాశయును గలుగుచున్నవి. భిర్భిర్వహణ మార్గము గనుపడకున్నది. వివిధ రంగములందును పరార్థ ప్రయోజన

మంతర్ధానమై స్వార్థప్రయోజనము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. పాలకజాతి నిరంకుశాధికారమునకు సహజమైనదురహంకారమును బూని దుశ్శాసన ప్రయోగమునకు గడంగినది. వంగరాష్ట్రమునందు లిట్లను ప్రభువర్గము ప్రయోగించినదుశ్శాసనమును వంగరాష్ట్ర శాసనసభ నిరాకరించినను నిరంకుశవర్గము దుశ్శాసనమును ధర్మశాసనమును జేసినది. నిర్బంధితులు విమోచనసాధనము లేకను నిర్బంధ దుఃఖముననుభవించుచున్నారు. వివిధ పక్షముల వారునుదుశ్శాసనము నేక గ్రీవముగనుఖండించినను నిరంకుశవర్గము నిర్లక్ష్యమే చేయుచున్నది. సామ్రాజ్య శాసనసభయందుదుశ్శాసనమునకు సంబంధించిన ప్రస్తావములను ప్రశ్నిలను నిరంకుశాధికారవర్గమునకు శిఖరమైన రిడింగుప్రభువు నిరాకరించి నిరంకుశాభిమానమును విశదముచేసెను. క్రైటుబ్లిట్లనునందు ప్రధాన న్యాయాధికారిమైన రిడింగుప్రభువు భారతభూమియందు గవర్నరు జనరలు సింహాసనము నెక్కినతోడనే నూతనమైన రాష్ట్రభావములను దాల్చుట విచిత్రముగ గనుపడును.

ఈవరివర్తనమునకు స్థానప్రభావము మూలముగ నున్నది. నిరంకుశావరణప్రవేశము ప్రమరకీటన్యాయమురీతిని నిరంకుశస్వరూపమును గలుగజేయుచున్నది. భారతీయులకు ప్రతిఘటనసామర్థ్యము లేనపుడు నిరంకుశాధికారదుఃఖము ననుభవనీయమగుచున్నది. గవర్నరుజనరలు సింహాసనమునందు మింటో ప్రభువు కూర్చున్నను, రిడింగు ప్రభువు కూర్చున్నను, భారతమంత్రి పదవియందు పీలు ప్రభువున్నను, ఓలివియరు ప్రభువున్నను, బర్క్లెను హెడు ప్రభువున్నను, బ్రిటిషు ప్రభువర్గము లేబరుపక్షమైనను, లిబరలుపక్షమైనను, కన్సర్వేటివుపక్షమైనను, స్థానబల మలంఘనీయమై భారతరాజ్యాంగస్వరూప మేకరూపభావములను దాల్చుచున్న విధమును నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నది. మాన్యైస్టరుగార్డియను సామోపాయమును బోధించినను, సర్ మైకేలు ఓడ్వయరు డిప్యూటీ సామోపాయమును బోధించినను, ద్యుకోణమునందు మాత్రము భేదము గనుపడదు. బ్రిటిషురాజనీతిజ్ఞుల ప్రగల్భములైన ప్రకటనములు నేతీబీరకాయలనియు, నిరంకుశవర్గ నిరీక్షణము స్వజాతీయందును స్వదేశమునందును స్వసామ్రాజ్యమునందును లగ్నమగు చుండుననియు చిరకాలానుభవము విశదము చేసినది. భారతభూమికి తరణోపాయము షరహస్తములనుండి గలుగదనియును స్వహస్తములనుండిగలుగవలయుననియును బాగుగ దెలిసినది. భారతీయుల విభేదములు దైన్య దౌర్బల్యములకు మూలములై తరణోపాయమునకు ప్రతిబంధకములుగనున్నవి గాంధీమహాత్ముడు

భారతీయుల అంతర్విభేదముల నంతరింపజేయుటకును సంయోగయోగాభ్యాసమును సాధ్యము చేయుటకును చేయుచున్న మహాప్రయత్నములు సఫలముగాకుండుట పురాకృతకర్మ ఫలముగ నున్నది. భారతీయుల సకల ప్రయత్నములందును పురాకృత కర్మ ఫలము ప్రత్యక్షమగుచు విజయసాధనము దురారాధ్య మగుచున్నది. గాంధీమహాత్ము డహర్నిశము సంయోగకార్యాచరణమునకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు ప్రజావిశ్వాసమునకు పాత్రములయ్యెను నిరాదరణమును బడయుట సంతాపమునుగలుగజేయుచున్నది. డిల్లీయందు గూడిన వివిధపక్షసభకును సీగతియే కలిగినటులు తోచుచున్నది.

* * * *

వివిధపక్ష సభ

డిల్లీయందు గూడిన వివిధపక్ష సభకు ప్రయోజనము గలుగదనువిషయ మారంభమునందే తెలిపియున్నను సభానిర్వాహకులు చూపిన హాసభావము విపాదమును గలుగజేయుచున్నది. గతమాసాంతమునందు వివిధపక్షనాయకుల సభ డిల్లీయందు గూడినది. వివిధపక్షములవారును స్వపక్ష ప్రయోజనములను సుస్వక్రమముచేసిరి. మహామ్మదీయులు వారిపక్షవాదమును బూనిరి. జిన్నా గారత్యద్భుతముగను మహామ్మదీయ పక్షవాదమును సమర్థించిరి. హిందువులు మహామ్మదీయుల కాండలను సఫలము చేయనియెడలను ప్రభుత్వము సఫలముచేయుటకు సిద్ధముగనున్నదని జిన్నా గారు బెదరించిరి. ఇంగ్లాండునందు

విన్నెంటుగారును మహమ్మదీయులు ప్రభుత్వాదరణమును గోరుచున్నారని తెలియజేసిరి. మహమ్మదీయులు వివిధరాష్ట్రములందును చేయుచున్న ప్రయత్నము లీవాసన విశదముచేయుచున్నవి. వంగ పాంచాలరాష్ట్రములందు సమావేశమైన మహమ్మదీయసభ లీధోరణిన విశదము చేయుచున్నవి. మహమ్మదీయులదృష్టి యుద్యోగములమీదను పడవులమీదను ప్రసరించుచున్న విషయము మహమ్మదీయాభిప్రాయము విశదముచేయుచున్నది. మహమ్మదీయాశా విజృంభణము హిందువుల డెందములందు సందియములను గలుగజేసినది. మదనమోహన మాలవ్య, లజపతిరాయి, శ్రీనివాసయ్యగారు మొదలగు నాయకులు హిందూపక్షవాదమును బలపరచిరి. మహమ్మదీయ లభికస్థానములను ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యముఖముననుబడయగోరుచున్నారు. హిందువు లభికస్థానముల నంగీకరించినను, ప్రత్యేకనియోజకవర్గమును నిరాకరించుచుమిశ్రమనియోజకవర్గమునుగోరుచున్నారు. లిబరలుపక్షమువారు కాంగ్రెసువిధానమును నూలువడుకుట లక్ష్యమును మార్చగోరుచున్నారు. బెజుంటమ్మగారు స్వరాజ్యవిధానమును నిర్ధారణచేయగోరుచున్నారు. రామస్వామి మొదలియారు గారు బ్రాహ్మణేతర ప్రయోజనములను నిర్ణయించగోరుచున్నారు. ఈ సంకీర్ణ ప్రయోజనముల నుండి వరమార్థ ప్రయోజనము బయల్పడుట దుస్तरమైనను గాంధీమహాత్ముడు యథావిధిగను ధర్మనిర్వహణమును జేయబూనుట మహాత్మునివీశాల హృదయమును వ్యక్తముచేయుచున్నది. గతవారపు యంగుళింజియాపత్రిక యందు హిందూమహమ్మదీయ సమన్వయయమై మహాత్ము డాంగ్లేయునకు దెలిపిన భావమే దేశమోక్షమునకు వరమసాధనముగ నుండగలదని వివిధపక్షములవారును గ్రహించవలయును. “తాకిక ప్రయోజనములం దధిక సంఖ్యాకులైన హిందువులు మహమ్మదీయులకు త్యాగమును జూపవలయును. ముఖ్యముగను దేశసేవా పరాయణులు రాజకీయ పదవులకు నిరపేక్షా భావమును జూపవలసి యుందురు. దౌర్జన్యమును ప్రతిఘటించుటకుగల శక్తివలన స్వరాజ్యము సిద్ధించునుగాని కొందరధికార పదవులను బడయుటవలనను స్వరాజ్యము సిద్ధించదు. ప్రజాసామాన్యమున కధికారనియంత్రణము నందును పరిపాలనమునందును గల శక్తిస్వభావమును వృద్ధిచేయుటయే స్వరాజ్యసిద్ధికి సాధనము.” మహాత్మునిభావములను గ్రహించినవారలకు స్వరాజ్యసాధనము ప్రత్యక్షము గాకపోయినను మనోగతంబగుచున్నది. ఆత్మవిశ్వాసమును వరస్పర విశ్వాసమును స్వరాజ్యప్రాప్తికి సాధనంబులైనను వివిధపక్షములవారును నుద్యోగములకును పదవులకును పెనగులాడుచున్న విషయము వివిధపక్షముల సమావేశవ్యవహారములు విశదము చేసినవి. పరపరిపాలనమునం దధికారాశ్రయమున కవకాశములుగలవు గాని స్వతంత్ర రాజకీయవ్యవహారముల కవకాశములు లేవని నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నను సధికారసమ్మోహమువరమానర్థములకు మూలమగుచున్నది. దేశసేవకులదృష్టి యధికార సమ్మోహమును

వదిలి యనన్యమైన దేశసేవయందు లగ్న మగుటకు భారతజాతి విశ్వప్రయత్నముచేయ పలసియున్నది. ఈసాధన మొత్తస్వల్పమైనను ప్రజాలక్ష్యమును బడయుటకు దేశాభిమానులు పాటుపడునపుడు స్వరాజ్యాగమనము సాధ్యముగా గలదు. పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారు దెలిపినటులు బెజంట్లమ్మగారి యువసంఘము, ఫిబ్రవరి మాసాంతమునకు స్వరాజ్యవిధానమును సిద్ధముచేసినను జిల్లీ సమావేశమునకు ప్రధానాశయమైన వివిధ పక్షముల సంయోగము కాంగ్రెసువేదిక యందు సమకూడునని నమ్ముటకు సూచనలు గన్పింపవు. ఈ విషయదశయందు ఖద్దరు లక్ష్యము సయితము వెనుకకుబడుటయును కాంగ్రెసు పూర్వస్థితిని దాల్చుటయును సంభవముగ గనుపడుచున్నది. రెండుమూడు మాసములందు రాజకీయఘటితులందేమి మార్పులు జరుగవచ్చునో యును దురూహ్యముగ నున్నది. దేశపరిస్థితులెటులున్నను ఖద్దరు ప్రచారమునైనను జేసి స్వరాజ్యానుతాపమును స్వరాజ్యార్హతను వ్యక్తముచేయుట భారతీయులకు పరమధర్మముగనున్నది. లోకోత్తరపురుషుడైన గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వము ఖద్దరు

విధానముమీద నాధారపడియున్న విషయమునైనను ప్రజలును నాయకులును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట భావ్యముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణభగవానుడు విషాదయోగ పరనశుడైనవిజయున కుపదేశించినకర్మయోగ మార్గమునె గాంధీమహాత్ముడు విషాదపరవశులైన భారతీయుల కుపదేశించుచున్నాడు. “అకర్మణులకు శరీరయాత్రసయితము బాగుగ జరుగదు” అని శ్రీకృష్ణభగవానుడు గీతా శాస్త్రమునందు బోధించిన ధర్మము ప్రత్యక్షముగ గనుపడుచున్నది. శ్రీమతి బెజంట్లమ్మగారు భారతదేశము నిశ్చేష్టతను వహించిన విధమును వారి వ్యాసావళియందు విశదము చేసినది. నిశ్చేష్టతనుబోగొట్టి స్వరాజ్యనాదమును దిగంతరాళమునందును గృహంతరాళమునందును వింపుటకు ఖద్దరుముఖ్యసాధనముగ నున్నది. ముప్పదికోట్ల ప్రజలు త్రికరణశుద్ధిగను ఖద్దరు నారాధించునపుడు స్వరాజ్యము స్వయముగ రాగలదను మహాత్ముని విశ్వాసమును భారతీయులును నారాధించి మహాత్ముని సంకల్పమును సఫలముచేసి స్వరాజ్య సందర్శనమును జేయుదురుగాత!

